

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009)

Author: Anna Walczak

Citation style: Walczak Anna. (2011). Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009). Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Uniwersytet Śląski
Wydział Filologiczny
Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

Anna Walczak

PRZESTRZEŃ BIBLIOTECZNA
W OPINIACH BIBLIOTEKARZY,
ARCHITEKTÓW
I UŻYTKOWNIKÓW
(NA PRZYKŁADZIE POLSKICH
BIBLIOTEK NAUKOWYCH
1989-2009)

Promotor pracy doktorskiej:
Prof. UJ dr hab. Maria Kocójowa

Opracowano zgodnie z ustawą z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
(tekst jedn.: Dz.U. 2006, nr 90, poz. 631 ze zm.)

Katowice 2011

University of Silesia
Faculty of Philology
Institute of Library Science and Information

Anna Walczak

LIBRARY SPACE
IN THE OPINION
OF LIBRARIANS, ARCHITECTS
AND USERS
(WITH THE EXAMPLES OF POLISH
RESEARCH LIBRARIES 1989 – 2009)

Dissertation Supervisor:

Prof. UJ dr hab. Maria Kocójowa

Prepared according to the Copyright Law (Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych) from
4 February 1994 with amendments (tekst jedn.: Dz.U. 2006, nr 90, poz. 631 ze zm.)

Katowice 2011

Spis treści

Abstrakt.....	5
Abstract.....	6
Wstęp metodologiczny	
Przedmiot, cel, zakres i zasięg badań.....	7
Stan badań.....	13
Źródła.....	19
Metody i techniki badań.....	20
Układ pracy.....	22
Podziękowanie.....	23
Wykaz stosowanych skrótów.....	24

Rozdział pierwszy

Przestrzeń

Wprowadzenie.....	25
1.1 Przestrzeń architektoniczna.....	27
1.2 Przestrzeń publiczna.....	29
1.3 Przestrzeń egzystencjalna.....	34
1.4 Przestrzeń wirtualna.....	36
Podsumowanie.....	38

Rozdział drugi

Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010

Wprowadzenie.....	44
2.1 Motywacja wyboru piśmiennictwa do badań.....	48
2.2 Aspekty psychologiczne i społeczne kształtowania przestrzeni w budynkach bibliotecznych	
2.2.1 Użytkownik w centrum uwagi.....	51
2.2.2 Biblioteka w otoczeniu.....	57
2.2.3 Biblioteka jako miejsce.....	61
2.2.4 Wpływ rewolucji cyfrowej.....	67
2.3 Aspekty techniczne i organizacyjne kształtowania przestrzeni w budynkach bibliotecznych	
2.3.1 Użytkownik w centrum uwagi.....	71
2.3.2 Biblioteka w otoczeniu.....	76
2.3.3 Biblioteka jako miejsce.....	80
2.3.4 Wpływ rewolucji cyfrowej.....	89
Podsumowanie.....	92

Rozdział trzeci

Analiza przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych i zrealizowanych w latach 1989-2009 według kryteriów Andrew McDonalda

Wprowadzenie.....	100
3.1 Projekty zrealizowane. Budynki samodzielne.....	105
3.2 Projekty zrealizowane. Rozbudowy.....	123
3.3 Projekty zrealizowane. Adaptacje.....	132
Podsumowanie.....	136

Rozdział czwarty

Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej

Wprowadzenie.....	141
4.1 Opis badań własnych i respondenci.....	143
4.2 Analiza wyników badań.....	148
4.2.1 Zagadnienie: Użytkownik w centrum uwagi.....	149
4.2.2 Zagadnienie: Biblioteka w otoczeniu.....	164
4.2.3 Zagadnienie: Biblioteka jako miejsce.....	167
Podsumowanie.....	188

Zakończenie.....	192

Wybór wykorzystanych źródeł i piśmiennictwa

A) Źródła.....	207
B) Opracowania bezpośrednio związane z tematem, opracowania uzupełniające oraz wykorzystane bazy.....	216
C) Piśmiennictwo metodologiczne.....	230

Aneksy

Aneks 1. Katalog Budynków Bibliotecznych.....	232
Aneks 2. Wykaz architektów i pracowni projektowych.....	271
Aneks 2. LIBER.....	301
Aneks 4. Ankieta do badań własnych 2003/2007.....	306

Indeks nazwisk.....	308
Spis tabel i wykresów w tekście.....	319

Anna Walczak *Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009)*. Rozprawa doktorska, promotor prof. UJ dr hab. Maria Kocójowa, Katowice: Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny 2011.
Dyscyplina: Bibliologia i informatologia

Abstrakt

Znajomość potrzeb użytkowników oraz wymiana informacji między bibliotekarzami i architektami umożliwiającą stworzenie przestrzeni bibliotecznej o najwyższej jakości, naturalnie przy uwzględnieniu uwarunkowań. Dlatego bardzo ważne jest poznanie świadomości profesjonalistów na ten temat w obu środowiskach, a też zagadnienie wymaga przedstawienia wagi tych założeń studentom informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, jak i architektury. Autorka w tym celu przeprowadziła badania własne publikowanych opinii zagranicznych i krajowych w wybranej literaturze fachowej w okresie 20-lecia (po 1989 r.), dotyczących przyjętych rozwiązań organizacyjnych i architektonicznych (funkcjonalno – estetycznych) przestrzeni współczesnych bibliotek naukowych. Wyniki te zestawiała z ankietowymi bezpośrednimi badaniami tych środowisk, przeprowadzonymi w latach 2003 i 2007. Została w nich porównana zgodność opinii bibliotekarzy, architektów oraz innych użytkowników bibliotek i wysnute wnioski o konieczności zacieśnienia ich współpracy. W analizie ocen zostały wykorzystane kryteria jakości przestrzeni bibliotecznej Anglika Andrew McDonalda, opublikowane w 2006 r., które autorka wprowadziła do literatury polskiej w 2008 r. Dla skonkretyzowania podstawy badań w Polsce został sporządzony katalog 51 budynków bibliotecznych (1989-2009), opatrzone bibliografią wypowiedzi publikowanych oraz danymi o architektach i budynkach. Główną metodą całej rozprawy jest metoda funkcjonalna. W poszczególnych częściach rozprawy zostały zastosowane, jako techniki badawcze: analiza i krytyka piśmiennictwa, porównawcza, *The Best Practice*, studium przypadku, socjologiczno - statystyczna, bibliograficzna.

Przeprowadzone badania pozwoliły usystematyzować wiedzę pomocną w projektowaniu przestrzeni bibliotecznej o wysokiej jakości, przydatną dla profesjonalistów i w edukacji. Ukazane zostały podobieństwa i różnice w świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników bibliotek na temat oceny przestrzeni bibliotecznej. Autorka uwidoczniała zalety cech jakości dobrej przestrzeni Andrew McDonalda, jako nowego kryterium oceny bibliotek oraz wyraz porozumienia architektów i bibliotekarzy (w relacji do zasad H. Faulkner-Browna) oraz podsumowała znaczenie i rolę bibliotekarzy dla stworzenia nowoczesnej przestrzeni bibliotecznej, szczególnie jako twórców programów użytkowych.

Słowa kluczowe: Bibliotekoznawstwo współczesne - Edukacja z informacji naukowej i bibliotekoznawstwa oraz z architektury - McDonald Andrew: jakość przestrzeni bibliotecznej - Oceny przestrzeni bibliotecznej przez bibliotekarzy, architektów i użytkowników - Program użytkowy budynków bibliotecznych - Przestrzeń biblioteczna - Teoria i metodologia.

Anna Walczak *Library space in the opinion of librarians, architects and users (with the examples of Polish research libraries 1989 – 2009)*. Dissertation. Dissertation Supervisor prof. dr hab. Maria Kocójowa (Jagiellonian University). Katowice: University of Silesia, Faculty of Philology 2011. Field of study: Library Science

Abstract

Creating library space of the highest quality, taking into consideration all the conditionings, depends on two factors: the awareness of what the users need and the information exchange between librarians and architects. Consequently, it is extremely important to get to know the opinions of the representatives of both professions. On the other side, making the library science and architecture students conscious of the role of the library space appears to be equally significant. The author has carried out research in order to collect and analyze the opinions expressed in the home and foreign expert literature concerning the organizational and architectural (functional and aesthetic) solutions applied in the contemporary research libraries in the period of the last twenty years (after 1989). The outcome of this analysis has been compared with the author's own research carried out in the years 2003 and 2007. Additionally, the author has compared the opinions of librarians, architects and other users. A conclusion has been reached that the cooperation between librarians and architects is a must. In the analysis of the opinions the author has applied the library space quality criteria proposed by Andrew McDonald, published in 2006 and introduced to Polish literature two years later by the author. To make the basis of the research in Poland more realistic a catalogue containing 51 library buildings (1989-2009) has been included. The bibliography of the quoted articles as well as the list of architects and librarians has been attached to the catalogue. The main method applied in the thesis has been a functional method. The following research techniques has been used in respective parts of the thesis: analysis and review of the literature, comparative analysis, the Best Practice, accident study, sociological and statistical method and finally bibliographic technique.

The research carried out has allowed to systematize the knowledge of designing the high quality library space helpful for architects, librarians and other professionals acting in the education field. As for the evaluation of library space, the thesis has highlighted the similarities and differences among librarians, architects and other library users. The author has underlined the benefits of Andrew McDonald's high quality features treated both as a new criterion of estimating the quality of library services and a sign of agreement between architects and librarians (in relation to H. Faulkner-Brown's rules). Finally, the author has enhanced the significance of the librarians, especially as the creators of operational programs, in the process of creating a modern library space.

Key words: Contemporary library science – Information and library science education and architecture education – Library buildings program – Library construction, functionality - Library space - Library space evaluation by librarians, architecture and users – McDonald Andrew's quality of library space – Theory and methodology.

WSTĘP METODOLOGICZNY

Przedmiot, cel, zakres i zasięg badań

Postęp cywilizacyjny, jego tempo i skala powodują wzrost znaczenia informacji. Dostęp do informacji stał się jednym z podstawowych czynników decydujących o poziomie rozwoju społeczeństw. Manuel Castells, hiszpański socjolog związany z uniwersytetami na całym świecie stwierdził: *informacja jest integralną częścią wszelkiej ludzkiej działalności* [Castells 2007, s. 79]. Zmieniają się sukcesywnie funkcje i formy działania bibliotek. Rośnie ich znaczenie, jako instytucji, które udostępniają informacje. Przestrzeń bibliotek powinna być dostosowana do nowych zadań, aby mogły być one efektywnie realizowane.

Przyjęty zakres rozprawy doktorskiej mieści się w dyscyplinie bibliologia i informatologia¹. Zgromadzenie opinii publikowanych przez środowiska bibliotekarzy, architektów oraz opinii wyłaniających się z badań ankietowych oraz próba oceny tych opinii jest zadaniem, jakiego podjęła się autorka opracowania. W przedstawianym opracowaniu pod tytułem:

Przestrzeń biblioteczna w opiniach bibliotekarzy, architektów i użytkowników (na przykładzie polskich bibliotek naukowych 1989-2009)

autorka poszukiwała odpowiedzi na pytania:

- Czy istnieje zjawisko, które można nazwać dyskusją o architekturze bibliotecznej między bibliotekarzami, architektami i użytkownikami?
- Czy istnieje w tym zakresie komunikacja pomiędzy środowiskami bibliotekarzy, architektów i użytkowników oraz czy ma ona odbicie w procesie edukacyjnym bibliotekarzy i architektów?
- Czy publikowane opinie wpływają na tworzenie rzeczywistości, czy tylko ją opisują?
- Jakie wyniki daje porównanie zagranicznych i polskich opinii publikowanych w: *LIBER Quarterly*, *LAG Proceedings* (l. 1997 – 2008), *Architektura Murator* (l. 1994 – 2010), *Przegląd Biblioteczny* (l. 1990 – 2010) z odpowiedziami respondentów w przeprowadzonych przez autorkę badaniach w roku 2003 i w roku 2007?
- Czy istnieją poglądy wspólne dla tych zbiorowości i jakie są między nimi różnice?
- Jakie są praktyczne efekty współpracy bibliotekarzy i architektów na przykładzie polskich bibliotek naukowych z lat 1989-2009?

¹ Uchwała Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów z dn. 23.04.2010, *Monitor Polski* z 2010 r. nr 46 poz. 636 zmieniająca określenia dziedzin nauki.

W literaturze przedmiotu brakuje przedstawienia tych aspektów. Porównanie opinii środowiska bibliotekarzy z opiniami architektów, konfrontowanie ich ze współczesnymi potrzebami użytkowników to temat nowy i ważny, dotychczas niezbadany i nieopracowany syntetycznie.

Kto i dlaczego pisze o przestrzeni budynków bibliotecznych? Co z tego wynika?

Kontakt ze studentami architektury Politechniki Gdańskiej podczas ankietowania ich w roku 2003 i w roku 2007 zwrócił uwagę autorki, że nie mają oni uporządkowanej wiedzy na temat funkcjonowania biblioteki akademickiej. Oznacza to, że w swoich przyszłych projektach mogliby mieć kłopoty z określeniem zadań stojących przed bibliotekami naukowymi i z porozumieniem z bibliotekarzami. Czy przyszli architekci zdają sobie z tego sprawę i czy mogą wykorzystać w swojej edukacji a potem w pracy publikowane opinie bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników? Jednym z pierwszych, który dostrzegł konieczność współpracy architekta z bibliotekarzem i konieczność analizy funkcjonalności budynku bibliotecznego był, żyjący w latach 1881-1958, polski architekt i konserwator zabytków Jan Koszczyc-Witkiewicz [Jarecka 1972]. Koszczyc-Witkiewicz zaprojektował, oddany do użytku w 1931 roku gmach Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i był autorem wydanej w roku 1939 pracy: *Budowa gmachów bibliotecznych*. Na konieczność porozumienia architekta z bibliotekarzem zwracał też uwagę Aleksander Birkenmajer [Birkenmajer 1929a, s. 489]. Współczesne biblioteki działają w stale ewoluującym środowisku. Gromadzenie, opracowanie i udostępnianie wiedzy to niezmiennie funkcje biblioteki. Zmianom podlega sposób ich realizacji skorelowany z przekształceniami we współczesnej organizacji, technologii i architekturze. Wobec tego celowym jest postawienie pytań o stopień przygotowania bibliotekarzy i architektów tworzących nową przestrzeń biblioteczną do realizacji zadań oraz o transmisję poglądów między tymi środowiskami. Pytania są zasadne, skoro w literaturze pojawiają się stwierdzenia typu: *nie ma prawie żadnej dyskusji jak zmiany te mogą być najefektywniej użyte dla rozwoju bibliotek i usług informacyjnych* [Johnson 2009, s. 14]. Zmieniają się użytkownicy bibliotek i ich potrzeby. Specyfikę i potrzeby nowego pokolenia użytkowników starali się ukazać m.in.: Lidia Szczygłowska, zastępca dyrektora Biblioteki Politechniki Częstochowskiej, nazywając ich za innymi: *digital natives*², *Generation-D*, *Net-Generation* [Szczygłowska 2007, s.3] i Yaşar Tonta, wiceprzewodniczący *Turkish Librarian's Association* [Tonta 2009]. Tord Høivik, profesor *Library and Information Science* w *Oslo University* o tym nowym kształtującym się

² Za twórcę i popularyzatora terminu *digital native* uchodzi Amerykanin Marc Prensky. Termin został użyty po raz pierwszy w 2001 roku i oznacza osobę urodzoną już w epoce technologii cyfrowej, stosującą jej techniki i narzędzia we wszystkich płaszczyznach swojego życia.

społeczeństwie napisał, że jest ono: *post-industrial, post-modern, information or network society* [Høivik 2009, s. 22-23]. Jakie warunki trzeba spełnić dla stworzenia przestrzeni bibliotecznej, która w najwyższym stopniu zrealizuje ich oczekiwania? Jak zaznaczył dr Marek Nahotko z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ: *oczekiwania przedstawicieli „pokolenia sieci” kształtują się na długo przedtem, zanim trafią oni do bibliotek* [Nahotko 2010, s.167]. Jak i kiedy wobec tego powinna być formowana współczesna optymalnie zorganizowana przestrzeń biblioteczna?

Problem relacji między bibliotekarzami i architektami w procesie kreowania przestrzeni bibliotecznej został poruszony w artykule: *Librarians, Architects, and the Space in Between* [Young 2008]. Pokazano w nim typowe postawy obu grup zawodowych w trakcie wspólnej pracy nad projektami bibliotek, np. preferowanie przez architektów formy nad funkcję. Przedstawicielka środowiska bibliotekarzy, Tina Keresztury, zastępca dyrektora *New Jersey State Library* stwierdziła, iż personel bibliotek wie jak budynki bibliotek powinny wyglądać, ale architekci nie chcą tej wiedzy poznawać, choć architekt i właściciel firmy projektowej „Reybreed” Regan Young uznał, iż z natury architektury wynika, że jest sztuką współpracy. Obie grupy zawodowe doceniają rolę konsultantów, którymi najczęściej są doświadczeni bibliotekarze, pomagają oni tworzyć p r o g r a m y u ż y t k o w e (tu: ang. *building program*) niezbędne dla tworzenia nowych bibliotek. Wymiana poglądów pomiędzy bibliotekarzami, architektami i użytkownikami nabiera coraz większego znaczenia i może wpływać pozytywnie na jakość projektowanych bibliotek.

Autorka, aby poznać stan świadomości w tym względzie:

- zebrała w wyborze opinie publikowane w piśmiennictwie zagranicznym (z lat 1997-2008) i krajowym (z lat 1990-2010) (wyjaśnienie zakresów czasowych zob. s. 18)
- przygotowała dla stworzenia dokumentacji źródłowej ilustrowany Katalog Budynków Bibliotecznych [Aneks 1] zaprojektowanych w Polsce w l. 1989-2009 oraz Wykaz architektów i pracowni projektowych [Aneks 2]
- zbudowała ankietę do badań własnych [Aneks 4] i przeprowadziła badania opinii bibliotekarzy, architektów i użytkowników w roku 2003 i 2007

Autorka postawiła tezę:

Znajomość potrzeb użytkowników oraz wymiana informacji między bibliotekarzami i architektami umożliwiającą stworzenie przestrzeni bibliotecznej o najwyższej jakości (przy uwzględnieniu uwarunkowań), wymagają zatem uświadomienia wagi tych założeń studentom INIB i architektury, a też profesjonalistom.

Przez najwyższą jakość przestrzeni bibliotecznej rozumie się przestrzeń, która maksymalnie zaspokaja potrzeby użytkowników bibliotek. Uwarunkowania to: np. środki będące do dyspozycji – finanse, personel, lokalizacja, typ budowy – obiekt nowy, rozbudowany, adaptowany. Starłam się zbadać, w jakim stopniu uwarunkowania funkcjonalne i wartości estetyczne, a nie tylko wielkość i jakość zasobów są czynnikami sprzyjającymi identyfikacji użytkowników z biblioteką. W związku z tym konieczne było ustalenie czy funkcje biblioteczne całkowicie determinują kształt architektoniczny? Brak wykształconego wyraźnego stylu współczesnej architektury bibliotecznej oraz podobieństwa między gmachami bibliotek a gmachami pełniącymi inne funkcje publiczne zaprzeczają temu. Gdyby funkcja biblioteczna definitywnie determinowała formę, czy byłaby możliwa nagroda Złotych Lwów na XI Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji we wrześniu 2008 roku za polski zespół fotomontaży *The Afterlife of Buildings/Hotel Polonia. Budynków życie po życiu*, w którym m.in. był budynek biblioteczny? Kuratorami projektu byli Grzegorz Piątek (architekt) i Jarosław Trybuś (krytyk architektury). W projekcie zaprezentowano sześć ważnych budynków wzniesionych w Polsce w ostatnich latach - w Warszawie: Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45], biurowca Metropolitan na Placu Piłsudskiego, wieżowca Rondo 1 na rondzie ONZ, osiedla Marina Mokotów, terminalu 2 na lotnisku Okęcie oraz Sanktuarium Matki Bożej w Licheniu. Autorzy pytali: Co stanie się z tymi budowlami, gdy zmieni się przypisana im funkcja, gdy diametralnie zmienią się stosunki społeczne czy ekonomiczne? Obiekty te zaprezentowane były „przed” i „po” zmianie. Pokazano, co mogłoby się stać z budynkiem BUW [Aneks 1, poz. 45], gdyby zanikła przypisana mu biblioteczna funkcja pierwotna. Biblioteka Uniwersytecka mogłaby przekształcić się np. w centrum handlowe [Cymer, dok. elektr.].

Przedmiotem badań w tej rozprawie doktorskiej jest przestrzeń biblioteczna i publiczna świadomość jej organizacji oraz zwrócenie uwagi na jej znaczenie dla procesu edukacyjnego bibliotekarzy, a zwłaszcza architektów. Podstawą stały się publikowane opinie zagraniczne z lat 1997-2008 i krajowe z lat 1990-2010. Publikowane opinie o przyjętych rozwiązaniach

organizacyjnych i architektonicznych (funkcjonalno – estetycznych) współczesnych bibliotek autorka zestawiała z otrzymanymi wynikami własnych badań sondażowych przeprowadzonych w roku 2003 i 2007. Została w nich porównana zgodność opinii bibliotekarzy, architektów oraz innych użytkowników bibliotek. Autorka przygotowała Katalog pięćdziesięciu jeden Budynków Bibliotecznych [Aneks 1], aby zinwentaryzować stan budownictwa bibliotek naukowych w Polsce w okresie 1989 - 2009, dokonać ich oceny stosując przyjęte w pracy reguły oraz odnotować bibliograficznie literaturę przedmiotu uwzględniając kryteria architektoniczne. Objęte badaniami biblioteki polskie zostały zaprojektowane i w większości zrealizowane w latach, których początek zasięgu chronologicznego wyznacza data zmian ustrojowych w Polsce, tj. rok 1989.

Ta data określa czas stosowania w opracowaniu przymiotnika „współczesny”. Głównym kryterium chronologicznym była data powstania projektu świadcząca o stanie świadomości projektanta w zakresie architektury bibliotecznej. Przeciągające się lata realizacji budynków bibliotecznych mogą w tej mierze mylić. Np. w Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1] nie umieszczono z tego powodu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, której realizacja trwała 15 lat. Pierwsze prace związane z budową nowej biblioteki rozpoczęto w 1978 r. (w 1981 r. gmach był ukończony w stanie surowym). Przeprowadzka do nowego budynku miała miejsce dopiero w 1993 roku. Z tych samych powodów nie jest przedmiotem zainteresowania Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, której budowę rozpoczęto w 1976 roku, a zbiory zostały przeniesione do nowego budynku w 1995 roku. Zakres Katalogu ograniczony jest do polskich bibliotek naukowych w rozumieniu *Ustawy o bibliotekach* z 27.06.1997 roku. Za biblioteki naukowe przyjęto: biblioteki uczelniane bez względu na typ uczelni, biblioteki towarzystw i instytucji naukowych, biblioteki publiczne mające formalny status biblioteki naukowej. Biblioteka Narodowa z siedzibą w Warszawie nie wchodzi w przedmiot badań pracy (pierwszy projekt jej budynku pochodzi z 1963 roku, dodatkowo Biblioteka Narodowa będąc uniwersalną biblioteką naukową, pełni też funkcje biblioteki publicznej i prowadzi działalność instrukcyjno – metodyczną). Katalog obejmuje gmachy samodzielne będące nowymi obiektami, jak też znaczące rozbudowy już istniejących bibliotek i adaptacje gmachów pełniących wcześniej inne funkcje niż biblioteczne. Podczas gromadzenia materiału do pracy okazało się, że w czasie od 1989 r. powstało kilka kampusów akademickich, gdzie biblioteki są ich integralną, ale dużą i wyodrębnioną częścią. Tego typu obiekty również ujęte zostały w Katalogu [Aneks 1, poz. 3, 8, 11, 27, 34]. Biblioteka Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ

[Aneks 1, poz. 17] pomimo zlokalizowania na terenie kampusu i połączenia z budynkiem wydziałowym, została zakwalifikowana przez autorkę do obiektów samodzielnych z racji wyraźnej autonomiczności architektonicznej w stosunku do otoczenia. Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej znajduje się w tzw. łączniku, który jest częścią gmachu Politechniki, ale w całości stanowi przestrzeń biblioteczną i zakończona w roku 1999 rozbudowa dotyczyła tylko tej przestrzeni [Aneks 1, poz. 43]. Interpretacja opinii o przestrzeni biblioteczej nie mogła się oprzeć tylko na materiałach publikowanych, bo w zasadzie pochodzą one ze środowiska bibliotekarzy i architektów. Dlatego zostały one uzupełnione wynikami badań ankietowych pochodzącymi ze środowisk bibliotekarzy i architektów oraz innych użytkowników bibliotek nie związanych zawodowo z tymi profesjami [Rozdział czwarty + Aneks 4].

Oryginalne przemyślenia autorki zostały oparte o:

- zebrane w sposób usystematyzowany, opublikowane w wybranych przez autorkę czasopismach fachowych ponad 200 opiniach bibliotekarzy i architektów z lat 1990-2010 oraz porównanie wypowiedzi pokazujących świadomość obu środowisk o współczesnej przestrzeni biblioteczej
- interpretację cech dobrej przestrzeni Brytyjczyka Andrew McDonalda, jako nowoczesnego w polskich badaniach bibliotekoznawczych kryterium oceny jakości przestrzeni biblioteczej, jak i o rozwinięcie wcześniejszych badań [Walczak 2008] na przykładzie 35 budynków zaprojektowanych w latach 1989 – 2009 i zrealizowanych w Polsce
- wyniki własnych badań ankietowych
- sporządzony autorski Katalog Budynków Bibliotecznych, zawierający 51 polskich bibliotek zaprojektowanych w latach 1989-2009 [Aneks 1], opatrzony Wykazem architektów i pracowni projektowych [Aneks 2]
- interpretację polskich publikacji na temat budynków bibliotek ujętych w Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1]

Stan badań

Wybór wykorzystanego piśmiennictwa (z podziałem na źródła, opracowania i piśmiennictwo metodologiczne) zawiera razem 447 tytułów. Są to: w części publikowane wyniki badań własnych ankietowych, druki zwarte (z lat 1894-2010), artykuły z druków ciągłych (z lat 1929-2010), w tym dokumenty elektroniczne (122 pozycji), materiały konferencyjne. Rok 2010 oznacza zakończenie badań własnych. Wykorzystane dokumenty elektroniczne to: publikacje wyszukane w Internecie, w tym z elektronicznej wersji *LIBER Quarterly*, z platformy EBIB, artykuły z baz pełnotekstowych i bibliograficznych EBSCO, ProQuest oraz materiały konferencyjne wydane na optycznych nośnikach danych i dodatkowo strony internetowe 51 bibliotek ujętych w Katalogu Budynków Bibliotecznych. W pracy wykorzystano piśmiennictwo w języku polskim (310 tytułów, tj. ok. 69%) oraz w językach obcych (137 tytułów, tj. ok. 31%): angielskim (102 tytuły), niemieckim (33 tytuły), francuskim (2 tytuły). Zasięg chronologiczny wykorzystanej literatury przedmiotu jest znacznie szerszy niż zakres chronologiczny tematyki pracy i analizowanych budynków bibliotek. Ustalenie tła historycznego było konieczne dla zbadania na ile współcześnie obowiązujące koncepcje są kontynuacją już istniejących, a co wnoszą nowego.

W celu wytypowania tytułów czasopism, w których spodziewano się znaleźć artykuły poruszające tematy związane z tytułem pracy przeszukano katalog NUKAT wykorzystując kryterium wyszukiwawcze: *Bibliotekarstwo – czasopisma*, *Bibliotekoznawstwo – czasopisma*, *Biblioteki –czasopisma* oraz *Biblioteki naukowe – Europa - czasopisma*. Ustalono 24 tytuły, w tym 9 w języku angielskim, 7 w języku polskim, 6 w języku niemieckim, 1 w języku francuskim i 1 w języku rosyjskim, z których najbardziej przydatne okazały się: *LIBER Quarterly*, *IFLA Journal*, *Library Journal* (ang.); *ABI – Technik*, *Bibliothek: Forschung und Praxis* (niem.); *Przegląd Biblioteczny*, *Rocznik Biblioteki Narodowej*, *Roczniki Biblioteczne*, *Bibliotekarz*, *Bibliotheca Nostra* (pol.). Wykorzystano na bieżąco aktualizowane internetowe bazy danych, w tym katalogi – *WorldCat*, *NUKAT*, *KVK*. Źródłem informacji o piśmiennictwie obcojęzycznym oprócz wymienionych katalogów były bazy: EBSCO, w tym: *Academic Search Complete*, *Library and Information Science & Technology Abstracts (LISTA)*; ProQuest, w tym: *Library & Information Sciences Abstracts (LISA)*; DABI – bibliograficzna baza danych niemieckiego bibliotekoznawstwa indeksująca bieżące, fachowe czasopisma niemieckie i materiały konferencyjne. Poza nimi: *Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB)*, *Emerald*, *IFLA Electronic Collections*. Przeszukano piśmiennictwo zagraniczne rejestrowane przez

Bibliografię Analityczną Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (artykuły z wybranych czasopism zagranicznych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej). Część z wyszukanych tytułów okazała się być publicznie dostępna poprzez Internet w formie pełnych tekstów. Na tym etapie poszukiwań pomocnym był artykuł Marcina Pędicha, w którym autor dokonał przeglądu tendencji w piśmiennictwie dotyczącym budownictwa bibliotecznego za lata 1976-1989 i 1990-2006 [Pędich 2007]. Uznano za konieczne zaktualizowanie stanu piśmiennictwa zarejestrowanego w tej samej Bibliografii w kolejnych latach (2007–2010). Kryterium wyszukiwawczym były tematy: Budownictwo i urządzenia biblieczne (w wersji papierowej) i Budownictwo biblieczne (w wersji online) [Budownictwo biblieczne, dok. elektr.]. Ostatnie przeszukanie dało łączny wynik 67 artykułów. Po porównaniu z tekstem Pędicha stwierdza się, że w l. 2007-2010 przybyło 18 artykułów zagranicznych zakwalifikowanych do wymienionych tematów. Głównym językiem publikacji był angielski (11 artykułów), niemiecki (4 artykuły), czeski (2 artykuły), francuski (1 artykuł). W wybraniu polskiego piśmiennictwa przydatna była dostępna internetowo baza Biblioteki Narodowej: Bibliografia narodowa i bibliografie specjalne, ze szczególnym uwzględnieniem bazy: Bibliografie bibliologiczne, zwłaszcza Polskiej Bibliografii Bibliologicznej (1995-).

Do literatury bibliotekoznawczej ciekawy materiał badawczy wnoszą organizowane konferencje, w całości lub w części poświęcone projektowaniu bibliotek i zagadnieniom współczesnego budownictwa bibliotecznego. Przedstawione na nich materiały są najczęściej efektem żmudnych badań jednostkowych bibliotek lub doświadczeń praktycznych z budowania nowych gmachów bibliecznych czy organizacji nowej przestrzeni.

Należy wymienić polskie konferencje, sukcesywnie organizowane w l. 2000-2010:

Tabela nr 1. Konferencje w Polsce tematycznie powiązane z przedmiotem rozprawy doktorskiej

Lp.	Data rok, miesiąc	Tytuł	Miejsce	Organizator
1.	2000, grudzień	<i>Biblioteki jutra – nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej bibliotek</i>	Katowice	Biblioteka Śląska i CEBlID

2.	2002, listopad	<i>Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych</i>	Poznań	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
3.	2003, marzec	<i>Akademickie Centrum Zasobów Informacyjnych,</i>	Kielce	Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej
4.	2003, czerwiec	<i>Projektowanie i planowanie budynków bibliotecznych – aspekty techniczne i funkcjonalne</i>	Warszawa	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego
5.	2003, grudzień	<i>Czytelnik czy klient,</i>	Toruń	Biblioteka Główna UMK
6.	2004, maj	<i>Nowoczesna Biblioteka Akademicka,</i>	Olsztyn	Biblioteka Główna Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego oraz Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UWM
7.	2006, czerwiec	<i>Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?</i>	Łódź	Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej
8.	2007, czerwiec	<i>Kultura organizacyjna w bibliotece</i>	Białystok	Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku
9.	2008, czerwiec	<i>Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników</i>	Kraków	Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ
10.	2008, październik	<i>Biblioteka XXI wieku – nowoczesna architektura, pomysły aranżacje, funkcjonalne wyposażenie,</i>	Kielce	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach
11.	2009, maj	<i>Nowoczesna biblioteka kluczem do sukcesu użytkowników i edukacji społeczeństwa</i>	Konstancin-Jeziorna	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
12.	2009, czerwiec	<i>Stare i nowe w bibliotece – współpraca czy konkurencja</i>	Łódź	Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

13.	2010, czerwiec	<i>Biblioteki, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w 21 wieku</i>	Kraków	Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ
14.	2010, wrzesień	<i>Biblioteka otwarta na zmiany</i>	Olsztyn	Biblioteka Uniwersytecka UWM

Należy odnotować fakt, iż dwukrotnie *Biuletyn EBIB* poświęcony był problemom architektury współczesnych bibliotek. Kolejno były to: *Biuletyn EBIB* nr 4/2001 (22) *Architektura bibliotek* i *Biuletyn EBIB* nr 3/2009 (103) *Architektura i wystrój wnętrz w bibliotekach*. Na uwagę zasługuje wydany drukiem wybór tekstów, w redakcji brytyjsko-polskiej [Kemp; Wildhardt 1998], gdzie wśród różnych aspektów zarządzania biblioteką podane są wymagania dotyczące normatywów powierzchni bibliotek akademickich i centrów zasobów edukacyjnych przydatne do projektowania przestrzeni bibliotecznej, a rozdział Roberta Bluck'a poświęcony został organizowaniu biblioteki z myślą o użytkownikach. Niezwykle pomocne w pracy były opracowania autorstwa Ewy Kobierskiej-Maciuszko, Jacka Wojciechowskiego, Elżbiety Barbary Zybert, Zbigniewa Żmigrodzkiego [Kobierska -Maciuszko 2001, 2002, 2007, 2008; Wojciechowski 1995, 2000, 2001, 2006, 2010; Zybert 2000, 2004, 2006, 2007; Żmigrodzki 1994, 1998]. Prace tych autorów zawierają współczesną wiedzę w zakresie organizacji procesów bibliotecznych i przestrzeni bibliotecznej. Wzorem nowoczesnego myślenia o bibliotece mimo upływu lat, jest opublikowany program funkcjonalno-estetyczny dla Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45], [Hollender; Kobierska - Maciuszko 1996]. Oboje autorzy są w Polsce autorytetami w zakresie problematyki poruszanej w tejże pracy, a ich liczne publikacje mają wpływ na organizację przestrzeni we współczesnych bibliotekach polskich. W odróżnieniu od większości artykułów poświęconych tematyce współczesnej architektury bibliotecznej obok opisu gmachu, pokazują metodę i sposób myślenia przydatne w projektowaniu przestrzeni bibliotecznej.

Analizując problematykę pojawiającą się na styku biblioteki tradycyjnej ze współczesnymi technologiami i w relacjach architekt – bibliotekarz – użytkownik, pogrupowano literaturę na zasadzie „od ogółu do szczegółu”. W związku z tym, jako przydatne uznano specjalistyczne wydania encyklopedyczne z bibliotekoznawstwa [Encyclopedia of library... 2003] i architektury [Fleming 1997 i 1999]. W rozprawie wykorzystano teksty o

architekturze w skali globalnej i jej osadzenia w przestrzeni oraz refleksje filozoficzne na temat przestrzeni architektonicznej. Uznano za szczególnie ważne opracowania autorów polskich [Krenz 1997 i 2010; Loegler 2001; Sławińska 1997; Włodarczyk 2003 i in.] oraz obcych [Jencks 1987 i 1989; Norberg-Schulz 2000; Schuh 2003 i in].

Po analizie zawartości bazy danych *Prace badawcze* (zawierającej również rozprawy doktorskie i habilitacyjne) Ośrodka Przetwarzania Informacji (wyszukiwanie przez słowa kluczowe: biblioteka, bibliotekarze, budynki bibliotek, architekci, architektura bibliotek) stwierdzono, że w l. 1990 - 2009, ściśle na temat architektury bibliotek, powstała tylko jedna rozprawa doktorska. Została znaleziona w ramach dyscypliny Architektura (wg klasyfikacji PKT). Autorką pracy *Forma rozwiązań architektonicznych, jako droga realizacji idei bibliotek przyszłości* jest Joanna Kabrońska. Praca, której promotorem był prof. Marian Sztafrowski, została obroniona na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej w 1994 roku. Pod skróconą, ale uaktualnioną postacią została opublikowana w *Zeszytach Naukowych Politechniki Gdańskiej* [Kabrońska 2001]. Wyszukiwanie w obrębie dyscypliny:

Bibliotekoznawstwo. Bibliotekarstwo (wg klasyfikacji PKT), według tych samych słów kluczowych, jak w dyscyplinie: Architektura, nie dało wyników przydatnych dla przedstawianej pracy [Prace badawcze, dok. elektr.].

Przeszukano bazę międzynarodowej organizacji *Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD)* według hasła *library architecture* [Networked Digital Library of Theses and Dissertations, dok. elektr.] uzyskując jeden wynik przydatny dla pracy [Ehrlich 2008]. W przypadku bazy *DART-Europe* zawierającej elektroniczne prace dyplomowe i dysertacje powstałe w Europie wyszukiwanie według tego samego hasła dało 17 wyników, z których żaden nie był przydatny [DART-Europe , dok. elektr.]. Przeszukanie *ETHOS-Beta Electronic Theses Online Service* udostępniającej w formie cyfrowej rozprawy doktorskie z terenu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej dało identyczny wynik jak w bazie *DART-Europe* [ETHOS..., dok. elektr.].

Każdorazowy projekt dużej biblioteki naukowej, a szczególnie jego realizacja skutkuje nowymi publikacjami. Od początku lat 90. ubiegłego stulecia, przedmiotem szczególnego zainteresowania były (podano rok oddania do użytku): *British Library* w Londynie (1997); *Bibliothèque nationale* w Paryżu (1995); *Deutsche Bibliothek* we Frankfurcie nad Menem (1997) i biblioteki budowane w tzw. landach wschodnich połączonych państwa niemieckiego; *Kongelige Bibliotek* w Kopenhadze (1999). W Polsce porównywalnie szeroką literaturę ma jedynie nowy gmach Biblioteki Uniwersytetu

Warszawskiego. Wśród literatury na temat bibliotek zagranicznych, na szczególną uwagę zasługuje praca projektanta *British Library* [St. John Wilson 1998]. W pracy, która – co ważne – ukazała się w rok po oddaniu gmachu do publicznego użytku, autor dał pełny wykład koncepcji swojego projektu. O kontrowersjach wywołanych tą koncepcją, zarzutach i odpowiedziach na nie, traktuje jeden z artykułów Alana Day'a, autora opracowań o nowym gmachu *British Library* [Day 1996]. Za wysoce przydatne uznano jedno z opracowań [Krempe 2002], szczególnie w części, gdzie autor dokonuje analizy i oceny nowego gmachu według dziesięciu kryteriów, znanych również w Polsce, jako zasady Harry Faulkner – Brown'a [Faulkner-Brown 1999]. Z dostępnych artykułów na temat *Bibliothèque nationale de France*, za użyteczne i inspirujące uważa się artykuły z analizą artykułów prasowych na temat rozwiązań organizacyjnych i technicznych projektu [Wenzel 1999] oraz z wynikami ankiety przeprowadzonej wśród użytkowników Biblioteki Narodowej Francji [Ripon 1999].

Wzniesienie nowego gmachu dla *Deutsche Bibliothek* we Frankfurcie nad Menem (od roku 1990, wraz z *Deutsches Musikarchiv Berlin* i *Deutsche Bucherei Leipzig* tworzy niemiecką bibliotekę narodową) nie wzbudziło takich emocji, jak budowa *British Library* (1997) i *Bibliothèque nationale de France* (1995). Efektem jest mniejsza ilość publikacji na jego temat. Problemem częściej dyskutowanym niż problemy architektoniczne, jest połączenie w jedną instytucję trzech placówek dotychczas odrębnych. Problem współpracy architektów i bibliotekarzy został opisany w tekstach o bibliotece we Frankfurcie i *Staatsbibliothek* w Berlinie, proj. Hansa Scharoun'a [Deutsche Bibliothek...1997; Amlinski 1992]. Wnioski wynikające z tych prac pomimo upływu czasu od ich opublikowania, są aktualnymi wskazówkami do tego jak powinna być zorganizowana współpraca przy tworzeniu przestrzeni bibliotecznej. Ciekawy materiał przynoszą opublikowane sprawozdania ze spotkania grupy roboczej *Bibliotheca Baltica* w roku 2002 w Kopenhadze [Symposium of Bibliotheca Baltica 2003].

Oprócz przytoczonej literatury, przedmiotem szczególnego zainteresowania autorki były publikacje wymienione w części Źródła, ze szczególnym uwzględnieniem cech dobrej przestrzeni bibliotecznej Andrew McDonalda, omówionych w Rozdziale 2.3.3. *Biblioteka jako miejsce* i wielokrotnie przywoływanych w rozprawie.

W podsumowaniu: kwestia rozwiązań architektonicznych, funkcjonalności współczesnych bibliotek naukowych, ich estetyki jest często poruszana w formie przyczynkowych opracowań w literaturze specjalistycznej, zarówno z zakresu architektury, jak i bibliotekoznawstwa. Brakuje natomiast, szczególnie w literaturze polskojęzycznej, w

czasopismach z dziedziny bibliotekoznawstwa i architektury wymiany poglądów oraz dyskusji bibliotekarzy i architektów a także poglądów innych użytkowników, stanowiących kanon najważniejszych zagadnień dla tworzenia i oceny przestrzeni bibliotek naukowych.

Źródła

Materiałem źródłowym, niepublikowanym wcześniej w całości, są wyniki badań własnych [Rozdział czwarty] przeprowadzonych w oparciu o skonstruowany przez autorkę kwestionariusz ankiety [Aneks 4].

Analiza piśmiennictwa publikowanego z wyrażonymi tam opiniami i ideami zagranicznymi oraz polskimi została oparta o:

- Publikacje *LIBER Architecture Group*, z lat 1997-2008
- Wybrane teksty materiałów konferencyjnych z 74 Generalnej Konferencji IFLA, sierpień 2008
- Roczniki *Przeglądu Bibliotecznego* z lat 1990-2010
- Roczniki *Architektura Murator* z lat 1994-2010
- Artykuły z polskich wydawnictw ciągłych wyselekcjonowane w oparciu o dostępne elektronicznie bazy Biblioteki Narodowej: *Bibliografia artykułów z czasopism polskich* oraz *Polską Bibliografię Bibliologiczną (1995 -)*

Różne zakresy czasowe analizowanych treści publikacji wymagają objaśnienia. Teksty *LAG* z roku 1997 były pierwszymi opublikowanymi po istotnych zmianach w strukturze *LIBER*, jakie nastąpiły w 1994 roku. Ukazały się one jeszcze w obrębie tytułu *European Research Libraries Cooperation, ERLC - LIBER*. Zawierały materiały po spotkaniu seminaryjnym w Paryżu w roku 1996. Materiały *LAG* z 2008 roku są ostatnimi opublikowanymi w *LIBER Quarterly* materiałami poseminaryjnymi. Dla *Przeglądu Bibliotecznego* przyjęto rok 1990 za początek analizy, jako pierwszy po zmianach politycznych w Polsce w 1989 r.

Miesięcznik *Architektura Murator* zaczął ukazywać się w roku 1994, poszukiwaniami zostały objęte wszystkie zeszyty do końca r. 2010.

Autorka ma świadomość, iż wybór materiału analizowanego nie wyczerpuje całości problematyki współczesnej architektury bibliotecznej ze szczególnym uwzględnieniem organizacji przestrzeni ale pozwala ukazać główne trendy. Uzasadnienie wyboru piśmiennictwa zamieszczono obszerniej w Rozdziałach drugim *Bibliotekarze i architekci a*

przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach periodycznych w ostatnich latach (1990 – 2010) i Rozdziale trzecim Analiza przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych w latach 1989-2009 w świetle opinii publikowanych w polskich wydawnictwach periodycznych (z zastosowaniem kryteriów McDonalda).

Materiał uzupełniający stanowi bardzo pracochłonny:

- Katalog Budynków Bibliotecznych [Aneks 1] wraz z Wykazem Architektów i pracowni je projektujących [Aneks 2] oraz
- Dostępne w sieci internetowej plany niektórych gmachów bibliotecznych

Własne badania ankietowe użytkowników bibliotek oraz Katalog Budynków Bibliotecznych w pewnym stopniu są kontynuacją i nawiązaniem do badań nad sytuacją lokalową bibliotek w Polsce prowadzonych przez Instytut Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej od r. 1970 z przerwami do r. 1987 [Przybyszewski, 1990].

Metody i techniki badań

Praca poświęcona jest badaniom nad instytucją zajmującą się głównie przechowywaniem i udostępnianiem informacji, bez względu na formę informacji. Jak już wspomniano są to badania bibliotekoznawcze, mieszczące się w nurcie społecznych badań z dziedziny bibliologii i informatologii. Wybrane zagadnienia z pogranicza bibliotekoznawstwa i architektury analizowane były na zasadzie oceny, interpretacji, doszukiwania się pozytywnych rozwiązań ważnych dla użytkowników bibliotek. Przeprowadzona analiza wykazała konieczność koordynacji pracy bibliotekarzy i architektów w celu zaprojektowania w pełni funkcjonalnej i „przyjaznej” biblioteki. Dodatkowo, dwuczłonowość przedmiotu badań (opinie o obiektach zrealizowanych i poglądy teoretyczne o przestrzeni bibliotecznej) wymusiła kilkupłaszczyznowy charakter pracy.

Nowe technologie wprowadzone w świat bibliotekarski przyczyniły się do stworzenia jego nowej rzeczywistości. Z drugiej strony większość bibliotek naukowych to skarbnice najcenniejszych zabytków piśmiennictwa. Problem styku tych światów jest obecny w piśmiennictwie profesjonalnym. Wyjątkowo sugestywnie przedstawił go Jurand Czermiński [Czermiński 2002, s. 16].

Główną metodą całości opracowania jest metoda funkcjonalna, a na potrzeby poszczególnych rozdziałów autorka adaptowała techniki badawcze z innych dyscyplin.

Żeby prezentacja była logiczna, konieczne było dostosowanie odpowiednich metod badawczych do materiału źródłowego. W kompilacyjnym Rozdziale pierwszym *Przestrzeń* zaprezentowano różne definicje pojęcia przestrzeń po to, aby pokazać różnorodność jego rozumienia oraz ustalić podstawę terminologiczną dla pojęcia przestrzeń biblioteczna. Metodyczną podstawą Rozdziału drugiego *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010* jest analiza porównawcza treści. Dane do analizy pochodzą ze współczesnych opracowań, przede wszystkim polsko-, anglo- i niemieckojęzycznych. W Rozdziale trzecim *Analiza przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych i zrealizowanych w latach 1989-2009 według kryteriów Andrew McDonalda* zastosowano metodę *The Best Practice*, ustalając wcześniej wspólną skalę w postaci cech dobrej przestrzeni bibliotecznej A. McDonalda. Prosta w swych założeniach metoda *The Best Practice* oparta jest na stosowaniu wzorców, twórczym przyjmowaniu najlepszych praktyk. Jest szybką, ale bardzo efektywną metodą. Poprzez nią (tj. metodę *The Best Practice*) wraz z ustaloną skalą zanalizowano wybrane opinie o przestrzeni bibliotek zrealizowanych, zarejestrowanych w Katalogu. W Rozdziale czwartym *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej* zastosowano zalecaną również w bibliotekoznawstwie metodę *studium przypadku* [Głowacka, 1986]. Narzędziem, do wykorzystanej socjologicznej techniki badań własnych, był opracowany przez autorkę kwestionariusz [Aneks 4], skierowany do użytkowników bibliotek. Kwestionariusz zaopatrzony został w krótką notę wprowadzającą z wyjaśnieniem celu sondażu i zachętą do udzielenia odpowiedzi. Mianem użytkowników biblioteki określani zostali zarówno czytelnicy, jak i jej pracownicy oraz architekci. Metoda ta pozwoliła na porównanie wizji projektantów oraz użytkowników i sprawdzenie, kiedy treść przekazana przez architekta odpowiada odbiorcy na tyle, by sprawnie mógł poruszać się w bibliotece i odczuwał z nią więź emocjonalną. Przyjęte *studium przypadku* tworzy skalę mikro (250 opinii).

Próba wnikięcia w proces projektowania, niezależnie od przyjętej metodologii w całości pracy, analizowana jest z bibliotekoznawczego punktu widzenia. Efektywność ekonomiczna projektów nie była brana pod uwagę.

Układ pracy

Całość pracy poprzedzona Wstępem, podzielona jest na cztery Rozdziały.

Rozdział pierwszy *Przestrzeń* poświęcony został jej definiowaniu dla ukazania tła pojęciowego i stanu badań nad tą kategorią, wraz z wskazaniem rodzajów przestrzeni tworzących przestrzeń biblioteczną. W Rozdziale drugim *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010* w sposób usystematyzowany przedstawiłam poglądy bibliotekarzy i architektów na temat kształtowania współczesnej przestrzeni bibliotecznej w celu pokazania i poznania stanu ich świadomości o nowoczesnym budownictwie bibliotecznym. Dla ułatwienia analizy porównawczej pogrupowałam opinie w ten sam sposób dla obu środowisk, dzieląc je na dwa aspekty:

- a) psychologiczny i społeczny
- b) techniczny i organizacyjny

W każdym z dwóch aspektów wyróżniłam cztery grupy:

- 1) użytkownik w centrum uwagi
- 2) biblioteka w otoczeniu
- 3) biblioteka jako miejsce
- 4) wpływ rewolucji cyfrowej

Podział taki ułatwił wyodrębnienie podobieństw i różnic w analizowanych publikacjach oraz ich systematyczny opis. Ukazane zostały sposoby postępowania przy projektowaniu bibliotek. Uwzględniono przestrzeń wewnętrzną i zewnętrzną, kryteria funkcjonalne, estetyczne i kulturotwórcze. Przedstawiono działalność wyspecjalizowanej organizacji, która dąży do ułatwienia wymiany doświadczeń pomiędzy bibliotekarzami a architektami.

W Rozdziale trzecim *Analiza przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych i zrealizowanych w latach 1989-2009 według kryteriów Andrew McDonalda* zawarto opinie opublikowane głównie w polskich wydawnictwach ciągłych na temat bibliotek zaprojektowanych od roku 1989, zlokalizowanych i zrealizowanych w Polsce do końca 2009 roku, przedstawionych w Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1]. Na podstawie opinii, podjęto próbę ustalenia czy model biblioteki opisany cechami dobrej przestrzeni McDonalda z roku 2006 jest znany autorom publikacji i w jakim zakresie cechy sformułowane przez niego są obecne we wcześniejszych badanych wypowiedziach. Ustalono też, które z bibliotek umieszczonych w Katalogu Budynków Bibliotecznych najbliższe są temu modelowi. Pozwoliło to ocenić jakość analizowanych

budynków bibliotecznych w świetle kryteriów uznanych przeze mnie za najbardziej do takiej oceny przydatne.

W Rozdziale czwartym *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej* przedstawiłam wyniki własnych badań użytkowników bibliotek. Podane w nim zostały informacje o wynikach badań sondażowych wśród bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników. Wyniki badań skonfrontowane zostały z treściami pokazanymi w Rozdziałach pierwszym, drugim, trzecim. Do rozprawy doktorskiej dołączone są Aneksy (Katalog Budynków Bibliotecznych, Wykaz architektów i pracowni projektowych, LIBER, Autorski kwestionariusz ankiety).

W Zakończeniu autorka podsumowała treść pracy i odpowiedziała na pytania postawione we Wstępie.

Przypisy bibliograficzne ujęte zostały w *Wyborze wykorzystanych źródeł i piśmiennictwa*, odsyłacze do nich umieszczone są w tekście w nawiasach klamrowych. Przypisy objaśniające znajdują się na dole strony tekstu, do którego się odnoszą.

Podziękowanie

Serdecznie dziękuję Pani dr hab. Marii Kocójowej, Profesorowi Uniwersytetu Jagiellońskiego za poświęcony mi czas, cenne wskazówki i wykazaną cierpliwość w pełnieniu funkcji promotora. Dziękuję również wszystkim uczestnikom badań.

Wykaz stosowanych skrótów

(zob. też Aneks 2, Wykaz architektów i pracowni projektowych, używane skróty)

ASC.....	<i>Academic Search Complete</i>
BUW	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
CEBliD.....	Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej
EBIB.....	Elektroniczna BIBlioteka – platforma cyfrowa SBP
ICT.....	<i>Information and Communication Technology</i>
IFLA.....	<i>International Federation of Library Associations and Institutions</i>
IINiB.....	Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
LAG.....	<i>LIBER Architecture Group</i>
LAN.....	<i>Local Area Network</i>
LIBER.....	<i>Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche</i>
LISTA.....	<i>Library and Information Science & Technology Abstracts</i>
OCLC.....	<i>Online Computer Library Center</i>
PDA.....	<i>Personal Digital Assistant</i>
PKT.....	Polska Klasyfikacja Tematyczna
RFID.....	<i>Radio Frequency Identification</i>
SBP.....	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
UMK.....	Uniwersytet Mikołaja Kopernika
UJ.....	Uniwersytet Jagielloński
UŚ.....	Uniwersytet Śląski
UT-P.....	Uniwersytet Technologiczno – Przyrodniczy im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy
UW.....	Uniwersytet Warszawski

Rozdział pierwszy

PRZESTRZEŃ

Wprowadzenie

Aby odpowiedzieć na pytanie jak jest odbierana i oceniana przestrzeń biblioteczna, trzeba najpierw pokazać jak jest pojmowana i definiowana przestrzeń w ogóle. Przy rozważaniu różnych aspektów dotyczących przestrzeni bibliotecznej niezbędne jest ustalenie podstawowej terminologii odnoszącej się do przestrzeni jako takiej oraz zdefiniowanie wybranych na potrzeby pracy rodzajów przestrzeni. Zasadne jest też wskazanie, że spośród kilku znaczeń pojęcia „biblioteka” przyjmuje się za podręcznikiem Zbigniewa Żmigrodzkiego, że biblioteka to: *pojedynczy lokal, kompleks pomieszczeń lub specjalny budynek służący temu samemu celowi oraz instytucja, organizacja lub zakład publiczny, który zajmuje się gromadzeniem i przechowywaniem książek, czasopism oraz innych materiałów bibliotecznych. [...]. Biblioteka jest to określony i zorganizowany według właściwych sobie zasad system komunikacji społecznej* [Żmigrodzki 1998, s. 13-14].

Pojęcie przestrzeni jest złożone. Przegląd piśmiennictwa dostarcza informacji o różnych aspektach jego pojmowania, ale też o definiowaniu przestrzeni w sposób mało precyzyjny, niekiedy wieloznaczny. Dodatkowo, jak zauważył Janusz Ballenstedt, polski architekt i teoretyk architektury zamieszkały we Francji, zmarły w roku 2005: *prawdopodobnie nie ma książki o architekturze [...] w której słowo „przestrzeń” nie byłoby wielokrotnie używane i nadużywane* [Ballenstedt 2000, s. 573]. Termin przestrzeń (ang. *space*, niem. *der Raum*) nie ma dziś jednoznacznej, obowiązującej definicji i zależnie od stanowiska badawczego bywa rozmaicie określany. Encyklopedyczne opisy pojęcia przestrzeń brzmią: [...] *całokształt stosunków zachodzących między współistniejącymi obiektami materialnymi, tj. ich wzajemne rozmieszczenie (odległości), ich rozmiary i kształty [...], w filozofii głównym problemem dotyczącym przestrzeni są wzajemne relacje między przestrzenią a materią oraz między pojęciem przestrzeni a zmysłowym poznaniem cech przestrzennych* [Nowa encyklopedia powszechna PWN 1996, t.5, s.373]; [...] *pojęcie z zakresu fizyki, matematyki i filozofii. [Przestrzeń] rozumiana jako miejsce w którym jest rozmieszczona substancja i w którym przebiegają zjawiska. [...] Motywacją do tworzenia nowych przestrzeni jest wprowadzanie ładów [...]* [Wielka Encyklopedia PWN 2004, t.22, s. 452]. W słownikach dziedzinowych z zakresu filozofii, przestrzeń jest definiowana jako:

pusty obszar trójwymiarowy, rodzaj zbiornika w którym mieszczą się wszystkie ciała. [Andrzejewski 2000, s.395-397] lub opisowo: Często pytamy, gdzie jakieś rzeczy się znajdują, jakie mają rozmiary, ile zajmują lub stwarzają miejsca. Klasyfikacja tych zapytań prowadzi do pojęć rozciągłości w jednym lub więcej wymiarach, odległości, kierunku oraz pustki. Rozważania na temat takich wyrafinowanych pojęć mogą być prowadzone łącznie jako filozofia przestrzeni [Honderich 1999, s.747-748]. Bohdan Jałowiecki, profesor socjologii potwierdza, że: wyraz „przestrzeń” ma nie tylko wiele znaczeń, lecz także pojęcia związane z przestrzenią są niezmiernie bogate w najrozmaitsze konotacje [Jałowiecki 2010, s.19]. Wszelkie rodzaje przestrzeni cechuje wielość znaczeń i mnogość elementów [Jałowiecki 2010, s.29]. Witold Szolginia, architekt, podaje: dyscyplina organizująca i kształtująca wszelkie przestrzenie w formach niezbędnych dla zaspokojenia materialnych i duchowych potrzeb człowieka [to] architektura [Szolginia 1992, s.12]. Ewa Niezabitowska, architekt, zaznacza jednak: komponowanie przestrzeni, w rozumieniu tworzenia przestrzeni spełniającej określoną funkcję, jest zjawiskiem stosunkowo młodym, do XIX wieku wydzielano wnętrza z przestrzeni budynku przez kolejne podziały [Niezabitowska 2008, s. 8]. W odniesieniu do budynków bibliotecznych myśli się o architekturze użyteczności publicznej, pod pojęciem której rozumie się: projektowanie, kształtowanie obiektów przeznaczonych do użytkowania przez społeczności lokalne, regionalne, działających w zakresie np. oświaty, kultury (szkoły, teatry, biblioteki); także określenie samych obiektów o takim przeznaczeniu [Skowroński 2008, s. 17].

Przestrzeń była przedmiotem rozprawy doktorskiej Anny Awtuch, przedstawionej na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej [Awtuch 2005]. A. Awtuch używa terminu: system przestrzeni. Wyjaśnia go jako: *system wydobywający znaczenie powiązań wzajemnych między poszczególnymi elementami i miejscami* [Awtuch 2005, s. 167]. Krzysztof Kalitko, kulturoznawca dodał, że: *pojęcie przestrzeni było kluczowe dla dwudziestowiecznej architektury* [Kalitko 2005, s. 27]. Obszerny przegląd koncepcji przestrzeni w teorii architektury wraz z przedstawieniem relacji: przestrzeń – człowiek – architektura, przedstawili m.in.: Christian Norberg – Schulz norweski architekt, historyk i teoretyk architektury [Norberg-Schulz 2000], Anna Awtuch [Awtuch 2005] i Ewa Niezabitowska [Niezabitowska 2008]. W pracach swych wielokrotnie odwołali się do klasyków, teoretyków architektury w XX wieku i ich dzieł, jak Paul Frankl [Frankl 1914], Bruno Zevi [Zevi 1957], Siegfried Giedion [Giedion 1965 i 1968] i inni.

Manuel Castells jako socjolog uważa że: *przestrzeń jest ekspresją społeczeństwa [...] jest społeczeństwem. Przestrzenne formy i procesy są kształtowane przez dynamikę struktur społecznych* [Castells 2007, s. 411].

Słusznie zauważył Mikołaj Madurowicz zajmujący się m.in. badaniami percepcji przestrzeni że: *problem przestrzeni zalicza się do najwcześniej analizowanych kwestii w historii myśli ludzkiej [...] ona [przestrzeń] organizuje i orientuje istnienie* [Madurowicz 2007, s. 51].

1.1 Przestrzeń architektoniczna

Szwajcarski historyk i krytyk architektury, Siegfried Giedion (1888 – 1968) dokonał analizy przestrzeni architektonicznej od Odrodzenia do czasów mu współczesnych [Giedion 1965 i 1968]. Wartość jego pracy i w konsekwencji cytowania przez późniejszych autorów polega na wykazaniu, że architektura odbija wewnętrzne tendencje danej epoki i w związku z tym może służyć jako ogólny wskaźnik [Giedion 1968, s. 838]. Przestrzeń architektoniczna (ang. *architectural space*, niem. *der architektonische Raum*), jak trafnie zauważyła Ewa Niezabitowska jest stworzona wyłącznie ręką człowieka, w odróżnieniu od przestrzeni naturalnej. *Przestrzeń architektoniczna jest wydzielona z przestrzeni naturalnej zewnętrznej i przestrzeni urbanistycznej.* [Niezabitowska 2008, s.17]. Christian Norberg – Schulz podkreślił konieczność zaistnienia relacji pomiędzy człowiekiem i otoczeniem, by mogła powstać przestrzeń architektoniczna. Nie wprowadził rozróżnienia między naturalnymi a stworzonymi przez człowieka elementami środowiska – jeśli człowiek wybiera z przyrody coś co ma mu służyć, to też jest architekturą [Norberg-Schulz 2000, s. 37]. *Architektura to sztuka tworzenia ładu w otoczeniu w celu dostosowania go do zaspokojenia wielorakich [...] potrzeb ludzi przez planową przemianę naturalnego środowiska oraz budowanie form i wydzielanie przestrzeni o różnym przeznaczeniu* [Wielka Encyklopedia PWN 2001, t.2, s. 243]. Zbudowana forma jest dziełem architektonicznym. Andrzej Basista, architekt który prowadził zajęcia dydaktyczne kolejno w szkołach architektury w Krakowie, Bagdadzie, Poznaniu oraz Białymstoku analizował elementy kompozycji dzieł architektury i pokazał je na wybranych przez siebie licznych przykładach [Basista 2006].

Od roku 2001, Instytut Projektowania Architektonicznego Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej organizuje coroczne konferencje międzynarodowe pod wspólnym tytułem *Definiowanie przestrzeni architektonicznej*. Kolejne konferencje nie tylko potwierdziły celowość dyskusji, ale pokazały ogrom zagadnień związanych z tym

pojęciem. Ciekawą definicję dał Janusz Ballenstedt, pisząc: *przestrzeń dla architekta to nic innego jak pustka między przedmiotami* [Ballenstedt 2000, s. 574].

Ponieważ zasięg chronologiczny przedmiotu badań ograniczony został do lat 1989 – 2009, w kręgu zainteresowania autorki pozostaje przede wszystkim przestrzeń architektoniczna modernizmu i postmodernizmu, prądów w architekturze trwających w XX wieku i przełomie XX

i XXI w. Wśród wybitnych przedstawicieli obu tych prądów są również projektanci bibliotek, moderniści: Alvar Aalto (1898 – 1976), Hans Scharoun (1893 – 1972) oraz postmoderniści: Jacques Herzog (1950 -) i Pierre de Meuron (1950 -), Rem Koolhaas (1944 -), James Stirling (1926 – 1992). W dorobku Alvara Aalto jest kilkanaście projektów bibliotek, w tym zrealizowane budynki biblioteczne zaprojektowane przez niego stały w Finlandii i USA. Hans Scharoun jest autorem projektu *Staatsbibliothek zu Berlin*. Szwajcarscy architekci Jacques Herzog i Pierre de Meuron są autorami bibliotek akademickich w Cottbus i Eberswalde. Rem Koolhaas zaprojektował gmach *Seattle Public Library*, a James Stirling *History Faculty Library* Uniwersytetu w Cambridge.

Modernizm w architekturze nie pokrywa się z modernizmem rozumianym, jako epoka kulturowo – cywilizacyjna. *W dziedzinie architektury „modernizm” używany jest jako określenie tendencji propagujących prostotę i funkcjonalność, przeciwstawnych historyzmowi* [Wojtas 2008, s. 351]. Przegląd krytyki architektury modernistycznej dał K. Kalitko [Kalitko 2005, s. 13-20]. Podstawowe cechy budynku modernistycznego to płaski dach i tzw. wolny plan (wolny rzut) rozumiany jako rzut kondygnacji nie podzielony na zamknięte pomieszczenia. Uzasadnione jest łączenie architektonicznego wolnego planu z tendencjami wolnego dostępu w bibliotekarstwie. Natomiast: *nie określono dotychczas w sposób jednoznaczny, jakie cechy powinna spełniać architektura postmodernistyczna – różni autorzy precyzują je w odmienny sposób* [Wojtas 2008, s. 355]. Ogólnie: postmodernizm to etap po okresie modernizmu, ale również reakcja przeciwko modernizmowi. Trudno jest ustalić wspólny mianownik dla architektury postmodernistycznej, charakteryzuje ją pluralizm stylistyczny. Nie są przestrzegane jednoznaczne reguły, nie ma wymogu zależności konstrukcji, formy i funkcji. Za autora terminu: postmodernizm i głównego krytyka tego nurtu w architekturze uznawany jest amerykański architekt i teoretyk architektury Charles Jencks [Jencks 1987 i 1989].

Architekturę ocenia się zwykle na podstawie tego w jaki sposób zaspokaja praktyczne potrzeby - poziom przestrzeni architektonicznej ma wpływ na wartość i piękno przestrzeni publicznej.

1.2 Przestrzeń publiczna

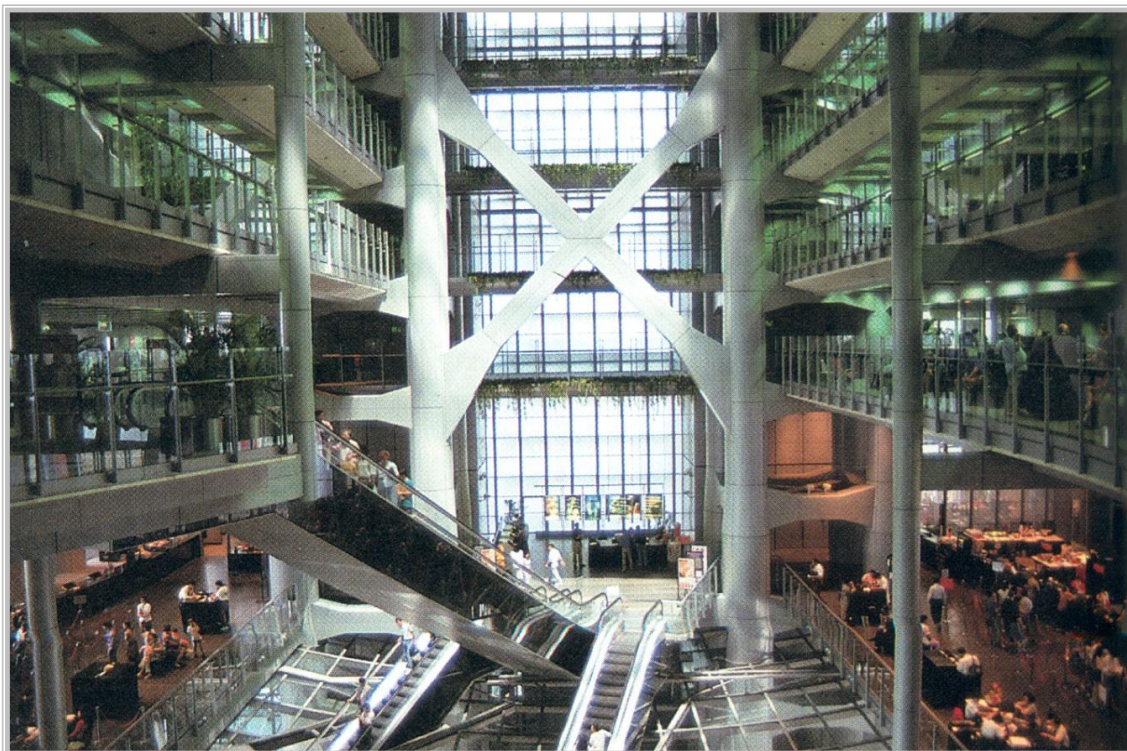
Bohdan Jałowiecki socjolog, którego zainteresowania naukowe koncentrują się na socjologii miasta i przestrzeni uważa, że: *przestrzeń, w której żyjemy, nie jest tworem natury lecz dziełem na wskroś ludzkim, przez ludzi wytworzonym w sposób uwarunkowany czynnikami przyrodniczymi, społecznymi i kulturowymi* [Jałowiecki 2010, s. 11]. Przyjmuje się, że: *The contemporary theory of the public sphere is rooted in the work of the Frankfurt School and critical theory*³ [Ritzer 2005, s. 613]. Szkołą frankfurcką określa się grupę niemieckich intelektualistów realizujących w l. 1923-1971 własny, filozoficzno – socjologiczny program badawczy zwany teorią krytyczną. Zdaniem Krzysztofa Nawratka, praktykującego architekta i wykładowcy architektury w *School of Architecture & Design* w Plymouth *przestrzenie publiczne powinny stwarzać rzeczywisty obszar wolności – niezaplanowanych spotkań, wymiany idei, swobodnej ekspresji* [Nawratek 2005, s. 165]. Przychyla się do tej opinii dr hab. z Uniwersytetu Warszawskiego Małgorzata Kisilowska, bibliotekoznawca i wymienia atrybuty biblioteki jako instytucji publicznej: *upublicznianie wiedzy, budowanie więzi społecznych poprzez możliwość wzajemnego poznawania się, konfrontacji i/lub wymiany wiedzy i poglądów* [Kisilowska 2010, s. 47]. Współgra z tymi definicjami termin: *wspólnota informacyjna*, jakiego użył dla określenia współczesnej przestrzeni bibliotecznej, brytyjski bibliotekarz, bibliotekoznawca i międzynarodowy konsultant biblioteczny Simon Francis [Francis 2010, s. 315 – 317]. Człowiek potrzebuje bezpośredniego kontaktu z otoczeniem. Rolę więzi społecznych w tworzeniu przestrzeni publicznej zauważył również Marco Bussagli, włoski historyk sztuki: *Wrodzona człowiekowi chęć do łączenia się w grupę i nawiązywania kontaktów społecznych przyczyniła się do powstania budowli mogących pomieścić dużą liczbę osób i przeznaczonych do różnych celów, takich jak [...] biblioteki* [Bussagli 2007, s. 56].

Z kolei Jerzy Ratajewski, bibliotekoznawca podkreślił, że jednym z podstawowych celów socjologii bibliotek jest: *doskonalenie pracy bibliotek na rzecz środowiska społecznego* [Ratajewski 2002, s. 160]. Ten cel jest tym bardziej ważny, bo jak napisała prof. Jadwiga Kołodziejska, wybitna znawczyni problemów bibliotekoznawczych: *Umykają naszej uwadze zjawiska wynikające ze zmian w strukturze społecznej, kulturze i obyczaju. A to właśnie one wpływają na kształt przestrzeni publicznej [...] określają miejsce bibliotek* [Kołodziejska 2008, s. 177]. Przyjęło się dzielić przestrzenie publiczne na „włączające” i

³ Współczesna teoria sfery publicznej jest zakorzeniona w dziele szkoły frankfurckiej i krytycznej teorii (tłum. własne).

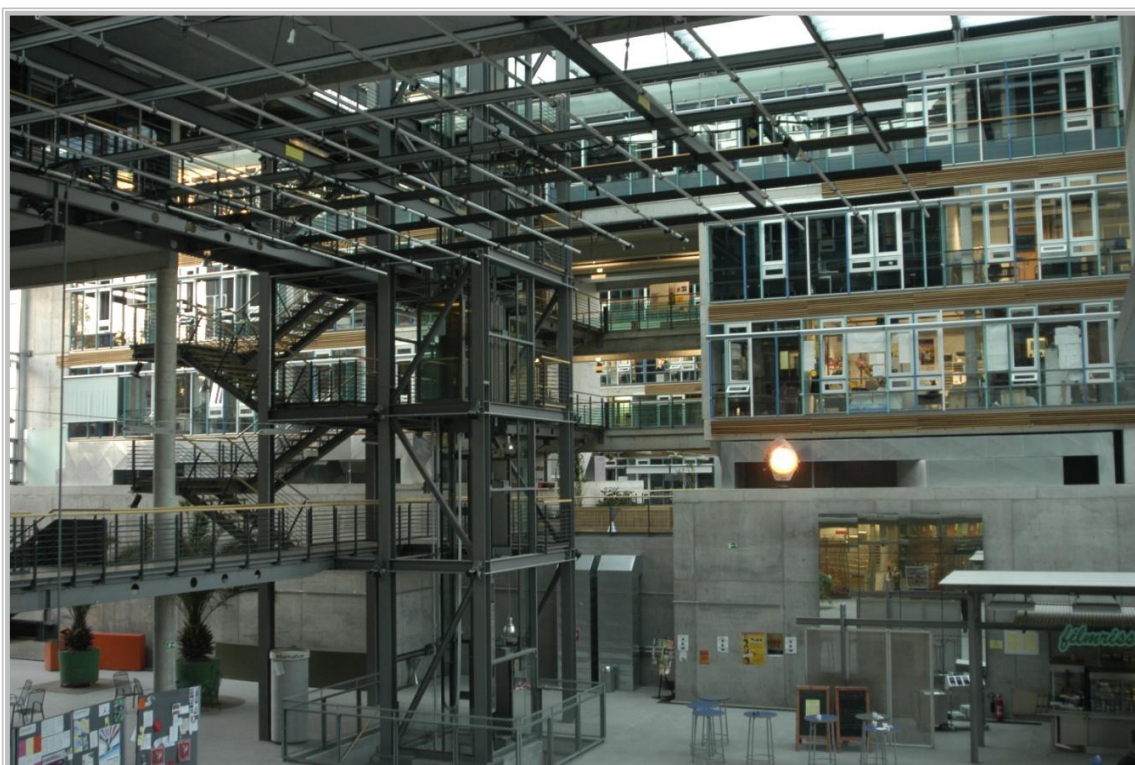
„wyłączające” [Nawratek 2005, s. 17]. Jednak podobnie jak definiowanie ogólnej przestrzeni tak i ten podział jest nieostry. K. Nawratek podał, że przestrzeń włączająca to taka, w której każdy obywatel czuje się dobrze, a przestrzeń wyłączająca to przestrzeń zaprojektowana dla wybranej grupy ludzi. Taki podział najstosowniejszy jest względem miejskich przestrzeni publicznych – skwerów, osiedli, placów itp. Przestrzeń włączająca to taka, w której użytkownik znajduje się w centrum uwagi. Podkreśliła to również Joanna Kulik z Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Wydział Zamiejscowy w Chorzowie, pisząc: *Biblioteki wszelkiego typu są instytucjami zobowiązanymi do zapewnienia wszystkim potencjalnym użytkownikom dostępu do ich zasobów i usług* [Kulik 2010, s. 16]. Problem społecznego wykluczenia, równoznaczny ze znikaniem z przestrzeni publicznej, jako skutek braku lub niedostatecznej informacji w środowisku elektronicznym podkreśliła Maria Kocójowa, międzynarodowy ekspert w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej [Kocójowa 2004, s.140-144]. Jak ważny jest to problem i jak walczyć z tym zjawiskiem pokazano podczas XII Międzynarodowej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez IINiB Uniwersytetu Jagiellońskiego w czerwcu 2006 *E-włączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie* [Kocójowa 2006, dok. elektr. DVD]. Małgorzata Kisilowska dała przykłady wielokierunkowych działań bibliotecznych, które hamują społeczne wyłączenie [Kisilowska 2010, s. 32-35]. Działalnością na rzecz tworzenia przestrzeni włączających, jest taka organizacja przestrzeni, by stawała się ona miejscem „spotkań” postrzeganych wielowymiarowo – z nauką, kulturą, drugim człowiekiem, grupą [Kisilowska 2010, s. 40-42]. Na własny użytek K. Nawratek zastosował podział przestrzeni publicznych na przestrzenie „samoistne” (autarkiczne) i „obsługujące” [Nawratek 2005, s. 157]. Przestrzenie obsługujące są po to by mogły funkcjonować inne przestrzenie, i do nich zaliczyć można miejskie rynki czy mosty. Anna Awtuch w swej dysertacji napisała: *przestrzeń architektoniczna będąca środowiskiem człowieka może oznaczać zarówno przestrzeń wewnątrz budynków, jak również w stosunku do nich zewnętrzną, zwyczajowo rozumianą jako przestrzeń publiczna* [Awtuch 2005, s. 1]. Czy funkcje biblioteczne determinują przestrzeń architektoniczną budynków bibliotek? Gdyby była to prawda, istniałby już wykształcony wyraźny styl współczesnej architektury bibliotecznej i nie byłoby podobieństw między gmachami bibliotek a gmachami

il.1 Podobieństwo przestrzeni wewnętrznej

Hongkong and Shanghai Bank w Hongkongu [Tietz 2001, s. 80]

il. 2 Podobieństwo przestrzeni wewnętrznej

Biblioteka Wyższej Szkoły Filmowej i Telewizyjnej w Poczdamie
(*Hochschulbibliothek der HFF Potsdam-Babelsberg*), zdjęcie własne, r. 2004

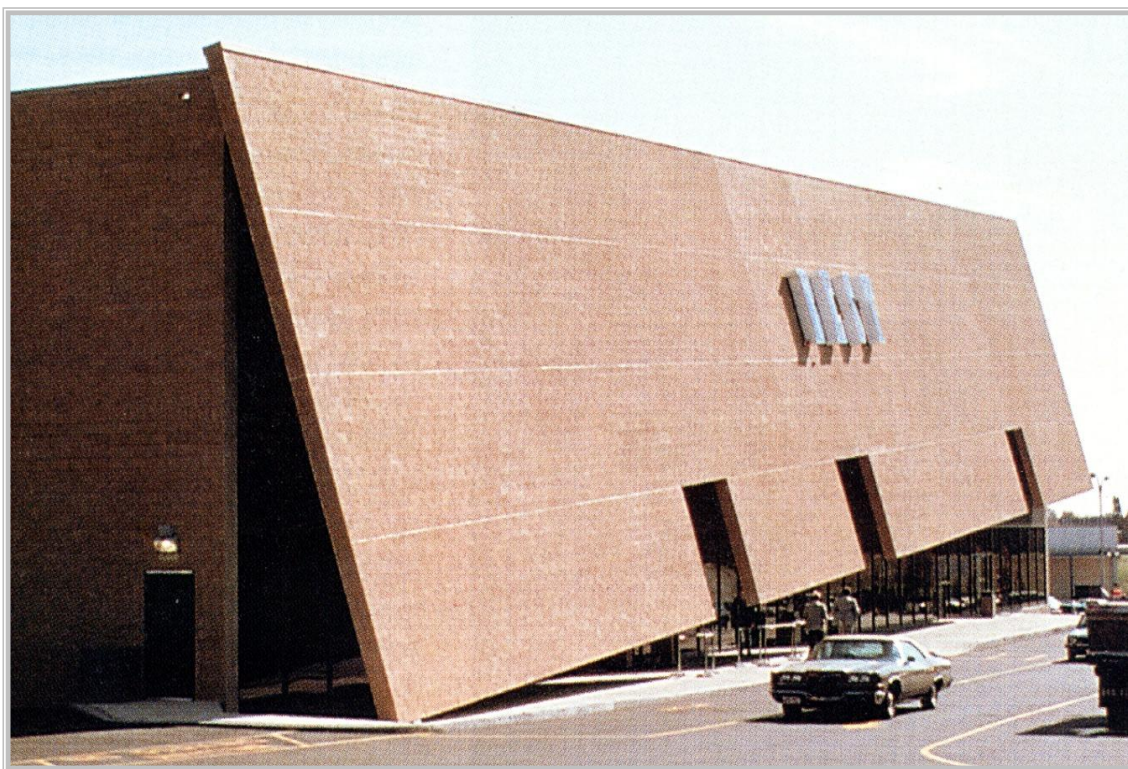
pełniającymi inne funkcje publiczne. We współczesnej architekturze forma przestrzeni architektonicznej często oderwana jest od funkcji, które ta przestrzeń realizuje. Załączone ilustracje pokazują podobieństwo przestrzeni architektonicznej budynków bibliotek i innych budynków użyteczności publicznej i potwierdzają spostrzeżenia dr hab. inż. architekta Jacka Krenza, profesora Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej i *Universidade da Beira Interior* w Covilha, Portugalia, który napisał: *Gdy forma architektoniczna zapowiada coś innego niż to czym faktycznie jest, wówczas mamy do czynienia z komunikatem fałszywym. Bywa, że takie komunikaty są wykorzystywane przez twórcę celów [...] lecz zdarza się także, że [...] wprowadzają odbiorcę w błąd. [...]. Ma to szczególne znaczenie zwłaszcza w przestrzeni publicznej, która jest swego rodzaju „komunikatem powszechnym”, a zatem powinna informować o swoim przeznaczeniu w sposób zrozumiały dla wszystkich* [Krenz 2010, s. 65 – 67].

Na rolę pewnych budynków w przestrzeni publicznej zwracał dalej uwagę Jacek Krenz: *każde miasto posiada taką budowlę, która w świadomości społecznej staje się wyróżniającym je elementem identyfikacyjnym, obiektem zwiedzania czy przedmiotem badań historyków* [Krenz 2010, s.71]. Kreowanie dobrych przestrzeni publicznych jest zawsze tematem aktualnym, bo przestrzeń publiczna jest zarówno dla pojedynczego użytkownika jak i dla miasta, dla którego kształtuje wizerunek. Bywa, że budynki bibliotek stają się znakami rozpoznawczymi miast, dzielnic, kampusów akademickich. Tak zdarzyło się m.in. w Oslo [Haugen 2003, s.32] i Magdeburgu [Blume 2003, s. 110].

Płynność definicji powoduje, że przestrzeń zdefiniowana jako publiczna, kiedy indziej mogłaby być nazwana przestrzenią egzystencjalną: *myślenie o przestrzeni publicznej jest myśleniem o ludziach w przestrzeni* [Nawratek 2005, s.160]. Zagadnienie postrzegania przez człowieka przestrzeni (publicznej, społecznej) omówione zostało w książce *Ukryty wymiar*⁴ autorstwa Edwarda T. Halla, amerykańskiego antropologa uważanego za twórcę proksemiki, czyli nauki zajmującej się badaniem wpływu relacji przestrzennych między osobami lub między osobami a otoczeniem na m. in. sposób komunikowania się, zachowania, budowania miejsc publicznych. Również biblioteczne *public relations* spełniając zadanie komunikacji pomiędzy biblioteką, jej otoczeniem i użytkownikami dotyka problemów przestrzeni publicznej (ang. *public space*, niem. *der öffentliche Raum*) i egzystencjalnej (ang. *existential space*, niem. *der existenzielle Raum*).

⁴ *The hidden dimension* wyd. 1966, ostatnie wyd. polskie 2009

il. 3 Podobieństwo bryły architektonicznej

Supermarket *Best* w Towson, USA [Tietz 2001, s. 82]

il. 4 Podobieństwo bryły architektonicznej

Biblioteka Królewska w Kopenhadze (*Det Kongelige Bibliotek*), zdjęcie własne, r. 2004

1.3 Przestrzeń egzystencjalna

Tadao Ando laureat międzynarodowej Nagrody Pritzкера w 1995 roku [Pritzker..., dok. elektr.] napisał: *Architektura może spełnić swoją rolę tylko dzięki człowiekowi, który jej doświadcza. Czyli przestrzeń architektoniczna ożywia się tylko w kontakcie z człowiekiem, który odbiera ją w naszej współczesnej kulturze. Rola przestrzeni architektonicznej jako duchowego schronienia jest kluczowa* [Sztuka architektury, dok. elektr.]. Potwierdził to Jacek Krenz pisząc: *Percepcja jakości przestrzennych jest odbiciem ludzkich zmysłów* [Krenz 2010, s. 19].

K. Nawratek postawił pytanie: czy [i kiedy] *można w wybudowanych obiektach, w ukształtowanych placach dostrzec coś więcej niż materię?* [Nawratek 2005, s.23].

Pośrednią odpowiedzią na tak sformułowane pytanie jest pogląd B. Jałowieckiego: *za każdą formą przestrzenną kryją się aktorzy, którzy ją wytworzyli zgodnie ze swoimi interesami i ideologią i których potrzeby ona zaspokaja* [Jałowiecki 2010, s. 44-45]. Człowiek poszukuje bezpiecznych miejsc egzystencji. W przestrzeni egzystencjalnej człowieka wyraża się również jego wrażliwość estetyczna. Wszystkie budynki tworzone są z myślą o ich użytkowaniu przez ludzi, zasadne więc jest pytanie kiedy i na ile człowiek identyfikuje się z przestrzenią o nadanej jej funkcji? Poziom tego typu identyfikacji badała A. Awtuch analizując środowiska dwóch dużych osiedli mieszkaniowych w Gdańsku, stwierdzając, że pomimo wyjściowego podobieństwa osiedli ujawniają się różnice w ich postrzeganiu [Awtuch 2005, s. 72-80]. Na sposób odbierania przestrzeni, w tym przestrzeni miejskiej zwrócił uwagę Mikołaj Madurowicz z Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW. Według niego, wśród pozytywnie ocenianych przez mieszkańców budynków w Warszawie jest również Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie [Aneks 1, poz. 45] [Madurowicz 2007, s. 186]. Na poziom satysfakcji użytkowników przestrzeni bibliotecznych ma wpływ komunikacja interpersonalna między nimi a bibliotekarzami. Jak ją prawidłowo budować opisała Katarzyna Brożek z Biblioteki Sopotckiej Szkoły Wyższej [Brożek 2009]. „*Podkład egzystencjalny*” istnieje i nawet jeśli nie jesteśmy go w pełni świadomi to wpływa on na nasze rozumienie przestrzeni [Nawratek 2005, s. 25]. Dariusz Grygrowski z Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW napisał: *Biblioteka przyszłości ma szansę i powinna stawać się miejscem, które przychodzi ludziom na myśl, gdy rodzi się w ich głowach pytanie: jak by tu spędzić czas?* [Grygrowski 2005, s. 188-189]. Bywa, że użytkownicy przestrzeni architektonicznej / publicznej odczuwają jej chaos i nefunkcjonalność, nie utożsamiają się z nią.

B. Jałowiecki posługuje się pojęciami przestrzeni pierwotnej i wtórnej. Przestrzeń pierwotną tworzą rodziny i nieformalne grupy społeczne, a przestrzeń wtórną instytucje i organizacje [Jałowiecki 2010, s. 211]. Jacek Krenz zajmując się relacją twórcy i odbiorcy architektury, stwierdził: *każda budowla jest znakiem swojego czasu*, i dodaje: *to co budujemy dzisiaj [...] jest odpowiedzią na wyzwania przyszłości, nowych czasów i rosnących potrzeb ludzi i ludzkości w ogóle* [Krenz 2010, s. 34].

Odbiorca odczuwa, uświadamia sobie przesłanie architektury, również symbole w architekturze, z którymi związana jest treść duchowa. Aktualnym jest zdanie napisane ponad sto lat temu, przez polskiego architekta związanego z Krakowem i Lwowem, Jana Karola Zubrzyckiego: *Symbol w architekturze jest znakiem, po którym poznajemy i odczuwamy nieskończoność zawartej idei* [Zubrzycki-Sas 1894, s. 167]. Funkcjonujący dziś termin „odczuwanie architektury” (ang. *experiencing architecture*) wprowadził duński architekt, urbanista, pisarz Steen Eiler Rasmussen publikując w 1957 roku swoją pracę *Om at opleve arkitektur*. Architektura, w sposób zamierzony lub przypadkowy wywołuje w odbiorcy różne uczucia – od spokoju i bezpieczeństwa po zagubienie i wyobcowanie [Krenz 2010, s. 57]. Ten sam aspekt podkreśla E. Niezabitowska: *przestrzeń architektoniczna ma znaczenie egzystencjalne – daje schronienie i poczucie bezpieczeństwa przez ograniczenie i zamknięcie, dostarcza czytelnych informacji, porządkuje i ukierunkowuje ruch, jest dostosowana do potrzeb fizycznych człowieka* [Niezabitowska 2008, s. 36]. A z drugiej strony sam człowiek różnie traktuje przestrzeń. Zdaniem K. Nawratka np. projekt Biblioteki Narodowej Francji *cehuje wielka skala i pewna buta w traktowaniu przestrzeni [...] wybór rozwiązania o dość prymitywnej metaforze stojących częściowo otwartych ksiąg rozczarowuje* [Nawratek 2005, s. 81-82]. Ten problem zauważył również Deyan Sudjic, krytyk architektury i dyrektor *Design Museum* w Londynie. Jego zdaniem F. Mitterrand wystawił imperialny pomnik nie zważając na przestrzeń i funkcje Biblioteki [Sudjic 2006, s. 296-297].

il. 5 *Buta w traktowaniu przestrzeni...* [Nawratek 2005, s. 81-82].

Biblioteka Narodowa Francji (*Bibliothèque Nationale de France*; fot. z witryny internetowej D. Perrault - autora projektu)

Nasze postrzeganie przestrzeni zależy od przedmiotów, które nas otaczają i między którymi istnieje pustka, w której się poruszamy [Ballenstedt 2000, s. 573].

Nowym „wspólnym odczuwaniem” jest proces cyfrowy [De Kerckhove 2001, s. 91]. To stwierdzenie Derricka de Kerckhove, asystenta i bliskiego współpracownika Marshalla McLuhana można uznać za pomost między przestrzenią egzystencjalną a wirtualną.

1.4 Przestrzeń wirtualna

Pojęcie wirtualności kojarzy się w świadomości społecznej z mediami elektronicznymi i z komunikowaniem się przez sieć internetową. Jednoznaczne zdefiniowanie pojęcia przestrzeni wirtualnej (ang. *virtual space*, niem. *der virtuelle Raum*) czy rzeczywistości wirtualnej nie jest możliwe. Niewątpliwie jest wyzwaniem dla tradycyjnego rozumienia przestrzeni. Antoni Porczak, kierownik Pracowni Działań Medialnych w Katedrze Intermediów Wydziału Rzeźby krakowskiej ASP napisał: *Wirtualność w potocznym rozumieniu wydaje się jedynie opozycją do realności* [Porczak 2005, s. 27], ale tak rozumiana wirtualność istniała zawsze jako przestrzeń marzeń i snów. Z pewnością *wirtualność może być postrzegana i rozumiana jako fenomen kulturowy*

[Kalitko 2005, s. 11] – fenomen, który mógł się zdarzyć dzięki nowym technologiom informatycznym kreującym nowe przestrzenie, w tym np. w bibliotekach nowe przestrzenie informacyjne. Jednocześnie wirtualność może być odbierana jako zagrożenie, co zauważyła Danuta Konieczna z Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie: *Wizje zastąpienia tradycyjnej biblioteki przez biblioteki wirtualne mogą niepokoić środowisko bibliotekarskie* [Konieczna 2006]. *Wśród różnych cech składowych wirtualności, jako pierwsza i niezbywalna powinna pojawić się medialna interaktywność, następnie digitalność* [Porczak 2005, s. 29]. Biblioteki w sposób szczególny dają możliwość korzystania z różnych form tak pojętej wirtualności – uruchamiają kanały komunikacji z użytkownikami i umożliwiają działalność badawczą poprzez dostęp do elektronicznych źródeł informacji: katalogów *online*, baz danych, zdigitalizowanych pełnych tekstów, choć jak zwraca uwagę bibliotekoznawca Lidia Derfert-Wolf z Uniwersytetu Technologiczno – Przyrodniczego w Bydgoszczy: *samo korzystanie ze źródeł elektronicznych [...] nie jest postrzegane jako wirtualne* [Derfert – Wolf 2009, s. 387]. Zygmunt Bauman, socjolog, członek Rady Redakcyjnej *Studiów Socjologicznych*, wykładowca uniwersytetów w Polsce, Izraelu, Wielkiej Brytanii uważa, iż cechą wyróżniającą przestrzeń wirtualną jest jej eksterytorialność w stosunku do tradycyjnej przestrzeni fizycznej: *Przestrzeń wirtualna to nie tylko świat wyobraźalny w postaci sieci internetu, ale jest to także całkiem konkretna przestrzeń, której cechą wyróżniającą jest jej eksterytorialność w stosunku do tradycyjnej przestrzeni, a którą pokonywać trzeba było przy pomocy tradycyjnych środków transportu* [Baumann 2001, dok. elektr.]. To, zdaniem autorki, niezwykle ważna definicja która pociąga za sobą konieczność stawiania pytania jak osadzić przestrzeń wirtualną w modelu przestrzeni konwencjonalnej i jak wobec nieuchronnego rozwoju przestrzeni wirtualnej bibliotek będzie się zmieniała ich rzeczywista przestrzeń architektoniczna oraz jak będzie ona służyła wspólnotom wirtualnym. O wspólnotach wirtualnych M. Castells napisał: *funkcjonują na innym poziomie rzeczywistości* [Castells 2007, s. 365]. Problem dostrzegła również Lidia Szczygłowska pisząc: *Biblioteka jako fizyczne środowisko, wydaje się być najmniej prawdopodobnym obszarem egzystującym w cyfrowej przyszłości* [Szczygłowska 2006], jednak w tym samym tekście stwierdziła, że: *Będziemy wciąż potrzebowali przestrzeni, gdzie użytkownicy mogą przyjść razem jako grupa, nawet jeśli pracują samodzielnie* [tamże]. W zacytowanych wypowiedziach Szczygłowskiej ujawnia się kwestia przenikania lub równoległego funkcjonowania różnych typów przestrzeni względem przestrzeni wirtualnej. Eksterytorialność względem tradycyjnej przestrzeni, w warunkach zmieniającej się rzeczywistości podkreśliła J. Kulik: *Współczesna biblioteka nie może już być placówką dostępną jedynie*

w „godzinach urzędowania” [Kulik 2010, s. 21]. Józef Bańka, filozof dał definicję następującą: *rzeczywistość wirtualna to świat zdarzeń bez przysługującego mu ciała zjawisk* [Bańka 2001, s. 22 i 294]. W tak postawionej definicji można umieścić również elektroniczne wizualizacje przestrzeni architektonicznej. O nich Jacek Krenz napisał, że to: *architektura zdematerializowana i że: cyfrowe technologie, stosowane dziś do projektowania form architektonicznych w rzeczywistości wirtualnej, stworzyły całkowicie nowe środowisko* [Krenz 2010, s. 60].

Przestrzeń wirtualna stworzyła zupełnie nowe przestrzenie informacji i kultury cyfrowej, w tym biblioteki (repozytoria) cyfrowe. Przed postacią nowej przestrzeni stoją jednak te same zadania jak przed biblioteką tradycyjną, tj. gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zasobów. O analogiach między przestrzenią fizyczną i wirtualną pisał Krzysztof Kalitko, powołując się na Williama J. Mitchella⁵. Jedną z nich jest język. K. Kalitko zaznaczył: *język [...] staje się barierą ograniczającą dostęp do cyberprzestrzeni. Nieanglojęzyczni uczestnicy wirtualnego świata są skutecznie wykluczani z ogromnego obszaru działań w globalnych sieciach informatycznych* [Kalitko 2005, s.127].

W kręgu zagadnień dotyczących wirtualnej rzeczywistości pozostaje również problematyka relacji (interakcji) człowieka z maszyną cyfrową. Specyficzny dialog użytkownika z komputerowym systemem informacyjno – wyszukiwawczym był przedmiotem rozważań Marii Próchnickiej [Próchnicka 2004]. Cechą wyróżniającą dialog wyszukiwawczy jest istnienie pośrednika pod postacią interfejsu użytkownika. Zastępuje on pośrednictwo fizyczne (np. pracownika biblioteki) [Próchnicka 2004, s.97].

Podsumowanie

Przestrzenie: architektoniczna, publiczna, egzystencjalna i wirtualna są ważnymi elementami składowymi przestrzeni bibliotecznej. Potwierdzeniem takiego stwierdzenia jest treść artykułu *The Fall and Rise of the Physical Library* Caspera H. Rassmussena i Henrika Jochumsena, reprezentujących Królewską Szkołę Bibliotekarstwa w Kopenhadze [Rassmussen; Jochumsen 2009]. Autorzy nie sklasyfikowali przestrzeni według rodzajów, ale użyte przez nich określenia do opisu współczesnej biblioteki wraz z jej otoczeniem, pozwalają na przyporządkowanie tych opisów do jednej z czterech wymienionych

⁵ Mitchell, Willam J. *City of bits : space, place and the infobahn*. Cambridge, Mass. 1996

kategorii. Tytułowy termin: *physical library*⁶, jego rozumienie wraz z objaśnieniem nowej organizacji przestrzeni bibliotecznej mieści się w definicji przestrzeni architektonicznej. Zwrócenie uwagi, że biblioteka związana jest z: *urban development*⁷ będąc jednocześnie: *a centre for culture and knowledge in the local community*⁸ i podkreślenie roli biblioteki jako: *an icon and a landmark for cities and regions*⁹ jest myśleniem o przestrzeni publicznej. A gdy autorzy piszą, że ludzie nie przestają korzystać z bibliotek, lecz: *they may use it in new ways*¹⁰, gdy określają bibliotekę „trzecim miejscem”¹¹, miejscem spotkań i aktywną przestrzenią doświadczeń i inspiracji - mamy do czynienia z przestrzenią egzystencjalną. Przestrzeń wirtualna biblioteki anonsowana jest fragmentem artykułu o nowych technologiach, z podkreśleniem, że wzbogacają one usługi biblioteczne i stają się standardem (możliwość korzystania z poczty elektronicznej itp.).

Za przyjęciem umownego podziału przestrzeni bibliotecznej na przestrzenie architektoniczne, publiczne, egzystencjalne, wirtualne przemawia też tekst D. Sudjica o bibliotekach prezydenckich w USA [Sudjic 2006, s. 263-297]. Autor zawodowo związany z architekturą skupia się oczywiście na projektach architektonicznych i ich realizacjach, ale doszukując się powiązań architektury z władzą, pieniędzmi, polityką porusza problemy przestrzeni publicznej i egzystencjalnej a wskazując interaktywność tych instytucji dotyka problemu przestrzeni wirtualnej. Przekraczanie granic przestrzennych jest ściśle związane z zadaniami jakie stoją przed każdą biblioteką. Wybitny bibliolog i bibliotekarz Aleksander Birkenmajer napisał w artykule o budownictwie bibliotecznym: *Każdy, kto ma zmysł do myślenia przestrzennego, zgodzi się, że dopełnić wszystkich [...] wymagań naraz nie jest zbyt łatwo* [Birkenmajer 1929a, s. 485].

Zdaniem autorki, jakakolwiek ocena współczesnej przestrzeni bibliotecznej powinna być poprzedzona znajomością idei wcześniej sformułowanych, w tym zasady trójdzielności biblioteki zaproponowanej przez Leopolda Della Santa¹², przy uwzględnieniu, że aż do XIX w. nie można mówić o architekturze bibliotek w sensie samodzielnych gmachów. Zaproponowany trójpodział przestrzeni biblioteki na wyraźne, niekrzyżujące się przestrzenie dla czytelników, personelu i księgozbioru, stał się

⁶ Biblioteka jako miejsce fizyczne (tłum. własne)

⁷ Rozwój urbanistyczny (tłum. własne).

⁸ centrum kultury i wiedzy w lokalnej społeczności (tłum. własne).

⁹ symbol miasta i okolicy (tłum. własne).

¹⁰ mogą korzystać na nowe sposoby (tłum. własne).

¹¹ Według teorii R. Oldenburga „trzecie miejsce” jest miejscem neutralnym względem przestrzeni domu i przestrzeni pracy. Oldenburg, Ray *The great good place*

¹² Della Santa, Leopoldo (1816). *Della costruzione e del regolamento di una pubblica universale biblioteca con la pianta dimostrativa*. Firenze: G. Ricci, 76 s.

teoretycznym zakończeniem idei jednej wspólnej przestrzeni książki, czytelnika i bibliotekarza – przestrzeni, którą na ogół było wydzielone pomieszczenie w budynku (klasztornym, pałacowym, uniwersyteckim). Był to obowiązujący kanon, aż do momentu, kiedy zaczęła zwyciężać (ponownie) najpierw na kontynencie amerykańskim (ok. 1930 roku), potem w Europie idea biblioteki otwartej (ang. *open plan, open stacks library*; niem. *Freihandbibliothek*), gdzie kontakt czytelnika z książką nie jest ograniczony barierami przestrzennymi i organizacyjnymi. Rozwinięcie tej idei możliwe było dzięki oparciu się o zasady planowania modularnego w którym: *wszystkie wymiary są wielokrotnością zasadniczych wymiarów* [Bean; Ellsworth 1958, s. 12] a jedną z głównych cech konstrukcji modularnej jest: *Oswobodzenie wnętrza od stałych murów czy ścian oraz: W zastosowaniu do bibliotek konstrukcja modularna eliminuje konieczność odrębnej konstrukcji magazynu* [tamże, s.18-19].

Wspomniany termin przestrzeni informacyjnej biblioteki jest pojęciem stosunkowo nowym rozumianym najczęściej jako konsekwencja postępu technologicznego i element przestrzeni wirtualnej. Nie użyła go nawet Anna Sitarska, specjalistka w zakresie projektowania bibliotecznej informatyzacji, w żadnym z wydań *Systemowego badania bibliotek: studium metodologiczne* [Sitarska 1990 i 2005]. A. Sitarska posłużyła się terminami: przestrzeń czytelnika i użytkownika oraz przestrzeń dokumentu; przestrzeń systemu działań i choć podkreśliła w jednym i drugim wydaniu wpływ technologii komputerowej, tylko w *Przedmowie* do wydania drugiego w 2005 r. występuje już termin: przestrzeń informacji. Można przyjąć, że upowszechnienie terminu: przestrzeń informacji, przestrzeń informacyjna w polskim piśmiennictwie profesjonalnym wzrosło po opublikowaniu pracy zbiorowej dedykowanej prof. Wandzie Pindlowej *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej* [Kocójowa, red. 2004]. Przykładem są m.in. wydane w 2009 r. prace: *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność* [Antczak-Sabala i in. 2009] oraz: *Przestrzeń informacyjna książki* [Konieczna J. i in. 2009]. W poszukiwaniu literatury o architekturze i przestrzeni bibliotecznej efektywne ilościowo okazały się bazy EBSCO: *Academic Search Complete* umożliwiając dostęp do niektórych tekstów w całości i baza abstraktowa: *Library and Information Science & Technology Abstracts (LISTA)* oraz baza abstraktowa ProQuest: *Library & Information Sciences Abstracts (LISA)*. Zasięg chronologiczny przeszukiwania baz zawężono do lat 1989 – 2009. Wynika on z przyjętego w pracy kryterium czasowego. Wyniki jakościowe przeszukiwania baz, pod względem ich trafności i zgodności z zadaniem zakresu wyszukiwania, nie były najlepsze. Użyteczność tych wyszukiwań dla potrzeb pracy nie jest

wysoka. Autorka założyła, że najbardziej istotne – ze względu na tytuł przedstawianej rozprawy, będą wyniki poszukiwań według kryterium przedmiotowego: *library space*. Wyniki ilościowe przedstawione są w tabeli. Przeszukiwanie tych baz, według takich samych przedmiotowych kryteriów wyszukiwania, dało następujące wyniki liczbowe (wśród nich są artykuły i streszczenia artykułów znanych autorce z *LIBER Quarterly*, umieszczone w Wykazie wykorzystanej literatury):

Tabela nr 2. Efektywność przeszukiwania baz ASC, LISTA, LISA 1. 1989-2009

ZAKRES WYSZUKIWANIA				
dokumenty	wszystkie	w czasopismach naukowych	pełnotekstowe	pełnotekstowe w czasopismach naukowych
Hasło:	library architecture			
ASC/EBSCO	496	118	332	54
LISTA/EBSCO	736	311	-	-
LISA/ProQuest	450	449	-	-
Hasło:	library space			
ASC/EBSCO	113	71	64	32
LISTA/EBSCO	219	114	-	-
LISA/ProQuest	180	179	-	-
Hasło:	library buildings			
ASC /EBSCO	963	130	746	66
LISTA/EBSCO	1 555	446	-	-
LISA/ProQuest	2 357	2 353	-	-
Hasło:	library buildings architecture			
ASC/EBSCO	138	15	109	7
LISTA/EBSCO	242	71	-	-
LISA/ProQuest	330	329	-	-

ASC = *Academic Search Complete*

LISTA= *Library and Information Science & Technology Abstracts*

LISA= *Library & Information Sciences Abstracts*

[Academic Search Complete, dok. elektr.]; [Library and Information Science & Technology Abstracts, dok. elektr.]; [Library & Information Sciences Abstracts, dok. elektr.].

Źródło: opracowanie własne, r. 2010

Na uwagę zasługuje artykuł Grahama Waltona opublikowany w *New Review of Academic Librarianship* [Walton 2006] umieszczony w EBSCO, zarówno w pełnotekstowej bazie *Academic Search Complete* jak i *Library and Information Science & Technology Abstracts*. Pokazano w nim, w oparciu o badania ankietowe, oczekiwania użytkowników w stosunku do zróżnicowanej przestrzeni bibliotecznej i jak jest ona przez nich postrzegana. Problemy bibliotecznej przestrzeni rzeczywistej i wirtualnej oraz konieczność nowego

projektowania przestrzeni dla użytkowników pokolenia *Net – Gen* poruszyły brytyjskie autorki Jill Beard i Penny Dale w artykule opublikowanym również na łamach *New Review of Academic Librarianship* [Beard, Dale 2008]. Wynik przeszukania w bazie LISTA wg kryterium *architektura bibliotek* dał jeden wynik pozytywny, którym był artykuł Anny Walczak: *Promocja bibliotek poprzez architekturę, czyli o czym pisze się na łamach czasopisma "Architektura Murator"* [Walczak 2009]. W literaturze ustalonej na podstawie przeszukania bazy *Library & Information Sciences Abstracts ProQuest* za pomocny uznaje się artykuł amerykańskich autorów, w którym pokazano technikę oceny przestrzeni bibliotecznej, którą można wykorzystać, jako etap projektowania budynku biblioteki lub jako narzędzie oceny bibliotek istniejących. Joy K. Potthof, docent w *School of Family and Consumer Sciences* w *Bowling Green State University* prowadząca badania nad zachowaniami środowiskowymi, skoncentrowała się na aspekcie socjologicznym i behawioralnym. W artykule dokonano oceny wybranej biblioteki na podstawie wymagań jakie mają wobec przestrzeni bibliotecznej jej użytkownicy, zwracając uwagę na ich odczucia (czysto/brudno, cicho/głośno, temperatura komfortowa/niekomfortowa) [Potthof i in. 2000]. Kwestia projektowania coraz lepszych przestrzeni w nowych i rozbudowanych gmachach bibliotek, spełniających oczekiwania użytkowników była przedmiotem artykułu bazującego na wynikach badań przeprowadzonych w ponad 350 bibliotekach akademickich w USA [Shill, Toner 2003]. Przeszukanie baz wg przedmiotowego kryterium *library architecture* pokazało, że znaczna część wyników wyszukiwania dotyczyła informatyczno - informacyjnego pojęcia architektury bibliotek cyfrowych, w tym platform cyfrowych lub pojedynczych budynków bibliotecznych mniej przydatnych dla rozprawy. Przykładowo, spośród 54 wyników wyszukiwania w bazie *Academic Search Complete*, w zakresie wyszukiwania wg przedmiotowego kryterium *library architecture* w pełnotekstowych czasopismach naukowych, tylko 4 artykuły miały istotny związek z tematem tej pracy [Gyure 2008; Kapeller 2001; Long, St. John Wilson 2002; Song 2007].

Największą liczbę tytułów znaleziono w bazie *Library & Information Sciences Abstracts (LISA)*, przeszukując wg kryterium przedmiotowego *library buildings*. Pod kryterium przedmiotowym *library buildings* znajduje się jednak głównie piśmiennictwo dotyczące pojedynczych bibliotek z całego świata, różnego typu budynków historycznych, adaptacji, budynków nowych.

Baza ta oferuje streszczenia artykułów zamieszczonych w przytłaczającej większości w czasopismach naukowych. W języku polskim znaleziono cztery artykuły, w tym jeden opublikowany w okresie będącym przedmiotem pracy [Cisło, Stanulewicz 2009].

Rozdział drugi

BIBLIOTEKARZE I ARCHITEKCI A PRZESTRZEŃ BIBLIOTEK W ŚWIELE OPINII PUBLIKOWANYCH W WYBRANYCH WYDAWNICTWACH W LATACH 1990 – 2010

Wprowadzenie

Elmar Mittler, profesor bibliotekoznawstwa w Uniwersytecie w Getyndze, dyrektor Biblioteki tegoż Uniwersytetu w l. 1990 – 2006, pierwszy przewodniczący *LIBER Architecture Group*, profesor honorowy Uniwersytetu w Moguncji i doktor honoris causa Uniwersytetu w Paryżu [Elmar Mittler, dok. elektr.] sugerował:

Designing library buildings is in many ways a unique task:

Libraries

- *have diverse functions and aims*
- *play a leading role as cultural institutions*
- *are communication centres for different groups of clients*
- *are fast developing as ‘information institutions’.*

They are often unique tasks for architects as well, since they usually have only a once in a lifetime’s opportunity to build a library. This increases the prospect of new ideas being continually brought into the development of library buildings, but there is nevertheless a danger that inexperience may result in shortcomings. Excellent communication is therefore essential to make library architecture a successful experience for architects, librarians and users [Mittler 2006, dok. elektr.]¹³.

¹³ Projektowanie budynków bibliotek jest pod wieloma względami wyjątkowym zadaniem:

Biblioteki

- Mają różne funkcje i cele
- Odgrywają wiodącą rolę jako instytucje kultury
- Są centrami komunikacji dla różnych grup użytkowników
- Są szybko rozwijającymi się „instytucjami informacyjnymi”.

Są one często unikalnym zadaniem także dla architektów, ponieważ zwykle tylko raz w życiu mają oni możliwość budowy biblioteki. Zwiększa to perspektywę nowych koncepcji, które są stale wprowadzane w rozwoju budownictwa bibliotek, ale jest jednak niebezpieczeństwo, że brak doświadczenia może spowodować mankamenty. Doskonała komunikacja jest zatem niezbędna, aby uczynić architekturę biblioteki pomyślnym doświadczeniem dla architektów, bibliotekarzy i użytkowników (tłum. własne).

W Rozdziale drugim przedstawione zostały poglądy bibliotekarzy i architektów po to, aby następnie sprawdzić, czy istnieje postulowana przez Mittlera komunikacja pomiędzy tymi środowiskami i świadomość jej znaczenia. Przywołani autorzy mają wysokie kompetencje do wyrażenia reprezentatywnych sądów. M.in. wśród publikujących architektów, autorów samodzielnych bądź piszących wspólnie z bibliotekarzami są: Konstantinas Jakovlevas-Mateckis z Litwy, profesor architektury związany z uczelniami Wilna i Kowna, innymi uniwersytetami europejskimi w tym *La Sapienza* w Rzymie oraz członek Rady Naukowej Wydziału Architektury Politechniki Białostockiej [Politechnika Białostocka. Wydział Architektury, dok. elektr.]; Marco Muscogiuri, włoski architekt, autor wydanej w 2004 roku książki *Architettura Della Biblioteca* [Architettura Della Biblioteca, dok. elektr.]; Marek Budzyński, profesor Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, laureat wielu nagród oraz wyróżnień w tym Honorowej Nagrody SARP w 1993 roku, projektant Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Badowski Budzyński ..., dok. elektr.]; współpracująca z Markiem Budzyńskim Anna Chmura [Badowski Budzyński ..., dok. elektr.] i inni. Najczęściej cytowany w całej pracy Andrew McDonald pełni funkcję Dyrektora *Library and Learning Services, University of East London*, jest Przewodniczącym *Lifelong Learning Centres* tej uczelni [Qualities of ..., dok. elektr.], Przewodniczącym sekcji *IFLA Academic and Research Libraries* na lata 2009-2011 [IFLA Directory, dok. elektr.]. Przytaczane opinie wyrażone zostały przez A. McDonalda na łamach *LIBER Quarterly* w roku 2006. Marie - Françoise Bisbrouck autorka lub współautorka prac o budownictwie bibliotecznym była konsultantką do spraw budynków bibliotek uniwersyteckich w Hiszpanii, Portugalii, Włoszech, Szwajcarii, Węgrzech i Francji. Zaangażowana w prace *IFLA* i *LIBER Architecture Group* [Marie-Françoise Bisbrouck, dok. elektr.]. Zacytowani autorzy wystąpień z 74 Generalnej Konferencji *IFLA* w Quebec w Kanadzie w sierpniu 2008 roku, to: Marielle de Miribel z Francji, autorka i współautorka książek: *Devenir bibliothécaire-formateur : organiser, animer, évaluer* (2003); *Concevoir des documents de communication à l'intention du public* (2001); Trudi.B. Hahn i Heather.L. Jackson, związane są z *College of Information Studies University of Maryland, USA*; Olaf Eigenbrodt jest bibliotekarzem i wykładowcą związanym z Uniwersytetem Humboldta w Berlinie i Uniwersytetem w Hamburgu, aktywnym członkiem Stałego Komitetu *Section on Library Buildings and Equipment IFLA*, wiceprzewodniczącym Związku Bibliotekarzy Niemieckich na okręg Berlin – Brandenburg. W polu jego zainteresowań mieszczą się: socjologia bibliotek,

psychologiczne problemy użytkowania usług bibliotecznych, projektowanie budynków bibliotecznych, *public relations*.

Polscy autorzy, reprezentanci środowiska bibliotekoznawczego to m.in.: dr hab. Ewa Głowacka, prof. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu kieruje Zakładem Informacji Naukowej Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii tejże uczelni [Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, dok. elektr.]; dr Henryk Hollender, były dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie i Biblioteki Politechniki Lubelskiej, obecny dyrektor Biblioteki Uczelni Łazarskiego w Warszawie; Ewa Kobierska Maciuszko, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, członek *LIBER Architecture Group*; dr hab. Maria Kocójowa prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ w l. 1999 – 2005 [Maria Kocójowa, dok. elektr.]; prof. zw. dr hab. Jacek Wojciechowski, autor kilkuset prac z zakresu bibliotekarstwa, w tym organizacji i marketingu, komunikacji społecznej, jest też recenzentem piśmiennictwa naukowego z zagranicy w *Przeglądzie Bibliotecznym*, jest pracownikiem Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, pełni funkcję przewodniczącego Rady Instytutu [Jacek Wojciechowski, dok. elektr.]; prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert, która jest Dziekanem Wydziału Historycznego, Kierownikiem Zakładu Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego [Elżbieta B. Zybert, dok. elektr.]; prof. zw. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki, wybitny bibliotekoznawca, przez wiele lat był związany z Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Wydziału Filologicznego UŚ, członek komitetu redakcyjnego ważnej serii Wydawnictwa SBP: Nauka – Dydaktyka - Praktyka, redaktor kompendium: *Bibliotekarstwo* (1994, 1998) [Zbigniew Żmigrodzki, dok. elektr.]. Zainteresowania naukowe cytowanych polskich autorów dotyczą różnych aspektów organizacji i zarządzania bibliotekami, *public relations*, a także przestrzeni w różnych kontekstach.

W celu zaprezentowania stanu obecnego i kierunku przyszłych zmian w architekturze bibliotek przedstawiono opinie bibliotekarzy i architektów. Dotyczą one przestrzeni wewnętrznej i otoczenia budynków, funkcjonalności i ich warstwy estetycznej rozumianej jako przestrzeń architektoniczna, publiczna, egzystencjalna, wirtualna. Pokazano wpływ jaki wywierają środowiska tworzące przestrzeń biblioteczną na kształt końcowy obiektu. W kręgu zainteresowania znalazła się również socjologia bibliotek rozumiana jako nauka poszukująca odpowiedzi m. in. na następujące pytania: dla kogo są biblioteki i jakim celom służą w danej zbiorowości społecznej, jakie są powiązania

architektury z zachowaniami człowieka? W tym wypadku można mówić o przestrzeni publicznej i egzystencjalnej.

Odzwierciedleniem opinii środowiska architektów i bibliotekarzy są publikacje wybrane i przedstawione przez autorkę. Chronologię wybranych artykułów dostosowano do zmian ustrojowych w Polsce, wszystkie omawiane w tym rozdziale publikacje ukazały się po 1989 r. Poglądy opublikowane w językach obcych pochodzą przede wszystkim z *LIBER Quarterly LAG Proceedings* i są uzupełnione wypowiedziami publikowanymi przez *IFLA*. Polskojęzyczne opinie architektów zostały wybrane z miesięcznika *Architektura Murator*, natomiast opinie bibliotekarzy wyrażone w języku polskim pochodzą z kwartalnika *Przegląd Biblioteczny*.

W analizowanym piśmiennictwie autorka wyodrębniła cztery grupy tematyczne:

Użytkownik w centrum uwagi

Biblioteka w otoczeniu

Biblioteka jako miejsce

Wpływ rewolucji cyfrowej.

Pokazano je w aspekcie psychologiczno-społecznym oraz w aspekcie techniczno-organizacyjnym w obrębie rodzajów przestrzeni omówionych w Rozdziale pierwszym.

Aspekt psychologiczno-społeczny pojmuje się jako interakcje pomiędzy biblioteką i środowiskiem społecznym oraz wszelkie odczucia, w tym wrażenia estetyczne, wywołane przez przestrzeń biblioteczną. Za aspekt techniczno-organizacyjny uznano formę architektoniczną, organizację procesów bibliotecznych, parametry techniczne urządzeń, lokalizację, wyposażenie techniczne, użyte materiały itp. Nie zawsze było możliwe jednoznaczne wskazanie aspektu, czy wyodrębnienie tylko jednego tematu. Artykuły będące oceną działań i rezultatów rozłożonych w czasie [Bisbrouck, 2002, 2008; Mittler, 2008], jak i artykuły przedstawiające konkretną bibliotekę, obejmują wszystkie tematy widziane w obu aspektach.

Za otoczenie biblioteki uznaje się środowisko naturalne (geograficzne, przyrodnicze), urbanistyczne, społeczne, technologiczne, kulturowe. Autorka przyjmuje, że wieloznaczny temat „biblioteka jako miejsce”, rozumiany jest jako: miejsce zdarzenia architektonicznego, miejsce źródła informacji, miejsce integracji, miejsce pracy i wypoczynku. Temat „wpływ rewolucji cyfrowej” obejmuje zmiany, jakie wiążą się z organizacją nowej przestrzeni w związku z rosnącym wpływem technologii cyfrowych na funkcjonowanie biblioteki i wiąże się z pojęciem przestrzeni wirtualnej.

W celu wyodrębnienia zagadnień i ustalenia związków między nimi, ostatecznymi badaniami objęto 112 artykułów (w tym 44 w językach obcych, głównie angielskim), w których odzwierciedlone zostały poglądy bibliotekarzy oraz opinie architektów. Skrócone dane biograficzne o cytowanych autorach opinii, podawane są na początku podrozdziału, w którym po raz pierwszy zostali przytoczeni.

2.1 Motywacja wyboru piśmiennictwa do badań

Wyselekcjonowanie piśmiennictwa do analizy było jednym z trudniejszych etapów pracy. Postanowiono poddać analizie materiały publikowane przez jedną z najważniejszych międzynarodowych organizacji bibliotekarskich posiadających w swej strukturze wyspecjalizowane działy zajmujące się budownictwem bibliotecznym oraz przeprowadzić analizę treści publikowanych na łamach profesjonalnego polskiego czasopisma bibliotekoznawczego i profesjonalnego polskiego czasopisma architektonicznego.

W celu wyodrębnienia opinii i ustalenia problemów postanowiono, że analizowane teksty pochodzić będą z:

LIBER Quarterly, LAG Proceedings, l. 1997 – 2008

Przegląd Biblioteczny, l. 1990 – 2010

Architektura Murator, l. 1994 – 2010

74 Generalnej Konferencji IFLA (Quebec, sierpień 2008)

Analiza wybranego pisma architektonicznego miała wskazać, czy problematyka budownictwa bibliotecznego jest obecna na łamach bieżącej polskiej literatury fachowej środowiska architektów, a jeśli jest, to przez kogo i w jaki sposób jest przedstawiana.

Biorąc pod uwagę rangę, zasięg działania organizacji oraz wskazania w międzynarodowej literaturze przedmiotu rozważano publikacje *International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)* oraz *Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche (LIBER)* [Lemos, 2000 s. 230; Werner, 2005 s.1 i inni]. Obie organizacje wspierają wymianę doświadczeń pomiędzy architektami i bibliotekarzami, przez pracę odpowiednich działów. W strukturze *IFLA* jest to *Library Buildings and Equipment Section*. Sekcja istnieje pod obecną nazwą od 1977 roku. W latach 1961 - 1976 funkcjonowała pod nazwą *Library Buildings Committee* [informacja uzyskana pocztą elektroniczną od Karen Latimer, przewodniczącej Sekcji, 26.11.2009]. W strukturze *LIBER* podobną funkcję pełni *LIBER Architecture Group*. Przewodniczącym (stan w lutym

2011 r.) jest Ulrich Niederer z Lucerny, dyrektor *Zentral- und Hochschulbibliothek Luzern* (*ZHB Luzern*). Argumentem decydującym o wyborze do analizy publikacji *LIBER Architecture Group* był fakt, iż organizacja ta skupia biblioteki europejskie o charakterze naukowym, wobec czego poruszana problematyka dotyczy głównie Europy i tego typu bibliotek. *IFLA* jest organizacją o zasięgu światowym, reprezentującą biblioteki wszystkich typów, co skutkuje większym rozproszeniem problematyki.

Historię, strukturę i opis działalności organizacji *LIBER* zamieszczono w Aneksie 3.

Postanowiono poddać analizie opinie wyrażone przez architektów i bibliotekarzy, publikowane na łamach *LIBER Quarterly*, *LAG Proceedings* w okresie 1997 – 2008 r. Zasięg chronologiczny analizowanego piśmiennictwa wynika z daty zmian w strukturze *LIBER* i ukazania się pierwszych *LAG Proceedings*, które opublikowano w roku 1997, jako materiały po seminarium w Paryżu w roku 1996. Analizowane ostatnie teksty są materiałami z seminarium, które odbyło się w Budapeszcie i Debreczynie w kwietniu 2008 roku. Prace z seminarium, które odbyło się w Madrycie w kwietniu 2010 roku, do lutego 2011 roku nie zostały zebrane i opublikowane na łamach *LIBER Quarterly* [*Liber Quarterly*, dok. elektr.]. Poprzez Internet dostępne są jedynie prezentacje ze spotkań seminaryjnych [15th Seminar of ..., dok. elektr.]. Sprawozdania seminaryjne *LAG (Proceedings)* uznawane są za najlepsze źródło informacji o trendach w budownictwie bibliotecznym [Naumann 2006, s.6, Konieczna 2009b, s. 24].

Przeprowadzono analizę sprawozdań z lat 1997 – 2008 (7 vol.) zawierających 90 artykułów, z czego 40 uznano za przydatne do pracy. Ustalono, że wśród nich architekci są autorami lub współautorami 10 artykułów (ok. 26%). Jedną autorką, Tina Hohmann jest zarówno architektem, bibliotekoznawcą i praktykującym bibliotekarzem. Studia architektoniczne ukończyła w roku 1998 w Darmstadt, studia z zakresu informacji naukowej w roku 2005 w Kolonii, uzyskując stopień magistra na podstawie pracy *Design Criterias of Library Buildings*, obecnie związana z *Writtle College Library* w Wielkiej Brytanii [Tina Hohmann, dok. elektr.]. Dane osobowe o autorach publikowane są w *LIBER Quarterly* i na stronie internetowej *LAG*. Podstawowym językiem publikacji jest język angielski. *Proceedings* publikowane są w tomach ukazujących się po kolejnych odbywających się co dwa lata seminariach. Nie są opatrzone odrębnym tytułem, ale ich tematyka zgodna jest z tytułem i tematyką zorganizowanego seminarium.

Z bogatej literatury publikowanej przez *IFLA* wybrano tylko treści nowe, są to teksty referatów wygłoszonych podczas 74 Generalnej Konferencji *IFLA* w Quebec w

Kanadzie w sierpniu 2008 roku. Wypowiedzi zagraniczne postanowiono skonfrontować z treściami polskimi publikowanymi w *Przegląd Biblioteczny i Architektura Murator*.

Wybór *Przeglądu Bibliotecznego* jako polskiego czasopisma fachowego wydawał się oczywisty. Za czynniki decydujące o wyborze uznano m.in.: czas ukazywania się pisma od roku 1927, z przerwą wojenną, do dziś i umieszczenie tytułu na publikowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego liście punktowanych czasopism naukowych [Komperda 2008]. Spośród czasopism bibliotekoznawczych i bibliologicznych, na tej liście, w grupie najwyżej ocenianych polskich czasopism naukowych, oprócz *Przeglądu Bibliotecznego* zakwalifikowane są tylko *Roczniki Biblioteczne* [Sosińska – Kalata 2008, s. 624]. Poza tym zawartość *Przeglądu Bibliotecznego* jest cytowana w czasopiśmie abstraktowym *Library and Information Science Abstracts* oraz w dostępnej w Internecie bibliografii *The Central European Journal of Social Science and Humanities* i w *Polskiej Bibliografii Bibliologicznej*. Badania zawartości *Przeglądu Bibliotecznego* obejmują artykuły z lat 1990 – 2010, tj, z 21 lat.

Dobór pisma architektonicznego, które może być uznane za reprezentatywne dla środowiska architektów nie był oczywisty. Katalog NUKAT rejestruje pod hasłem przedmiotowym: Architektura- czasopisma, 26 tytułów polskich z różnych lat [NUKAT, dok. elektr.]. Wytypowano tytuł *Architektura Murator*, jako przeglądowe pismo omawiające bieżące zdarzenia i problemy architektury. Pierwszy numer miesięcznika *Architektura Murator* ukazał się w październiku 1994 r. W zawartym w nim *Wstępie od Redakcji* wyrażona została chęć nawiązania do ukazującej się w l. 1947 – 1991 *Architektury* i deklaracja oficjalnej współpracy ze Stowarzyszeniem Architektów Polskich (SARP). We *Wstępie* napisano *naszym założeniem jest prezentowanie tematyki architektonicznej w sposób rzetelny i profesjonalny*. Na oficjalnej, internetowej stronie wydawcy podano, że jest to najlepiej sprzedający się magazyn dla architektów, w którym prezentowane są najnowsze i najlepsze realizacje architektoniczne i projekty w Polsce oraz na świecie [Murator..., dok. elektr.]. Artykuły z czasopisma są uwzględniane w *Polskiej Bibliografii Bibliologicznej*, w jej wersji papierowej i online. Przeprowadzono analizę 17 roczników z lat 1994 – 2010. Artykułom zawartym w czasopiśmie towarzyszą dobrej jakości kolorowe fotografie oraz rysunki z rzutami kondygnacji budynków. Po opisach konkretnych obiektów, jako stały element artykułów, przedstawiane są założenia autorskie projektanta.

2.2 Aspekty psychologiczne i społeczne kształtowania przestrzeni w budynkach bibliotecznych

2.2.1 Użytkownik w centrum uwagi

W Rozdziale pierwszym (Rozdział 1.3) pracy zdefiniowano pojęcie przestrzeni egzystencjalnej. Podkreślono tam, iż architektura może spełniać swoją rolę tylko dzięki człowiekowi. Jakość architektury zależy również od tego, jak oceniają ją użytkownicy. Dlatego użytkownik znajduje się w centrum uwagi projektantów bibliotek. Ponieważ *rola przestrzeni architektonicznej, jako duchowego schronienia jest kluczowa* [Sztuka architektury, dok. elektr.], to poznawanie i zaspokajanie potrzeb użytkowników bibliotek jest niezbędne dla kształtowania przestrzeni bibliotecznej o wysokiej jakości.

a. Opinie bibliotekarzy

Według Rafaela Balla, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Ratyzbonie: *W sektorze bibliotecznym „zorientowanie na klienta” definiuje się, jako osiągnięcie przez niego trwałej satysfakcji ze świadczonych usług* [Ball 2009, s.6]. *Do ogólnej oceny jakości usług świadczonych przez biblioteki stosuje się kryteria ustanowione przez Jenniffer Tann w 1993 roku. Zalicza się do nich: [...] dobrą jakość budynków i pomieszczeń bibliotecznych* [Ball 2009, s.7]. Autorzy analizowanych publikacji, w większości przypadków traktują użytkowników bibliotek jako podmioty znajdujące się w centrum uwagi projektantów.

Artykuł M.-F. Bisbrouck zamieszczony w Vol.12 *LIBER Quarterly*, jest dobrym punktem wyjścia do rozważań. To ważny tekst, nie tylko ze względu na pozycję i wiedzę autorki, ale również na fakt, że w ocenie dwuetapowego programu francuskiego rządu, wspomnianego również w literaturze polskiej [Hollender 1999, s.177; Pugacewicz 2008, s. 644-646], zakładającego budowę lub rozbudowę bibliotek uniwersyteckich wskazano cele nadrzędne programu. Jednym z pierwszych jest zapewnienie, iż użytkownik biblioteki jest kluczowym czynnikiem w jej środowisku [Bisbrouck 2002, s. 46]. Na ten element zwrócona jest również uwaga w opublikowanej w *Przeglądzie Bibliotecznym* recenzji książki E. B. Zybert „Kultura organizacyjna w bibliotekach” - *autorka pokazuje możliwość analizy przestrzeni i budynków bibliotecznych z punktu widzenia oceny oraz kształtowania panującej w bibliotece kultury organizacyjnej. Skupia się[...] wyrażnie na opisie przypadków świadomego budowania przestrzeni i warunków materialnych przyjaznych*

czytelnikom oraz otwarcia na ich potrzeby [Głowacka 2005, str. 93]. W recenzowanej książce Elżbieta Barbara Zybert stwierdziła:

Zmiany wyglądu biblioteki oraz jej aranżacji wewnętrznej idą w parze ze zmianą pełnionych funkcji i oczekiwań ze strony użytkowników. Architektura biblioteczna poprzez stworzenie optymalnych warunków do korzystania z nich, [...] stosunek do użytkowników zewnętrznych [...] i wewnętrznych [...] czy stosunek do książki, może wyrażać takie wartości, jak prawo do swobodnego i powszechnego dostępu do wiedzy, ukierunkowanie się na użytkownika, równe, podmiotowe traktowanie czytelników, poszanowanie praw człowieka, jakość i doskonałość świadczonych usług.

Demokratyzacja dostępu do wiedzy i informacji, służebność bibliotek jako wyznacznik współczesnych tendencji i założeń znajduje swój wyraz w zmianie ich wyglądu. Z instytucji, z których korzystały wąskie elity i zaprojektowanych tak, że poruszać się w nich potrafili jedynie wtajemniczeni bibliotekarze i nieliczni użytkownicy, przekształciły się w placówki publiczne, których forma architektoniczna jest otwarta na masowego użytkownika. [Zybert 2004, s. 167-168].

Tworzona przez projektantów przestrzeń umożliwia wzajemne oddziaływanie użytkowników, zbiorów, technologii informacyjnej i usług, których użytkownicy potrzebują, w centrum uwagi znajduje się jednak człowiek. Dlatego w procesie planowania biblioteki powinni brać udział bibliotekarze, architekci, dostawcy usług i użytkownicy. *Recent design trends emphasise a 'people-centred' approach to planning. Planning new library space is essentially about people*¹⁴ [McDonald, 2006, s. 3]. Opracowania teoretyczne wzmiankowane w niniejszym Rozdziale deklarują konieczność zaspokajania różnorodnych potrzeb użytkowników, a także wskazują sposoby osiągnięcia tego celu: *ensuring that the user (student, teacher or researcher), remains the key factor in the library environment*¹⁵ [Bisbrouck 2002, s. 46] oraz: *identifying some generic qualities of good library space helps us define the range of issues we should be considering throughout the planning process and that this enhances our creativity in designing the wonderful new spaces required to meet the changing needs of our users*¹⁶ [McDonald 2006, s. 1]. Podkreśla się potrzebę takiego projektowania wnętrz, aby pomieszczenia do pracy

¹⁴ Najnowsze trendy stylistyczne podkreślają takie podejście do planowania, w którym człowiek jest w centrum uwagi. Planowanie nowej przestrzeni bibliotecznej ma na uwadze głównie ludzi (tłum. własne).

¹⁵ zapewnienie, że użytkownik (uczeń, nauczyciel czy naukowiec), pozostaje kluczowym czynnikiem w środowisku biblioteki (tłum. własne).

¹⁶ określanie ogólnych cech dobrej przestrzeni bibliotecznej pomaga nam określić zakres problemów, które powinniśmy rozważyć w całym procesie planowania, poprawi to naszą kreatywność w projektowaniu nowych wspaniałych przestrzeni, wymaganych dla zaspokojenia zmieniających się potrzeb naszych użytkowników (tłum. własne)

grupowej i interaktywnej stanowiły rosnącą część ogólnej powierzchni budynków. Zwraca się w nich uwagę na konieczność zapewnienia warunków do nauki dla użytkowników o różnych preferencjach tak, aby kiedy zechcą, mogli przebywać samotnie i w ciszy, lub pracować w grupie w warunkach, w których mogą wymieniać swobodnie poglądy. *Students should be encouraged to learn at their own pace and in their own time, [...] for group work and interactive learning. [...] the provision of social and collaborative spaces in which users can interact with each other is an important trend*¹⁷ [McDonald 2006, s. 4, 5]. Oczywiście jest udostępnianie zarówno źródeł tradycyjnych jak i elektronicznych.

Również M. de Miribel zwraca uwagę na konieczność poszanowania różnych oczekiwań użytkowników. W zależności od ograniczeń i priorytetów biblioteka powinna stworzyć środowisko zgodne z tymi oczekiwaniami, a więc oferować miejsca gdzie czytelnik studiuje w samotności, lub jeśli woli, w grupie ludzi, z którymi wchodzi w interakcje. *Depending on the constraints and priorities of the library, whether encouraging interaction, or encouraging readers to study independently, the staff can design places to favor one process or the other*¹⁸ [Miribel 2008, s. 7].

Różnorodność funkcji ma swoje odzwierciedlenie w nazewnictwie. Coraz częściej, szczególnie w literaturze anglosaskiej, słowo biblioteka zastępowane jest zwrotami: *learning centre, learning resource centre, learning street, learning hub, learning mall, learning grid, idea store, cultural centre, research village*. Wymienione pojęcia, w sposób opisowy oddają mnogość funkcji [McDonald 2006, s.105].

Według niektórych autorów, fizyczna przestrzeń biblioteki wpływa korzystnie na rozwój i osiągnięcia akademickie: *[...] for example, assert that the physical space of the library facilitates a form of concentration in young scholars that is beneficial for progress and academic achievement*¹⁹ [Hahn, Jackson 2008, s. 2]. Użytkownicy bibliotek powinni mieć poczucie bezpieczeństwa. *Interiors are [...] providing the 'emotional space' for social interaction within the academic community. The ambience should be conducive to academic work and reflection, and should encourage and inspire its users*²⁰ [McDonald

¹⁷ Studenci powinni być zachęceni do nauki we własnym tempie i we własnym czasie, [...] do pracy grupowej i nauki interaktywnej. [...] Ważnym trendem jest zapewnienie przyjaznych i zachęcających do współpracy pomieszczeń, w których użytkownicy mogą ze sobą współdziałać (tłum. własne).

¹⁸ W zależności od ograniczeń i priorytetów biblioteki i tego, czy zachęcamy do pracy grupowej czy do studiowania indywidualnego, personel może zaprojektować miejsca preferując jedną lub drugą formę (tłum. własne).

¹⁹ na przykład zaznacza się, że przestrzeń fizyczna biblioteki ułatwia koncentrację młodych naukowców i jest korzystna dla postępu i osiągnięć naukowych (tłum. własne).

²⁰ Wnętrza [...] zapewniają "przestrzeń emocjonalną" społecznej interakcji w środowisku akademickim. Ich atmosfera powinna sprzyjać pracy naukowej i refleksji, a także zachęcać i inspirować użytkowników (tłum. własne).

2006, s. 5, 6]. W celu stworzenia środowiska przyjaznego użytkownikowi pada propozycja traktowania biblioteki m.in. jak salonu wystawowego (ang. *libraries as showrooms*), nie w rozumieniu organizowanych wystaw, ale by atrakcyjne wewnątrz biblioteki było widoczne z zewnątrz albo zaraz po wejściu do biblioteki. Zachętą mogą być widoczne magazyny / regały z książkami (ang. *stacks of books*) i czytający przy stołach ludzie (ang. *reading tables*). Osoba z zewnątrz odbierze to miejsce jako przestrzeń zapraszającą i przyjazną [Miribel 2008, s.1, 2]. Istotnym elementem dbałości o użytkownika jest zapewnienie dostępu do wszystkich usług osobom niepełnosprawnym. Ważnym elementem funkcjonowania biblioteki jest czas jej pracy, dopasowany do potrzeb środowiska. W dużych ośrodkach akademickich coraz częściej spotyka się biblioteki funkcjonujące w systemie 24/7, co oznacza otwartość 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu.

Nowoczesne i ekscytujące swoim wyglądem i funkcjonalnością budynki biblioteczne oddziałują na użytkowników i pracowników bibliotek, ale także na innych, którzy mają z nimi kontakt (przechodnie, przejezdni, mieszkańcy, turyści, klienci kawiarni bibliotecznej, widzowie koncertów, internauci). Poprzez ten kontakt są w pewnym sensie użytkownikami bibliotek, a biblioteka staje się elementem przestrzeni publicznej. Dlatego jest niezmiernie istotne, aby zewnętrzna forma biblioteki spełniała i kształtowała poczucie estetyki wszystkich kategorii użytkowników, stając się dla nich symbolem – znakiem miejsca i czasu, tak jak zdarzyło się to np. w przypadku realizacji budynku Biblioteki Uniwersytetu Technicznego w Cottbus: *the exciting architecture of the architects Herzog and de Meuron, this building is not only a landmark for the university — it has become a sign of hope for the whole region with one of the highest unemployment rates in the new German states*²¹ [Mittler 2008, s. 19]. W wielu pracach pojawia się pojęcie czynnika (ang. *factor*) *oomph* lub *wow*²², co wyraża zdolność architektów, planistów do połączenia wszystkich wymienionych wyżej jakości w jedność. Powstaje wówczas biblioteka inspirująca swoją formą, ekscytująca architekturą, satysfakcjonująca przestrzenią wewnętrzną i funkcjonalnością, która zdobywa umysły użytkowników i tworzy ducha uniwersytetu.

A. McDonald dopisał świadomie ten czynnik do swej listy cech dobrej przestrzeni. Powołują się na niego również Olaf Eigenbrodt i amerykański konsultant planowania

²¹ fascynująca architektura architektów Herzog i de Meuron, ten budynek jest nie tylko punktem zwrotnym dla uczelni - stał się znakiem nadziei dla całego regionu, z jedną z najwyższych stóp bezrobocia w nowych landach niemieckich (tłum. własne).

²² śmiały, zachwycający (tłum. własne)

budynków bibliotecznych, bibliotekarz Anders Dahlgren w czasie wystąpienia podczas Kongresu IFLA, w sierpniu 2008 r., w Kanadzie [IFLA 2008].

b. Opinie architektów

Komfort korzystania z usług bibliotecznych wynika z możliwości wyboru najbardziej przyjaznego w ocenie użytkownika środowiska, w którym może on zaspokajać swoje indywidualne potrzeby: *The interior of the library is an isolated world, with its own particular artificially created climate in which a book is as important as its reader, a spiritual world of culture*²³ [Budzyński 2000, s. 127]. Architekt Marek Budzyński pisał o potrzebie wytworzenia przestrzeni oddziaływującej na użytkownika w sposób skłaniający do refleksji i wytworzenia więzi ze zgromadzonymi w bibliotece wartościami: *The network of passageways between the bookcases on the three levels linked by the stairs and lifts creates a city of books with its own space, culminating in Agora – the information hall. Moving around in this space denotes its fourth dimension, and gives one a clear feeling of time In space. It strengthens the associations of the individual with culture as whole, and helps us to find our place in the infinity of associations, which surrounds us*²⁴ [tamże, s. 128].

Tina Hohmann podkreśla, że użytkownicy spędzając w bibliotece wiele godzin, czasami całe dni, powinni mieć możliwość wyboru, czy przebywają w ciszy czy w gwarze, chcą mieć zapewnione dodatkowe usługi, „miękki serwis (usługi)” w postaci kawiarni, baru, sklepu czy nawet żłobka. *Library should be an environment where people feel comfortable and varied activities can take place. People expect a place where they can study individually or in a group,[...]. As some people spend their whole day in the library working, “soft services” become more important*²⁵ [Hohmann 2006, s.3].

Autorzy opracowań wskazują na rozszerzenie celów funkcjonalnych współczesnych bibliotek w stosunku do tradycyjnie działających, gdzie udostępnianie księgozbioru, z

²³ Wnętrze biblioteki jest odizolowanym światem, z jego specyficzną sztucznie stworzoną atmosferą, w której książki są równie ważne jak ich czytelnik, duchowym światem kultury (tłum. własne).

²⁴ Sieć przejść między regałami na trzech poziomach połączonych schodami i windami tworzy miasto książek z własną przestrzenią, zakończoną Agorą - salą informacji. Poruszanie się w tym miejscu oznacza jego czwarty wymiar i daje wyraźne poczucie czasu w przestrzeni. Wzmacnia ono związki jednostki z kulturą jako całością i pomaga nam odnaleźć nasze miejsce w nieskończoności skojarzeń, które nas otaczają (tłum. własne).

²⁵ Biblioteka powinna być środowiskiem, w którym ludzie czują się komfortowo i mogą być prowadzone różne działalności. Ludzie oczekują miejsca, gdzie mogą się uczyć indywidualnie lub w grupie, [...]. Ponieważ niektórzy ludzie spędzają cały dzień pracując w bibliotece "miękki serwis (usługi)" staje się coraz ważniejszy (tłum. własne)

punktu widzenia czytelnika, było zadaniem jedynym. Wskazują na znacznie szerszy zakres potrzeb użytkowników, zaspakajanych przez współczesne biblioteki. Ludzie oczekują miejsca gdzie mogą studiować, gdzie mogą się spotykać i odpoczywać, gdzie mogą przeszukiwać katalogi biblioteczne, sprawdzić informacje w internecie, odczytać własny e-mail, gdzie dostaną poradę, gdzie mogą się uczyć i uczestniczyć w wydarzeniach kulturalnych. Aby użytkownik mógł korzystać efektywnie z wielu oferowanych przez tak hybrydową instytucję usług, czuć się pewnie i bezpiecznie, powinien być otoczony profesjonalną opieką „bibliotekarza-nawigatora”. Zapewni mu on dostęp do uporządkowanej informacji, a także pomoże w poruszaniu się w złożonym środowisku i w korzystaniu z innych usług. *Library leaders want the library of the future to be a hybrid institution that contains both digital and book collections. And they assume that it will be the librarian navigator who will guide library users to the most useful sources, unlocking the knowledge and information contained in the vast annals of the information superhighway*²⁶ [Hohmann 2006, s. 3]. *Nowadays we understand the importance of the development of an attractive public library by all means: architectural, functional, services provided etc. It has to correspond not only to informational, communicational but also to cultural, leisure, aesthetical and other community needs, to provide not only traditional library services but to organize non-traditional - cultural and social - activity*²⁷ [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s.165].

Dla wygody użytkowników, biblioteki powinny być lokalizowane w centrum miasta lub kampusu, powinny być łatwe do znalezienia i mieć zapraszające wejście. Użytkownik powinien czuć, że jest zaproszony i że łatwo z zaproszenia może skorzystać, bo jest w centrum uwagi *The entrance should be obvious and welcoming*²⁸ [Hohmann, 2006, s. 5].

Zdaniem bibliotekarzy i architektów nadrzędnym celem bibliotek jest maksymalne zaspokajanie różnorodnych potrzeb użytkowników. Satysfakcja użytkownika jest jednym z najczęściej podnoszonych zarówno przez bibliotekarzy jak i architektów tematów, bez

²⁶ Kierujący biblioteką chcą, żeby biblioteka przyszłości była hybrydową instytucją, która posiada zarówno cyfrowe jak i książkowe zbiory. Zakładają, że będzie tam bibliotekarz nawigator, który pomoże użytkownikom biblioteki dotrzeć do najbardziej przydatnych źródeł, uwalniając wiedzę i informacje zawarte w rozległych annałach informacyjnej autostrady (tłum. własne).

²⁷ Obecnie rozumiemy znaczenie rozwoju atrakcyjności biblioteki publicznej na wszelkie sposoby: architektonicznej, funkcjonalnej, pod względem świadczonych usług itp. Musi ona odpowiadać nie tylko potrzebom informacyjnym, komunikacyjnym, ale także kulturalnym, rekreacyjnym, estetycznym i innym, świadcząc nie tylko tradycyjne usługi biblioteczne, ale organizując nietradycyjne - kulturalne i społeczne aktywności. (tłum. własne).

²⁸ Wejście powinno być rzucające się w oczy i przyjazne (tłum. własne).

względem na charakter publikacji i analizowane źródło. Komfort przestrzeni egzystencjalnej jest celem projektantów. Użytkownik jest podmiotem w centrum uwagi, dla którego tworzone jest specyficzne środowisko [Ball 2009, s.6; Bisbrouck 2002, s. 46; Budzyński 2000, s. 127-128; Głowacka 2005, str. 93; Hahn, Jackson 2008, s. 2; McDonald, 2006, s. 1, 3]. „Przestrzeń bibliotek powinna być zróżnicowana i dostosowana do wielorakich oczekiwań [Hohmann 2006, s.3; McDonald 2006, s. 4-6; Miribel 2008, s. 7]. Budynki powinny być tak zlokalizowane i zaprojektowane, aby zachęcały do korzystania z usług bibliotek [Ball 2009, s.7; Hohmann, 2006, s. 5; Miribel 2008, s.1-2]. Zakres funkcji realizowanych przez biblioteki jest coraz szerszy, a estetyka budynków staje się coraz ważniejszym ich elementem [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s.165; McDonald 2006, s.105; Mittler 2008, s. 19; Zybert 2004, s. 167-168].

2.2.2 Biblioteka w otoczeniu

Biblioteka tworzy przestrzeń publiczną (Rozdział 1.2). Dotyczy to takich elementów jak: *upublicznianie wiedzy, budowanie więzi społecznych poprzez możliwość wzajemnego poznawania się, konfrontacji i/lub wymiany wiedzy i poglądów* [Kisilowska 2010, s. 47]. Tworzy także fizyczną przestrzeń wewnętrzną i zewnętrzną wchodzącą z otoczeniem w interakcje.

a. Opinie bibliotekarzy

Zaspokajanie różnorodnych potrzeb użytkowników poprzez pełnienie funkcji centrum komunikacji i aktywizacji, powinno w świetle piśmiennictwa nadawać bibliotekom znaczenia społecznego, publicznego. Wykreowane jako symbol architektoniczny, powinny stawać się znakiem nieograniczonego dostępu do wiedzy i informacji, gdzie spotykają się ludzie o zróżnicowanych potrzebach i gdzie następuje proces socjalizacji, szczególnie młodych studentów szukających bezpieczeństwa i ludzkiego wymiaru, który może zaoferować biblioteka: *The library is considered as the architectural symbol of the campus [...]. It is also the centrepiece of publicity events [...]. Many of the University's events now take place at the library, such as symposia and study days, and the university council meetings. The library has become a forum for cultural events: concerts, poetry-readings, presentations by authors, dance productions, various exhibitions in partnership with students' associations etc. [...] to offer fine open places,*

*with their varied facilities and services, in which they can find their marks*²⁹. [Bisbrouck 2008, s. 11]. Problem ten był podkreślony w prezentacji *Toronto Public Library*, podczas 74 Generalnej Konferencji IFLA w 2008 r. [Bailey 2008]. Jest widoczny również w piśmiennictwie poświęconym architekturze bibliotek, pochodzącemu z wybranych czasopism zagranicznych, przedstawionym na łamach *Przeglądu Bibliotecznego* [Pędich 2007].

Biblioteka i jej otoczenie znajdują się nieustannie w interakcji. Współczesne społeczeństwo podlega zmianom, których tempo wzrasta z upływem czasu. Zmiany obejmują naukę, technologię, ale przede wszystkim kształt socjalny i kulturowy społeczeństwa. Problemami socjologii biblioteki zajmowali się m.in. autorzy wystąpień i publikacji ze wspomnianej Generalnej Konferencji IFLA: O. Eigenbrodt, M. de Miribel, T. B. Hahn, H. L. Jackson. Autorzy ci zwrócili uwagę, że dostrzegane są zmiany technologii i narzędzi, których używamy, ale według nich bardziej istotne zmiany nieustannie zachodzą w otoczeniu społecznym. Dzisiejsze społeczeństwa są dużo bardziej niż w przeszłości zróżnicowane pod względem etnicznym, rasowym, językowym i ekonomicznym. *More profound change is continually taking place around us*³⁰ [Eigenbrodt 2008, s. 1].

Biblioteka ma być nie tylko domem książki, ale przede wszystkim miejscem kontaktów społecznych [Pędich 2007, s. 47]. Biblioteki powinny tworzyć przestrzeń społeczną, która zaprasza użytkowników, jest łatwo dostępna i promuje niezależność. Biblioteki stanowią centrum życia akademickiego i odgrywają ważną rolę socjalną w procesie uczenia się, nauczania i badań naukowych. Łatwość dostępu oznacza również formę i język informacji niezbędnej użytkownikom. Powinien to być według autorki język ojczysty społeczeństwa dla którego biblioteka powstała, i język angielski. Biblioteki powinny zachęcać do korzystania ze wszystkich oferowanych usług i promować różnorodne style uczenia się, zarówno tradycyjne, jak i te dostarczane drogą elektroniczną. *The library is the central academic focus of the university and plays a strong social role in the learning, teaching and research processes*³¹ [McDonald 2006, s. 4].

²⁹ Biblioteka jest uważana za symbol architektoniczny kampusu [...]. Jest również centralnym miejscem wydarzeń publicznych [...]. Wiele wydarzeń uczelnianych, takich jak sympozja i dni nauki, a także posiedzenia władz uczelni odbywa się w bibliotece. Biblioteka stała się forum wydarzeń kulturalnych: koncertów, wieczorów poetyckich, odczytów, prezentacji twórców, spektakli tanecznych, wystaw organizowanych we współpracy z organizacjami studenckimi [...] oferującym znakomite otwarte przestrzenie, ze zróżnicowanym wyposażeniem i usługami, w których użytkownicy mogą znaleźć swoje miejsce (tłum. własne).

³⁰ Więcej głębokich zmian zachodzi stale wokół nas (tłum. własne).

³¹ Biblioteka stanowi centrum życia wyższych uczelni i odgrywa ważną rolę społeczną w uczeniu się, nauczaniu i w badaniach naukowych (tłum. własne).

Na przykładzie nowej Biblioteki Aleksandryjskiej ukazano, że różne rozwiązania wykorzystywane w projektowaniu budownictwa bibliotecznego i wdrażanie nowych technologii informacyjnych sprzyjają pełnieniu przez biblioteki roli instytucji służącej uczeniu się, kulturze i intelektualnemu oddziaływaniu na środowisko. *Biblioteka w swoim nowoczesnym i unikalnym budynku z powodzeniem tworzy atmosferę sprzyjającą uczeniu się i zapewnia dostęp do zasobów intelektualnych, stając się tym samym „przestrzenią do nauki” w pełnym tego słowa rozumieniu* [Zybert 2006, s. 504 -505]. Budynki bibliotek powinny wzbogacać i uatrakcyjnić środowisko, w którym są lokowane, powinny dawać życie i duszę swojemu sąsiedztwu, którego są elementem. Mogą to łatwiej osiągać dzięki wspomnianemu już czynnikowi wow: *Every building must have something that makes it a “special place”*³² [IFLA 2008, s. 4].

Dobra przestrzeń publiczna w bibliotece jest integralnie związana z odnawianiem, ożywianiem i inspirowaniem lokalnej społeczności i wzbogaca jakość życia w mieście. *Library branches and services make an enormous contribution to the cultural landscape, social engagement and economic growth of the city*³³ [Bailey 2008, s. 1]. Według autorów ważne są konsultacje społeczne i to żeby wymiana informacji przebiegała w odpowiedni sposób. Wynik konsultacji społecznych powinien być uwzględniony przez zespół bibliotekarzy i architektów, powołany do opracowania projektu funkcjonowania biblioteki: *citizens became enthused about the potential for improvements to the outdoor library spaces.[...] It helps staff and architects to focus on what is most important*³⁴ [Bailey 2008, s. 2, 3]. Projektanci mają szansę odkryć, że atmosfera, którą chcieliby stworzyć, może być ukształtowana według własnego pomysłu użytkowników. Badania dotyczące otoczenia są ważnym narzędziem do osiągnięcia najlepszych rezultatów: *The search of a reliable place, enforced by the increasing of social change and the medial extension of the world, is an important drive for this*³⁵ [Eigenbrodt 2008, s. 2].

³² Każdy budynek musi mieć coś specjalnego, co czyni go „miejscem specjalnym” (tłum. własne).

³³ Biblioteki i ich usługi wnoszą ogromny wkład w krajobraz kulturowy, zaangażowanie społeczne i ekonomiczny rozwój miasta (tłum. własne).

³⁴ Obywatele stają się entuzjastami możliwości poprawy zewnętrznej przestrzeni bibliotecznego [...] pomagają pracownikom i architektom skupić się na tym, co jest najważniejsze (tłum. własne).

³⁵ Poszukiwanie solidnych miejsc, wymuszone przez rosnące zmiany społeczne i rozwój mediów na świecie, są ważnym czynnikiem stymulującym (tłum. własne).

b. Opinie architektów

Projektanci bibliotek muszą znać i uwzględniać w projekcie strukturę społeczeństwa stanowiącego otoczenie biblioteki i będącego zbiorowym jej użytkownikiem. Np. z wybudowaniem Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego [Aneks 1, poz. 50], związana jest nadzieja powstrzymania degradacji przylegającej ulicy [Lose 2000, s. 67]. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45], niewątpliwie zmieniła środowisko społeczne i kulturowe określonej części Warszawy. Wpłynęła także na zmianę wyobrażeń o nowoczesnej bibliotece. Jako taka stała się miejscem wydarzeń naukowych, artystycznych, politycznych [Majewski 2001].

W procesie projektowania biblioteki ważne jest zebranie opinii przyszłych użytkowników i mieszkańców. Opinie mogą być zbierane poprzez ankiety i konsultacje społeczne, a mieszkańcy miasta mogą mieć wpływ na jakość otoczenia biblioteki. Wyzwała się innowacyjność i kreatywność, pomocna zarówno architektom jak i bibliotekarzom w skoncentrowaniu się na najważniejszych aspektach projektu. Konsultacje z mieszkańcami stają się ciągiem zdarzeń gdzie środowisko wpływa na projekt, a ten oddziałuje na środowisko. Pozytywny efekt takich konsultacji został zaznaczony w opisach bibliotek w Jaworznie [Malkowski 2007] i Kaliszu [Boruta; Bułat 2010].

Wyrazem uznania dla wzorowej koegzystencji biblioteki z otoczeniem społecznym, jest przyznanie w 2000 r., najbardziej prestiżowej nagrody architektonicznej w Wielkiej Brytanii – *The Stirling Prize for The Building of The Year* – budynkowi biblioteki w Peckham, w pld.-wschodnim Londynie (realizacja w l. 1996 – 1999). Wartościowy architektonicznie budynek, dodał prestiżu okolicy, podbudował psychicznie mieszkańców, biblioteka jest nowoczesna, ale nieodpychająca ludzi pozorną elitarnością, obcością czy ekskluzywnością. [Gadomska 2001, s. 61]

Zmianie ulegają także składowe środowiska naturalnego i urbanistycznego. Powstaje przestrzeń architektoniczna, będąca efektem relacji pomiędzy człowiekiem i otoczeniem (Rozdział 1.1). Współczesne biblioteki muszą więc stać się organiczną jego częścią [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 6]. Powstają biblioteki zintegrowane z globalnym i lokalnym środowiskiem cywilizacyjnym, spełniające jego wymagania. Wyrazem tej integracji jest włączenie biblioteki w cyrkulację życia jej otoczenia, wprowadzenie życia kulturalnego miasta do budynku biblioteki, połączenie życia ulicznego z życiem biblioteki poprzez miejsca spotkań, kawiarnie, sklepy, audytoria *Library building [is] part of the urban connectivity – [...] the collections are perfectly safe,*

but some other spaces are [...] bringing cultural life into the building, and connecting to the street life. One of the key issues in designing [...] large public library was to integrate into the life of the community ³⁶ [IFLA 2008, s. 2]. Zacytowana wypowiedź architekta Johna Patkau odnosi się do *Grande Bibliothèque du Québec*, ale wskazanie konieczności integracji ze środowiskiem powinno być uwzględniane również w projektach innych bibliotek.

Bibliotekarze i architekci zgodnie sądzą, że przestrzeń biblioteki powinna być zintegrowana z otoczeniem społecznym [Bailey 2008; Bisbrouck 2008, s. 11; Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 6]. Biblioteka i jej otoczenie społeczne i kulturalne znajdują się w ciągłej interakcji, dlatego przestrzeń biblioteki powinna to otoczenie wzbogacać [Bailey 2008, s. 1; Gadomska 2001, s. 61; IFLA 2008, s. 4; Lose 2000, s. 67; Majewski 2001; McDonald 2006, s. 4; Pędich 2007, s. 47; Zybert 2006, s. 504 -505] Przed rozpoczęciem projektowania należy rozpoznać potrzeby środowiska, w którym ta przestrzeń powstanie. Prawdłowo rozpoznane potrzeby środowiska, są warunkiem koniecznym dla stworzenia dobrego projektu biblioteki [Bailey 2008, s. 2-3; Eigenbrodt 2008, s. 2; Malkowski 2007]. Biblioteki w coraz większym stopniu włączane są w cyrkulację życia społecznego [Eigenbrodt 2008, s. 1; IFLA 2008, s. 2]..

2.2.3 Biblioteka jako miejsce

W Rozdziale pierwszym (Rozdział 1.1) zdefiniowano przestrzeń architektoniczną: *Architektura to sztuka tworzenia ładu w otoczeniu w celu dostosowania go do zaspokojenia wielorakich [...] potrzeb ludzi przez planową przemianę naturalnego środowiska oraz budowanie form i wydzielanie przestrzeni o różnym przeznaczeniu* [Wielka Encyklopedia PWN 2001, t.2, s. 243]. Biblioteka, jako miejsce jest przestrzenią architektoniczną.

³⁶ Budynek Biblioteki [jest] częścią miejskich połączeń - [...] zbiory są dobrze zabezpieczone, ale niektóre inne pomieszczenia [...] wnoszą życie kulturalne do wnętrza budynku i łączą się z życiem ulicy. Jedną z kluczowych kwestii w projektowaniu dużych publicznych bibliotek, jest ich integracja z życiem lokalnej społeczności (tłum. własne).

a. Opinie bibliotekarzy

Biblioteka jest miejscem, w którym ludzie podlegają wzajemnym interakcjom i oddziaływaniu przestrzeni fizycznej. Jest także przestrzenią publiczną, której jakość powinna zaspokajać różnorodne oczekiwania użytkowników. M. de Miribel prezentuje własne refleksje o przestrzeni w bibliotekach na przykładzie zasad, którymi posługują się m.in. architekci. Wykorzystanie tych zasad przez bibliotekarzy tworzy jej zdaniem środowisko przyjazne użytkownikom.

M. de Miribel powołuje się na doświadczenia Edwarda T. Halla, amerykańskiego teoretyka kultury zajmującego się badaniami nad posługiwaniem się przez człowieka przestrzenią (ang. *laws of proxemics*), by w konkluzji stwierdzić, że biblioteka projektując swoją przestrzeń wewnętrzną powinna wziąć po uwagę tzw. dystanse personalne opisane przez Halla. Kultura organizacyjna budynku sprawi, czy poczuje się on zaproszony czy zagubiony. Czy przestrzeń publiczna biblioteki (Rozdział 1.2) jest włączająca czy wyłączająca? Świadomość istnienia w budynkach użyteczności publicznej strefy „gorącej” i „zimnej” skutkuje prawidłowym rozmieszczeniem funkcji i ich oznakowaniem. Strefa „gorąca” to przede wszystkim strefa wejściowa, do niej może należeć również wypożyczalnia czy ekspozycja nowych nabytków. Strefę „zimną” tworzą rzadziej odwiedzane miejsca zależne od typu biblioteki. Prawidłowe oznakowanie, które zawsze powinno być na linii wzroku, oraz punkt informacji zlokalizowany blisko wejścia są jednymi z zasad przyjaznej biblioteki. Jakkolwiek przestrzeń wewnętrzną biblioteki byłaby zorganizowana, pozostaje ciągle miejscem symbolicznym (ang. *the library as symbolic space*). U większości ludzi budzi skojarzenia ze świątynią, a kompetentny bibliotekarz w dobrze zlokalizowanym punkcie informacji jest jak strażnik świątyni (ang. *the guardian of the temple*) lub dostojny kapłan (ang. *the high priest*) [Miribel 2008]. Uzasadnieniem postrzegania przestrzeni bibliotecznej jako miejsca uświęconego (ang. *library as sacred place*) jest treść referatu i towarzyszące wyniki badań przedstawione przez autorki z *University of Maryland* [Hahn, Jackson 2008]. Jacek Wojciechowski w recenzji książki *Sacred stacks : the higher purpose of libraries and librarianship* autorstwa Nancy Kalikow Maxwell³⁷, Dyrektora Biblioteki Miami Dade College w USA pisał: *Biblioteka jest świecką (secular) instytucją religijną, pomaga bowiem każdemu w wyszukiwaniu własnej drogi- przez informację oraz intelektualną inspirację. Zresztą wytwarzanie informacji ma w sobie coś z magii, a zatem i z religii...[..] Biblioteki utrwalają*

³⁷ Maxwell, Nancy Kalikow *Sacred stacks : the higher purpose of libraries and librarianship* Chicago : American Library Association, 2006.

pamięć zbiorowości, nagromadzoną w zasobach – zorganizowanych i rozpowszechnianych przez te biblioteki właśnie. [...] Biblioteka jest również miejscem publicznym, ogólnodostępną przestrzenią, jakkolwiek w tej roli – powiada Maxwell – przejawia się swoista schizofrenia. Publiczność bowiem jest tam razem, a jednak osobno, pospołu i obok, jak nigdzie indziej, ale i w tej formie pozwala wyrwać się z izolacji. To jej dodatkowa wartość. Także dlatego, jest instytucją środowiskową, wspólnotową: ośrodkiem spotkań, dyskusji, uczestnictwa w formach zbiorowych i zespołowych [Wojciechowski 2007, s. 293-294].

Společną genezę przestrzeni bibliotecznej przedstawił Olaf Eigenbrodt. W oparciu o zasadnicze tezy Hanny Arendt (1906 – 1975), że cywilizacja Zachodu tak rozbudowała dziedzinę społeczną, iż wprowadziła ona zmiany w dziedzinach prywatnej i publicznej i relacjach między nimi, autor proponuje nowe podejście do przestrzeni biblioteki, stawiając pytanie, kiedy ta przestrzeń (niem. *der Raum*) naprawdę powstaje. Uważa, że dyskusja o przyszłości bibliotek powinna rozpoczynać się od uwzględnienia zmian społecznych i skupieniu się na potrzebach użytkowników.

Funkcjonalność, elastyczność przestrzeni, technologia w bibliotece są czynnikami pochodnymi od nich. Fakt, że powstają już niezwykle architektonicznie budynki biblioteczne, świadczy o przyjęciu takiego rozumowania przez bibliotekarzy i architektów. Dodatkowe zaistnienie pożądanego czynnika *wow* (ang. *wow factor*, niem. *Wow-Effekt*) powoduje, że budynki te odnotowują w szybkim czasie widoczny wzrost odwiedzin, przy jednoczesnym spadku wypożyczeń książki tradycyjnej. Zjawisko to świadczy o współczesnym użytkowniku biblioteki poszukującym w niej czegoś więcej, aniżeli tylko drukowanych książek lub czasopism. O. Eigenbrodt próbuje odpowiedzieć, jak wobec tego zjawiska zmieniają się biblioteki?

Według autora, bez zrozumienia społecznego kontekstu przestrzeni bibliotecznej, niemożliwym jest prawidłowe jej zaplanowanie, nie wystarczą do tego znormalizowane standardy. Uważa, że przestrzeń biblioteczna nie tyle jest definiowana przez powłokę architektoniczną, ale tworzy się, jako przestrzeń społeczna (niem. *sozialer Raum*) w trakcie użytkowania. Projektowanie bibliotek powinno uwzględniać stale zachodzące zmiany społeczne i technologiczne. *The search of a reliable place, enforced by the increasing of social change and the medial extension of the world, is an important drive for this*³⁸. [Eigenbrodt 2008, s. 2]. Przestrzeń społeczna wg. Eigenbrodta nie jest tożsama z

³⁸ Poszukiwanie odpowiednich miejsc, wymuszone przez narastające zmiany społeczne i medialne poszerzenie świata jest ważnym do tego napędem (tłum. własne).

przestrzeni publiczną. Dla zaistnienia przestrzeni społecznej konieczne jest spełnienie warunku możliwości werbalnej komunikacji (dyskusji, rozmów) między użytkownikami. Przestrzeń społeczna musi być na tyle elastyczna, by zagwarantowane było zamienienie jej w przestrzeń publiczną lub przestrzeń pracy indywidualnej, cichej. W tym tkwi tajemnica siły projektu architektonicznego. W takim rozumieniu elastyczność budynku jest pożądana, w przeciwieństwie do elastyczności pojmowanej jako otwarte przestrzenie o złej akustyce. Biblioteka jest miejscem, gdzie spełniać się mogą specyficzne rodzaje ludzkiej działalności pogrupowane przez H. Arendt jako *vita activa* i *vita contemplativa*. Zadaniem stojącym przed architektami bibliotek jest poszukiwanie takich form, by spełniały się one rzeczywiście [Eigenbrodt 2008].

Różne elementy przestrzeni architektonicznej mają wpływ na odczucia widzów: imponujący, zadziwiający, wyjątkowy wygląd zewnętrzny, majestatyczne wejście, atrakcyjny układ wnętrz, użycie jasnych kolorów, wykorzystanie światła dziennego, nowoczesne wyposażenie, doskonale zaprojektowane meble, odkrywcze zastosowanie nowych materiałów np. jedwabnych tapet lub podziałów szkła, interesujące dekoracje, dobrze skomponowane wyposażenie wnętrza, równowaga formy i funkcji, estetyczne i robiące wrażenie wyposażenie oraz wyjątkowa funkcjonalność to tylko niektóre elementy skłaniające do powiedzenia *wow* na widok budynku. O nich mówiła, w oparciu o prezentowane przez siebie różne biblioteki m.in. Janine Schmidt, z Biblioteki Uniwersyteckiej w Montrealu, podczas Konferencji IFLA w 2008 r. [IFLA 2008, s.4].

Wagę, w kreowaniu nowych bibliotek, czynnika *wow*, oznaczającego także zdumienie nad niezwykłością, pięknem, baśniowością budynku podkreślił w tej samej sesji, Anders Dahlgren. Architektura użytku publicznego (muzea, biblioteki, kościoły) powinna inspirować swoich użytkowników, budzić podziw i fascynację. Twórcy architektury publicznej, a więc i twórcy bibliotek powinni mieć aspiracje tworzenia takich budynków.

Czynnik *wow* ma też znaczenie praktyczne, przyciąga użytkowników i sponsorów, zwiększa zainteresowanie otoczenia biblioteką, może uczynić z biblioteki symbol miejsca i z przestrzeni bibliotecznej stworzyć przestrzeń symboliczną.

Źle zaprojektowana przestrzeń może powodować *postrzeganie biblioteki jako miejsca niemilego, niezbyt bezpiecznego oraz niezapewniającego spokoju i komfortu* [Świgoń 2009, s.179], co w praktyce spowodować może zmniejszenie zainteresowania biblioteką

b. Opinie architektów

We Wprowadzeniu do Rozdziału autorka przyjęła, że temat „biblioteka jako miejsce” ma wiele znaczeń. Jednym z nich jest pojmowanie biblioteki jako „zdarzenia architektonicznego”.

Termin architektura pochodzi od greckiego słowa *architekton*, czyli główny budowniczy. Oznacza ono *twórcze kształtowanie przestrzeni dla potrzeb człowieka* [Słownik terminologiczny sztuk pięknych 1996, s.18]. Zdarzeniem jest coś, co zdarzyło się w określonym miejscu i czasie. Budynki biblioteczne jako formy przestrzenne ukształtowane przez zespoły projektantów i wykonawców są więc zdarzeniami architektonicznymi. Odbiór zdarzeń architektonicznych jest subiektywny, a ich percepcja może się skrajnie różnić w zależności od tego, kto jest widzem. Uznano za zasadne przytoczenie, jako autorytetów w dziedzinie architektury, słów: Jacka Krenza profesora Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej i *Universidade da Beira* w Portugalii [Jacek Krenz, dok. elektr.] i Janusza Ballenstedta architekta, historyka architektury, związanego z uczelniami w Polsce i we Francji, zm. w 2005 [Janusz Ballenstedt, dok. elektr.], mimo iż nie ma ich publikacji w analizowanych źródłach.

Można [...] wyróżnić dwa główne sposoby patrzenia na architekturę. Jeden związany jest z oceną budynku pod względem użytkowym, konstrukcyjnym i strukturalnym; drugi – z wizją, jaką on tworzy, jaka jawi się w naszej świadomości, ze sposobem w jaki go odczuwamy i pamiętamy. Analiza architektury polegająca na wyodrębnieniu jej dwóch głównych warstw: strukturalnej i znaczeniowej, jest przydatnym narzędziem do badania formy architektonicznej [Krenz 1997, s. 18].

W związku z przyjętą metodologią, przedmiotem uwagi w tej części rozprawy doktorskiej, jest warstwa znaczeniowa budynków bibliotecznych i jej ocena przez autorów omawianych publikacji. Celem architektów jest stworzenie budynków, które oprócz cech użytkowych posiadają wybitne wartości estetyczne i wywołują u widza zachwyt. *Architekt chciałby wiedzieć, co powinien zrobić, jak projektować, aby jego dzieło wywołało u innych to tajemnicze i niemożliwe do zdefiniowania uczucie* [Ballenstedt 2000, s.643]. To niemożliwe do zdefiniowania uczucie wywołuje czasami okrzyk zachwytu. W literaturze nazwano taki stan *wow factor* - czynnik *wow* lub efekt *oomph*. Trafność stosowania tych terminów wyjaśniają ich angielskie źródłosłowy:

Oomph - informal: power, strength or energetic activity³⁹

Wow - used to show surprise and sometimes pleasure, a person or thing that is very successful, attractive or pleasant, to make someone feel great excitement or admiration⁴⁰

[Cambridge Dictionaries Online, dok. elektr.].

Czynnik ten odgrywa szczególną rolę w aspekcie psychologiczno-społecznym. *Wow factor*, czynnik *wow* był tematem jednej z sesji podczas Generalnej Konferencji IFLA (IFLA World Library and Information Congress 2008, Québec, Kanada) – *Renovating and renewing libraries: the wow factor*. Ze względu na to, że ocena znaczeniowej warstwy budynku jest czynnością subiektywną, która jawi się w naszej świadomości i jest elementem sfery odczuć, to nie ma narzędzi ani metod do jej mierzenia. Nawet jeżeli obiekty posiadające czynnik *wow* oglądamy tylko na fotografii, to wywołują w nas uczucie podziwu, respektu, zaskoczenia, piękna, zdziwienia i pozostają w naszej pamięci [Lewandowski; Żmijewska 2009]. Każdy może wymienić obiekty, które wywołały w nim efekt *wow* i oznacza to coś więcej niż „podobać się”. Ten stan mogą spowodować tylko zdarzenia architektoniczne, które są dziełami sztuki. Np. w tekstach dotyczących bibliotek w Singapurze i w Seattle zamieszczonych w miesięczniku *Architektura Murator* autorzy w sposób opisowy wskazali na istnienie czynnika *wow*. W tytułach artykułów zawarto wiele mówiącą frazę: na granicy możliwości. Z tekstu wynika podziw dla projektantów, którzy odważyli się przekroczyć granice dotąd nieprzekraczalne, pogodzić na pozór wykluczające się przeciwieństwa, odejść od zwyczajów konstrukcyjnych dotąd stosowanych. [Architektura Murator nr 3/2006, s. 93-101; nr 9/2006, s. 105-109]. W Polsce najczęściej dostrzegany za swoją wyjątkowość budynkiem bibliotecznym jest Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45]: *Nie ma w Polsce drugiego budynku, w którym autorzy zawarliby tyle bardziej i mniej dosłownych symboli ze świata kultury i natury* [Biblioteka Uniwersytecka 2006 s. 58].

Wartości estetyczne, których najwyższym wyrazem jest wywieranie tzw. efektu *wow*, mają wpływ na odbiór i ocenę przestrzeni bibliotecznej. Celem architektów jest stworzenie takiej przestrzeni. Zacytowani przedstawiciele środowiska bibliotekarzy również podkreślają, że budynek biblioteki powinien mieć wysokie wartości estetyczne.

³⁹ *Oomph*- nieformalnie: władza, siła, energetyczność (tłum. własne).

⁴⁰ *Wow*- stosowane dla wyrażenia zadziwienia czasem przyjemności, oznacza osobę lub rzecz skuteczną, atrakcyjną i przyjemną, może służyć dla wyrażenia radosnego podniecenia i podziwu (tłum. własne).

[*Architektura Murator* nr 3/2006, s. 93-101; nr 9/2006, s. 105-109; Ballenstedt 2000, s.643; Biblioteka Uniwersytecka 2006 s. 58; IFLA 2008, s.4].

Jako przestrzeń społeczna, biblioteka musi spełniać oczekiwania użytkowników, musi tworzyć środowisko przyjazne użytkownikom, do tego niezbędne jest prawidłowe reagowanie na zachodzące zmiany społeczne i technologiczne. Aspekt ten, w wybranych publikacjach poruszali częściej bibliotekarze. [Eigenbrodt 2008, s. 2; Hahn, Jackson 2008; Miribel 2008; Świgoń 2009, s.179; Wojciechowski 2007, s. 293-294].

2.2.4 Wpływ rewolucji cyfrowej

Rewolucja cyfrowa umożliwia tworzenie przestrzeni wirtualnej: *Przestrzeń wirtualna to nie tylko świat wyobrażalny w postaci sieci internetu, ale jest to także całkiem konkretna przestrzeń, której cechą wyróżniającą jest jej eksterytorialność w stosunku do tradycyjnej przestrzeni* [Baumann 2001, dok. elektr.]. (Rozdział 1.4)

a. Opinie bibliotekarzy

Jako wprowadzenie do przedstawienia opinii na ten temat, można uznać fragment książki Katarzyny Materskiej z Uniwersytetu Warszawskiego, której zainteresowania badawcze i działalność naukowa związane są ściśle z zarządzaniem informacją i wiedzą: *Rozwinięte społeczeństwo drugiej połowy XX wieku, [jest] określane najczęściej mianem społeczeństwa informacyjnego [...] wielość podejść i definicji sygnalizuje, że mamy do czynienia z czymś złożonym i trudnym. [...] Termin został wprowadzony w 1963 r., przez Japończyka T. Umesamo w artykule o teorii ewolucji społeczeństwa opartego na technologiach informatycznych [...]* [Materska 2007, s. 303]. Potrzeby społeczeństwa informacyjnego (społeczeństwa globalnej informacji, społeczeństwa wiedzy) i powszechne stosowanie techniki cyfrowej we współczesnym świecie mają swoje implikacje w procesie projektowania, organizacji biblioteki, powstawania przestrzeni wirtualnej. Zapewnienie dostępu do wszystkich typów zbiorów zapisane zostało m.in. jako jeden z celów nadrzędnych we francuskim programie rządowym [Bisbrouck 2002, s. 47]. Społeczeństwo informacyjne wymaga wzrostu ilości i różnorodności informacji. Wraz z nim powstają nowe koncepcje traktujące informację jako towar, powstaje przemysł wiedzy i informacji. Rozwój technologii informacji i komunikowania wpływa na wszystkie sfery życia. Znaczącej zmianie uległy sposoby produkowania, organizowania i udostępniania informacji. Każdy dzisiaj może tworzyć i upowszechniać informację zamiast czekać, aż

zostanie ona wydana i opublikowana. Powstały systemy zwane produkcją partnerską (ang. *peer production*), w których wiele osób współpracujących w sieci internetowej tworzy duże przedsięwzięcia jak np. Wikipedia. Internetowe bazy społecznościowe wykreowały warunki do tworzenia i wymiany informacji. Dzięki tym nowym narzędziom umożliwiającym łatwe produkowanie i konsumowanie informacji, użytkownicy niekiedy unikają tradycyjnych funkcji realizowanych przez biblioteki. Okoliczności te zmieniają współczesne biblioteki. Przestrzeń współczesnych bibliotek musi być tak zaprojektowana, aby pozwalała w pełni wykorzystywać szybko rozwijającą się technologię informacji i komunikacji (ang. *Information and Communication Technology*). Po to, by efektywnie wykorzystywać przyszłe nasycone technologią sposoby uczenia, należy rozpoznać wyzwania związane z takimi kierunkami uczenia się jak: przenośne sposoby uczenia się za pomocą urządzeń PDA (ang. *Personal Digital Assistant*), telefonów komórkowych (ang. *mobile learning*), uczenia się na odległość (ang. *connected learning*), interaktywne i wizualne uczenie się (ang. *visual and interactive learning*) i doksztalcanie. *New space must allow the library and its users to benefit fully from rapid advances in ICT [...]. In designing spaces for effective, technology-rich learning, we must recognise the considerable challenges presented by trends in mobile learning, connected learning, visual and interactive learning and supporting learning*⁴¹ [McDonald 2006, s. 6].

W zespołach projektowych muszą uczestniczyć specjaliści z różnych dziedzin: *Effective planning relies on the combined wisdom and experience not only of architects and librarians, but also of computer experts and networking specialists who are increasingly becoming members of the planning team*⁴² [McDonald 2006, s. 7].

Zmieniają się wymagania stawiane bibliotekarzom. Ich zakres obowiązków, wykształcenie, wiedza, muszą być dopasowane do nowych technologii i wymagań. Nowe technologie muszą być wkomponowane w przestrzeń organizacyjną biblioteki, która kształtuje przestrzeń fizyczną. Jak stwierdziła Maria Kocójowa: *Nowe obowiązki i znaczenie w zakresie pośrednictwa w dostarczaniu wiedzy, stało się udziałem bibliotek z ich zasobami bibliotecznymi, możliwościami dostępu do sieci telekomunikacyjnych oraz nowymi kwalifikacjami i prestiżem zawodu bibliotekarza i pracownika informacji*

⁴¹ Nowa przestrzeń musi umożliwić bibliotece i jej użytkownikom, aby w pełni korzystali z szybkiego rozwoju ICT [...]. W projektowaniu przestrzeni dla skutecznego, nasyconego technologią uczenia się, musimy zdać sobie sprawę ze znacznych wyzwań stawianych przez trendy w mobilnych usługach edukacyjnych, nauczaniu na odległość, wizualnej i interaktywnej nauce i wspieraniu uczenia się (tłum. własne).

⁴² Efektywne planowanie opiera się na połączeniu mądrości i doświadczenia nie tylko architektów i bibliotekarzy, ale także ekspertów i specjalistów sieci komputerowych, którzy coraz częściej stają się członkami zespołu planującego (tłum. własne).

*naukowej, jako zasługujących na miano nauczycieli wiedzy przewodników po zasobach tradycyjnych i cyfrowych [Kocójowa 2003, s. 97]. W czasach powszechnego dostępu do internetu, wiedza bibliotekarzy, przestrzeń biblioteki, jej technologia i organizacja powinny dawać dostęp do wiedzy uporządkowanej. Jest to tym ważniejsze, iż zarówno wzrasta ilość wiedzy jak i rodzaje i ilości jej nośników. Zmieniają się funkcje, i społeczne znaczenie zawodu bibliotekarza. O tej zmianie Jacek Wojciechowski napisał: *Prospektywnie [...] rysuje się szansa szerszego uświadomienia decydującej roli bibliotek i bibliotekarzy w porządkowaniu chaosu transmisyjnego [...], tę rolę pełnią biblioteki od zarania, ale mało kto spoza profesji ma tego świadomość. [...] ogromna oferta piśmiennicza i elektroniczna jest nie do opanowania przez nikogo indywidualnie, ani nawet przez istniejące wyszukiwarki. Natomiast scalone katalogi międzybiblioteczne oraz metadane (inne narzędzia trzeba jeszcze wynaleźć), pełnią rolę preselektorów tej oferty i adaptują ją do użytkowniczych potrzeb. To musi być z czasem dostrzeżone i docenione* [Wojciechowski 2006, Stereotyp..., s. 440]. J. Wojciechowski podkreśla niezmiennność podstawowej roli bibliotekarza, polegającej na pośrednictwie w transmisji intelektualnego dorobku ludzkiej myśli, które zapewnić ma dostarczenie publiczności potrzebnych jej treści. Wobec wielkiej ilości, różnych form i różnorodności publikacji wypełnienie tej roli wymaga i nadal wymagać będzie wyboru transmitowanych treści i filtracji dostępu.*

Aktywne uczestnictwo w pośrednictwie między rozpowszechnianymi treściami a ich odbiorcami, polegające właśnie na dokonywaniu takich wyborów, stanowi jeden z głównych postulatów nowoczesnego bibliotekarstwa. Kwestią kluczowej wagi jest ustalenie właściwych kryteriów, opartych na pożytku publicznym i celach organizatorów bibliotek [Sosińska-Kalata 2005, s. 106]. Ilość tych funkcji i nowa ich jakość ukształtują przyszłe biblioteki pod względem technologicznym i będą wpływać na ich architekturę.

Tradycyjne funkcje biblioteki nie znikną. Staną się jednymi pośród wielu. Ma to konsekwencje polegające na konieczności utrzymania dotychczasowych urządzeń bibliotecznych (np. katalogi kartkowe) w strukturze i przestrzeni bibliotek.

Zróżnicowana oferta bibliotek, od udostępnianych tradycyjnie materiałów drukowanych, po coraz ważniejsze nośniki cyfrowe, wprowadzanie na szeroką skalę wolnego dostępu do zbiorów, zaistnienie w bibliotekach kawiarni, księgarni itp. wymuszają dostosowania organizacji i przestrzeni bibliotecznej. Niezbędnym staje się wprowadzenie technologii identyfikacji za pomocą fal radiowych *RFID* (ang. *Radio Frequency Identification*) potrzebnej do udostępniania, kontrolowania, sortowania i inwentaryzacji zbiorów. Aby taki

system organizacyjny mógł być w pełni efektywny, projekt przestrzeni bibliotecznej musi go uwzględniać i wspierać jego funkcje:

*The extension of the collection and the increased demand lead to an increased amount of work and requires more staff. However, it is difficult to get additional budget for continuous costs. It is easier to do one-time investments in order to shift the repetitive work away from the desk and to automatic self service stations. Radio Frequency Identification (RFID) is an established technology (since 2001) to take over the repetitive tasks: check out, return of items, sorting and inventory control. RFID-Systems have a maximum effect if there is also a good room planning which supports their function and the frequency of their use*⁴³ [Kern, Nauer 2004, s. 1]⁴⁴.

b. Opinie architektów

W analizowanych tekstach, w opiniach architektów, tematyka wpływu rewolucji cyfrowej w rozpatrywanym aspekcie psychologiczno-społecznym niemal nie pojawia się. Na potrzebę opieki ze strony bibliotekarza, przy wzrastającej ilości źródeł elektronicznych zwraca uwagę wspomniana wielokrotnie Tina Hohmann: *Using electronic resources needs more personal guidance. The librarian as the “guide through the information jungle” [...] helps the user to find the information that is relevant. In an Information Society information literacy is a crucial skill, which the library provides and teaches*⁴⁵ [Hohmann 2006, s. 3].

⁴³ Rozszerzenie zbiorów i zwiększone wymagania prowadzą do zwiększonej ilości pracy, co wymaga większej liczby pracowników. Jednak trudno jest uzyskać dodatkowe środki budżetowe na finansowanie kosztów stałych. Jest to łatwiejsze dla sfinansowania inwestycji jednorazowych, w celu odsunięcia powtarzającej się pracy od punktu informacji do automatycznych stacji samoobsługowych. Identyfikacja radiowa (RFID) jest uznaną technologią, (od 2001) która przejmuje powtarzające się zadania: udostępnianie, sortowanie i kontrolę zbiorów. Systemy RFID są maksymalnie efektywne jeśli są wykorzystywane w dobrze zaprojektowanych pomieszczeniach, które podnoszą ich funkcjonalność i częstotliwość ich wykorzystania (tłum. własne).

⁴⁴ Według wypowiedzi przedstawiciela firmy ARFiDO podczas IV Bałtyckiej Konferencji „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” w Gdańsku w maju 2010 obecnie system zainstalowany jest w 20 bibliotekach polskich.

⁴⁵ Korzystanie z zasobów elektronicznych wymaga więcej osobistego doradztwa. Bibliotekarz jako „przewodnik po dżungli informacyjnej” [...] pomaga użytkownikowi znaleźć informacje, które są istotne. W społeczeństwie informacyjnym umiejętności korzystania z informacji są kluczowymi umiejętnościami, które biblioteka daje i których uczy (tłum. własne).

Bibliotekarze, bardziej niż architekci zwracający uwagę na metody obsługi użytkowników, poświęcili wiele publikacji wpływowi, jaki wywiera rewolucja cyfrowa na przestrzeń biblioteczną. Prezentowane opinie środowiska bibliotekarzy dowodzą, iż współczesne biblioteki zaspokajać powinny potrzeby społeczeństwa informacyjnego [Bisbrouck 2002, s. 47; Materska 2007, s. 303]. Muszą być tak projektowane, aby optymalnie wykorzystywać obecne i przyszłe technologie informacyjne i komunikacyjne. Zespoły projektowe powinny zatrudniać oprócz bibliotekarzy i architektów, specjalistów z innych dziedzin, reprezentujących te technologie [Kern, Nauer 2004, s. 1; McDonald 2006, s. 6-7]. Wykształcenie i wiedza bibliotekarzy muszą być dostosowane do nowych potrzeb, a znaczenie tego zawodu w hierarchii społecznej będzie wzrastać [Sosińska-Kalata 2005, s. 106; Wojciechowski 2006, Stereotyp..., s. 440]. Tina Hohmann będąca architektem i bibliotekarzem uważa, że biblioteki powinny być tak budowane aby możliwe były do zastosowania technologie informacyjne, w cyfrowym świecie potrzebny jest człowiek – przewodnik, który pomoże użytkownikom w poruszaniu się w przestrzeni biblioteczej [Hohmann 2006, s. 3]. Tematyka wpływu rewolucji cyfrowej na przestrzeń biblioteczną stanowiła jednak margines zainteresowań architektów i nie była w zasadzie przedmiotem ich publikacji w analizowanych tekstach.

2.3 Aspekty techniczne i organizacyjne kształtowania przestrzeni w budynkach bibliotecznych

2.3.1 Użytkownik w centrum uwagi

a. Opinie bibliotekarzy

Potwierdzeniem myślenia, w którym użytkownik zajmuje najważniejsze miejsce, jest przywoływany już, dwuetapowy program francuskiego rządu, zakładający budowę lub rozbudowę bibliotek uniwersyteckich. Jak każdy program, tak i ten miał wyznaczone zamierzenia. Wszystkie były rozwinięciem celu nadrzędnego, tj., że w realizacji programu *użytkownik* będzie kluczowym czynnikiem w środowisku biblioteki, [...] zapewni mu się maksymalnie nieograniczony dostęp do większości współczesnych zbiorów i do różnych typów dokumentów [Bisbrouck 2002, s. 46-47]. O takim myśleniu świadczy też fragment relacji z Konferencji IFLA w Seulu: *Sohair F. Wastawy z Biblioteki*

Aleksandryjskiej w Egipcie zwróciła uwagę, na zmiany dokonujące się w projektowaniu budynków bibliotecznych, zgodnie z przyjęciem orientacji na klienta-użytkownika, a nie na zbiory [Zybert 2006, s.504; Wastawy 2006, s. 1]. W literaturze brak jest jednej, powszechnie obowiązującej definicji oceny pracy biblioteki. Jednak skuteczność działalności biblioteki winna być rozpatrywana przede wszystkim pod kątem kompleksowej obsługi i satysfakcji użytkownika, gdyż jak pisze E.B. Zybert: „satysfakcja użytkownika jest podstawowym wskaźnikiem wydajności i jakości pracy” [Wojciechowska 2006, s. 327].

Zgodnie z oczekiwaniami użytkownika wyodrębnia się i odpowiednio oznacza strefy lub piętra dla różnych typów studiowania. Dobierane są odpowiednie kolory, np. obszar żywych kolorów w interaktywnej strefie usługowej i obszar kolorów spokojnych do studiowania. Są to zagadnienia projektowe, polegające na godzeniu przeciwstawieństw, tworzeniu w budynkach przestrzeni elastycznej i dobrze zdefiniowanej oraz przestrzeni indywidualnej i zbiorowej: *The huge variety of reader places range from single person to multi-person tables of various shapes, casual seating, study rooms and group study facilities. Some readers like an ‘active’ or noisy social learning environment; others prefer a quiet study environment with good acoustic and visual privacy [...] A variety of spaces can be created using different lighting, noise levels and even temperature zones [...] Views about the most appropriate colours for learning and scholarly work vary both in relation to lively interactive service areas and quiet contemplative study areas.*⁴⁶ [McDonald 2006, s. 5].

M.- F. Bisbrouck badała oczekiwania użytkowników co do organizacji przestrzeni bibliotecznej. Najczęściej wymienianymi zaletami budynków bibliotecznych były: jasność, dobre oświetlenie, czytelność przestrzeni, optymalna lokalizacja budynku na kampusie lub w mieście, biblioteka jako charakterystyczny architektonicznie obiekt na kampusie, ogólny komfort, efektywna organizacja przestrzeni, dobre wykończenie wnętrza i komfort nowego umeblowania, estetyka budynku, jakość wykonanych prac, skala nowych technologii. Podkreślano także, coraz większe znaczenie kwalifikacji personelu bibliotek, poprawę relacji interpersonalnych, istnienie projektów społecznych, kultywowanie ducha zespołowego [Bisbrouck 2008, s. 9].

⁴⁶ Ogromna różnorodność miejsc dla czytelników, stoły od jedno do wieloosobowych o zróżnicowanych kształtach, miejsca rekreacyjne, pomieszczenia i wyposażenie do pracy grupowej. Niektórzy czytelnicy lubią aktywne lub głośnie środowisko zbiorowego uczenia się, inni wolą ciche środowisko studiowania z dobrą akustyką i w odosobnieniu[...] zróżnicowanie przestrzeni może być stworzone przy użyciu różnorodnego oświetlenia, poziomu hałasu, a nawet stref o różnej temperaturze [.. .] poglądów na temat najbardziej odpowiednich kolorów do nauki i pracy naukowej jest wiele, zarówno w odniesieniu do ożywionych interaktywnych usług jak i stref cichego kontemplacyjnego studiowania. (tłum. własne).

Troska o klientów i o promocję bibliotek nakazuje, żeby w koncepcjach budowy bibliotek zrezygnować z czystego, oszczędnego funkcjonalizmu, na rzecz narzucającej się estetyki oraz użytkowniczej wygody. To ma być miejsce, gdzie publiczność nie tylko musi, ale chce przychodzić, także ze względu na dodatkowe atrakcje [Wojciechowski 2006, s. 531].

b. Opinie architektów

W roku 1995, w miesięczniku *Architektura Murator* (nr 2) opublikowany został artykuł o warszawskich konkursach architektonicznych w l. 1989 – 1994. W uzasadnieniu przyznania pierwszej nagrody na projekt Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45], znalazł się zwrot: *za zgodne z oczekiwaniami przyszłych użytkowników rozwiązanie funkcji biblioteki, w szczególności za właściwą interpretację wolnego dostępu do zbiorów* [s.45]. Nagrodę otrzymał zespół Marka Budzyńskiego, konkurs rozstrzygnięto w czerwcu 1993 r., przytoczony fragment dowodzi znaczenia roli użytkownika biblioteki w procesie jej planowania.

Celem funkcjonowania biblioteki powinien być zadowolony użytkownik. Aby tak było, należy zorganizować przestrzeń, która jest dla niego komfortowa. Badanie przez projektantów oczekiwań użytkowników, ich definiowanie, a następnie spełnianie świadczy, iż użytkownik znajduje się w centrum ich uwagi, a zaspokajanie jego potrzeb jest dla nich nadrzędnym priorytetem. Użytkownicy odbierają bibliotekę jako komfortową, jeżeli spełnione są następujące kryteria: łatwy dostęp do budynku biblioteki, racjonalnie zaprojektowane wnętrza i atrakcyjna architektura. Powinno być stworzone dobre do pracy środowisko: zaaranżowane indywidualnie pomieszczenia dla intensywnie pracujących i studiujących i dobrze oświetlone miejsca pracy z odseparowanymi stanowiskami. Komfort oznacza ponadto wygodne umeblowanie, atrakcyjne rośliny ozdobne, miękkie wykładziny, duże okna, balkony, pomieszczenia do komunikacji dla ludzi o różnych zainteresowaniach, a także wyposażenie w sprzęt audio i video o dobrej jakości. Ważnym atrybutem komfortu są łatwo dostępne zasoby: *Comfortableness of service is one of the most important indicators of modern library activity's value*⁴⁷ [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 6].

Wielość świadczonych usług, komfort i wygoda są czynnikami marketingowymi zwiększającymi liczbę użytkowników bibliotek i czas ich pobytu w bibliotece. Dlatego coraz ważniejszy jest wspomniany już wcześniej „miękki serwis (usługi)”, pozwalający na pracę i odpoczynek w komfortowych warunkach. W budynkach bibliotecznych

⁴⁷ Komfort usług jest jednym z najważniejszych wskaźników w ocenie działalności nowoczesnej biblioteki (tłum. własne).

lokalizowane są księgarnie, kawiarnie, bary itp. Biblioteki, dbając o klientów, stwarzają warunki i atmosferę zbliżone do domowych. *As the library becomes a second home "soft services" become more important. Most of the new libraries offer them for the convenience of their users. [...] Social spaces [...] encourage users to relax and discuss. Furthermore, "soft services" are an effective marketing tool to attract the public*⁴⁸ [Hohmann 2006, s. 14]. Tina Hohmann podjęła się próby ustalenia listy cech, jakie powinna posiadać nowoczesna biblioteka, by była atrakcyjna dla użytkownika. Za podstawę analizy posłużyły jej m.in. *Staats - und Universitäts Bibliothek Göttingen*, *Seattle Public Library* oraz londyńskie *Idea Stores*. Wszystkie uzyskały powszechną akceptację użytkowników i wielką popularność wkrótce po otwarciu.

Wyodrębnione cechy to:

- *access to information*, (dostęp do informacji)
- *guidance and education*, (opieka)
- *a comfortable (working) environment*, (komfortowe środowisko pracy)
- *possibility for communication and soft services*, (możliwość komunikowania się i miękki serwis (usługi))
- *inspiring atmosphere*, (inspirującą atmosferę)

Wykorzystując wyniki analizy i doświadczenie swego podwójnego, architektonicznego i bibliotekarskiego wykształcenia Tina Hohmann ustaliła że, by mogły być spełnione oczekiwania przyszłych użytkowników, projektanci bibliotek powinni przy projektowaniu uwzględnić następujące zasady (tłum. własne):

- *Access to the library and its medias should be obvious and easy for everybody*, (dostęp do biblioteki i jej mediów powinien być oczywisty i łatwy dla każdego)
- *There should be multifarious space for formal and informal communication between customers and staff*, (muszą posiadać różnorodną przestrzeń dla formalnej i nieformalnej komunikacji pomiędzy klientami i personelem)
- *The interior should offer an attractive and comfortable environment for both customers and staff*, (wnętrze powinno zapewniać atrakcyjne i komfortowe środowisko zarówno dla klientów jak i personelu)

⁴⁸ Od kiedy biblioteka pełni funkcję drugiego domu *soft services* stają się coraz ważniejsze. Większość nowych bibliotek oferuje je dla wygody użytkowników. [...] Przestrzeń społeczna [...] zachęcają użytkowników do relaksu i dyskusji. Ponadto, *soft services* są skutecznym narzędziem marketingowym podnoszącym atrakcyjność biblioteki (tłum. własne).

- *The library building should adequately represent its institutional philosophy and aims*, (budynek biblioteki powinien w odpowiedni sposób reprezentować cele i filozofię instytucji do której należy)
- *Its building design, structure and appliances should give consideration to sustainability*, (projekt budynku i jego wyposażenia nie powinien naruszać równowagi ekologicznej) [Hohmann 2006, s. 4]

Marco Muscogiuri włoski architekt specjalizujący się w projektowaniu bibliotek wskazuje na model biblioteki, który jest nakierowany na użytkownika poprzez spełnienie następujących zasad organizacyjnych przestrzeni bibliotecznej:

*There will be a Near Zone (with the entrance, reception and information desk, exhibition areas, browsing area, children's library, media forum, educational centre, conference centre, news section, newspaper library, travel and leisure section, community information) with some shops and catering facilities; a Middle Zone, with open-shelves (reference, theme sections with open-shelf archive, reading and consulting areas); and a Far Zone, with department storerooms and a closed deposit in the basement.*⁴⁹ [Muscogiuri 2004, s.1]

Zgodnie z opiniami bibliotekarzy i architektów, celem projektantów jest stworzenie przestrzeni, która jest komfortowa, odpowiednia dla różnorodnych potrzeb użytkowników, łatwo dostępna, oferująca dodatkowe usługi [Bisbrouck 2008, s. 9; Hohmann 2006, s. 4, 14; Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 6; McDonald 2006, s. 5; Muscogiuri 2004, s. 1; Wojciechowski 2006, s. 531]. Aby cel ten osiągnąć należy spełnić m. in. następujące wymagania techniczno-organizacyjne: zapewnić dobrą lokalizację biblioteki, zróżnicować miejsca pracy, zróżnicować oświetlenie, temperaturę i poziom hałasu, wyposażyć pomieszczenia w komfortowe umeblowanie, zadbać o wysoki poziom wykończenia wnętrza, wyposażyć bibliotekę w odpowiednie urządzenia techniczne dopasowane do różnorodnych potrzeb (audio, video, komputery). Użytkownicy znajdują się w centrum

⁴⁹ Będzie tam Strefa Bliska (z wejściem, recepcją i informacją, obszarem wystawowym, strefą przeglądania, biblioteką dziecięcą, forum mediów, centrum edukacyjnym, centrum konferencyjnym, działem aktualności, biblioteką czasopism, działem podróży i rozrywki, działem informacji społeczności lokalnej) ze sklepami i obiektami gastronomicznymi; Strefa Środkowa z otwartym dostępem do półek (księgozbiór podręczny, sekcja tematyczna z otwartym dostępem, czytelnia i doradcy); Strefa Daleka, z magazynami i depozytem zamkniętym w piwnicy (tłum. własne).

uwagi projektantów [*Architektura Murator* 1995, nr 2, s. 4; Bisbrouck 2002, s. 46-47; Wojciechowska 2006, s. 327; Zybert 2006, s.504].

2.3.2 Biblioteka w otoczeniu

a. Opinie bibliotekarzy

Biblioteka, otoczenie, użytkownik znajdują się we wzajemnej interakcji.

Ważne jest, aby nowe budynki biblioteczne lub rozbudowy istniejących, nie burzyły istniejącej w otoczeniu równowagi urbanistycznej, tj. by przestrzeń architektoniczna harmonijnie przenikała się z przestrzenią publiczną. Przykładem troski w tym zakresie jest rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14], co wynika ze słów ówczesnego Dyrektora Biblioteki: *Przyjęcie [...] wysokości wynikało z zaleceń krakowskich służb ochrony zabytków. Chodzi bowiem o to, aby nie dopuścić do przesłonięcia widoku na stary Kraków z Kopcem Kościuszki* [Zamorski 1999, s. 41].

E.B. Zybert w wystąpieniu *Biblioteki we współczesnych społeczeństwach krajów rozwiniętych* zwróciła uwagę na współczesne oblicze bibliotek podlegających ciągłej transformacji: *Przyszłość zależy od umiejętności ich reagowania na zmiany związane z rozwojem technologii informatycznych, powstawaniem nowych systemów ochrony własności intelektualnej czy sposobów wyszukiwania informacji* [Chuchro 2007, s. 676].

Współczesne biblioteki muszą być dostosowane do życia w środowisku nasyconym informatyką i techniką cyfrową, muszą być z tym środowiskiem zintegrowane. Takie otoczenie determinuje w znacznym stopniu projektantów przestrzeni bibliotecznej. Powszechny przepływ informacji w postaci cyfrowej, nie jest już odbierany jako zagrożenie dla instytucji biblioteki: *Despite some almost reckless predictions about the end of libraries and their book collections, due to the rapid growth in networked electronic information and the use of the internet, universities continue to build new libraries and refurbish existing buildings*⁵⁰ [McDonald 2006, s. 2].

Przestrzeń współczesnej biblioteki powinna być zorganizowana tak, by zachęcała potencjalnych użytkowników. By osoba przechodząca obok budynku czuła potrzebę wejścia. Pewne zasady takiego organizowania przestrzeni podała podczas 74 Generalnej Konferencji IFLA M. de Miribel z Francji. Jedną z nich jest traktowanie biblioteki jak

⁵⁰ Pomimo lekkomyślnych przepowiedni o końcu bibliotek i ich księgozbiorów, spowodowanych szybkim wzrostem sieci informacji elektronicznej i korzystaniem z internetu, uczelnie kontynuują budowę nowych bibliotek i remontują istniejące budynki (tłum. własne).

salonu wystawowego (ang. *libraries as showrooms*), nie w rozumieniu organizowanych wystaw, ale żeby wewnątrz [atrakcyjne] było widoczne dla przechodzących z zewnątrz albo zaraz po wejściu do biblioteki: *Large libraries now have storefronts, revealing to passers [...] What do people actually see from the street? What is there to be seen behind those windows? And does that interior view attract, or put off, the viewers*⁵¹? Zachętą są widoczne magazyny, regały z książkami (ang. *stacks of books*). Półki sugerują porządek i bezpieczeństwo. Jeśli przechodzień widzi z zewnątrz, czytających przy stołach ludzi (ang. *reading tables*), może czuć się zachęcany do wejścia do środka i przyłączenia do czytających. [Miribel 2008].

b. Opinie architektów

Dominik Perrault, architekt, projektant Biblioteki Narodowej Francji, w udzielonym przez siebie wywiadzie poświęconym architekturze, na ostatnie pytanie - dokąd ona zmierza - odparł: *w stronę krajobrazu*. [Architektura Murator, 2003/4, s. 31]. Pytanie postawione w artykule o zorganizowanej w 2008 roku, w miesiącach wrzesień – listopad, XI Międzynarodowej Wystawie Architektury w Wenecji - „jak stworzyć architekturę, która w mądry sposób wykorzystuje krajobraz?” [Międzynarodowa Wystawa ... 2008, s. 60] zainicjowało analizę opinii na temat interakcji biblioteki i jej otoczenia. Zacytowany „krajobraz” rozumiany jest nie tylko w pojęciu środowiska geograficzno – przyrodniczego i urbanistycznego, ale również – jako otoczenie społeczne i technologiczne.

W tym kontekście znamieną jest opinia o niektórych spośród 27 zgłoszonych prac konkursowych na projekt Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego [Aneks 1, poz. 50]: *Lokalizacja działki stała się dla autorów wielu prac konkursowych podstawowym problemem. Całkowicie podporządkowali [...] funkcje gmachu walorom położenia, uniemożliwiając prawidłowe działanie biblioteki* [Lose 2000, s. 67].

Budynki biblioteczne ułożone są w otoczeniu środowiska naturalnego i oddziałują na nie. Kształt budowli, proporcje, kolor, materiały, wyposażenie techniczne, zużycie energii, zanieczyszczenie środowiska, hałas wpływają na otoczenie. Pozostawanie w harmonii z naturalnym środowiskiem ma swój wymiar estetyczny, ekologiczny i ekonomiczny.

⁵¹ Duże biblioteki posiadają witryny wystawowe, ukazujące ją przechodniom [...] Co ludzie widzą teraz z ulicy? Co jest do zobaczenia za oknem? Czy widok wnętrza jest atrakcyjny, czy zniechęca patrzących? (tłum. własne).

Symbolem jedności sprzeczności pomiędzy naturą i kulturą jest projekt Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45]. Dach budynku i trzy jego ściany tworzą tzw. ekologiczną fasadę i realizują funkcje biologiczne. System elementów miedzianych tworzy trejaż dla pnących się roślin i transportuje wodę z dachu do podłoża roślin. Rośliny te tworzą naturalną ozdobę budynku. Każdy może zajrzeć z dachu - ogrodu do wnętrza biblioteki: *The roof itself forms part of the garden with white small trees, bushes and flowers and foot paths. Everybody can go up to the roof along the huge outsider stairs, get to a hemispherical alcove, go over the steel bridges over the skylight and see through them what's going on inside, in the library*⁵² [Budzyński 2000, s. 127]. Wzajemne relacje budynku i otoczenia są ważnym czynnikiem oceny wartości i atrakcyjności architektonicznej budynku. Użyte materiały, ilość i rodzaj zużywanej energii, poziom emitowanego hałasu wpływają na coraz ważniejszą ocenę jego wpływu na środowisko naturalne. Ma to również duże znaczenie ekonomiczne, wpływa na wartość inwestycji i na koszty eksploatacyjne budynku. Użycie dobrych materiałów izolacyjnych, oszczędnych energetycznie urządzeń, zastosowanie energii odnawialnej w budynku o odpowiednio zaprojektowanej formie, jest nie tylko przyjazne dla środowiska naturalnego, ale także zmniejsza koszty utrzymania biblioteki. Celowym jest, aby na wczesnym etapie projektowania budynku biblioteki, włączyć do współpracy inżynierów, którzy zapewnią w tym zakresie oczekiwane efekty: *Growing environmental concerns in recent decades have caused the call for sustainability of buildings. Sustainable design needs to achieve the saving of energy and resources in the production and maintenance of a building. [...] The building envelope, the construction type, the materials and the technical appliances, all have an impact on the building's sustainability. The development of energy concepts requires assistance of specialized engineers. Their appointment in an early work stage of the design process helps in achieving the best results*⁵³ [Hohmann 2006, s. 14].

Motywuując przyznanie Grand Prix w konkursie Architektura Roku Województwa Śląskiego za rok 2008 napisano, iż nagrodzone Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej „Symfonia” w Katowicach [Aneks 1, poz. 11]: *nie tylko świetnie wpisuje się w stary,*

⁵² Dach tworzy część ogrodu z małymi białymi drzewami, krzewami, kwiatami i ścieżkami dla pieszych. Każdy może wejść na dach po olbrzymich schodach zewnętrznych, dostać się do półkulistej wnęki, przejść po stalowych mostach ponad świetlikami i zobaczyć przez nie co dzieje się wewnątrz, w bibliotece (tłum. własne).

⁵³ Rosnące znaczenie ochrony środowiska w ostatnich dziesięcioleciach spowodowało wezwanie do projektowania budynków nienaruszających równowagi ekologicznej. Oznacza to osiągnięcie oszczędności energii i zasobów w trakcie budowy i utrzymania budynku. [...] Elewacje budynków, rodzaj konstrukcji, materiały i urządzenia techniczne, mają wpływ na ekologiczność budynku. Rozwój koncepcji oszczędności energii wymaga pomocy wyspecjalizowanych inżynierów. Ich powołanie w fazie prac projektowych pomaga w osiągnięciu najlepszych wyników (tłum. własne).

neogotycki gmach uczelni, ale tworzy kawałek uporządkowanego miasta [Architektura Murator 2008/12, s. 26-27]. Gmach obejmuje Salę Koncertową i Bibliotekę Akademii Muzycznej.

Podobnej argumentacji użyto w cytowanym już uzasadnieniu nagrody dla projektu BUW [Aneks 1, poz. 45]. Została ona przyznana m.in. za *sposób wkomponowania i dostosowania wielkiego budynku do charakteru tej części Warszawy*. Sam autor projektu określił swą pracę jako *symbiozę przeciwieństw* [Architektura Murator 1995/2, s. 45].

Innym przykładem doskonałej harmonii ze środowiskiem naturalnym jest zespół budynków uniwersyteckich w Poznaniu [Aneks 1, poz. 34]: *Kampus uniwersytecki na poznańskim Morasku jest niezwykle przedsięwzięciem. Powstaje powoli, etapami, a każdy kolejny obiekt w mniejszym lub większym stopniu staje się wydarzeniem architektonicznym. Formy budynków ewoluują, łączy je jednak starannie zaplanowana przestrzeń i mistrzowskie wpisanie w krajobraz. Tu, może bardziej niż w jakimkolwiek innym zespole uniwersyteckim w Polsce, architekci wykorzystali walory krajobrazowe otoczenia: las, lekko pagórkowate łąki, nawet staw i leżące tu i ówdzie polodowcowe głazy narzutowe.[...] Najważniejszym miejscem nowej części jest biblioteka. I to wnętrze zaprojektowano tak, że przez ogromną, szklaną ścianę kurtynową otwiera się ona na las. Można go oglądać zarówno z obszernej dwukondygnacyjnej czytelnicy jak i z mieszczących się na zabudowanej antresoli, gabinetów dla pracowników naukowych* [Majewski 2003, s. 34-35].

Analiza kolejnych roczników miesięcznika *Architektura Murator* pokazała, że dostosowanie budynku do otoczenia przyrodniczego, społecznego, architektonicznego jest ważnym zagadnieniem. Przy akcentowaniu problemu, używane są m.in. takie zwroty:

- *utrzymuje gabaryt sąsiedniej zabudowy, znakomicie wpisuje się w otoczenie* – Szczecin, Książnica Pomorska [Aneks 1, poz. 42], proj. Z. Paszkowski i inni.: [2000/1, s.41-44]
- *estetyczno – formalny dialog ze starym budynkiem* - Kraków, Biblioteka Jagiellońska [Aneks 1, poz. 14], rozbudowa, proj. R. Loegler [2002/1, s.28-35; 2003/2, s. 67]
- *budynek pozbawiony kontekstu miejskiego* – Gdańsk, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego [Aneks 1, poz. 6], proj. K. Tanasiewicz, R. Muszyński [2007/7, s. 68-75]

- *nowoczesna architektura bez silenia się na stylizację wpisująca się w zabytkowe otoczenie* – Opole, Centralna Biblioteka Polsko-Niemiecka Caritas, proj. M., A. Domicz [2001/10, s. 25-33]
- *wspaniale wykorzystano lokalizację, tworząc zaskakujące widoki na centrum miasta oraz park* - Poznań, Biblioteka Wydziału Neofilologii UAM [Aneks 1, poz. 35], proj. T. Durniewicz [2005/9, s. 68-71]

Istotnym zagadnieniem dla piszących o architekturze są elementy strefy wejściowej bibliotek: *The entrance should be obvious and welcoming* [Hohmann 2006, s. 5]⁵⁴. Ta wspólna przestrzeń publiczna, choć nie użyto tego określenia, spełnia zadanie zareklamowania obiektu. Jest punktem styku z otoczeniem społecznym, dla którego powstaje i jego oczekiwania muszą być brane pod uwagę.

Według autorów analizowanych treści biblioteka powinna być zintegrowana z otaczającym ją środowiskiem naturalnym i urbanistycznym [Architektura *Murator* 1995/2, s. 45; 2003/4, s. 31; 2008/12, s. 26-27; Lose 2000, s. 67; Zamorski 1999, s. 41]. Powinna być sprzyjająca temu otoczeniu.

Na podstawie zgodnej opinii architektów i bibliotekarzy stwierdza się, że ich autorzy są świadomi, że każda biblioteka otoczona jest właściwym sobie środowiskiem naturalnym, urbanistycznym, społecznym i technologicznym [Majewski 2003, s. 34-35; Chuchro 2007, s. 676; McDonald 2006, s. 2]. Jakość interakcji biblioteki i jej otoczenia jest ważnym elementem oceny przestrzeni budynków bibliotecznych [Budzyński 2000, s. 127; Hohmann 2006, s. 5, 14; Miribel 2008].

2.3.3 Biblioteka jako miejsce

a. Opinie bibliotekarzy

Biblioteka, jako „miejsce” fizyczne jest przedmiotem dyskusji, spekulacji i debat związanych z rozwojem cywilizacyjnym, ekspansją techniki cyfrowej i nieuchronnością powstawania bibliotek wirtualnych. Jednocześnie trwa boom inwestycyjny, uczelnie na całym świecie budują biblioteki (miejsce zdarzeń architektonicznych, przestrzeń architektoniczna), gromadzą w nich zbiory drukowane i inne (miejsce źródła informacji),

⁵⁴ Wejścia do budynków bibliotecznych powinny być duże, łatwo dostrzegalne i zapraszające (tłum. własne)

tworzą warunki do uczenia się, nauczania, pracy naukowej i spotkań (miejsce integracji użytkowników, przestrzeń publiczna). Biblioteki nie są zastępowane przez technologie informacyjno-komunikacyjne (ang. *ICT*), lecz technologie te wkraczają do bibliotek (przestrzeń wirtualna). Wiele nowych budynków bibliotek staje się symbolami swoich miejsc - kampusów, miast (miejsce inne – symboliczne, przestrzeń publiczna). W nowych budynkach ludzie przebywają razem, uczą się, studiują, wyrażają, przekazują, wymieniają idee. Biblioteki stają się środowiskiem gdzie użytkownicy odpoczywają i uczestniczą w wydarzeniach kulturalnych i politycznych (przestrzeń egzystencjalna). Zbigniew Żmigrodzki w artykule o bibliotekarstwie niemieckim napisał: *imponuje [...] budownictwo biblioteczne, któremu towarzyszy wielokierunkowa produkcja funkcjonalnego wyposażenia bibliotek* [Żmigrodzki 1997, s. 73].

Ocena budynku biblioteki pod względem konstrukcyjnym, użytkowym, strukturalnym jest zmienna w czasie i uzależniona od ogólnych trendów cywilizacyjnych. Za jedną z pierwszych w Polsce, na łamach *Przeglądu Bibliotecznego*, zapowiedzi zmian jakościowych przestrzeni bibliotecznej można uznać artykuł Jacka Wojciechowskiego z 1995 roku. Autor, znawca współczesnej myśli w bibliotekoznawstwie nie uważa tych zmian za rewolucyjne, lecz za naturalne. Nie wiąże ich wprost z projektami architektonicznymi, zauważa jednak zachodzące zmiany w organizacji przestrzeni i w roli biblioteki. Są nimi np. traktowany jako oczywisty, wolny dostęp do półek tworzący jeden ciąg udostępniania i informacji oraz zmierzch tradycyjnych czyteln i zastąpienie ich kilkusobowymi stanowiskami do pracy, rozmieszczonymi po całej bibliotece [Wojciechowski 1995, s. 50]. Dla porównania można zaznaczyć, że w Polsce w 1995 roku, w fazie zaawansowanej budowy była Biblioteka Śląska w Katowicach [Aneks 1, poz. 12], rozpoczynano rozbudowę Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie [Aneks 1, poz. 14], Książnicy Pomorskiej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 42], budowę Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] i Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego, wówczas nazywanej Regionalną Biblioteką Akademicką [Aneks 1, poz. 37].

E.B. Zybert za nowoczesne [uznaje] biblioteki świadome przeobrażeń zachodzących we współczesnym świecie, potrafiące dostosować się do oczekiwań i potrzeb użytkownika przez wprowadzenie innowacyjnych usług bibliotecznych; biblioteki udoskonalające swą strukturę, wdrażające nowe metody zarządzania oraz przeprowadzające pomiary jakości pracy bibliotek i usług w nich prowadzonych [Chuchro 2007 s. 676]. Wszystko wskazuje na to, że budynki biblioteczne pozostaną ważnymi miejscami również w przyszłości i będą oferowały komplementarną względem siebie przestrzeń tradycyjną i wirtualną.

Projektowanie dzisiaj bibliotek, w oparciu o zasady sformułowane przez architekta Faulkner-Browna w l. 70-ych nie zaspakaja wszystkich potrzeb co do przestrzeni XXI wieku. Orientacja na użytkownika i wzrastający wpływ nowych technik na funkcjonowanie bibliotek spowodowały konieczność ich weryfikacji. Dlatego, ważne jest określenie podstawowych parametrów, pomocnych przy planowaniu bibliotek w przyszłości. Andrew McDonald przedstawił podczas Seminarium LAG w Utrechcie w 2006 r., swoją propozycję usystematyzowania oceny jakości przestrzeni bibliotecznej, która jest odzwierciedleniem współczesnych trendów i wskazówką do projektowania nowych obiektów w przyszłości [McDonald 2006]. Są to cechy ważne dla przestrzeni budynków bibliotecznych, dopasowane do nowej ery edukacji i informacji, z uwzględnieniem zmian społecznych i trendów architektonicznych.

Przestrzeń biblioteczna według McDonalda powinna być (tłumaczenie własne):

- *functional* (funkcjonalna przestrzeń, która funkcjonuje sprawnie, dobrze wygląda i jest trwała)
- *adaptable* (przystosowalna przestrzeń, elastyczna, której sposób użytkowania można łatwo zmienić)
- *accessible* (dostępna, zapraszająca przestrzeń społeczna, promująca niezależność)
- *varied* (różnorodna, z możliwością wyboru przestrzeni do nauki i badań lub dla innych mediów)
- *interactive* (interaktywna, dobrze zorganizowana przestrzeń, która ułatwia kontakt pomiędzy użytkownikami i usługami)
- *conducive* (sprzyjająca, wysokiej jakości przestrzeń o ludzkim wymiarze, motywująca i inspirująca ludzi)
- *environmentally suitable* (odpowiednia dla środowiska, z odpowiednimi warunkami dla czytelników, książek i komputerów)
- *safe and secure* (bezpieczna i chroniąca ludzi, zbiory, wyposażenie, dane i budynek)
- *efficient* (sprawna, ekonomiczna w wykorzystaniu przestrzeni, personelu i bieżących kosztów)
- *suitable for information technology* (odpowiednia dla technologii informacyjnych, z elastycznym dostarczaniem informacji dla użytkowników i personelu)

- *oomph* (śmiała przestrzeń, która zdobywa wyobraźnię użytkowników i oddaje ducha uniwersytetu)

[McDonald 2006, s. 3-7].

Treść artykułu A. McDonalda, poprzez opisową prezentację nowej listy cech, jest ustosunkowaniem się do tzw. *Ten Commandments* architekta H. Faulkner-Browna, podanych na s. 75-76. Jednocześnie jest pośrednią odpowiedzią na zasygnalizowaną potrzebę dokonania ponownej ich oceny. *Perhaps it is time to re-evaluate the 10 commandments*⁵⁵ [Cowen 1999, s. 48].

Doświadczenie M.- F. Bisbrouck, pozwala zwrócić uwagę na rolę, jaką dla osiągnięcia pozytywnego efektu końcowego, odgrywa proces planowania budowy (przebudowy) biblioteki. M.-F. Bisbrouck proponuje podzielenie tego procesu na następujące etapy:

- utworzenie przez bibliotekę i jej partnerów zespołu składającego się z odpowiednich specjalistów
- zapewnienie środków finansowych na inwestycję
- stworzenie p r o g r a m u u ż y t k o w e g o biblioteki
- wybór architekta
- podzielenie procesu na etapy i określenie niezbędnego czasu na każdy z etapów
- wskazanie dodatkowych terenów towarzyszących głównemu projektowi

Program użytkowy biblioteki uważa za podstawowy w całym procesie. W znaczny sposób determinuje on parametry przyszłej biblioteki. Program musi określić równolegle wiele wymagań - operacyjnych, funkcjonalnych i środowiskowych. Musi być napisany językiem zrozumiałym dla całego zespołu projektantów. Ze względu na dwoistą naturę wymagań – jakościowych i ilościowych, powinien zawierać części opisowe, diagramy, schematy funkcjonalne, rekomendacje techniczne i architektoniczne oraz opis standardu jakościowego architektury i urządzeń technicznych. Autorami tych wytycznych muszą być bibliotekarze. W programie użytkowym zawarty powinien być opis czynności występujących w każdym z pomieszczeń, określone wielkości powierzchni, wysokości pomieszczeń, rekomendowane rozmieszczenie itp. Przedstawiciele biblioteki muszą też określić warunki wewnętrznego środowiska budynku, np. dopuszczalny poziom hałasu dla poszczególnych pomieszczeń, poziom i jakość oświetlenia, temperaturę, wilgotność, nośność stropów, zapotrzebowanie na energię i media, formę ochrony mienia, kontroli

⁵⁵ Być może nadszedł czas na ponowną ocenę 10 zasad (tłum. własne).

wstępu itd.: *The programme is a document that must simultaneously address various requirements - the operational, the behavioural and the environmental.[...] part of the programme is essentially managed by the library; the latter must, for each area providing one or more activities, determine the associated geometric characteristics: area, ceiling height, any recommended layouts et cetera*⁵⁶ [Bisbrouck 2004, s. 4].

Biblioteka jako miejsce powstaje od momentu rozpoczęcia prac planistycznych, a jej podstawowe cechy jakościowe i ilościowe zawarte są właśnie w programie użytkowym. Konieczność zaistnienia programu, poprzedzającego projekt architektoniczny wskazana jest również przez innych [Kolendo 1999, s. 22; Dudzińska; Wojciechowska 1999, s.46; McAdam 2002, s.57-58 i inni]. Częścią składową prezentacji projektu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego jest rzetelnie przygotowany Program Użytkowy, z podziałem na Zespoły i powierzchnie biblioteczne. Wskazano tendencje w budownictwie bibliotecznym, brane pod uwagę przy tworzeniu Programu [Matwiejczuk 1999].

We współczesnej architekturze bibliotecznej, sprawą kluczową najsilniej wpływającą i zmieniającą organizację pracy całej biblioteki jest wybór typu dostępu do zbiorów.

W ocenie francuskiego programu rządowego, M.- F. Bisbrouck podkreśliła, że zapewnienie nieograniczonego dostępu do podstawowej części współczesnych zbiorów, jest jednym z jego podstawowych celów. Na początku lat dziewięćdziesiątych tylko ok. 20% zbiorów bibliotek uniwersyteckich we Francji udostępniane było w systemie wolnego dostępu do zbiorów [Bisbrouck 2002, s. 1]. W artykule opublikowanym w roku 2008, ta sama autorka odnotowuje wzrost o 92% zbiorów udostępnionych w systemie wolnego dostępu w stosunku do roku 1999 [Bisbrouck 2008, s. 7]. Otwieranie magazynów bibliotecznych i udostępnianie zbiorów w wolnym dostępie jest związane z demokratyzacją i upowszechnieniem dostępu do wiedzy.

Poprzez projektowanie w budynkach bibliotecznych przestrzeni publicznej w postaci sal wystawowych, miejsc spotkań, kawiarni, sklepów itp. stają się one miejscami integracji użytkowników, a dodatkowo miejsca takie pozwalają na przedstawienie szerokiej oferty potencjalnym użytkownikom.

⁵⁶ Program jest dokumentem, który musi równocześnie adresować różne wymagania – operacyjne, zwyczajowe, środowiskowe. [...] Część programu jest zasadniczo tworzona przez biblioteki, musi ona w każdej przestrzeni prowadzić jedną lub więcej rodzajów działalności, określonych geometrycznymi właściwościami przestrzeni, wysokością sufitu, zalecanym rozplanowaniem itp. (tłum. własne).

b. Opinie architektów

Proces projektowania biblioteki wymaga wiedzy z wielu dziedzin i specjaliści z różnych branż powinni w nim uczestniczyć. Podkreślił to Jacek Bułat pisząc o projekcie przestrzeni bibliotecznej w Kaliszu [Aneks 1, poz. 8], [Boruta; Bułat 2010, s. 51]. Przestrzeń biblioteki spełniać powinna wielorakie funkcje. Wielofunkcyjność powierzchni we współczesnej bibliotece, o której pisał m.in. urodzony w 1967 roku włoski architekt S. Dellago, absolwent wydziału architektury w Innsbrucku, poruszona została w artykule o międzynarodowej konferencji zorganizowanej przez Muzeum Architektury w Sztokholmie, z racji decyzji władz o rozbudowie budynku Biblioteki Miejskiej [Zyśk, 2007]. Jak twierdzi autor, konferencja pokazała, iż biblioteki przestały już pełnić rolę miejsc, gdzie tylko zdobywa się zapisaną wiedzę. Mają one także promować sztukę, organizować konferencje, rewitalizować dzielnice. Podstawowe znaczenie w skomplikowanym procesie projektowania ma współdziałanie bibliotekarzy i architektów. Wiedza z dziedziny architektury i bibliotekoznawstwa przenika w tym procesie na poziomie teoretycznym, niekiedy filozoficznym. Efekt współpracy – budynek biblioteczny - winien łączyć elementy z obu dziedzin. Dodatkowo, połączenie ich może skutkować unikalnością zdarzenia architektonicznego. Dlatego możemy elementy te nazwać integralnymi. Integralne elementy biblioteki - technika biblioteczna, funkcje biblioteczne i media informacyjne- determinują zaplanowane rozwiązania przestrzeni bibliotecznej, które są integralnymi elementami architektury. I odwrotnie, rozwiązania architektoniczne determinują funkcje biblioteki, racjonalność zastosowanych technik, rozmieszczenie mediów informacyjnych itd. Interakcja tych dwóch typów integralnych elementów jest wzajemna: *The process of planning library buildings revolves around the intersection of architecture and library sciences [...]. Integrated library factors [...] are [...] the integrated architectural factors*⁵⁷ [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 2].

Zasady projektowania i oceny budynków bibliotecznych skodyfikował w 1979 roku Harry Faulkner-Brown, brytyjski architekt, doradca do spraw planowania bibliotek (np. przy Bibliotece Królewskiej „Czarny Diament” w Kopenhadze) [Naumann 2008, dok. elektr.].

Według jego projektu zrealizowano m.in. w latach 50-tych XX wieku budynek Biblioteki Narodowej Kanady w Ottawie [Harry Faulkner-Brown... 2008, dok. elektr.] i rozbudowę Biblioteki Uniwersytetu w Cambridge w l. 2001-2003 [Cambridge 2000]. Zasady te

⁵⁷ Proces planowania budynku biblioteki obraca się wokół architektury i nauki o bibliotece [...]. Integralne elementy biblioteki [...] są [...] integralnymi elementami architektury (tłum. własne).

kształtowały w znacznym stopniu praktykę projektową przez wiele lat. Według H. Faulkner-Browna dobry budynek biblioteczny powinien być (tłumaczenie własne):

- *flexible* (elastyczny – łatwy do dostosowania)
- *compact* (zwarty - łatwy do przemieszczania się czytelników, personelu i książek)
- *accessible* (dostępny - do wszystkich ważnych dla czytelnika obszarów)
- *extendibl* (rozszerzalny - pozwalający na przyszłą rozbudowę)
- *varied* (zróżnicowany - pod względem gromadzonych zbiorów i oferowanych usług)
- *organised* (zorganizowany – pozwalający na realizowanie funkcji biblioteki)
- *comfortable* (wygodny – wspomagający efektywne użytkowanie)
- *constant in environment* (zapewniający stałe, dobre warunki w środowisku m. in. dla ochrony zasobów bibliotecznych)
- *secure* (zabezpieczający - użytkowników i zbiory)
- *economic* (ekonomiczny - w budowie i utrzymaniu, finansowo i w zatrudnieniu)

W analizowanym piśmiennictwie, zasady H. Faulkner – Browna przywołują: Anthony Quinsee, Klaus U. Werner i Monika Diecks z Biblioteki Filologicznej *Freie Universität Berlin* (proj. Norman Foster), Karl Krarup i Klaus Kempf z Biblioteki Królewskiej (Czarny Diament) w Kopenhadze, Andrew McDonald, William A. Cowen. Wszystkie artykuły, których są autorami, pochodzą z *LIBER Quarterly LAG Proceedings*. Spośród wymienionych jedynie William A. Cowen jest architektem.

W *Architektura-Murator* nie znaleziono odwołań do zasad H. Faulkner-Browna.

Według Tiny Hohmann współczesna biblioteka jako miejsce fizyczne, spełniać musi określone warunki:

Warunki klimatyczne - (temperatura, wilgotność, przepływ powietrza i promieniowanie termiczne) - w bibliotece niezbędny jest kompromis pomiędzy warunkami idealnymi dla książek i dla ludzi. Dobrym rozwiązaniem jest lokowanie magazynu książek w podziemiu, gdzie temperatura jest względnie stała. Badania pokazały, że ludzie czują się

bardziej komfortowo w budynkach z mechaniczną wentylacją, gdzie można regulować ogrzewanie, otwierać okna i mieć poczucie kontroli nad warunkami środowiska. Ogrzewanie i wentylacja powinny być sterowane centralnie dla magazynu i przestrzeni naukowej, podczas gdy pokoje do pracy indywidualnej i biura personelu biblioteki powinny mieć sterowanie indywidualne.

Warunki akustyczne – Dwa podstawowe czynniki wpływają na akustykę: geometryczny kształt przestrzeni i rodzaj materiałów użytych do pokrycia powierzchni. Już na etapie projektowania budynku, konsultantami powinni być inżynierowie dźwięku, którzy pomogą zaprojektować rozmieszczenie różnych funkcji i użycie odpowiednich materiałów. Ważne jest, aby w pomieszczeniach o otwartym układzie funkcjonalnym, były stosowane wykładziny redukujące poziom hałasu.

Warunki estetyczne – (światło, kolory, materiał) – zróżnicowane oświetlenie poprawia orientację, rozjaśnia i kreuje atmosferę. Światło dzienne ma duży wpływ na oświetlenie i kolory. W sposób decydujący wpływa na klimat budynku. Widok ze środka na zewnątrz, jest przyjemną alternatywą w stosunku do pracy, umożliwia związek ze światem, pokazuje porę dnia, pogodę i poprawia orientację wewnątrz budynku. Zalety światła sztucznego polegają na możliwości stosowania kombinacji ogólnego i indywidualnego, punktowego oświetlenia. Oświetlenie powinno być tak zaprojektowane, aby możliwa była praca na ekranach komputerowych wszędzie tam, gdzie pomieszczenia mają takie przeznaczenie. Można to osiągnąć stosując przesłony przed bezpośrednim światłem słonecznym oraz niebezpośrednie sztuczne światło.

Kolory poprawiają orientację i tworzą inspirującą atmosferę. Mogą zmienić wygląd pomieszczeń i mają psychologiczny wpływ na użytkowników. Kolor czerwony i żółty są związane z ciepłem i przytulnością, podczas gdy niebieski i zielony emanują zimnem i stwarzają dystans, szczególnie kiedy jest jasno. Kolory powinny stanowić kombinację harmonii i kontrastu, aby pomagać w orientacji i inspirować. Materiały są elementem pomysłu projektanta. Wzmacniają odczucia sensualne, szczególnie kiedy można je dotykać. Wysoka jakość materiałów i wykończenia pozostawia pozytywne i długotrwałe wrażenie, ma duży wpływ na utrzymanie czystości i koszty eksploatacyjne budynku [Hohmann 2006, s. 8-13].

W kwietniu 2008 roku odbyło się na Węgrzech - w Budapeszcie i Debreczynie, 14 Seminarium *LIBER Architecture Group*. Na seminarium wystąpił architekt, projektant siedmiu bibliotek we Francji François Sogno, autor projektu przebudowy *Bibliothèque de Paris Dauphine*. Wskazał na malarstwo Bonnard, jako źródło inspiracji doboru

odpowiedniej kolorystyki, podkreślił znaczenie oświetlenia i koloru dla przestrzeni bibliotecznej: *The colour project took the value of natural light as an inspiration and was to show the obvious differences of spaces and separate rooms. Colours demonstrated the atmosphere of the layout and highlighted all the characteristics, the transparencies, the clearness ... and the existing skylighting. We called them 'magic lanterns'*⁵⁸ Sogno zwrócił uwagę na konieczność zaprojektowania wyposażenia biblioteki w sposób zharmonizowany z projektem architektonicznym: *When choosing tables, seats and shelves, we used the same ideas as in the architectural project: the same type of wood for the tables and the radiator covers; pale wood and white metallic shelves reflecting the coloured light from the skylights; colours of seats according to the room's colours or the type of room, for example, light grey for the large reading rooms, orange for the working rooms.*⁵⁹ [Lohisse; Sogno 2008].

Publikowane opinie bibliotekarzy i architektów wskazują, że projektowanie przestrzeni bibliotecznej wymaga współdziałania bibliotekarzy, architektów i specjalistów z wielu innych dziedzin [Boruta; Bułat 2010, s. 50-51; Hohmann 2006, s. 8-13; Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 2; Zyśk, 2007].

W piśmiennictwie środowiska bibliotekarzy wykazano, że początkiem procesu projektowania budynku biblioteki jest stworzenie przez nich programu użytkowego biblioteki [Bisbrouck 2004, s. 4; Kolendo 1999, s. 22; Dudzińska, Wojciechowska 1999, s.46; Matwiejczuk 1999; McAdam 2002, s.57-58]. W procesie tym mogą być przydatne cechy sformułowane przez bibliotekarza A. McDonalda, będące najbardziej aktualnym i kompletnym zestawem cech funkcjonalnych dobrze zaplanowanej biblioteki [McDonald 2006]. Znajomość kryteriów oceny przestrzeni bibliotecznej sformułowanych przez Faulkner-Browna i McDonalda jest znacznie powszechniejsza wśród bibliotekarzy, niż autorów będących architektami. Wolny dostęp do zbiorów jest coraz bardziej powszechną formą udostępniania tradycyjnych zasobów bibliotecznych [Bisbrouck 2002, s. 1; Bisbrouck 2008, s. 7; Wojciechowski 1995, s. 50].

⁵⁸ Projekt kolorystyki docenił wartość naturalnego światła jako inspiracji i pokazywał oczywiste różnice pomiędzy przestrzeniami i oddzielnymi pomieszczeniami. Kolory pokazywały atmosferę układu pomieszczeń i podkreślały cechy charakterystyczne, przejrzystość, jasność i istniejące naturalne oświetlenie. Nazwaliśmy je „latarniami magicznymi” (tłum. własne).

⁵⁹ Przy wyborze stołów, foteli i regałów, użyto tych samych pomysłów, które wykorzystano w projekcie architektonicznym: ten sam rodzaj drewna na stoły i osłony grzejników; jasne drewno i metalowe białe półki odbijające kolorowe światła świetlików, kolory foteli dobrane do barwy i rodzaju pomieszczenia, na przykład, jasnoszary do dużych czytelni, pomarańczowy do pokoi pracy (tłum. własne).

2.3.4 Wpływ rewolucji cyfrowej

a. Opinie bibliotekarzy

Rozwój techniki cyfrowej, jej upowszechnienie i wpływ na ewolucję procesów bibliotecznych skutkuje koniecznością wprowadzania zmian w organizacji przestrzeni biblioteki. Przestrzeń cyfrowa wyznacza etapy rozwoju, wpływa na zmianę pojmowania biblioteki, kształtuje przestrzeń fizyczną. Historię terminu i rozumienia biblioteki cyfrowej przedstawia na łamach *Przeglądu Bibliotecznego* Marek Nahotko z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, autor książek na temat informacji elektronicznej, czasopism elektronicznych, katalogowania dokumentów elektronicznych [Nahotko 2007, s. 19-25]. Wskazuje interpretacje nazwy biblioteka hybrydowa i różne podziały historycznego rozwoju bibliotek. Dla przybliżenia problemu autor cytuje wystąpienie, w roku 2000 podczas 66 Konferencji ogólnej IFLA, Taly Sharon'a i Ariela J. Frank'a pracowników naukowych izraelskiego Uniwersytetu Bar-Ilan, zajmujących się technologiami cyfrowymi, którzy wskazali, iż rozwój bibliotek można podzielić na trzy etapy:

- biblioteka papierowa/analogowa: klasyczna biblioteka gromadząca dokumenty drukowane i prowadząca katalogi kartkowe,
- biblioteka zautomatyzowana/hybrydowa: biblioteka gromadząca dokumenty drukowane, ale posiadająca katalog komputerowy,
- biblioteka cyfrowa: biblioteka skomputeryzowana, w której większość informacji udostępniana jest w formie cyfrowej.

M. Nahotko zauważa, że w podziale pominięto, najczęściej obecnie występującą formę przejściową - bibliotek hybrydowych, w których większość zbiorów to zasoby tradycyjne, a dokumenty cyfrowe uzupełniają je w coraz większym stopniu.

Cytowani T. Sharon i A.J. Frank dokonali podziału bibliotek cyfrowych na:

- pojedyncze biblioteki cyfrowe: klasyczne biblioteki, które zostały w pełni skomputeryzowane, a ich zasoby zdigitalizowane (np. zeskanowane). Biblioteki te są skomputeryzowanymi wersjami bibliotek tradycyjnych.
- współpracujące biblioteki cyfrowe: działają na zasadach współpracy, w sieci, wielu pojedynczych bibliotek cyfrowych, które połączone są ze sobą poprzez sieci telekomunikacyjne.

- scalone biblioteki cyfrowe: biblioteki wirtualne udostępniające w sposób jednolity wyselekcjonowane materiały rozproszone w całej sieci. Biblioteki takie gromadzą tylko metadane, które zawierają odnośniki do danych dostępnych „na każde kliknięcie” w cyberprzestrzeni.

Właściwym jest traktowanie wszystkich bibliotek cyfrowych jako jednej światowej biblioteki cyfrowej. Taka biblioteka nazywana jest biblioteką wirtualną. Ze względu na to, że istnieje nieskończenie wiele miejsc, gdzie informacje cyfrowe są przechowywane (przechowywanie rozproszone), w każdym z tych miejsc należy stosować spójną i jednolitą metodę przeglądania zasobów [Nahotko 2007, s.21-22]. Spełnia te wymogi uruchomiona w listopadzie 2008 roku Europeana, która jest wspólnym punktem dostępu do zbiorów archiwów, bibliotek i muzeów Europy i posiada wielojęzyczny interfejs, również w języku polskim [Europeana, dok, elektr.].

W zestawieniu elementów i funkcji biblioteki tradycyjnej z cyfrową wskazano, że globalna biblioteka cyfrowa powoduje decentralizację, dowolne rozproszenie geograficzne pracowni bibliotekarzy cyfrowych, zbiorów, użytkowników [Nahotko 2007, s. 23]. Gdzie indziej ten sam autor zaznacza: *Bibliotekarze muszą porzucić wizję pełnych czytelników [...] jako obrazu przyszłości* [Nahotko 2010, s. 170]. Biorąc pod uwagę obiektywny charakter rozwoju cywilizacyjnego i związane z tym zastępowanie starych technologii nowymi, można stwierdzić, że biblioteki znajdują się w fazie przejściowej pomiędzy biblioteką tradycyjną - papierowo/analogową, a biblioteką wirtualną.

Przestrzeń biblioteki musi być przygotowana do technicznych rozwiązań bezprzewodowych. Wymusza ją zmiana oczekiwań użytkowników wobec bibliotek. Użytkownik chce w jednym miejscu korzystać ze zbiorów tradycyjnych i cyfrowych, mieć dostęp do katalogów i do internetu, móc korzystać ze sprzętu biblioteki lub własnego – laptopów, urządzeń PDA itp. [Schneider 2004].

Liczba komputerów i innych urządzeń peryferyjnych rośnie, czytelnicy przynoszą swój sprzęt przenośny, więc jest niezwykle istotne, aby w budynkach bibliotecznych, z każdego ich punktu, wykorzystanie tych urządzeń było możliwe. Ważne jest, aby w zespołach projektowych bibliotek, obok bibliotekarzy i architektów byli eksperci komputerowi i specjaliści z dziedziny sieci komputerowych. Komputery powinny być rozmieszczone w miejscach gdzie światło słoneczne nie będzie utrudniało korzystania z monitorów. System samoobsługi, gdzie użytkownik może sam książkę pobrać a następnie zwrócić, zmienia proporcje pomieszczeń. W związku z tym niezbędne i powszechne stają się technologie

RFID (ang. *Radio Frequency Identification*), urządzenia do mechanicznego sortowania, systemy kart wstępu, kart elektronicznych.

Zmiana technologii bibliotecznych musi być uwzględniona w programie użytkowym biblioteki i w projekcie przestrzeni bibliotecznej. Spełniona powinna być cecha *suitable for information technology* [McDonald 2006, s.6-7].

RFID jest stosunkowo nową technologią, która usprawnia wiele powtarzalnych w bibliotece czynności związanych z udostępnianiem i kontrolą zbiorów. Mówią o niej autorzy w *LIBER Quarterly*, Vol. 14. Dla maksymalnej efektywności tego systemu, niezbędne jest prawidłowe rozplanowanie przestrzeni bibliotecznej, co wpływa na jakość funkcjonowania systemu i częstotliwość jego użycia. Autorzy artykułu dzielą się swoimi doświadczeniami wynikającymi z ponad 20 zrealizowanych instalacji i podają wytyczne dotyczące rozlokowania i organizacji takiego systemu. To system zdecentralizowany, w odróżnieniu od tradycyjnego. Użytkownik może dzięki *RFID* wykonać niektóre czynności nie wchodząc do biblioteki, np. zwrócić książkę, korzystając ze specjalnego stanowiska, również poza godzinami otwarcia biblioteki. Pełna funkcjonalność takiego systemu jest możliwa, jeżeli zbiory są udostępnione w systemie wolnego dostępu. Ten fakt może powodować szybsze wypieranie tradycyjnego przechowywania zbiorów, tj. w systemie zamkniętego magazynowania [Kern, Nauer 2004].

b. Opinie architektów

Podział przestrzeni bibliotecznej w oparciu o różne typy mediów jest przestarzały, usługi elektroniczne integrują się ze środowiskiem biblioteki. Biblioteki mogą mieć wydzielone strefy tematyczne i miejsca zależne od typu pracy użytkowników. Mogą to być strefy aktywności indywidualnej lub grupowej, pracy, uczenia się, nauczania, relaksu, zabawy. Wprowadzenie lokalnych komputerowych sieci bezprzewodowych *LAN* (*Local Area Network*) zapewnia dostęp do źródeł elektronicznych w całym budynku, czytelnik może używać wszystkich typów mediów z tego samego miejsca. Konsekwencje zmian technologicznych dla projektowania budynków bibliotecznych dostrzegają architekci: *The future library provides zones specific to subject and user working types. The use of wireless networks (LAN) provides access to electronic resources throughout a building, so users can make use of all types of medias in the same place*⁶⁰ [Hohmann 2006, s. 5].

⁶⁰ Przyszła biblioteka posiada strefy specyficzne dla tematyki prac i typu użytkowników. Korzystanie z bezprzewodowych sieci (*LAN*) zapewnia dostęp do zasobów elektronicznych w całym budynku, dzięki czemu użytkownicy mogą korzystać z wszystkich typów mediów z jednego miejsca (tłum. własne).

Usprawniony jest dostęp do katalogów. Możliwość dostępu do katalogu w trybie online eliminuje konieczność wydzielania pomieszczeń na tradycyjne katalogi kartkowe lub umożliwia ich zmniejszenie, [Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 5] ale jednocześnie powoduje zapotrzebowanie na miejsca dla komputerów, które mogą być rozmieszczone w sposób zróżnicowany, szczególnie w systemie wolnego dostępu do zbiorów. Zwalniają się znaczne powierzchnie w przestrzeni bibliotecznej, które mogą być wykorzystane przez projektantów na inne cele. Ci sami autorzy zauważają konieczność zwiększenia powierzchni w pomieszczeniach i stołów na których pomieścić się muszą komputery. Przy projektowaniu pamiętać należy o dodatkowych pomieszczeniach ze sprzętem audiowizualnym oraz dodatkowej powierzchni na ogólnodostępny sprzęt audiowizualny w innych pomieszczeniach (*DVD*, *CD*, *VHS*), który zazwyczaj mieści się w strefie użytkowników. Według nich, wzrasta zapotrzebowanie na łatwo dostępną dla użytkowników powierzchnię, gdzie znajdować się będzie sprzęt do powielania, kopiowania, skanowania, i drukowania.

Według cytowanych autorów rozwój technologii *ICT* wpływa na projektowanie budynków bibliotecznych i wymaga takiego kształtowania przestrzeni bibliotek, aby sprzyjała łatwej implementacji tych technik bez ponoszenia nadmiernych kosztów [McDonald 2006, s.6-7; Schneider 2004]. Bibliotekarze i architekci stwierdzają, że rozwój technologii *ICT* ma wpływ na kształtowanie przestrzeni bibliotecznej [Hohmann 2006, s. 5; Jakovlevas-Mateckis i in. 2004, s. 5; Nahotko 2007, s. 19-25]. Najbardziej powszechną formą organizacyjną jest obecnie biblioteka hybrydowa w której większość zbiorów to zasoby tradycyjne, a dokumenty cyfrowe uzupełniają je w coraz większym stopniu. Użytkownicy mogą korzystać z komputerów w całej przestrzeni bibliotecznej dzięki dostępowi do Internetu i sieciom *LAN*, a technika *RFID* pozwala na zwiększenie zakresu samoobsługi [Kern, Nauer 2004].

Podsumowanie

W nawiązaniu do wypowiedzi E. Mittlera umieszczonej w pierwszym akapicie Rozdziału drugiego, że projektowanie biblioteki to unikalne, jednorazowe zadanie dla architektów, ustaliłam, że w moim autorskim Wykazie architektów i pracowni

projektowych [Aneks 2] z obszaru Polski zarejestrowanych zostało 21 projektantów (ok. 31% ogółu), którzy są autorami co najmniej dwóch budynków bibliotecznych. Pod uwagę zostały wzięte obiekty zrealizowane i niezrealizowane.

W wyniku analizy wybranych tekstów stwierdziłam, że zarówno bibliotekarze jak i architekci przyjmują, że podmiotem znajdującym się w centrum uwagi projektantów, jest użytkownik zewnętrzny biblioteki. Oba środowiska deklarują, że:

c e l e m f u n k c j o n o w a n i a b i b l i o t e k i j e s t z a d o w o l e n i e

u ż y t k o w n i k ó w. Dla ich komfortu tworzona jest różnorodna przestrzeń biblioteczna: przestrzeń architektoniczna, publiczna, egzystencjalna, wirtualna. Skoro celem bibliotek jest maksymalne zaspokajanie różnorodnych potrzeb użytkowników, to przestrzeń powinna być zróżnicowana a biblioteka powinna oferować coraz szerszy, wychodzący poza tradycyjną działalność zakres usług. Przestrzeń biblioteczna musi być komfortowa, łatwo dostępna, z racjonalnie zaprojektowanym wnętrzem i atrakcyjną architekturą, musi godzić wiele sprzeczności. W omawianych źródłach pisali o tym: M-F. Bisbrouck, M. Budzyński, J. Bułat, O. Eigenbrodt, T. Hohmann, K. Jakovlevas-Mateckis, A. McDonald, M. de Miribel, E. Mittler, J. Wojciechowski i E.B. Zybert.

Biblioteka i jej otoczenie znajdują się w ciągłej interakcji. Z tego powodu *p r z e d r o z p o c z ę c i e m p r o j e k t o w a n i a n a l e ż y z b a d a ć p o t r z e b y i p r e f e r e n c j e o t o c z e n i a*, w którym biblioteka ma powstać. Na element potrzeby oceny ze strony środowiska zewnętrznego i na relacje biblioteki z użytkownikami zwróciła uwagę Beata Żołędowska-Król z Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŚ w Katowicach [Żołędowska-Król 2009]. Przestrzeń biblioteki powinna wzbogacać otoczenie, dla którego jest tworzona. Musi wносить nową wartość w różnych możliwych wymiarach: edukacyjnym, kulturowym, urbanistycznym, estetycznym. Walory estetyczne mają wpływ na ocenę przestrzeni bibliotecznej. Wyrazem wartości estetycznych jest tzw. efekt *wow*, który jest rezultatem najwyższej jakości projektów. Wśród autorów – architektów o problemie tym napisali: K. Jakovlevas-Mateckis, J. Patkau, B. Gadowska, S. Lose, T. Malkowski, J. S. Majewski.

Fakt prawidłowego rozpoznania potrzeb lokalnego środowiska jako warunku koniecznego dla stworzenia dobrego projektu biblioteki, w środowisku bibliotekarzy zauważyli: M-F. Bisbrouck i M. de Miribel z Francji, A. Bailey z Kanady, M. Pędich, K. Zamorski i E.B. Zybert z Polski, O. Eigenbrodt z Niemiec, T.B. Hahn i H. L. Jackson z USA, A. McDonald z Wielkiej Brytanii.

Początkiem projektowania przestrzeni bibliotecznej powinien być program użytkowy stworzony przez bibliotekarzy. Taki program poprzedza prace nad projektem architektonicznym. Jest początkiem i ważnym elementem postulowanej głównie przez bibliotekarzy współpracy z architektami. Zwracali na to uwagę autorzy zagraniczni: M-F. Bisbrouck, D. McAdam oraz polscy: H. Kolendo, E. Dudzińska, A. Wojciechowska.

Biblioteka jako miejsce powstaje od momentu rozpoczęcia prac planistycznych, a jej podstawowe cechy jakościowe i ilościowe zawarte są właśnie w programie użytkowym uwzględniającym zaspakajanie potrzeb społeczeństwa informacyjnego i możliwość implementacji nowych technologii. Programy użytkowe współczesnych bibliotek oparte są najczęściej na zasadzie wolnego dostępu do zbiorów, co w prosty sposób kojarzy się z modernistycznymi tendencjami przestrzeni architektonicznej, w tym z tzw. wolnym planem (wolnym rzutem).

Biblioteka powinna być zlokalizowana i zaprojektowana tak, aby była łatwo dostępna i zachęcająca do korzystania z jej usług – musi tworzyć publiczną przestrzeń włączającą.

Dobrym punktem wyjścia do analizy treści publikowanych w *Liber Quarterly* jest artykuł M.-F. Bisbrouck zamieszczony w Vol.12: *An Assessment of New University Library Building in France during the Period 1990–1999* [Bisbrouck 2002]. To ważny tekst, ze względu na pozycję i wiedzę autorki oraz ze względu na to, że dokonano w nim oceny dwuetapowego programu francuskiego rządu, zakładającego budowę lub rozbudowę bibliotek uniwersyteckich. Są to biblioteki na terenie Francji, ale dokonana ocena i postawione wnioski spełniają rolę uniwersalną. W ramach programu otwarto 110 nowych lub przebudowanych budynków. Wówczas we Francji studiowało ok. 1,5 miliona osób. Jak każdy program, tak i ten miał założone cele. Wszystkie były rozwinięciem celu nadrzędnego, tj. optymalnego zaspokojenia potrzeb użytkowników. Odbywać się to miało poprzez: zapewnienie maksymalnie nieograniczonego dostępu do większości współczesnych zbiorów i do różnych typów dokumentów; stworzenie odpowiedniej ilości zróżnicowanych miejsc pracy (by średnio jedno miejsce przypadało na 5–6 użytkowników); przygotowanie użytkownika do korzystania z różnych technik informacyjnych i umożliwienie funkcjonowania biblioteki 70 godzin w tygodniu przez cały rok. Wymienione cele mogą być wzmocnione przez dodanie wymogów, np. zaprojektowanie elastyczności budynku umożliwiającej wprowadzenie zmian, zgodnie ze zmieniającymi się w czasie potrzebami użytkowników. Przed przystąpieniem do kolejnego programu *University of the Third Millenium* (tzw. „U3M”), odpowiedzialne za biblioteki

uniwersyteckie francuskie Ministerstwo Edukacji zleciło przebadanie programów będących treścią analizowanego artykułu, tak by była gwarancja wyeliminowania ewentualnych błędów. M.–F. Bisbrouck przedstawiła metodologię tej oceny i otrzymane wyniki. Oceny dokonał piętnastoosobowy zespół ekspertów. Poddano ocenie 30 budynków, przy czym autorka stwierdziła, że powinno ich być przynajmniej 55. Narzędziem oceny był szczegółowy kwestionariusz, w którym poruszano następujące aspekty: porównanie celów wyznaczonych z faktyczną realizacją ze wskazaniem punktów zbieżnych i rozbieżnych; analiza stwierdzonych różnic w celu zdefiniowania, dlaczego modyfikacje planów były potrzebne; analiza wykorzystania budynku przez użytkowników; jakość realizacji z uwzględnieniem czytelności przestrzeni i usług, oświetlenia naturalnego i sztucznego, komfortu użytkowników; analiza jakości dialogu pomiędzy partnerami w realizowanym projekcie tj. uczelnią, biblioteką, lokalnymi władzami, firmami budowlanymi itp. W wyniku dokonanej oceny okazało się, że nowe budynki biblioteczne cieszą się dużym powodzeniem wśród użytkowników, w ciągu kilku miesięcy po otwarciu następuje gwałtowny wzrost korzystania z biblioteki. Przejawem tego jest wzrost liczby użytkowników, wydłużenie czasu pobytu w bibliotece, intensywniejsze korzystanie ze zbiorów. Dominującym czynnikiem mającym wpływ na to zjawisko jest wolny dostęp do zbiorów. Poza nim, czytelnicy wysoko oceniali różnorodność usytuowania miejsc pracy. Ocenie tak zaprojektowanych budynków towarzyszyła duża wrażliwość wobec ich architektury. Podobne czynniki wymieniali pracownicy bibliotek, dodając, iż nowe budynki biblioteczne, przy silnie rozpoznawalnej architekturze z powodzeniem integrują się z całością uczelnianego kampusu lub z miastem. Dokonali ostrzejszej, niż użytkownicy „zewnątrzni”, oceny nowych bibliotek. Wskazali punkty obniżające komfort pracy czytelnika, np. nadmiar powierzchni przeszklonych albo niewystarczający limit miejsc dla wykorzystania technik informacyjnych. Zwrócili uwagę, że pewna liczba budynków, szczególnie tych o docelowo dużej powierzchni, jest budowana etapami, co oznacza, że czytelnicy muszą korzystać z bibliotek będących w ciągłej budowie. Powoduje to zakłócenie organizacji pracy i przestrzeni połączone z koniecznością przemieszczania zbiorów, ale też hałas, ryzyko wypadków itp. Zebrane obserwacje i krytyczne oceny pozwoliły sformułować wnioski, m.in., że już na etapie projektowania należy podnieść poziom elastyczności budynku. Kontynuacja wyżej wspomnianego francuskiego planu rządowego, nosząca nazwę *University of the Third Millenium* została poddana analizie i przedstawiona w artykule *Evaluation of University Library Buildings in France, the Second Survey (2000–2007)* [Bisbrouck 2008]. Oceniono 22 budynki biblioteczne

wybudowane w latach od 2000 do 2007. Autorka odnotowała znaczny postęp w dostępie do technik cyfrowych, w tym do internetu. Dzięki temu nastąpiła poprawa dostępności do zbiorów zdigitalizowanych. Tylko 5 spośród 22 bibliotek miało mniej niż 50% zbiorów dostępnych poprzez internet, natomiast 7 z 22 bibliotek udostępniało w ten sposób ponad 80% zbiorów. Zaskakującym faktem jest to, że tylko 1 spośród 22 bibliotek zadeklarowała wolny dostęp użytkowników do swoich magazynów. Mała ilość bibliotek świadczyła dodatkowe usługi jak kawiarnie, szatnie czy miejsca wypoczynku, co odróżnia biblioteki francuskie od bibliotek w innych państwach zachodniej Europy. W stosunku do poprzedniego badania zmniejszyła się średnia powierzchnia biblioteki przypadająca na jednego użytkownika z 0,73 m² w roku 2000 do 0,71 m² w roku 2007, co jest przez autorkę artykułu ocenione jako wynik niezadawalający. Potwierdzeniem regresu jest to, że obecnie na jedno miejsce w bibliotece przypada 12 użytkowników, podczas gdy w poprzednim badaniu było ich statystycznie 11,24 a program rządowy stawiał cel, aby na jedno miejsce przypadało 5-6 użytkowników. Nie został spełniony postulat programu rządowego wydłużania czasu pracy bibliotek do 70 godzin tygodniowo. W latach 2000-2007 średni tygodniowy czas pracy wyniósł 54 godziny i 10 minut, w porównaniu do 54 godzin i 40 minut w roku 1999. W obu omówionych artykułach autorka odniosła się do wszystkich tematów i aspektów wyodrębnionych na potrzeby niniejszej pracy. Zebrany przez nią materiał badawczy w postaci ankiet usystematyzował informacje techniczne o bibliotekach francuskich, a także zgromadził oceny respondentów- pracowników bibliotek, o mocnych i słabych stronach tych obiektów. Oba artykuły dobrze pokazują obecną w działalności LAG tendencję myślenia o komforcie użytkownika. Nie są jedynymi, w których poruszane są wzajemne relacje między bibliotekarzami a architektami lub bibliotekarzami a czytelnikami. Np. Wstęp (*Editorial*) do Vol. 9 (1999) rozpoczyna się cytatem z jednego z artykułów tam pomieszczonych, że: *zawsze były i nadal są różnice między poglądami architekta na temat estetyki a wymogiem funkcjonalności budynku ze strony jego personelu*. Rozwinięcie tego cytatu ma odbicie w artykułach z opisami m.in. Deutsche Bibliothek Frankfurt am Main [Nowak 1999], The British Library, St. Pancras [St. John Wilson 1999], biblioteki wydziałowej Uniwersytetu w portugalskim Porto [Azevedo 1999]. Na uwagę zasługuje artykuł z Vol.14 *Conceptual Principles of the Planning of Modern Public Libraries*, gdzie spośród trojga litewskich autorów, jeden jest architektem oraz z Vol. 10 *The Library as a Service Point. The Case of the Bozen University Library: Planning, Building, Financing* autorstwa F. Bergera i K. Kempfa. Artykuł z Vol. 12 *Library Architecture: Some Observations* imponuje dodatkowo spektrum wiedzy autora.

Bernhard Fabian, bo o nim mowa, jest niemieckim profesorem anglistyki, bibliografem, historykiem książki, redaktorem wielotomowego wydawnictwa *Handbuch der historischen Buchbestände in Deutschland* i dodatkowo baczny obserwator i krytykiem współczesnej architektury bibliotecznej.

Na łamach *Przeglądu Bibliotecznego* intensywność publikowania tematyki budownictwa bibliotecznego, nowych rozwiązań architektonicznych, zmian w organizacji przestrzeni wzrasta od Rocznika 67, 1999. Można założyć, że będąca w tym czasie w fazie końcowej budowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oferująca po raz pierwszy na taką skalę w warunkach polskich bezpośredni dostęp do zbiorów, stała się momentem przełomowym w postrzeganiu nowej architektury bibliotecznej i miała wpływ na częstotliwość podejmowania problemu.

Od Rocznika 73, 2005 *Przeglądu Bibliotecznego* pojawia się tematyka kultury organizacyjnej w bibliotekach. W swojej podstawowej definicji, kultura organizacyjna oznacza podstawowe wartości i normy (reguły) postępowania, dominujące w danej organizacji. Dla tematu pracy istotne są artykuły wskazujące powiązania kultury organizacyjnej z architekturą gmachów bibliotecznych. Pierwszym ważnym artykułem poświęconym temu zagadnieniu jest recenzja autorstwa Ewy Głowackiej książki Elżbiety B. Zybert „Kultura organizacyjna w bibliotekach” [Zybert, 2004], *Przegląd Biblioteczny*, Rocznik 73, s. 91 – 94. Recenzentka uwypukla pionierskie zagadnienia poruszane w książce, w tym aspekt analizy świadomie budowanej przestrzeni bibliotecznej z punktu widzenia panującej kultury organizacyjnej. Ten sam aspekt podkreślony jest w recenzji tej samej książki [Zybert, 2004], autorstwa Marianny Banackiej, *Przegląd Biblioteczny*, Rocznik 73, s. 94 – 97.

Na czynnik kultury organizacyjnej, jako jeden z elementów oceny skutecznej działalności bibliotek, wraz ze wskaźnikami dotyczącymi również budownictwa bibliotecznego wskazuje Maja Wojciechowska, [Wojciechowska 2006, s. 328, s.329]. Jedną z sesji, zorganizowanej w Białymstoku konferencji naukowej „Kultura organizacyjna w bibliotece” poświęconą była tematowi wpływu architektury i aranżacji przestrzennej biblioteki na jej kulturę organizacyjną [Brzezińska - Stec 2007, s. 418].

Jednak spodziewano się w analizowanych rocznikach *Przeglądu Bibliotecznego* znaleźć więcej treści dotyczących organizacji przestrzeni i architektury bibliotek. Oprócz badania własnego, podstawą do takiego stwierdzenia jest analiza zawartości czasopisma za lata 2004 – 2008 dokonana przez redaktor naczelną. W artykule zawierającym analizę, dokonano m.in. podziału tematycznego publikowanych tekstów [Sosińska – Kalata 2008,

s. 616-618]. Wśród nich nie ma wydzielonego tematu obejmującego architekturę, budownictwo biblioteczne, organizację przestrzeni.

W podsumowaniu należy zauważyć, że wśród publikujących w *Przeglądzie Bibliotecznym* nie ma ani jednego architekta. Wszyscy autorzy to teoretycy bibliotekoznawstwa lub aktywni zawodowo bibliotekarze. Wobec tego, można założyć, że odbiorcami tych treści są głównie bibliotekarze, a poglądy bibliotekarzy na kształtowanie przestrzeni bibliotecznej nie są transmitowane do środowiska architektów za pomocą tego czasopisma. Ustalono na podstawie dostępu do katalogów elektronicznych, że spośród politechnik w których kształceni są architekci, *Przegląd Biblioteczny* jest w zasobach bibliotek Politechniki Lubelskiej, Łódzkiej, Poznańskiej, Śląskiej [NUKAT, dok. elektr.] oraz w Bibliotece Politechniki Białostockiej, Krakowskiej i Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, nigdzie jednak nie ma tego tytułu w zbiorach bibliotek Wydziałów Architektury.

Analiza zawartości miesięcznika *Architektura Murator* upoważnia do stwierdzenia, że problematyka budownictwa bibliotecznego pojawia się niemal od początku ukazywania się tytułu i odnotowuje się jej regularność. W analizowanym okresie lat 1994 – 2010 opisanych zostało 16 obiektów bibliotecznych, które są w polu zainteresowania autorki pracy, co w stosunku do wszystkich ujętych [51 bibliotek w Katalogu Budynków Bibliotecznych] stanowi niespełna 32%. Opisywane biblioteki są traktowane głównie, jako zdarzenie architektoniczne. Funkcja obiektu jest tłem. Istnieje świadomość konieczności zapewnienia komfortu pracy użytkownikowi zewnętrznemu, ale użytkownik wewnętrzny, tj. pracownik biblioteki, i jego miejsce pracy pozostają w zasadzie niezauważone. Autorami analizowanych artykułów są przede wszystkim architekci, w dalszej kolejności krytycy architektury i historycy sztuki. Wśród autorów piszących o bibliotekach w *Architektura Murator* nie ma ani jednego bibliotekarza. Oznacza to, że nadawcami przekazu o współczesnych bibliotekach, są tylko i wyłącznie przedstawiciele środowiska architektów lub reprezentanci zawodów pokrewnych. Nie odnotowano głosu sugerującego potrzebę wymiany poglądów między bibliotekarzami a architektami, co upoważnia do stwierdzenia braku świadomości konieczności współpracy obu środowisk bądź, co byłoby lepsze – do traktowania tej współpracy, jako oczywistość. W wypowiedzi architekta Jacka Bułata znalazło się jednak podkreślenie wagi dobrze napisanego programu konkursowego [Boruta; Bułat 2010, s. 50]. Brak współpracy skutkuje, niestety, nieznaną terminologią fachową. Jednym z przykładów może być przyjmowanie formy opisowej na zjawisko wolnego dostępu [Załuski; Tanasiewicz 2007].

W wyniku przeprowadzonego badania zawartości miesięcznika *Architektura Murator* stwierdzono, że w środowisku piszących architektów nie ma znajomości sformułowanych, a w literaturze bibliotekoznawczej często cytowanych zasad funkcjonalnego budynku bibliotecznego Harry Faulkner – Browna [Faulkner – Brown, 1999], czy cech dobrej przestrzeni bibliotecznej Andrew McDonalda [McDonald, 2006]. Przyczyna tkwi w braku wspomnianej współpracy pomiędzy środowiskami architektów i bibliotekarzy oraz w braku specjalizacji architektów w projektowaniu budynków bibliotecznych.

Rozdział trzeci

ANALIZA PRZESTRZENI POLSKICH BUDYNKÓW BIBLIOTECZNYCH ZAPROJEKTOWANYCH I ZREALIZOWANYCH W LATACH 1989 – 2009 WEDŁUG KRYTERIÓW ANDREW MCDONALDA

Wprowadzenie

W utworzonym przez autorkę i zamieszczonym jako Aneks 1, Katalogu Budynków Bibliotecznych zarejestrowano obiekty zaprojektowane od roku 1989, zlokalizowane w Polsce. W rozdziale rozpatrywane są opinie opublikowane w polskich wydawnictwach, głównie ciągłych, dotyczące zarejestrowanych w Katalogu, z r e a l i z o w a n y c h samodzielnych budynków bibliotecznych (30 obiektów). Opinie te poddano analizie stosując cechy McDonalda, jako najnowocześniejsze kryteria oceny opisywanych bibliotek. Celem było także zidentyfikowanie świadomości na temat współpracy bibliotekarzy i architektów oraz ocena efektów tej współpracy. Doboru artykułów z wydawnictw głównie ciągłych dokonano w oparciu o dostępne elektronicznie bazy Biblioteki Narodowej: *Bibliografie artykułów z czasopism polskich* oraz *Polską Bibliografię Bibliologiczną (1995 -)* [Bazy Biblioteki Narodowej, dok. elektr.]. Kryterium wyszukiwawczym było hasło przedmiotowe: nazwa biblioteki i nazwisko projektanta. Ostatnie przeszukanie baz mające na celu zebranie informacji o zaprojektowanych w roku 1989 i później, zrealizowanych do roku 2009 włącznie, samodzielnych budynkach bibliotecznych, miało miejsce w grudniu 2010 roku. Znaleziono 104 artykuły o wszystkich typach obiektów zrealizowanych i zarejestrowanych w Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1]. Postanowiono odrzucić artykuły z gazet codziennych i opisowe, których treść nie jest możliwa do zestawienia z cechami McDonalda i nie są przydatne do celów pracy. Ostatecznej analizie poddano 63 artykuły. Niekonsekwentnie budowane hasła przedmiotowe w przeszukiwanych bazach mogą jednak dać wynik niekompletny. Dla przykładu w bazie *Bibliografia artykułów z czasopism polskich* jest hasło przedmiotowe: Biblioteka Uniwersytecka Warszawa, ale nie ma hasła przedmiotowego: Biblioteka Politechniki Warszawskiej, jest natomiast: Politechnika Warszawska Biblioteka Główna. W tabeli nr 3 zestawiono biblioteki w układzie chronologicznym według lat udostępnienia

ich użytkownikom. Budynki oddane do użytku w latach 1998-2009, zaprojektowane w roku 1989 i później.

Tabela nr 3. Rok oddania biblioteki naukowej do użytkowania, pomniejszoną kursywą oznaczono budynki niesamodzielne, użyte skróty są rozwinięte w: Aneks 1

Lp.	ANEKS 1	BIBLIOTEKA	ROK ODDANIA DO UŻYTKOWANIA
1	8	<i>KALISZ WP- A UAM</i>	2009
2	17	KRAKÓW WZ i KS UJ	2009
3	28	PELPLIN WSD	2009
4	33	POZNAŃ WFP i K UAM	2009
5	3	<i>BYDGOSZCZ UT- P</i>	2007
6	11	<i>KATOWICE Symfonia AM</i>	2007
7	21	LUBLIN WBP Łopaciński	2007
8	25	OLSZTYN UW-M	2007
9	41	SZCZECIN PAM	2007
10	6	GDAŃSK UG	2006
11	7	GORZÓW Wlkp. PWSZ	2006
12	19	LUBLIN KUL	2006
13	22	ŁÓDŹ UŁ	2006
14	2	BIAŁYSTOK UB	2005
15	5	GDAŃSK PAN	2005
16	35	POZNAŃ Novum WN UAM	2005
17	30	POZNAŃ AWF	2004
18	37	RZESZÓW UR	2004
19	38	SIEDLCE AP	2004
20	4	CIESZYN KC	2002
21	13	KIELCE PŚw	2002
22	23	ŁÓDŹ PŁ	2002
23	24	ŁÓDŹ WCh PŁ	2002
24	34	<i>POZNAŃ WM i I UAM</i>	2002
25	36	PULTUSK AH	2002
26	14	KRAKÓW UJ	2001
27	40	SZCZECIN USz	2001
28	27	<i>OPOLE WSD i WT UO</i>	2000
29	39	SŁUBICE Collegium Polonicum	2000
30	18	KRAKÓW WBP	1999
31	42	SZCZECIN KP	1999
32	43	WARSZAWA PW	1999
33	44	WARSZAWA SGGW	1999
34	45	WARSZAWA UW	1999
35	12	KATOWICE Śląska	1998

Źródło: opracowanie własne 2010, na podstawie korespondencji, rozmów telefonicznych i stron internetowych

W ostatnim analizowanym roku 2009 oddano do użytku biblioteki w Kaliszu [Aneks 1, poz. 8], Krakowie [Aneks 1, poz. 17], Pelplinie [Aneks 1, poz. 28], i Poznaniu [Aneks 1, poz. 33]. Najstarszą, w rozpatrywanym okresie, jest Biblioteka Śląska w Katowicach [Aneks 1, poz. 12], którą zaprojektowano w roku 1989 a budowę rozpoczęto w 1991 roku. W sporządzonym autorskim Katalogu Budynków Bibliotecznych znajduje się 51 budynków bibliotecznych, w tym 35 obiektów zrealizowanych, co stanowi 69% ogółu zarejestrowanych. Wśród 35 projektów zrealizowanych jest: 14 obiektów samodzielnych

[Aneks 1, poz.: 2, 6, 12, 13, 17, 24, 25, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 45], 7 będących rozbudową wcześniej istniejącej biblioteki [Aneks 1, poz.: 5, 14, 19, 21, 22, 42, 43], 8 adaptacji [Aneks 1, poz.: 7, 18, 23, 28, 30, 40, 41, 44]. Dodatkowo obecny gmach Książnicy Cieszyńskiej [Aneks 1, poz. 4] przeszedł równolegle etap rozbudowy i adaptacji, a 5 bibliotek [Aneks 1, poz.: 3, 8, 11, 27, 34] zostało zaprojektowanych, jako integralna część obiektów większych.

W tabeli nr 4 (s. 96) zestawiono biblioteki uszeregowane od najkrótszego do najdłuższego czasu trwania inwestycji.

Tabela nr 4. Czas realizacji inwestycji, pomniejszoną kursywą oznaczono obiekty niesamodzielne, użyte skróty są rozwinięte w: Aneks 1

Lp.	ANEKS 1	BIBLIOTEKA	data rozpocz. budowy	data zakończ. budowy	czas budowy lata
1	34	<i>POZNAŃ WM i I UAM</i>	2001	2002	1
2	44	WARSZAWA SGGW	1998	1999	1
3	7	GORZÓW Wlkp. PWSZ	2005	2006	1
4	3	<i>BYDGOSZCZ UT-P</i>	2005	2007	2
5	11	<i>KATOWICE Symfonia AM</i>	2005	2007	2
6	24	ŁÓDŹ PŁ WCh PŁ	2000	2002	2
7	28	PELPLIN WSD	2007	2009	2
8	30	POZNAŃ AWF	2002	2004	2
9	33	POZNAŃ WFP i K UAM	2007	2009	2
10	35	POZNAŃ Novum WN UAM	2003	2005	2
11	36	PUŁTUSK AH	2000	2002	2
12	41	SZCZECIN PAM	2005	2007	2
13	42	SZCZECIN KP	1997	1999	2
14	8	<i>KALISZ WP - A UAM</i>	2006	2009	3
15	17	KRAKÓW WZK i S UJ	2006	2009	3
16	21	LUBLIN WBP Łopaciński	2004	2007	3
17	22	ŁÓDŹ UŁ	2003	2006	3
18	40	SZCZECIN USz	1998	2001	3
19	43	WARSZAWA PW	1996	1999	3
20	6	GDAŃSK UG	2002	2006	4
21	18	KRAKÓW WBP	1995	1999	4
22	23	ŁÓDŹ PŁ	1998	2002	4
23	27	<i>OPOLE WSD i WT UO</i>	1996	2000	4
24	5	GDAŃSK PAN	2000	2005	5
25	39	SŁUBICE Collegium Polonicum	1995	2000	5
26	45	WARSZAWA UW	1994	1999	5
27	2	BIAŁYSTOK UB	1999	2005	6
28	4	CIESZYN KC	1996	2002	6
29	12	KATOWICE Śląska	1991	1998	6
30	13	KIELCE PŚw	1996	2002	6
31	14	KRAKÓW UJ	1995	2001	6
32	25	OLSZTYN UW-M	2001	2007	6
33	38	SIEDLCE AP	1997	2004	7
34	19	LUBLIN KUL	1998	2006	8
35	37	RZESZÓW UR	1995	2004	9

Źródło: opracowanie własne 2010, na podstawie korespondencji, rozmów telefonicznych i stron internetowych

Najwięcej bibliotek naukowych ujętych w Katalogu Budynków Bibliotecznych zlokalizowanych jest w: Poznaniu – 7, Krakowie i Warszawie – 5, oraz w Katowicach – 4.

Dla przeprowadzenia analizy opinii o przestrzeni bibliotecznej w Rozdziale trzecim zdecydowano zastosować *benchmarkingową* metodę *best practices* (najlepsze praktyki). Wymaga ona utworzenia skali porównawczej, wybranie wzorca [Brilman 2002, s. 17, 263-271].

Za kryterium oceny przyjęto *The Qualities of Good Library Space* (cechy dobrej przestrzeni bibliotecznej, tłum. własne) Andrew McDonalda, które zostały opublikowane i omówione w Vol. 16 *LIBER Quarterly* [McDonald, 2006], a przez autorkę przedstawione w Rozdziale drugim oraz wcześniej podczas konferencji naukowej w Krakowie [Walczak 2008]. Uznano zestaw cech McDonalda za skalę wzorcową. W literaturze przedmiotu są już one aprobowane jako pożądane cechy budynków bibliotecznych przyszłości [Naumann 2008, s.29]. Dodatkowo, w Vol. 18 *LIBER Quarterly* została opublikowana ocena wybranych budynków niemieckich bibliotek uniwersyteckich, dokonana z zastosowaniem właściwości wskazanych przez McDonalda [Mittler, 2008].

E. Mittler oparł ocenę o wyniki własnych badań kwestionariuszowych. Kwestionariusz został zbudowany w oparciu o cechy McDonalda i rozesłany do wybranych 20 niemieckich bibliotek uniwersyteckich. Uzyskane wyniki zostały opracowane i przedstawione na Seminarium *LAG* w Budapeszcie 8 kwietnia 2008 r. Zaprezentowane wyniki nie były kompletne, zawierały ocenę wstępną wybranych bibliotek a ich autor zadeklarował opracowanie i przedstawienie pełnej wersji przeprowadzonego badania w przyszłości. Rezultaty oceny zostały opracowane i zaprezentowane w postaci diagramów, w których każda z cech McDonalda została skwantyfikowana. Wyniki przyjętej przez E. Mittler metodologii badań mogą służyć jako argumenty za wybraniem tej samej skali porównawczej przez autorkę niniejszej rozprawy. Cechy McDonalda służyły też za podstawę ankiety dotyczącej oceny 14-tu nowych i zmodernizowanych bibliotek w Polsce, której wyniki zostały przedstawione przez Danutę Konieczną podczas konferencji w Konstancinie-Jeziornie w maju 2009 r. [Konieczna 2009a].

Różnica w metodyce badań polega na tym, że oceny budynków bibliotecznych dokonane przez Mittler oraz Konieczną oparte były na wynikach uzyskanych bezpośrednio od wytypowanych przez nich bibliotek, natomiast przedmiotem oceny w przedstawianym Rozdziale trzecim są przestrzenie bibliotek spełniających kryterium wyboru na podstawie

publikowanych opinii, co znacznie powiększa wiarygodność ocen. Cechą wspólną badań jest przyjęcie tych samych kryteriów oceny. Zdaniem McDonalda, wyróżnione przez niego cechy są w równym stopniu istotne dla *new building or an extension, refurbishment or an adaptation*⁶¹ [McDonald 2006, s. 106]. McDonald nie wartościuje cech, każda z nich jest cechą równie ważną. Można jednak przyjąć, w oparciu o objaśnienia kolejnych terminów, że cecha *functional* jest cechą nadrzędną w stosunku do pozostałych. Oznacza ona, w rozumieniu McDonalda, przestrzeń sprawnie działającą, tj. łatwą w użytkowaniu, umożliwiającą najwyższej klasy serwis biblioteczny z uwzględnieniem czynników estetycznych i zależności jakie zachodzą pomiędzy ludźmi, zbiorami i techniką informacyjną. Akcentowana jest pozycja użytkownika, jako centrum całego procesu projektowania przestrzeni bibliotecznej. Doświadczenie zawodowe i zajmowane stanowiska McDonalda, zdaniem autorki potwierdzają, że cechy przyjęte jako skala porównawcza, są sprawdzone doświadczalnie [Qualities of good learning space, dok. elektr.]. Na wybranych przykładach opinii o współczesnej architekturze polskich bibliotek, podjęłam próbę ustalenia, na ile cechy sformułowane przez McDonalda są stosowane w Polsce i czy są zauważane przez autorów publikacji.

Według McDonalda, żeby przestrzeń biblioteczna była dobra, musi być (tłumaczenie własne):

1. *functional* - funkcjonalna
2. *adaptable* - przystosowalna
3. *accessible* - dostępna
4. *varied* - różnorodna
5. *interactive* - interaktywna
6. *conducive* - sprzyjająca
7. *environmentally suitable* - odpowiednia dla środowiska
8. *safe and secure* - bezpieczna i zabezpieczona
9. *efficient* - sprawna
10. *suitable for information technology* - odpowiednia dla technologii informacyjnych
11. *oomph*- śmiała przestrzeń, która zdobywa wyobraźnię użytkowników i oddaje ducha uniwersytetu

Całość zostanie omówiona w grupach: Budynki samodzielne (3.1), Rozbudowy (3.2), Adaptacje (3.3).

⁶¹ nowo wybudowanych gmachów, rozbudowanych, adaptowanych (tłum. własne).

3.1 Projekty zrealizowane. Budynki samodzielne.

W tej części pracy przedstawione zostały wybrane opinie na temat przestrzeni bibliotecznej w nowych, samodzielnych budynkach polskich bibliotek naukowych. We własnym, autorskim Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1] zarejestrowałam 14 obiektów tego typu. Zgodnie z zapowiedzią, cechy McDonalda posłużyły jako kryterium oceny budynków w wyszukanych opiniach o nich. Zweryfikowano na ile przestrzeń budynków bibliotek spełnia kryteria wzorca, którym jest model opisany cechami McDonalda. Materiałem podlegającym weryfikacji były opinie publikowane w polskich wydawnictwach ciągłych:

- *functional* – funkcjonalna: Przestrzeń, która funkcjonuje sprawnie, dobrze wygląda i jest trwała. Umożliwia dostarczanie najwyższej jakości usług. Funkcjonalność jest priorytetem najwyższym, ale przy poszanowaniu kryteriów estetyki. Uwzględnione są wymagania ludzi, książek, technologie informacyjne oraz wzajemne relacje pomiędzy nimi. Zachowana jest równowaga pomiędzy wymogami nauczania, uczenia się i prowadzenia pracy naukowej.

Funkcjonalność przestrzeni podniesiona została w chronologicznie pierwszej publikacji poświęconej nowemu budynkowi Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45]. W artykule napisanym na cztery lata przed planowanym otwarciem autorzy przedstawiają założenia projektowe nowej biblioteki w chwili, gdy gotowa była dokumentacja wykonawcza, a prace przy budowie dopiero się zaczęły [Hollender; Kobierska-Maciuszko1996]. Dzisiaj wiemy, że Biblioteka UW ze względu na przełomowy w polskich warunkach system funkcjonalny wywarła duży wpływ na sposób kształtowania przestrzeni bibliotecznej w innych polskich bibliotekach. Autorzy jednoznacznie stwierdzają, iż prymat w tworzeniu programu użytkowego biblioteki należy do bibliotekarzy. Jest to jednocześnie wyraz pierwszeństwa funkcji nad formą. Funkcjonalność BUW jest zdeterminowana koncepcją biblioteki z wolnym dostępem do zbiorów, gdzie znika tradycyjny trójkąt przestrzeni wynikający z zasady niekrzyżujących się dróg: czytelnika, książki i bibliotekarza: *Kluczowe do zrozumienia tej koncepcji jest rozróżnienie dwóch kategorii czy też pojęć z zakresu organizacji zbiorów*

bibliotecznych: wolnego dostępu do zbiorów i księgozbioru podręcznego. W przypadku księgozbioru podręcznego, nawet bardzo bogatego i uniwersalnego, zasadniczy jest aspekt selekcji dokonywanej przez bibliotekarza według jego wyobrażenia o przydatności dzieła dla czytelników i według kryterium częstotliwości użytkowania. Tam, gdzie wszystkie książki są dostępne dla użytkowników i mogą być przez nich pobierane z półek, wyboru dokonuje sam czytelnik [Hollender; Kobierska-Maciuszko 1996, s. 197]. Do udostępniania w tym systemie zaplanowano przeznaczyć całe piśmiennictwo wydane po 1980 roku oraz wyselekcjonowane, najbardziej przydatne czytelnikom tytuły wcześniejsze. Wybrano do porządkowania zbiorów system oparty na Klasyfikacji Biblioteki Kongresu. Ustalono, że te zasoby będą objęte katalogiem online. Aby użytkownik mógł bez zagubienia poruszać się w przestrzeni wolnego dostępu, pomocą służyć mu mają bibliotekarze przewodnicy oraz system informacji wizualnej. Użytkownicy będą, wg autorów, mieć możliwość wypożyczania książek bez udziału personelu, dzięki elektronicznemu systemowi wypożyczeń i paskom magnetycznym chroniącym jednocześnie książki przed kradzieżą. Taka organizacja, określona w programie użytkowym, miała decydujący wpływ na projekt architektoniczny: *Zdecydowaliśmy się na wolny dostęp do półek, ponieważ jesteśmy przekonani, że w istotny sposób zmieni on jakość naszych usług. Nie chodzi tu przy tym tylko o samopoczucie czytelnika, a nawet i jego warunki pracy, ale o istotne wzbogacenie procedur wyszukiwawczych, przynoszące w rezultacie wyższe wskaźniki wykorzystania księgozbioru [tamże, s. 198].* Nowatorskie rozwiązania zaprojektowane dla BUW miały podnieść funkcjonalność biblioteki do poziomu, w polskich realiach wcześniej nieznanego. Znaczenie programu użytkowego, sporządzonego przez bibliotekarzy, z określeniem w nim funkcjonalności przestrzeni BUW ponownie zawarte zostało w artykule napisanym po ponad rok od udostępnienia budynku czytelnikom [Kobierska-Maciuszko 2001]. Podstawą programu była koncepcja wolnego dostępu do zbiorów i założenie, że „gość”, czy „klient” *dzięki celowej strukturze przestrzennej, logicznej koncepcji ustawienia zbiorów i ich dostępności szybko zyskuje swobodną biegłość poruszania się po wnętrzu biblioteki [tamże, s. 2].* Początkowa część artykułu poświęcona jest założeniom projektowym i opisowi budynku biblioteki. W części następnej opisane są skomplikowane zagadnienia organizacyjne związane z przeprowadzką BUW do nowego budynku. Projektanci, wg autorki wiedzieli, iż jakość pracy w bibliotece w znacznym stopniu zależeć będzie od ukształtowania przestrzeni bibliotecznej. Funkcjonalna przestrzeń była ich priorytetowym celem. Ale priorytet funkcjonalności nadali bibliotekarze w stworzonym przez nich programie. Kobierska – Maciuszko uznaje, iż uruchomienie nowoczesnej biblioteki

akademickiej było sukcesem, a jej funkcjonalność i standardy obsługi użytkowników są takie, jak wzorce z państw rozwiniętych. Ocena funkcjonalności BUW zawarta jest pośrednio w zdaniu końcowym omawianego artykułu. Autorka napisała: *Jestem przekonana, że dla wielkich bibliotek w Polsce nie ma innych dróg rozwoju, niż droga Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, jeżeli oczywiście chcemy, aby komunikacja naukowa nie odbywała się poza bibliotekami* [tamże, s. 13]. Z artykułu wynika, iż Biblioteka funkcjonuje sprawnie i ma wyszukaną estetykę, spełnia wymagania ludzi i książek. Liczba użytkowników korzystających z jej usług w pierwszym roku działania świadczy, iż doskonale wpisała się w środowisko Uniwersytetu. Jest funkcjonalna wg opisu tej cechy dokonanego przez A. McDonalda, choć w momencie powstawania obu artykułów cecha nie była jeszcze sformułowana. Godne odnotowania są uwagi autorów nie związanych z kreowaniem projektu BUW. Ich obserwacje mają wartość obiektywną, neutralną. Jarosław Trybuś, w 2003 roku student historii sztuki UAM w Poznaniu, zainteresowany tendencjami we współczesnej architekturze, we wrześniu 2008 nagrodzony Złotym Lwem podczas Biennale Architektury w Wenecji za wystawę *Architecture Beyond Building*, gdzie prezentowana była m.in. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, napisał o niej: *Rzadkie to zjawisko, gdy udaje się połączyć w jedno wszystkie cechy niezbędne do zaistnienia dobrej przestrzeni, nie zakłócając przy tym klarowności przynależnych jej funkcji* [Trybuś 2003, s.8]. Uwagi dotyczące funkcjonalności przestrzeni BUW zawarte są również w opinii praktykanta tejże Biblioteki. Autor Paweł Tanewski, pracownik Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej odbył dwumiesięczną praktykę w BUW w roku 2002. Zauważył w swoim artykule np. oczywistą cechę funkcjonalności, że już przy wejściu do Biblioteki użytkownik napotyka na praktyczną możliwość skorzystania z szafek depozytowych, gdzie można pozostawić zbędne rzeczy, co podnosi wygodę i bezpieczeństwo korzystania ze zbiorów. Autor podkreślił przede wszystkim jednak innowacyjny z punktu widzenia użytkowników charakter wolnego dostępu do zbiorów: *Czytelnik doświadcza komfortu samoobsługi. Kieruje się do poszczególnych działów wolnego dostępu, korzystając zazwyczaj z wcześniejszych informacji, jednak możliwość bezpośredniego obcowania ze zbiorami stanowi niezwykle cenne uzupełnienie nawet najdokładniejszej informacji naukowej, katalogów przedmiotowych czy wskazówek opiekunów naukowych* [Tanewski 2003]. Autor uważa, iż informacje wizualne dla użytkowników dotyczące rozmieszczenia zbiorów w wolnym dostępie nie są doskonałe i powinny być poprawione. Jednak podkreśla, iż BUW organizuje wiele szkoleń dla użytkowników, dotyczących organizacji biblioteki, co ma pozytywny wpływ na jej

funkcjonalność. Wyrazem pozytywnej oceny funkcjonalności biblioteki są końcowe opinie zawarte w artykule: *Warto podkreślić, że Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie jest placówką na miarę potrzeb dwudziestego pierwszego wieku, w którym łatwość dostępu i szybkość obiegu informacji są jednym z warunków postępu cywilizacyjnego* [tamże, s. 23].

Deklaracja i zamiar stworzenia funkcjonalnej przestrzeni bibliotecznej wyrażone zostały przez Halinę Brzezińską Stec [Brzezińska - Stec 2001, dok. elektr.], starszego kustosza dyplomowanego, Dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku, w artykule opisującym projekt nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2]. Biblioteka w czasie gdy powstawał artykuł, była na wczesnym etapie budowy: *Kamień węgielny pod budowę gmachu położony został w czasie inauguracji roku akademickiego 1999/2000* [Brzezińska- Stec 2001, s. 5].

Autorka przedstawiła elementy programu użytkowego biblioteki oraz omówiła projekt architektoniczny. Ocena przestrzeni bibliotecznej z punktu widzenia cech McDonalda dotyczy w tym przypadku planów. Czy Biblioteka stanie się funkcjonalną można będzie ocenić po jej uruchomieniu. Wynik końcowy w znacznym stopniu zdeterminowany jest analizą funkcjonalną poszczególnych oddziałów i programem użytkowym sporządzonym na potrzeby inwestycji. W programie użytkowym założono wolny dostęp do zbiorów. Według autorki artykułu *w znaczący sposób zmieni [on] jakość świadczonych przez Bibliotekę usług i przyczyni się do większego zintegrowania procesu obiegu książki* [tamże, s. 2]. Wspomniano też o konieczności przygotowania szczegółowej informacji wizualnej i odpowiedniego jej wyeksponowania. Budynek został oddany do użytku w 2005 roku. Po jego otwarciu, Marcin Pędich pracownik Zakładu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu w Białymstoku, dokonał jego analizy z uwzględnieniem wówczas często przytaczanych zasad H. Faulkner – Browna [Pędich, 2005/2006].

Przestrzeń wewnętrzna biblioteki jest zbliżona kształtem do sześcianu: *Po wejściu na pierwsze piętro czytelnik znajduje się w „centrum grawitacji” budynku* [tamże, s.121], skąd najłatwiej dotrzeć do najważniejszych dla użytkownika i blisko położonych części biblioteki. Poszczególne pomieszczenia są dzięki temu dobrze skomunikowane, co ułatwia organizację procesów bibliotecznych i powoduje, że budynek jest zwarty. Autor wskazuje na wady budynku, którymi są: konieczność przemieszczania się przez użytkowników pomiędzy piętrami oraz trudności z zachowaniem stałych warunków pracy w związku z wielkimi przeszklonymi płaszczyznami ściany frontowej [tamże, s. 124]. Do chwili napisania cytowanego artykułu, nie wprowadzono jeszcze zaplanowanej w programie użytkowym zasady wolnego dostępu do zbiorów. Forma udostępniania zbiorów oparta

wówczas była o tradycyjny trójkąt funkcji i miała wg autora charakter przejściowy. Po zakończeniu okresu przejściowego, kiedy biblioteka będzie funkcjonowała zgodnie z zaplanowanym programem użytkowym, powinna mieć wg autorki dysertacji cechy funkcjonalnej przestrzeni bibliotecznej w rozumieniu McDonalda.

Potwierdzeniem, iż plany dotyczące wolnego dostępu nie zostały jeszcze w Bibliotece Uniwersytetu w Białymstoku zrealizowane, jest informacja podana w innym artykule [Brzezińska-Stec, 2007, Biblioteka... s. 41].

Odmienny model funkcjonalny zastosowany został w Bibliotece Śląskiej w Katowicach [Aneks 1, poz. 12]. Autorka opinii, Anna Prokop, pracownik Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej [Prokop 1999, s. 50] odniosła się do sposobu funkcjonowania otwartej dla czytelników w 1998 roku biblioteki. Zachowując tradycyjny trójkąt przestrzeni bibliotecznej, projektanci zastosowali nowoczesne systemy automatyzujące magazynowanie i udostępnianie zasobów: *Na czterech wyższych poziomach umieszczone są, niedostępne dla ludzi z zewnątrz, magazyny, wyposażone w ruchome regały, tzw. kompaktowe (jedna osoba może ręką przesunąć półkę ważącą 8 ton). Natomiast na samej górze zaprojektowano blok, o enigmatycznie brzmiącej nazwie-magazyn wysokiego składowania.[...] Magazyn składa się z wysokich (9m) regałów, na których w pięciu rzędach stoją ponumerowane pojemniki z książkami. Pomiędzy nimi porusza się pięć automatycznych układarek, zwanych Mustangami, zawiadowanych przez komputerowy mózg „Mechanicznego Bibliotekarza”* [Prokop 1999, s. 46-47]. Z magazynów w sposób automatyczny, szynowym transportem książki trafiają wprost do czytelnika w czytelni lub wypożyczalni. Ten właśnie zautomatyzowany etap pracy bibliotecznej robił, w roku otwarcia Biblioteki największe wrażenie – wynika to również z artykułu dziennikarki Małgorzaty Mrowiec [Mrowiec 1998, s. 17-18]. Sprawne funkcjonowanie przestrzeni w Bibliotece Śląskiej potwierdzone jest artykułem, który ukazał się 10 lat po otwarciu biblioteki [Woszkowska; Wiśniewski 2008]. W ogólnym opisie Biblioteki, autorzy zwracają uwagę na w pełni zautomatyzowany magazyn, tzw. wysokiego składowania, co ich zdaniem przyczynia się do dostarczania najwyższej jakości usług: *to, co sprawia, że biblioteka jest w stanie zapanować nad dwoma milionami woluminów [...] magazyn wysokiego składowania. [...] tory, po których poruszają się pojemniki z książkami* [Woszkowska; Wiśniewski 2008, s. 3] [...] *w najgorszym razie od momentu kliknięcia w zamówienie do momentu otrzymania książki mija średnio 15-20 minut. W spokojnych dniach czeka się 7 minut* [tamże, s. 2].

- *adaptable* – przystosowalna. Przestrzeń elastyczna, której sposób użytkowania można łatwo zmienić, bez ponoszenia nadmiernych kosztów.

Przystosowalność przestrzeni Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] założono już w fazie projektowej, czego wyraz jest w cytowanym wcześniej programie użytkowym. Autorzy programu uznali iż: *Budynek biblioteki z wolnym dostępem do pólek musi być budynkiem o znacznie większej wielofunkcyjności w każdym swoim punkcie, czyli musi charakteryzować się cechą nazywaną przez projektantów elastycznością (gdyż funkcja danej kondygnacji czy też jej fragmentu nie jest z góry zdeterminowana)* [Hollender; Kobierska-Maciuszko 1996, s. 205]. Cecha została potwierdzona już po zbudowaniu gmachu. Efekt przystosowalności osiągnięto poprzez *zastosowanie jednakowego modułu konstrukcyjnego i tym samym uzyskanie jednakowej wytrzymałości stropów w całym budynku* [Kobierska-Maciuszko 2001, s. 2]. Przestrzeń poszczególnych kondygnacji ograniczona jest jedynie regularnie rozmieszczonymi betonowymi kolumnami. Daje to dużą elastyczność w organizowaniu przestrzeni bibliotecznej i jest zgodne z odpowiednią cechą sformułowaną przez McDonalda. Współautor programu użytkowego BUW H. Hollender tak uzasadnił dbałość o to, aby budynek był przystosowalny: *żądanie, by budynek był projektowany dokładnie „pod” określony styl zarządzania czy zakres usług, to ślepa uliczka; nie będziemy się przecież budować co dekadę. Budynek powinien być na tyle elastyczny, by odpowiadać różnym stylom zarządzania, no bo te się zmieniają i zmieniać muszą* [Hollender 2009, s. 1].

Przystosowalność części pomieszczeń, w zależności od potrzeb, założona była w projekcie nowego gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2]. Budynek jest tak zaplanowany, aby funkcje były łatwe do zmiany: *Możliwe będzie łączenie części bufetowo-rekreacyjnej i sali konferencyjnej (oddzielonych rozsuwaną ścianą) w jedną przestrzeń* [Brzezińska-Stec 2001, s. 2].

Możliwość elastycznego wykorzystania przestrzeni potwierdzona jest w funkcjonującej już Bibliotece. Stropy mają jednakową nośność i są oparte na ścianach zewnętrznych, co pozwala wyeliminować ścianki działowe i jednocześnie umożliwia zmiany organizacji przestrzeni wewnętrznej [Pędich 2005/2006, s.121]. Również w ocenie Danuty Koniecznej, wieloletniego Dyrektora Biblioteki Głównej Uniwersytetu Warmińsko Mazurskiego: *Projekt nowej biblioteki* [Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Aneks 1, poz. 25] *uwzględnia podstawowe zasady współczesnego budownictwa bibliotecznego (m.in. 10 zasad H. Faulknera-Browna) z naczelnym zaleceniem dotyczącym*

tw. flexibility, oznaczającej elastyczność budynku i możliwość przeorganizowania danej struktury, zapewniając zmienność układów funkcjonalnych i przystosowując ją do aktualnych potrzeb i wymagań użytkowników [Konieczna 2007, s. 31].

W budynku, zaprojektowanym zgodnie z zasadą flexibility - zastosowano jednakowy moduł konstrukcyjny – kwadrat o wymiarach 6 x 6 m.[tamże, s. 32]. Wobec powyższego uznaje się, iż budynek ten jest przystosowalny w zgodzie z cechami McDonalda.

Natomiast przestrzeń Biblioteki Śląskiej [Aneks 1, poz. 12], nie jest przestrzenią przystosowaną w rozumieniu definicji McDonalda. Urządzenia wykorzystane do zautomatyzowania pracy magazynów i udostępniania książek nie mogą pracować poza miejscem gdzie je zamontowano i poza ciągiem technologicznym, który tworzą [Prokop 1999]. Budynek ma jednak możliwość rozbudowy. W rezerwie pozostawiono grunty pozwalające na wybudowanie 10-piętrowego magazynu o parametrach zbliżonych do istniejącego [Woszkowska; Wiśniewski 2008, s. 3]. Możliwość dobudowania dodatkowej części magazynowej zagwarantowana jest również w przypadku Biblioteki Głównej Akademii Humanistycznej (wcześniej Wyższej Szkoły Humanistycznej) w Puławach [Aneks 1, poz. 36], o czym zapewnił Stanisław Siekierski, filolog, socjolog literatury, w okresie powstania artykułu profesor WSH i opiekun naukowy Biblioteki tej Uczelni [Stanisław Siekierski, dok. elektr.]. Tak rozumiana elastyczność budynku była jednym z założeń projektowych [Siekierski 2001, s. 68]. Nie spełnia to jednak wymagań wynikających z cechy przystosowalności w rozumieniu McDonalda.

- *accessible* – dostępna. Zapraszająca przestrzeń społeczna, łatwo dostępna, promująca niezależność, z przejrzystym i atrakcyjnym systemem informowania. Spełnia wymagania użytkowników niepełnosprawnych, umożliwiając im korzystanie ze wszystkich usług.

Gmach ostentacyjnie niemal operuje otwartością [Trybuś 2003, s. 10]. Wyrażenie takiej opinii, cztery lata po oddaniu w użytkowanie Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] jest świadectwem słuszych zamiarów. Realizacja wysokiej dostępności do zbiorów była jednym z założeń programu użytkowego BUW i przyjętego systemu udostępniania zbiorów z dziedzinnym podziałem obszaru wolnego dostępu: dla każdej z tych dziedzin planujemy stworzenie odrębnego stanowiska informacyjnego, w którego pobliżu zlokalizowane będą odpowiadające zakresowi wydawnictwa informacyjne oraz szczególnie duża liczba miejsc do pracy, komputerowych stacji roboczych, urządzeń

powielających itp. System informacji wizualnej powinien traktować każde z tych stanowisk jako węzeł, do którego kierowany będzie czytelnik poruszający się po Bibliotece; dla rozpoczynających peregrynację od przestudiowania tablicy informacyjnej zlokalizowanej przy wejściu i wyliczającej te dziedziny, będzie to następna stacja - ostatnia przed samodzielnym wglębeniem się w schemat klasyfikacyjny i podjęciem wędrówki wśród półek [Hollender; Kobierska-Maciuszko, 1996, s. 204]. Wobec takiej deklaracji, uwaga projektantów skierowana była na to, by dostęp do zbiorów był maksymalnie łatwy i prosty. Powodzenie tych założeń i dodatkowe podkreślenie dostępności Biblioteki w rozumieniu miejsca publicznego o lokalizacji umożliwiającej łatwe dotarcie, potwierdzone jest już na etapie działania Biblioteki [Kobierska-Maciuszko, 2001, s. 12-13]. O dostępności biblioteki decydują również inne czynniki. Na łatwą dostępność z racji lokalizacji (centrum miasta, w sąsiedztwie głównego gmachu Uniwersytetu) zwrócona jest uwaga w artykule o Bibliotece białostockiej [Aneks 1, poz. 2] [Brzezińska-Stec, 2001, s. 1]. Projekt użytkowy zakładał powstanie biblioteki z wolnym dostępem do zbiorów, otwartej dla klientów nie tylko z Uczelni, ale również z miasta i regionu, co uczynić ją powinno przestrzenią społeczną w rozumieniu McDonalda.

Dostępność Biblioteki realizuje się również poprzez łatwy dostęp dla niepełnosprawnych i czytelny układ wnętrza. Ponownie wskazana jest lokalizacja przy głównej ulicy Białegostoku, z dobrze rozwiniętą siecią komunikacyjną, w pobliżu głównego budynku Uniwersytetu [Pędich, 2005/2006, s. 119]. Autor wskazuje jednocześnie na wady mogące obniżać poziom dostępności. Są to: źle rozwiązana komunikacja pionowa, zbyt mała ilość wind i złe ich rozmieszczenie oraz źle ułożona klatka schodowa. Również organizacja udostępniania zbiorów w fazie, którą opisał autor (przed wprowadzeniem wolnego dostępu) ogranicza, możliwą do uzyskania dostępność do zbiorów.

Łatwy dostęp dla osób niepełnosprawnych w Bibliotece, opisano w innym artykule w sposób następujący: *Nowy budynek został zaprojektowany [...] tak, aby czytelnicy niepełnosprawni mogli w nim swobodnie przemieszczać się i pracować. [...] Czytelnie posiadają odpowiednie stanowiska pracy ze stolikami przystosowanymi do korzystania przez osoby poruszające się na wózkach inwalidzkich. Biblioteka dysponuje urządzeniami ułatwiającymi osobom niewidomym i niedowidzącym oraz niepełnosprawnym ruchowo korzystanie z zasobów BU lub materiałów własnych. W czytelni zbiorów specjalnych znajduje się komputer z klawiaturą brajlowską z dostępem do Internetu oraz autolektor* [Brzezińska-Stec 2007, Biblioteka..., s.42].

Fakt, iż użytkownikiem zbiorów Biblioteki Śląskiej [Aneks 1, poz. 12] może być każdy mieszkaniec województwa śląskiego, który ukończył 15 lat świadczy o jej dostępności. Ponadto: *Czytelnik [...] może zamówić książkę z dowolnego księgozbioru (wyluczając zbiory specjalne) do każdej czytelnicy czy wypożyczalni* [Prokop 1999, s. 49].

Podobnie, jak w przypadku białostockiej Biblioteki Uniwersyteckiej, podkreślona jest lokalizacja - blisko centrum Katowic, w pobliżu Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej. Dodatkowym elementem świadczącym o dostępności Biblioteki, jest parking ze 150 miejscami dla czytelników. Elementem ją obniżającym, jest stechnicyzowany system przechowywania i udostępniania zbiorów, bez bezpośredniego dostępu do książek [tamże s. 46-49]. System taki trudno nazwać zapraszającym i promującym niezależność. Tego typu organizację uzasadniano w następujący sposób: *zrezygnowano jednak – z przyjętego w bibliotekach uniwersyteckich – rozbudowanego systemu zbiorów podręcznych, umożliwiających sięganie po wydawnictwa wprost z półek w ogromnych czytelnicy, pełniących częściowo rolę magazynów księgozbioru podręcznego (tak będzie m.in. w warszawskiej bibliotece uniwersyteckiej). Biblioteka Śląska jest bowiem biblioteką naukową i znaczna część zbiorów rzadko wykorzystywana, musi być przechowywana w odpowiednich warunkach* [Majewski 1998, s. 18-23]

Na lokalizację, jako czynnik decydujący o dostępności przestrzeni bibliotecznej wskazano również w opisach Biblioteki Collegium Polonicum UAM w Słubicach [Aneks 1, poz. 39]: *w centrum Słubic, dokładnie przy rondzie prowadzącym od mostu z Frankfurtu nad Odrą; jest więc to wizytówka miasta, którą turysta widzi zraz po przekroczeniu granicy* [Twardak 2001, s. 225], [Śmiechowski 2001, s. 28] . Rolę tego czynnika podkreślono w opisie Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego [Aneks 1, poz. 25]: *Nowa biblioteka została zlokalizowana na terenie miasteczka akademickiego w południowej części Kortowa (dzielnica Olsztyna), będącego jednym z najpiękniejszych kampusów w Polsce – wśród zieleni, nad jeziorem, w sąsiedztwie gmachów dydaktycznych (Wydziału Humanistycznego, Wydziału Prawa i Administracji, Wydziału Medycyny Weterynaryjnej) i domów studenckich. Dodatkowo Założenia budowy nowego gmachu uwzględniały zasadę wolnego dostępu do zbiorów. Budynek dostosowany jest dla niepełnosprawnych, posiada m. in. stanowiska komputerowe dla niedowidzących* [Konieczna 2007].

Na słabą czytelność i niedostępność niektórych elementów przestrzeni bibliotecznej w opisie Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego [Aneks 1, poz. 6] zwrócił uwagę Daniel Załuski, pracownik naukowy Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej [Daniel Załuski, dok. elektr.]. W akapicie o pomieszczeniach do pracy indywidualnej zawarł

stwierdzenie: *Są to miejsca tajemne - używane tylko pracownikom naukowym uczelni na okres do czterech miesięcy. Niestety wejścia do nich niełatwo dojrzeć, wskazują na nie jedynie pełne drzwi zlokalizowane w ścianie szczytowej. Gra w ich poszukiwanie jest jak podążanie w kierunku wejścia w filmie The Cube. Co gorsza, kapsuły mają klaustrofobiczne wnętrza i niewielu pracowników naukowych z nich korzysta, przez co jest to przestrzeń bezużyteczna, martwa* [Załoski 2007, s.68].

- *varied* – różnorodna. Dająca możliwość wyboru przestrzeni do nauki zgodnie z preferencjami coraz bardziej zróżnicowanych klientów. Zapewnia dostęp do tradycyjnych i elektronicznych mediów. Pozwala na wybór stanowiska pracy o odpowiedniej wielkości. Mająca strefy zróżnicowanego oświetlenia, temperatury, hałasu. Oferująca dodatkowe usługi, takie jak kawiarnie, księgarnie, sklepy.

Różnorodność przestrzeni Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] w rozumieniu McDonalda, oferującej dodatkowe pozabiblioteczne usługi, dostęp do mediów tradycyjnych i elektronicznych, możliwość wyboru zróżnicowanych warunków pracy, jest zapowiedziana na etapie projektowym [Hollender; Kobierska-Maciuszko 1996] i potwierdzona po jego otwarciu [Kobierska-Maciuszko 2001].

O różnorodnych funkcjach jakie realizuje ta Biblioteka traktują akapity: *W ogromnym, przestronnym gmachu można spędzić cały dzień: poczytać lektury i czasopisma, zjeść śniadanie, obiad i kolację, wziąć odświeżający prysznic, kupić książki, wysłać listy do znajomych albo spotkać się z przyjaciółmi w kawiarence i potem wrócić do przerwanej lektury. Kiedy znudzi się ślęczenie przy biurku, studenci mogą sobie odpocząć w wygodnych, miękkich fotelach. A zesztywniałe po całym dniu kości łatwo rozprostować na ścianie wspinaczkowej lub grając w kręgle* [Centrum życia 2002, s.10]. *Zgiełk i ruch [...] znajdziemy tu filię banku, księgarnię, restaurację, bar salatkowy, kawiarnię połączoną z szatnią* [Trybuś 2003, s.9]. Wymienione aktywności spełniają również inne cechy dobrej przestrzeni, tworząc np. przestrzeń sprzyjającą i wzbogacającą czynnik *oomph*.

Również w opisie projektowanego nowego gmachu dla Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2] była zapowiedź przestrzeni różnorodnej: *sale do pracy zespołowej i indywidualnej, kawiarnia, sala konferencyjna* [Brzezińska-Stec 2001, s.2]. Możliwy będzie zatem wybór przestrzeni zależnie od potrzeb użytkowników. Już po oddaniu gmachu do użytku Biblioteka zachęca czytelników do „eksploracji” [Pędich 2005/2006, s. 123]. W Bibliotece Śląskiej [Aneks 1, poz. 12] w czasie opublikowania

cytowanego artykułu, większość zaplanowanych wcześniej funkcji świadczących o różnorodności jej przestrzeni była już wdrożona. W nowym gmachu od początku – otwarcie miało miejsce w październiku 1998 roku – użytkownicy mogli korzystać w czytelnich z oddzielonych półkami stolików, ustawionych asymetrycznie w małych grupach, lub wybrać indywidualne pomieszczenia z oddzielnymi wejściami, wyposażone w komputery. Każdy może odpocząć w otaczającym bibliotekę parku. Biblioteka Śląska realizuje liczne pozabiblioteczne funkcje: *Oprócz [...] wystaw i konferencji naukowych [...] koncerty, salony wydawców, kiermasze, szkolenia, spotkania z autorami poezji i prozy.[...]* W bibliotece znalazły również siedzibę: *Centrum Dokumentacji Europejskiej z czytelną Dokumentów Życia Społecznego, Śląska Biblioteka Muzyczna również z czytelną i siedziba Rady Kultury Województwa Śląskiego* [Prokop 1999, s. 49]. Posiada czytelnie specjalistyczne: *muzyczną, filmową, zbiorów specjalnych, dokumentów życia społecznego, mikroform, centrum dokumentacji europejskiej, samorządową, zbiorów śląskich* [Woszkowska; Wiśniewski 2008, s. 2].

Na możliwość korzystania z informacji dostępnej zarówno na nośnikach elektronicznych, jak i tradycyjnych i połączenie usług bibliotecznych z informatycznymi, wskazała w opisie Biblioteki Głównej Politechniki Świętokrzyskiej [Aneks 1, poz. 13] jej dyrektor Danuta Kapinos. Uzasadnia ona używanie pojęcia Centrum Zasobów Informacyjnych jako ekwiwalentu pojęcia biblioteka [Kapinos 2006, s. 11]. Zbiory sprzed 1980 roku są udostępniane w sposób tradycyjny, nowsze w systemie wolnego dostępu. W budynku znajdują się dwie sale konferencyjne i kawiarnia. Wybrać można odpowiednie dla siebie miejsce do pracy, w jednej z 16 kabin do pracy indywidualnej i zespołowej. Opis przedstawiony w artykule świadczy o różnorodności przestrzeni Biblioteki.

W opisie, oddanego do eksploatacji w listopadzie 2006 roku, gmachu Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego [Aneks 1, poz. 6] zauważono: *Pomimo industrialnego charakteru wnętrza, bardziej przywodzącego na myśl hałaśliwą maszynownię statku niż świątynię wiedzy, warunki do nauki są wyśmienite – zarówno do pracy indywidualnej, jak i zbiorowej. Dzięki licznym pomieszczeniom dodatkowym biblioteka może pełnić funkcję centrum wystawienniczego i konferencyjnego* [Załoski 2007, s. 68]. W innym miejscu wskazano jednak jej małe zróżnicowanie funkcjonalne *Biblioteka ma jedynie niewielką kafejkę w strefie wejściowej. Natomiast brak w niej całego zaplecza – wszelkiego rodzaju komercyjnych usług towarzyszących, wzmacniających kulturotwórczą rolę bibliotek, czyli księgarni, galerii sztuki, kawiarni, pubów – typowych dla współczesnych „hipermarketów kultury”, takich jak między innymi Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego* [tamże, s. 72].

Odniesienie do BUW uznaje się za symptomatyczne, świadczące, iż obiekt ten jest wzorcem i punktem odniesienia dla innych bibliotek w Polsce.

Na podstawie opisu otwartej w 2007 roku Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [Aneks 1, poz. 25] autorka uznała jej przestrzeń za różnorodną: *Nowoczesne rozwiązania zapewniają wolny dostęp do zbiorów. Są tu kabiny indywidualne i pokoje do pracy grupowej, kabiny ze sprzętem audiowizualnym, [...] Znalazło się miejsce na przestronną księgarnię [...] W przestronnym gmachu jest wiele wolnej przestrzeni, np. pod kopułą szklanego dachu. Będzie ona wykorzystana m.in. na kafejkę [Komputer... 2007]. Poświadczenie różnorodności zawarte jest również w słowach: *Ważnym elementem przestrzeni bibliotecznej są pomieszczenia przeznaczone na działalność dydaktyczną biblioteki. [...] Przewidziano do tych celów 2 sale dydaktyczne z pełnym wyposażeniem w sprzęt audiowizualny oraz pracownię komputerową na 20 stanowisk. Poza wspomnianymi salami przewidziana jest sala konferencyjna na 350 miejsc. Innym elementem, ważnym dla studentów uniwersytetu, jest czytelnia internetowa na 60 stanowisk, sale pracy grupowej i pokoje pracy indywidualnej. Uwzględnienie tych pomieszczeń gwarantuje użytkownikom miejsce do studiowania z uwzględnieniem ich preferencji, zwyczajów i upodobań. [...] W bibliotece znajduje się ponad 700 stanowisk dla czytelników, w tym ok. 300 stanowisk komputerowych. Istnieją ponadto 2 sale pracy grupowej – każda liczy po 10 miejsc, co ma sprzyjać wspólnej nauce i spotkaniom studentów, 8 pokoi pracy indywidualnej, 5 kabin wyposażonych w sprzęt audiowizualny oraz stanowiska komputerowe dla osób niedowidzących. [...] Na parterze znajduje się hall wejściowy z katalogami komputerowymi (40 stanowisk) i tradycyjnymi, głównym punktem informacyjnym, kawiarnią, księgarnią, [...] przewidziana jest też przestrzeń wystawowa [Konieczna 2007].**

- *interactive* – interaktywna. Dobrze zorganizowana przestrzeń, która ułatwia i zachęca do kontaktów pomiędzy użytkownikami i usługami bibliotecznymi. Zachowana jest równowaga przestrzeni przeznaczonej dla zbiorów, usług, czytelników i technik informacyjnych.

Fragment założeń programu użytkowego BUW [Aneks 1, poz. 45] będących podstawą relacji pomiędzy przestrzenią biblioteczną i użytkownikiem świadczy, że piszący je autorzy mieli na uwadze stworzenie interaktywnej przestrzeni w rozumieniu McDonalda: *Bibliotekarze istnieją w tej przestrzeni o tyle, o ile są potrzebni czytelnikom, jako kustosze poszczególnych dziedzin wiedzy [...] i przewodnicy kierujący czytelnika w obszar*

interesującej go kolekcji, gdzie na końcu kolekcji czeka na niego miejsce pracy – tradycyjny stół wieloosobowy lub pojedyncza „celka” wbudowana w linię regałów albo indywidualna kabina, którą można zająć na dłuższy czas [...] bez konieczności codziennego zwijania warsztatu [Hollender, Kobierska-Maciuszko 1996, s. 197]. W tak zorganizowanej przestrzeni bibliotecznej użytkownik ma możliwość samodzielnie lub z pomocą bibliotekarza poszukiwania interesujących go informacji. Przestrzeń biblioteki zachęca do pracy, do odpoczynku i do powracania, ma ludzki wymiar reagujący na potrzeby użytkownika- jest interaktywna.

Zorganizowanie na poziomie wysokiego parteru, tj. w miejscu, w które „wprowadzają” główne schody, holu katalogowo-informacyjnego, ze stanowiskiem informacji ogólnej i bibliotekarzem dyżurnym, tradycyjnym katalogiem kartkowym, terminalami katalogu on-line, ułatwia samodzielne poruszanie się użytkowników i korzystanie z usług bibliotecznych [Kobierska-Maciuszko 2001, Biblioteka... s.4].

Podobne pojmowanie przestrzeni interaktywnej wyłania się z opisu projektu Biblioteki Uniwersytetu w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2]. Założono, że na parterze, w holu wejściowym, *usytuowane będzie pierwsze stanowisko informacji ogólnej i katalogowej, wskazującej czytelnikom podstawowe kierunki poruszania się po bibliotece* [Brzezińska-Stec 2001, s. 1]. W obszarze wolnego dostępu, podzielonego na szerokie dziedziny wiedzy *planuje się stworzenie, dla każdej z nich, odrębnego stanowiska informacyjnego* [tamże, s. 3]. Organizacja budynku w już działającej Bibliotece jest jasna i przejrzysta. Sprawia, że czytelnik po jednej wizycie, łatwo odnajdzie interesujące go cele i bez trudu się po nim porusza [Pędich 2005/2006, s. 119].

- *conducive* – sprzyjająca. Wysokiej jakości przestrzeń motywująca i inspirująca ludzi, zachęcająca do refleksji i działalności akademickiej. Taką atmosferę może stworzyć wpływająca na wyobraźnię architektura, ekscytujące wnętrza wypełnione dobrze wykończonymi detalami, meblami, odpowiednim oświetleniem i kolorystyką. Projektujący przestrzeń biblioteczną powinni zwracać uwagę na hałas i akustykę.

Elementy takie jak: wolny dostęp do zbiorów, możliwość wyboru miejsca do pracy w dogodnej dla siebie atmosferze, bibliotekarz w roli łącznika między informacją, źródłem o niej i jej odbiorcą, są kompatybilne z cechami dobrej przestrzeni już omówionymi i niesprzeczne są z rozumieniem cechy: sprzyjająca. Te elementy podkreślają autorki publikacji o BUW [Aneks 1, poz. 45] [Kobierska-Maciuszko 2001, s.2] i Bibliotece

Uniwersytetu w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2] [Brzezińska-Stec 2001, s. 2]. Przykładem przestrzeni sprzyjającej jest również opis zapowiadanych funkcji Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [Aneks 1, poz. 25]: *nowy gmach biblioteki zapewni optymalny komfort pracy i nauki studentom i pracownikom Uniwersytetu. Ważny będzie również fakt, że Biblioteka stanie się miejscem spotkań, nie tylko naukowych, czy dydaktycznych, ale również towarzyskich. Liczymy, że nowa biblioteka będzie nie tylko magazynem i wypożyczalnią, ale również żywotnym ośrodkiem intelektualnym życia akademickiego* [Konieczna 2007, s. 32].

Danuta Konieczna, twórca programu użytkowego, ówczesny dyrektor Biblioteki, daje wyraz swojej znajomości trendów współczesnego budownictwa bibliotecznego. Z artykułu wynika, iż świadome działanie na etapie projektowania, a następnie kierowania biblioteką, rodzi szanse na stworzenia przestrzeni sprzyjającej – inspirującej ludzi, wyzwalającej potencjał do pracy akademickiej i do intelektualnego rozwoju.

Zwraca się uwagę na dodatkowe elementy dopełniające cechę: przestrzeń sprzyjająca. Są nimi pobudzające wyobraźnię elementy architektoniczne oraz wyposażenie i detale wykonane z materiałów dobrej jakości. Zilustrowane jest to np. w opisie Biblioteki Collegium Polonicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Słubicach [Aneks 1, poz. 39]:

*We wnętrzu szczególnie efektowne są otwarte schody na planie centralnym, z podestami wzmacniającymi dynamizm, mogące przywołać na myśl barokowe sposoby ożywiania przestrzeni. Skonstruowano je ze stali. Widoczny, ukazujący konstrukcję, wzmocniony blachą dwuteownik, na którym spoczywa bieg schodów, wygięto w Holandii. Stopnie i poręcze wykończono litym drewnem. [...] Ciepłe elementy wewnątrz, takie jak półki z książkami ustawione na jasnofioletowej wykładzinie, zamknięte są w chłodnej, szklanej obudowie [Śmiechowski 2001, s. 30-31] i kolejnym opisie BUW: *swoiste centrum – serce gmachu, stanowi przestrzeń pod szklaną kopułą, znajdująca się na przedłużeniu osi głównej hali Biblioteki [...] w sposób szczególny daje się odczytać głęboka, symboliczna myśl architekta. Postrzega on przestrzeń Biblioteki jako szczególne miejsce* [Trybuś 2003, s.10].*

Zaprzeczeniem cechy sprzyjającej przestrzeni są zdania zawarte w opinii o Bibliotece Śląskiej [Aneks 1, poz. 12]: *Przestronne i jasne pomieszczenia wydają się zbyt sterylne, odbierające atmosferę miejscu kojarzonemu z zaciszem kątów domowych. Brak bezpośredniego dostępu do książek może zniechęcać wielbicieli myszkowania wśród półek* [Prokop 1999, s. 49]. Takie zorganizowanie procesów bibliotecznych nie uwzględnia

ludzkiej potrzeby obcowania ze zbiorami oraz pozbawia użytkownika szansy znalezienia ciekawych dla siebie informacji, jeśli wcześniej o nich nie wiedział. Można odnieść wrażenie, że człowiek nie jest tu w centrum uwagi. Z punktu widzenia cech McDonalda taka organizacja procesów bibliotecznych jest mniej sprzyjająca, niż dobrze zaprojektowany system wolnego dostępu do zbiorów.

- *environmentally suitable* – odpowiednia dla środowiska. Przestrzeń z odpowiednimi warunkami dla czytelników, książek, komputerów, tj. o odpowiedniej temperaturze, wilgotności powietrza i małej ilości zanieczyszczeń. W nowoczesnych budynkach preferowana jest naturalna wentylacja, a oświetlenie, naturalne i sztuczne, uwzględnia wymagania ludzi i wyposażenia (np. ekranów komputerowych)

W Bibliotece Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego [Aneks 1, poz. 25] właściwe środowisko dla użytkowników, zbiorów, komputerów, utrzymywane jest w sposób zautomatyzowany. „Inteligentny budynek” wyposażony jest w zintegrowany system zarządzania mediami, który optymalizuje parametry środowiska wewnątrz przestrzeni bibliotecznej [Konieczna 2007, s. 32].

Opisując Bibliotekę w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2] autor zauważył: *Trudno dokładnie ocenić stałość środowiska biblioteki Uniwersytetu w Białymstoku: najbardziej rzucającym się w oczy aspektem jest tu przeszklona ściana frontowa, która ma liczne zalety, ale też pewne wady. Jej główną zaletą jest możliwość oświetlenia bardzo dużej części budynku naturalnym światłem, w stopniu bardzo rzadko spotykanym. Jednocześnie jednak może to powodować bardzo duże zmiany temperatury wewnątrz budynku i konieczność klimatyzowania pomieszczeń latem* [Pędich 2005/2006, s. 124]. Jest to przykład na złożoność materii i trudności w ocenie omawianej cechy. Część z parametrów, które ją opisują, odczuwana jest subiektywnie.

- *safe and secure* – bezpieczna i zabezpieczona. Przestrzeń bezpieczna dla ludzi, zbiorów, wyposażenia, danych i budynku. Na etapie projektu, zgodnego z przepisami uwzględnione jest ryzyko związane z przestrzenią biblioteczną. Uwzględniona jest ergonomia stanowisk pracy, zabezpieczenie sprzętu, funkcjonowanie biblioteki poza godzinami jej otwarcia.

Przedstawienie rozwiązań mających uczynić budynek bezpiecznym, a ludzi i majątek biblioteki zabezpieczonymi daje Ewa Kobierska-Maciuszko w opisie Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45]. Np. zagrożeniem był tam wysoki poziom wód gruntowych, gmach biblioteczny zlokalizowany jest w pobliżu Wisły. Projektanci zastosowali układ budynku, w którym zasoby biblioteki oddzielone są od otoczenia strefą ochronną: *Pod całością rozciągają się dwa piętra podziemne (garaż, handel, rozrywka) skutecznie izolujące zbiory biblioteczne przed niebezpieczeństwem zbyt wysokich wód gruntowych* [Kobierska-Maciuszko 2001, s. 2]. Najcenniejsze zbiory biblioteki przechowywane są w szczególnie dobrze zabezpieczonych pomieszczeniach: *W samym środku magazynu zwartego mieści się skarbiec Biblioteki izolowany ze wszystkich stron: regałami zwartymi, dwoma piętrami podziemnymi i trzema naziemnymi. Skarbiec ma wydzieloną część wystawowo-reprezentacyjną, dla zupełnie wyjątkowych gości i dwie części magazynowe: na najcenniejsze egzemplarze zbiorów specjalnych i negatywy - "matki" naszych mikrofilmów* [tamże, s. 3].

Ostatnie piętro, czyli poziom 3, to piętro zbiorów specjalnych i kolekcji XIX-wiecznej. Planujemy oddzielenie tego obszaru z możliwością wstępu dla niektórych, starannie wyselekcjonowanych, czytelników (tylko naukowcy, dla których piśmiennictwo XIX-wieczne jest warsztatem pracy badawczej) [...]. *Ze względu na wartość przechowywanych tu zbiorów wnętrza są szczególnie zabezpieczane w systemie kontroli dostępu, mają także oddzielny system klimatyzacji i inny system gaszenia pożaru. Tu, podobnie jak w skarbcu, zastosowano system gaszenia argonitem, we wszystkich innych pomieszczeniach są to tryskacze wodne (po wielu dyskusjach w gronie fachowców doszliśmy do uzgodnionej opinii, że w razie pożaru wodę łatwiej usunąć ze zbiorów niż pianę lub proszek, poza tym wielkich skupisk papieru nie sposób ugasić kilkoma gaśnicami)* [tamże, s. 6-7].

Oprócz biernego zabezpieczania zbiorów, wymagają one stałej konserwacji, dla której Biblioteka posiada odpowiednie warunki: *Pracownia Konserwacji Zbiorów, wszechstronna technologicznie (dzięki zapewnieniu właściwego wyposażenia), docelowo z komorą próżniową do dezynfekcji zbiorów i możliwością zainstalowania linii masowego odkwaszania papieru (oba działania - dezynfekcja i odkwaszanie - podstawowe dla zachowania drukowanej spuścizny kulturowej w skali następnego stulecia)* [tamże, s. 3]. Wypożyczanie książek w systemie wolnego dostępu wymaga stosowania odpowiednich technologii zabezpieczających: *Oczywiste jest, że konieczne były zmiany w procedurze udostępniania - czytelnicy, którzy chcą wypożyczyć książki z obszarów wolnego dostępu sami przynoszą je do jednego z czterech stanowisk wypożyczalni, gdzie fakt wypożyczenia*

zostaje poprzez sczytanie kodu kreskowego odnotowany w systemie, a pasek magnetyczny chroniący książkę przed kradzieżą dezaktywowany. Tym samym możliwe jest wyniesienie książki przez "bramkę" w wejściu głównym bez uruchamiania alarmu [tamże, s. 4].

Elementy powodujące, iż budynek jest bezpieczny i zabezpieczony wymienione są również w opisie Biblioteki w Olsztynie [Aneks 1, poz. 25]. Są to: klimatyzacja, monitoring, dostęp dla niepełnosprawnych [Konieczna 2007, s. 32].

- *efficient* – sprawny. Przestrzeń pozwalająca na ekonomiczne wykorzystanie miejsca, personelu i bieżących kosztów. Powstaje po rozważeniu alternatywnych do nowego budynku rozwiązań.

W publikowanej literaturze nie poświęcono uwagi problemom efektywności ekonomicznej przestrzeni bibliotecznej, ani na etapie inwestycji, ani też w fazie eksploatacji budynków. Problematyka ta nie była przedmiotem zainteresowania w publikacjach bibliotekarzy i architektów. Ze względu na wagę problemu można domniemywać, iż kwestie efektywności tych inwestycji były rozważane przez podmioty, które je finansowały.

- *suitable for information technology* – odpowiednia dla technik informacyjnych. Przestrzeń dostarczająca, w sposób elastyczny, informację dla użytkowników i personelu. Umożliwia korzystanie z rozwijających się technologii *ICT* (ang. *Information and Communication Technologies*), dzisiaj i w przyszłości. Daje możliwość korzystania z komputera i sieci Internetu z każdego punktu w budynku.

Podstawowe wymogi przestrzeni odpowiedniej dla technik informacyjnych spełnione są w Bibliotece Głównej Politechniki Świętokrzyskiej [Aneks 1, poz. 13]: *Aby zgromadzona informacja mogła szybko trafić do użytkownika, zapewniono odpowiednie zaplecze: 256 miejsc dla użytkowników, 95 komputerów z dostępem do Internetu oraz 2 SelfChecki (maszyny do samodzielnego wypożyczania i zwrotów). [...] Elektromagnetyczny system zabezpieczenia księgozbioru obejmuje procedury zarządzania materiałami bibliotecznymi w obszarach: udostępniania, przetwarzania, wydawania i zwrotów. Efektywne funkcjonowanie biblioteki jest możliwe dzięki systemowi personalizacji kart czytelniczych, na który składają się karty biblioteczne z kodem kreskowym oraz bramka wejścia. System identyfikuje nadany użytkownikowi status zgodnie z obowiązującym regulaminem*

udostępniania, a tym samym określa zakres usług, z których może korzystać [Kapinos 2006, s. 10].

Podobnie jest w Bibliotece Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego [Aneks 1, poz. 25]. *Inteligentny budynek posiada komputerowy system zarządzania wszystkimi znajdującymi się w nim instalacjami, jest klimatyzowany, monitorowany i dostępny dla osób niepełnosprawnych.[...]. Są [...] urządzenia do samodzielnego wypożyczania i zwrotów książek oraz system elektronicznego zabezpieczenia zbiorów przed kradzieżą. W bibliotece znajduje się 400 stanowisk komputerowych.* [Komputer...2007, s. 10].

W BUW [Aneks 1, poz. 45] zaprojektowano procesy biblioteczne z zastosowaniem technik informacyjnych, gdyż tylko tak możliwe jest sprawne funkcjonowanie biblioteki w ogóle, a wolnego dostępu do w szczególności *terminale katalogu online* zgrupowane w *poczwórnych gniazdach* (ze względów oszczędnościowych – *prostsze prowadzenie instalacji i jedna drukarka obsługująca 4 terminale*) zwanych przez projektantów *żabami*.[...] *Czytelnicy pragnący wypożyczyć książki z obszarów wolnego dostępu [...] sami przyniosą je do jednego z sześciu stanowisk wypożyczalni, gdzie fakt wypożyczenia zostanie odnotowany w systemie, a pasek magnetyczny chroniący książkę przed kradzieżą – dezaktywowany* [Hollender, Kobierska-Maciuszko 1996, s. 211-212].

- *oomph* - śmiała przestrzeń, która przyciąga wyobraźnię użytkowników i oddaje ducha uczelni. Cecha trudna do jednoznacznego zdefiniowania, określana bywa jako czynnik *wow*. Jest związana ze sztuką pogodzenia w projekcie wszystkich cech wyżej wymienionych.

Trudne do jednoznacznego zdefiniowania własności powodujące, iż przestrzeń biblioteczna wyposażona jest w cechę *oomph* (czynnik *wow*), związane są głównie z emocjami. One powodują, że na określenie budynku Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] użyto określenia *fenomen* [Trybuś 2003, s. 8]. Wyodrębnienie tej cechy przez McDonalda świadczy o kierunku myślenia o przestrzeni bibliotecznej, w której użytkownik i jego odczucia są coraz bardziej w centrum zainteresowania. Emocje są obecne w akapicie innego artykułu poświęconego BUW: *Kto raz zobaczył ten „zielony” budynek, nie pomyli go z żadnym innym. Zielone fasady, opatrzone monumentalnymi tablicami zawierającymi formuły matematyczne, zapisy muzyczne i cytaty z wybranych książek w kilku alfabetach. Porośnięty zielenią dach-ogród o powierzchni ponad hektara [...]. A wewnątrz- wejście zwieńczone ogromną rozwartą*

księgą z napisem HINC OMNIA (stąd wszystko) i ogromne kolumny z posągami filozofów[...]. Nie ma w Polsce drugiego budynku, w którym autorzy zawarliby tyle bardziej i mniej dosłownych symboli ze świata kultury i natury [Biblioteka Uniwersytecka 2006, s. 58].

ROBI WRAŻENIE. Już z zewnątrz burzy zwykle wyobrażenia. Na jej temat pisała zarówno prasa lokalna, jak i ogólnopolska. Zwracano uwagę zwłaszcza na wygląd nowego budynku, W jego kształcie wyszukuje się znaków śląskiego, międzywojennego modernizmu, dodatkowo zainspirowanego symboliką kwadratu.[...] Na wzgórzu odróżnia się brązem ścian od błękitu nieba i bielą podstawy od zieleni otaczających go drzew [Prokop, A. 1999, s. 46]. W taki sposób autorka wyraziła swoje odczucia opisując gmach Biblioteki Śląskiej [Aneks 1, poz. 12], który jak z treści artykułu wynika, wywiera duży wpływ na wyobraźnię. Ma w sobie to coś, co może świadczyć, iż posiada cechę oomph.

Przedstawiane opinie należą w przewadze do dyrektorów budowanych bibliotek, najbardziej wyczulonych na prawidłową realizację zatwierdzonych przez siebie planów (Hollender, Kobierska-Maciuszko, Konieczna i in.).

3.2 Projekty zrealizowane. Rozbudowy

Wszelkie rozbudowy, w tym obiektów bibliotecznych, podlegają ograniczeniom związanym ze stanem wyjściowym. O trudnościach związanych z rozbudową budynków pisał Aleksander Birkenmajer [Birkenmajer 1929a, s. 486-487]. Wobec tych stwierdzeń, przyjąć należy, że prawdopodobieństwo wystąpienia wszystkich, wyodrębnionych przez McDonalda, cech jest mniejsze w budynkach rozbudowywanych niż powstających od podstaw. Postanowiono sprawdzić to założenie na podstawie konkretnych artykułów opisujących rozbudowane budynki biblioteczne. Stwierdza się w oparciu o Katalog Budynków Bibliotecznych, że po roku 1989 zrealizowano w Polsce 7 obiektów rozbudowanych, spełniających kryteria bibliotek naukowych. Rozbudowy Książnicy Pomorskiej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 42] i Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej [Aneks 1, poz. 43] zakończono w 1999 roku. W dalszym porządku chronologicznym oddano do użytkowania: Bibliotekę Jagiellońską [Aneks 1, poz. 14] – 2001 r., Bibliotekę Gdańską PAN [Aneks 1, poz. 5] – 2005 r., Bibliotekę Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [Aneks 1, poz. 19] – 2006 r., Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego [Aneks 1, poz. 22] – 2006 r., Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. H. Łopacińskiego [Aneks 1, poz. 21] w Lublinie – 2007 r. Ustalono, że przeszukiwane bazy

Biblioteki Narodowej odnotowują (stan w grudniu 2010 r.) 32 artykuły o tego typu obiektach, z czego do analizy zakwalifikowano 20.

- *functional* – funkcjonalna. Przestrzeń, która funkcjonuje sprawnie, dobrze wygląda i jest trwała. Umożliwia dostarczanie najwyższej jakości usług. Funkcjonalność jest priorytetem najwyższym, ale przy poszanowaniu kryteriów estetyki. Uwzględnione są wymagania ludzi, książek, technologie informacyjne oraz wzajemne relacje pomiędzy nimi. Zachowana jest równowaga pomiędzy wymogami nauczania, uczenia się i prowadzenia pracy naukowej.

Opinia o funkcjonalności przestrzeni w rozumieniu zgodnym z McDonaldem, wyrażona jest w opisie rozbudowanej Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej [Aneks 1, poz. 43]. Autorka artykułu Elżbieta Dudzińska, w roku 2000 czyli w czasie jego publikacji była dyrektorem Biblioteki Politechniki Warszawskiej, przedstawiła efekty zakończonej w 1999 roku rozbudowy: *Biblioteka w nowym kształcie jest wynikiem współpracy bibliotekarzy z architektami. W opracowanych założeniach programowych określono: rolę Biblioteki Głównej jako podstawowego warsztatu naukowego i edukacyjnego dla studentów i pracowników PW oraz jako I Centralnej Biblioteki Technicznej; rozbudowę funkcji informacyjnej; zmiany w świadczeniu usług, przede wszystkim udostępniania zbiorów [...]* *Przewodnią ideą było stworzenie biblioteki, która ze względu na łączenie z funkcją naukowej biblioteki uczelnianej i Centralnej Biblioteki Technicznej, byłaby warsztatem studiów oraz pracy naukowej dla studentów i pracowników naukowych nie tylko własnej uczelni, ale wszystkich zainteresowanych naukami technicznymi i podstawowymi. Dotychczasowe warunki lokalowe Biblioteki Głównej nie pozwalały nawet na otwarcie czytelni, spełniającej potrzeby użytkowników, a zbiory przechowywane były w sposób niezgodny zarówno z przepisami bhp, jak i funkcjonalnością pracy.* Użytkownicy otrzymali według autorki artykułu nowoczesną przestrzeń biblioteczną, spełniającą – co wynika z opisu – również inne cechy dobrej przestrzeni [Dudzińska 2000].

W 2006 roku zakończono rozbudowę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego [Aneks 1, poz. 22] polegającą na dobudowaniu nowego sześciokondygnacyjnego budynku.

Funkcjonalność Biblioteki została podniesiona m.in. poprzez wdrożenie systemu *RFID*, a jej przestrzeń, dzięki temu stała się bezpieczna i zabezpieczona. Tym samym spełniają się w obiekcie, przynajmniej dwie cechy Mc Donalda. *Zastosowano najnowocześniejszy system ochrony i zabezpieczenia zbiorów RFID. Wykorzystuje on technologię fal*

radiowych, a dzięki integracji z systemem bibliotecznym ułatwia udostępnianie, umożliwia sprawne przeprowadzanie skonstru księgozbioru znajdującego się w wolnym dostępie oraz służy ochronie i zabezpieczeniu zbiorów. Ponadto: wdrożono elektroniczne zamawianie zbiorów z magazynu zamkniętego, zarówno objętych katalogiem komputerowym, jak również – dzięki nowym możliwościom systemu Horizon – zarejestrowanych wyłącznie w katalogach kartkowych. Pozwoliło to na ujednolicenie procesu udostępniania i całkowitą rezygnację z papierowych rewersów [Kowalewska 2007, s.1].

Na zależność funkcjonalności budynku od jego architektonicznej formy, zwrócona jest uwaga w opisie zakończonej w 1999 roku, pierwszej fazy rozbudowy Książnicy Pomorskiej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 42]. Pozytywny wpływ ma zwarta forma budynku: *Układ funkcjonalny nowego skrzydła jest bardzo prosty. Budynek to ogromna, zbliżona do sześcienu bryła, wtopiona niby klocek lego w narożną parcelę* [Majewski 2000, s. 41]. W budynku została zachowana tradycyjna forma udostępniania zbiorów oparta na trójpodziale przestrzeni bibliotecznej. Nie ma informacji o programie użytkowym dla docelowej organizacji biblioteki. Opisany w artykule stan jest pierwszą, a zatem przejściową fazą rozbudowy. Planowana jest faza druga, polegająca na modernizacji dwóch starszych budynków i faza trzecia – budowa kolejnego skrzydła. Dopiero wtedy możliwa będzie pełna ocena funkcjonalności rozbudowanej Biblioteki.

Sens funkcjonalnej przestrzeni, przy poszanowaniu kryteriów estetyki, oddany został przez Jadwigę Jaźwierską, pracownika Oddziału Zbiorów Specjalnych Biblioteki KUL, w zdaniu prezentującym najważniejsze założenia projektowe w rozbudowie Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [Aneks 1, poz. 19]: *zintegrowanie wystroju Czytelni Głównej [w dawnym budynku] z nową częścią Czytelni w nowym skrzydle* [Jaźwierska 2007, s. 103].

- *adaptable* - przystosowalna. Przestrzeń elastyczna, której sposób użytkowania można łatwo zmienić, bez ponoszenia nadmiernych kosztów.

Nie odnotowano opinii dotyczących przystosowalności w tej grupie obiektów. Sama rozbudowa istniejącej biblioteki jest formą przystosowania jej do nowych potrzeb. Można więc stwierdzić, że rozbudowa jest sama w sobie aktem przystosowania.

- *accessible* – dostępna. Zapraszająca przestrzeń społeczna, łatwo dostępna, promująca niezależność, z przejrzystym i atrakcyjnym systemem informowania. Spełnia wymagania użytkowników niepełnosprawnych, umożliwiając im korzystanie ze wszystkich usług.

Projektant rozbudowy Biblioteki Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14] Romuald Loegler uwypukla zrealizowane elementy projektowe, które z założenia miały uczynić przestrzeń biblioteczną, zapraszającą przestrzenią społeczną: *To widać w głównym trzonie komunikacyjnym [...], gdzie celowo ściany magazynu [...] zostały częściowo przeszkłone, tak aby idący po schodach czy jadący windą już wtedy miał poczucie bycia wśród książek. Biblioteka ma być jednym z elementów codziennego zdarzenia, ma być przyjazna, a nie mówić przez dziurkę od klucza: „możemy ci udzielić informacji, za trzy tygodnie dostaniesz książkę, jak ją łaskawie ściągniemy z półki”. Biblioteka powinna zapraszać wszystkich, także młodzież, [...]. W żadnym wypadku nie powinna sprawiać wrażenia, że jest świątynią dumania* [Loegler 2001, s. 23].

Podobne czynniki tworzą zapraszającą przestrzeń Książnicy Pomorskiej [Aneks 1, poz. 42]: *Efekt otwartości podkreślają szklane ściany elewacji, umożliwiające widok na fasady sąsiednich budynków.[...]. Najważniejszym założeniem projektowym była otwartość przestrzenna wewnątrz dla czytelników poprzez szerokie przeszklenia części ogólnodostępnych* [Majewski 2000, s. 42-43]. Dodatkowo podkreślony jest czynnik lokalizacji, decydujący o dostępności budynku Biblioteki: *Usytuowany jest w samym centrum miasta* [tamże, s. 41]. *Rozbudowa Gmachu Głównego* [Politechniki Warszawskiej, Aneks 1, poz. 43] *na rzecz Biblioteki spowodowała sytuację bardzo korzystną: usytuowanie jej w sercu Uczelni, co pozwoli na łatwy dostęp do Biblioteki i łączność z wieloma wydziałami i władzami Uczelni* [Dudzińska; Wojciechowska 1999, s. 45].

Spełnienie dostępności dla czytelników niepełnosprawnych zapowiedziane jest w opisie rozbudowy Biblioteki KUL [Aneks 1, poz. 19]: *przystosowanie biblioteki dla potrzeb osób niepełnosprawnych (windy, sanitariaty)* [Jaźwierska 2007, s. 102].

- *varied* – różnorodna. Dająca możliwość wyboru przestrzeni do nauki, zgodnie z preferencjami coraz bardziej zróżnicowanych klientów. Zapewnia dostęp do tradycyjnych i elektronicznych mediów. Pozwala na wybór stanowiska pracy o odpowiedniej wielkości. Mająca strefy zróżnicowanego oświetlenia, temperatury, hałasu. Oferująca dodatkowe usługi, takie jak kawiarnie, księgarnie, sklepy

Do ilustracji przestrzeni różnorodnej w rozbudowanych bibliotekach wybrano fragmenty trzech artykułów o Bibliotece Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14] fragment artykułu o Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej [Aneks 1, poz. 43] i fragment artykułu o Bibliotece Gdańskiej PAN [Aneks 1, poz. 5]. We wszystkich zaznaczona jest oferta dodatkowa. Podkreśla ją w Bibliotece Jagiellońskiej, ówczesny jej dyrektor: *Dwa wejścia dla publiczności wprowadzają czytelnika w budynek nr 2 w strefę kompleksu wystawowego, restauracyjnego i konferencyjnego* [Zamorski 1999, s. 37], oraz projektujący ją architekt: *Biblioteka to kuźnia wiedzy o książce, ale przede wszystkim placówka kulturalna, miejsce atrakcyjnych spotkań, wystaw* [Loegler 2001, s. 24]. Dodatkowo, niezależnie od wypowiedzi osób zaangażowanych w kreowanie tej powierzchni, możliwość realizacji oferty dodatkowej zaznaczona została w wypowiedzi Macieja Motaka, architekta, pracownika naukowego Politechniki Krakowskiej [Maciej Motak, dok. elektr.]: *Na parterze, w części niskiej wysuniętej przed zasadniczą bryłę budynku znajduje się [...] sala wykładowo projekcyjna dla 115 osób, wyposażona w sprzęt audiowizualny i kabiny do tłumaczeń. [...] Na parterze mieści się także hol wystawowy (wydzielony przeszkloną, całkowicie składaną ścianą) oraz bufet z zapleczem* [Motak 2001, s. 33]. Ten sam autor zauważył ponadto zróżnicowanie stanowisk pracy: *zaprojektowano czytelnię informacji naukowej i czytelnię multimedialną, [...] czytelnię naukową („profesorską”) wraz z ośmioma tzw. separatkami – przeszklonymi boksami do pracy indywidualnej* [tamże, s. 33-34]. Takie udogodnienie – pokoje pracy indywidualnej i zespołowej, otrzymali również użytkownicy rozbudowanej Biblioteki Politechniki Warszawskiej [Dudzińska 2000, s. 52].

W opinii Wandy Pętlickiej, wicedyrektora Biblioteki Gdańskiej PAN [Wanda Pętlicka, dok. elektr.], po rozbudowie biblioteka funkcjonuje jako jedna instytucja w dwóch, niepołączonych ze sobą budynkach. Jak wcześniej, tak i teraz przestrzeń biblioteczna wykorzystywana jest do organizowania zadań pozabibliotecznych. W tym sensie jest przestrzenią różnorodną [Pętlicka 2007, s. 30].

- *interactive* – interaktywna. Dobrze zorganizowana przestrzeń, która ułatwia i zachęca do kontaktów pomiędzy użytkownikami i usługami. Zachowana jest równowaga przestrzeni przeznaczonej dla zbiorów, usług, czytelników.

Nie ustalono opinii, które opisywałyby tę cechę w bibliotekach rozbudowywanych.

- *conducive* – sprzyjająca. Wysokiej jakości przestrzeń motywująca i inspirująca ludzi, zachęcająca do refleksji i działalności akademickiej. Taką atmosferę może stworzyć wpływająca na wyobraźnię architektura, ekscytujące wnętrza wypełnione dobrze wykończonymi detalami, meblami, odpowiednim oświetleniem i kolorystyką. Projektujący przestrzeń biblioteczną powinni zwracać uwagę na hałas i akustykę.

Mc.Donald definiując cechę przestrzeni sprzyjającej, zwrócił uwagę na rolę pobudzającej wyobraźnię architektury. O tym pisze architekt Grzegorz Stiasny w opisie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie [Aneks 1, poz. 21]: [...] *stała się rozpoznawalnym budynkiem w pejzażu Lublina. [...] Gra naturalnego światła-wpuszczonego przez całkowicie przeszklone ściany czy wąskie szczeliny okien, filtrowanego przez monumentalny portyk i przez delikatne drewniane lamele tworzy nastrój wewnątrz* [Stiasny 2008, s. 52]. *Czytelnicy pracujący w czytelni mogą się zrelaksować patrząc na piękny widok sąsiedniego kościoła powiatowskiego* [tamże, s. 56].

Przestrzeń Książnicy Pomorskiej [Aneks 1, poz. 42] jest sprzyjającą, również dzięki zastosowanym elementom architektonicznym: *kształt budynku wymyka się nieco ze spotykanych schematów formalnych i funkcjonalnych – zaskakuje prostym, lecz wyrazistym detalem, granitowymi gzymsami i ekranami, panoramicznymi windami, poruszającymi się za przeszkloną elewacją oraz jasnym i różnorodnym przestrzennie wnętrzem* [Majewski 2000, s.44].

- *environmentally suitable* – odpowiednia dla środowiska. Przestrzeń z odpowiednimi warunkami dla czytelników, książek, komputerów, tj. o odpowiedniej temperaturze, wilgotności powietrza i małej ilości zanieczyszczeń. W nowoczesnych budynkach preferowana jest naturalna wentylacja, a oświetlenie, naturalne i sztuczne, uwzględnia wymagania ludzi i wyposażenia (np. ekranów komputerowych)

Rozbudowę Biblioteki Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14] wykorzystano również do polepszenia warunków środowiska bibliotecznego tak, by temperatura, wilgotność i najmniejsza możliwa ilość zanieczyszczeń sprzyjała ludziom i urządzeniom: *Wyraźną poprawę warunków pracy bibliotekarzy i czytelnika przyniesie wprowadzenie klimatyzacji pomieszczeń w całym nowo wznoszonym budynku nr 2 oraz w Czytelni Głównej budynku nr1. Magazyny w budynku nr 1 oraz pomieszczenia o specjalnym przeznaczeniu (np.*

komputer centralny) uzyskają dwojaką wentylację mechaniczną: skojarzoną z całym systemem wentylacji budynku nr 1 oraz niezależną od niego [Zamorski 1999, s. 35].

W Książnicy Pomorskiej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 42] zdaniem Władysława Michnała [Michnał 2000, s. 18], pracownika Działu Instrukcyjno-Metodycznego Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, o odpowiednie warunki środowiskowe dba zaawansowana technologia: *Obiekt jest zrealizowany w technologii tzw. budynku inteligentnego, wyposażonego w kilkanaście systemów zabezpieczających. [...] System automatycznej regulacji i kontroli dla klimatyzacji mechanicznej (składa się z podsystemów centralnego ogrzewania, nawilżania, chłodzenia i odświeżania)* [Michnał 2000, s. 17].

O przestrzeni tworzącej odpowiednie warunki dla środowiska książek, szczególnie zabytkowych, wzmiankuje się przy opisie Biblioteki Gdańskiej PAN [Aneks 1, poz. 5]: *w skarbcach i magazynach zapewnia się im odpowiednią wilgotność i temperaturę, chroni przed światłem i szkodliwymi wpływami atmosferycznymi, wyspecjalizowaną opiekę wysokiej klasy konserwatorów papieru i skóry* [Pętlicka 2007, s. 28].

Rozbudowę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego [Aneks 1, poz. 22] także wykorzystano dla podniesienia jakości środowiska wewnątrz budynku: *Wszystkie instalacje w budynku - m.in. systemy wentylacji i klimatyzacji, sygnalizacja antywłamaniowa i przeciwpożarowa – administrowane są przez system komputerowy* [Kowalewska, A. 2007, s.1].

- *safe and secure* – bezpieczna i zabezpieczona. Przestrzeń bezpieczna dla ludzi, zbiorów, wyposażenia, danych i budynku. Na etapie projektu, zgodnego z przepisami uwzględnione jest ryzyko związane z przestrzenią biblioteczną. Uwzględniona jest ergonomia stanowisk pracy, zabezpieczenie sprzętu, funkcjonowanie biblioteki poza godzinami jej otwarcia.

Poprawę bezpieczeństwa wyjątkowo cennych zbiorów, zaakcentowano w opisie Biblioteki Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14]: *Biblioteka Jagiellońska dzięki tej rozbudowie zyska wreszcie skarbiec odpowiadający wartości przechowywanych tu zbiorów. Konstrukcja tego pomieszczenia spełni wymogi najwyższej klasy skarbcu bankowego. W założeniach przyjęto taką jego konstrukcję, aby wytrzymała złożenie się na niego całej masy budynku. Założenie to, znajdujące zresztą swoje uzasadnienie w dziejach bibliotek, wynika z przekonania, iż zbiory specjalne BJ nie powinny opuszczać miejsca ich przechowywania niezależnie od okoliczności [...]. Cały ruch czytelniczy będzie w ogromnym gmachu kontrolowany w 2 bramkach elektronicznych. Księgozbiór podręczny we wszystkich czytelnich dostępnych*

na omawianym poziomie i na poziomie o piętro wyższym będzie chroniony wkładkami elektromagnetycznymi [Zamorski 1999, s. 35 i 38].

Wysoki poziom bezpieczeństwa, użytkownikom i majątkowi biblioteki, mają zapewniać w budynku Książnicy Pomorskiej [Aneks 1, poz. 42]: *system nadzoru telewizji przemysłowej, zintegrowany system bezpieczeństwa obejmujący podsystemy kontroli i sterowania dostępu oraz sygnalizacji włamania i napadu, system sygnalizacji i gaszenia pożaru (wodą i gazem,; system zabezpieczenia przed wynoszeniem zbiorów bez rejestracji* [Michnal 2000, s. 17].

- *efficient* – sprawna. Przestrzeń pozwalająca na ekonomiczne wykorzystanie miejsca, personelu i bieżących kosztów. Powstaje po rozważeniu alternatywnych do nowego budynku rozwiązań.

Nie stwierdzono opinii dotyczących efektywności podejmowanych decyzji ekonomicznych, zarówno na etapie inwestycji jak i w okresie eksploatacji budynków bibliotecznych.

- *suitable for information technology* – odpowiednie dla technologii informacyjnych. Przestrzeń dostarczająca, w sposób elastyczny, informację dla użytkowników i personelu. Umożliwia korzystanie z rozwijających się technologii *ICT* (ang. *Information and Communication Technologies*), dzisiaj i w przyszłości. Daje możliwość korzystania z komputera i sieci Internetu z każdego punktu w budynku.

Autorki, zawodowo związane z Biblioteką Główną Politechniki Warszawskiej [Aneks 1, poz. 43] pisząc artykuł w trakcie rozbudowy biblioteki zapewniały, iż: *We wszystkich czytelnich, czytelnicy będą mieli dostęp do sieci komputerowej przez zainstalowane terminale oraz będą mogli podłączyć własny sprzęt. Zainstalowanie sieci komputerowej jest tak pomyślane, aby liczba komputerów mogła być zwiększana* [Dudzińska; Wojciechowska 1999, s. 48].

Potwierdzenie zaistnienia w rozbudowanej Bibliotece Politechniki Warszawskiej, przestrzeni zgodnej z definicją McDonalda, znalazło się w słowach: *Na każdej kondygnacji użytkownicy mają zapewniony dostęp do katalogów komputerowych oraz do samoobsługowych kserografów* [Mroczek 2003]. Podana jest informacja o elektronicznym systemie biblioteczno-informacyjnym (komputerowy katalog zbiorów własnych, dostęp do

katalogów innych, udostępnianie pełnotekstowych czasopism elektronicznych, baz bibliograficznych itp.)

Przestrzeń odpowiednia dla technologii informacyjnych została stworzona w rozbudowanej w roku 2006 Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego [Aneks 1, poz. 22]: *Biblioteka oferuje dostęp do kilkunastu elektronicznych baz danych pełnotekstowych zagranicznych czasopism naukowych oraz do innych dokumentów elektronicznych w sieci lokalnej uniwersytetu. Od 2007 r. wdrożono elektroniczne zamawianie zbiorów z magazynu zamkniętego[...]* Pozwoliło to na ujednolicenie procesu udostępniania i całkowitą rezygnację z papierowych rewersów. [...] Zastosowano najnowocześniejszy system ochrony i zabezpieczenia zbiorów RFID. Wykorzystuje on technologię fal radiowych, a dzięki integracji z systemem bibliotecznym ułatwia udostępnianie, umożliwia sprawne przeprowadzenie skontrum księgozbioru znajdującego się w wolnym dostępie oraz służy ochronie i zabezpieczeniu zbiorów [Kowalewska, A. 2007, s. 1].

- *oomph* - śmiała przestrzeń, która zdobywa wyobraźnię użytkowników i oddaje ducha uczelni. Cecha, trudna do jednoznacznego zdefiniowania, określana bywa jako czynnik *wow*. Jest związana ze sztuką pogodzenia w projekcie wszystkich cech wyżej wymienionych.

Ze względu na naturalne w przypadku rozbudowy ograniczenia, krępujące w pewnym stopniu inwencję i swobodę architekta, trudniej jest niż w przypadku nowych budynków osiągnąć efekt *oomph*. Mimo to i w tej grupie obiektów odnotowano realizacje wywierające duże wrażenie: *Rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej* [Aneks 1, poz. 14] *ma szansę stać się najważniejszym obiektem architektonicznym Krakowa początku dwudziestego pierwszego wieku.[...]Niepowtarzalny urok kompleksu Biblioteki Jagiellońskiej polega chyba na tym, że gmach spaja dwudziestowieczną historię architektury polskiej ogniskując w sobie najlepsze jej cechy.[...] W bryle przeglądają się zmagania architektów poszczególnych etapów budowy z monumentalną formą i logiką planu, służącego wygodzie użytkownika.[...] pod względem architektonicznym obiekt wydaje się wręcz podręcznikowym przykładem udanej wieloetapowej rozbudowy* [Stiasny, G. 2002, s. 28, 30-31].

3.3 Projekty zrealizowane. Adaptacje

Wszelkie adaptacje obiektów architektonicznych do nowej funkcji związane są z procesem zestarzenia się (wygaśnięcia) ich funkcji pierwotnej. Proces ten dotyka przede wszystkim wewnętrznego układu funkcjonalnego, ale przebieg adaptacji wiąże się ze zmianami w obrębie całego budynku, niekiedy wraz z otoczeniem. Następuje proces przystosowania przestrzeni do nowej funkcji. W tym znaczeniu spełnia się, umieszczona przez McDonalda na drugim miejscu, cecha przestrzeni przystosowalnej (ang. *adaptable*). Jacek Krenz, architekt, zauważa: *jak wszystko wokół nas, architektura [...] zmuszona jest iść z duchem czasów. Nie trzeba burzyć, wystarczy, że struktura ulegnie pewnym przekształceniom, by pojawiła się nowa funkcja* [Krenz 2010, s. 41]. Bogusław Szmygin, profesor Politechniki Lubelskiej, kierownik Katedry Konserwacji Zabytków we Wprowadzeniu do pracy zbiorowej o adaptacjach obiektów zabytkowych napisał: *W praktyce znaczącą większość obiektów zabytkowych trzeba w różnym zakresie adaptować do współczesnych funkcji użytkowych* [Szmygin 2009, s.5].

Literatura poświęcona transformacjom przestrzennym nie jest zbyt obszerna. Nie odzwierciedla skali działań w rzeczywistości. Zarówno w literaturze polskiej jak i zagranicznej prezentowane są konkretne obiekty, w tym biblioteki. Brakuje natomiast opracowań oceniających całokształt procesu adaptacji, będących pomocą w wypracowaniu metodyki postępowania. Szmygin napisał, że: *Współczesna teoria konserwatorska nie wskazuje jak należy szukać odpowiednich rozwiązań* [Szmygin 2009, s. 5]. W odniesieniu do obiektów bibliotecznych, za takie można uznać część materiałów opublikowanych po Seminarium LAG we Włoszech, w 2004 roku. Dodatkowo na uwagę zasługuje praca Marka Gawdzika *Przeobrażenia architektury: adaptacje, modernizacje, rehabilitacje* [Gawdzik 2005]. Autor jest pracownikiem naukowym Wydziału Architektury Politechniki Gdańskiej i jednocześnie praktykującym projektantem, w tym autorem adaptacji budynku poszkolnego na potrzeby Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pielplinie [Aneks 1, poz. 28]. Cała praca poświęcona jest problemom przekształceń funkcjonalnych w istniejących budynkach, z naciskiem na funkcję użyteczności publicznej jako odmiennej od funkcji mieszkaniowej czy biurowej. Autor skupia się głównie na rozwiązaniach architektonicznych z uwzględnieniem zagadnień estetycznych. Mówi o dobrym zorganizowaniu nowej przestrzeni w rozumieniu terminu przestrzeni sprzyjającej (ang. *conducive*). Wśród prezentowanych przez niego obiektów są trzy, które poddane działaniom adaptacyjnym, przyjęły funkcje biblioteczne. Żadna z nich nie jest biblioteką polską.

Michał W. Grzeszczuk napisał: *W kręgu zainteresowania teoretyków są głównie nowe budynki biblioteczne, znacznie rzadziej adaptacje innych budynków na potrzeby bibliotek* [Grzeszczuk 1999, s. 69].

W Katalogu Budynków Bibliotecznych zarejestrowałam 9 skończonych obiektów, które przechodząc transformację funkcjonalno – przestrzenną stały się budynkami bibliotecznymi. Budynek Książnicy Cieszyńskiej [Aneks 1, poz. 4] w Cieszynie poddany był zarówno rozbudowie, jak i adaptacji. Postanowiono opinie na jego temat poddać analizie w tym miejscu pracy, choć część adaptowana stanowi tylko 30% obecnej całości. Pozostałe obiekty to: Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wlkp. [Aneks 1, poz. 7], Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie [Aneks 1, poz. 18], Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej [Aneks 1, poz. 23], Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie [Aneks 1, poz. 28], Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu [Aneks 1, poz., 30], Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego [Aneks 1, poz. 40], Biblioteka Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 41], Biblioteka Główna SGGW w Warszawie [Aneks 1, poz. 44]. Do Katalogu nie została włączona Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach. Uroczyste otwarcie jej nowej siedziby miało miejsce w roku 1994, jednakże prace adaptacyjne budynku typu „Lipsk”, zakupionego z przeznaczeniem dla Biblioteki rozpoczęły się już w roku 1983. Dwa z adaptowanych budynków (Gorzów Wlkp. [Aneks 1, poz. 7], Kraków [Aneks 1, poz. 18]) to dawne koszary wojskowe⁶²; dwa (Szczecin PAM [Aneks 1, poz. 41], Warszawa SGGW [Aneks 1, poz. 44]) wcześniej służyły studentom jako klub i stołówka. Jeden z nich (Cieszyn [Aneks 1, poz. 4]) najdłużej pełnił funkcję mennicy miejskiej. Budynki Biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego [Aneks 1, poz. 40] oraz Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie [Aneks 1, poz. 28], to dawne budynki szkolne. Jeden (Łódź PŁ [Aneks 1, poz. 23]) jest budynkiem pofabrycznym. *Adaptacja obiektów przemysłowych na funkcje użyteczności publicznej jest stosunkowo nowym zjawiskiem, obejmującym ostatnie trzy dekady* [Gawdzik, 2005, s. 11]. *Wystarczająca nośność stropów jest jednym ze względów zmiany funkcji z przemysłowej na biblioteczną* [tamże, s. 92]. Biblioteka AWF w Poznaniu [Aneks 1, poz. 30] jest adaptacją istniejącej od lat 70-ych XX w. konstrukcji żelbetowej, bez pierwotnego przeznaczenia na funkcje biblioteczne. Fakt ten ograniczył zastosowanie niektórych rozwiązań [Prager 2005, s. 7].

⁶² Na podobny proces adaptacji budynku pokoszarowego oczekuje Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej – informacja na podstawie korespondencji elektronicznej autorki z pracownikiem BG PO w sierpniu 2008

Przeszukanie tych samych i wg tych samych kryteriów baz Biblioteki Narodowej co w przypadku obiektów samodzielnych i rozbudowanych, dało wynik (tylko) 11 tytułów o obiektach bibliotecznych adaptowanych. Dwa z nich dotyczą Książnicy Cieszyńskiej [Aneks 1, poz. 4], dwa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie [Aneks 1, poz. 18], dwa Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej [Aneks 1, poz. 23], jeden jest o Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie [Aneks 1, poz. 28], jeden o Bibliotece Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu [Aneks 1, poz. 30], jeden o Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego [Aneks 1, poz. 40], jeden o Bibliotece Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie [Aneks 1, poz. 41], jeden jest o Bibliotece SGGW w Warszawie [Aneks 1, poz. 44].

Literatura, choć niewielka, wyraźnie dzieli się na tę, która ocenia budynki w aspekcie funkcjonalnym i na oceniającą je jako dzieło artystyczne. W grupie pierwszej mieszczą się wypowiedzi Błażeja Fereta, Michała W. Grzeszczuka i Jerzego Lewandowskiego. Wszyscy są bibliotekarzami i prezentując zaadaptowane budynki, własne miejsca pracy przedstawili je przede wszystkim jako przestrzeń funkcjonalną (ang. *functional*) - budynek po adaptacji pozwalał na zaplanowanie i realizację klarownego układu procesów bibliotecznych [Grzeszczuk 1999, s. 73] i przestrzeń dostępną (ang. *accessible*) - biblioteka otwarta dla czytelników we wszystkie dni tygodnia, korzystanie z biblioteki uczyniono łatwym dla osób poruszających się na wózkach [Lewandowski 1999, s. 56]. B. Feret skupił się na funkcjonalności przede wszystkim w sensie dostarczania najwyższej jakości usług. Nie wspomnieli o zastosowanych kolorach, czy użytych materiałach, choć McDonald wartości estetyczne umieszcza, wprowadzając jako drugoplanowe, w ramach cechy *functional*. Estetykę budynku zauważyła natomiast Czesława Garnysz, w l. 1988 – 2003 pełniąca stanowisko dyrektora Biblioteki Politechniki Łódzkiej, pisząc o zakończonej w roku 2002 adaptacji: *Efektownie prezentujący się z zewnątrz budynek biblioteczny i równie estetyczne jego wnętrza [...] starannie odnowiona elewacja [...] nowoczesna i ciekawa aranżacja wnętrza, ich funkcjonalny sposób zagospodarowania i staranny wystrój* [Garnysz 2009, 127 i 187]. Jej uwagi o wdrożeniu systemu elektronicznego katalogowania, wyposażeniu sprzętowym, źródłach na nośnikach elektronicznych i rosnącej frekwencji przy stanowiskach komputerowych z jednoczesnym ignorowaniem katalogów kartkowych pozwala sądzić iż spełniona jest cecha: odpowiednia dla technik informacyjnych (ang. *suitable for information technology*) [Garnysz 2009, s. 130-136, 142, 155-157]. Uwaga o klimatyzacji, systemach ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowej, telewizji przemysłowej, całodobowej ochronie [Lewandowski 1999, s. 54] mieści się w definicji

cech przestrzeni odpowiedniej dla środowiska (ang. *environmentally suitable*) oraz przestrzeni bezpiecznej i zabezpieczonej (ang. *safe and secure*).

Grzeszczuk i Lewandowski zauważyli wartości wynikające ze współpracy architektów i bibliotekarzy, a Feret podkreślił, że adaptacja była zaprojektowana i zrealizowana zgodnie z normami obowiązującymi współczesne budownictwo biblioteczne. Dodatkowo, artykuł w *Przeglądzie Bibliotecznym* [Grzeszczuk, 1999] zawiera krótki przegląd polskiego piśmiennictwa powojennego dotyczącego budownictwa bibliotecznego.

Próba zinterpretowania wypowiedzi o Książnicy Cieszyńskiej [Aneks 1, poz. 4] w kontekście cech dobrej przestrzeni nastrocza pewne trudności. Artykuł Jerzego S. Majewskiego jest uzupełniony o wypowiedź K. Barysza, architekta. Wypowiedź ta jest przekazaniem założeń autorskich w oparciu o teorię systemowego obrazu świata węgierskiego filozofa Erwina Laszlo. Według tych założeń, biblioteka będąc sama w sobie systemem przestrzenno-funkcjonalnym, jest przede wszystkim jednym z elementów naturalnego systemu miasta. W tym duchu jest cały artykuł. Majewski zajmuje się budynkiem przede wszystkim na tle przestrzeni miasta, zaznaczając jego harmonijne wpisanie się w nią. Pomija organizację przestrzeni, pisze z pozycji publicysty – krytyka współczesnej architektury.

Ten nurt myślenia o bibliotece jest niezwykle trudny do skorelowania z zaprezentowanymi cechami – wzorcami. W pewnym sensie można go, zdaniem autorki, umieścić w pojęciowym zakresie cechy przestrzeni sprzyjającej (ang. *conducive*), jako przestrzeni inspirującej, podobnie jak wypowiedzi o transformacjach architektonicznych M. Gawdzika. Najbliższy jest jednak treściom ujętym w akapicie uzupełniającym prezentację cech, a traktującym bibliotekę jako miejsce fizyczne, gdzie można przeczytać m.in.: *many new libraries are landmark buildings, with a strong „sense of place”*⁶³ [McDonald 2006, s.115].

Dziennikarka Agnieszka Jaszkaniec – Gruszka, przedstawia głównie historię Książnicy i jej zbiory [Aneks 1, poz. 4] choć w artykule zawarta jest też informacja o nowym budynku i jego organizacji. Daje ona podstawę do wnioskowania, że nowa przestrzeń jest przestrzenią interaktywną (ang. *interactive*) i odpowiednią dla środowiska (ang. *environmentally suitable*) [Jaszkaniec-Gruszka 2001].

⁶³ wiele nowych budynków bibliotek staje się miejscami charakterystycznymi, symbolami swojego otoczenia (tłum. własne).

Podsumowanie

Nazwisko Andrew McDonalda, obecnie tak często przywoływanego w piśmiennictwie międzynarodowym, w analizowanych na potrzeby Rozdziału trzeciego, artykułach zostało wymienione przez Danutę Konieczną [Konieczna 2009a] i Lidię Szczygłowską [Szczygłowska 2008, s.467-469]. Można z tego wnioskować, iż większość autorów, reprezentujących środowiska mające decydujący wpływ na tworzenie bibliotek w Polsce, nie wykorzystało w swojej praktyce wiedzy przez niego podanej. Częściowo wynika to z faktu, iż McDonald opublikował cechy w roku 2006, a więc po czasie, kiedy była projektowana większość spośród bibliotek będących podmiotami omawianych artykułów. Nie umniejsza to możliwości użycia zestawu tych cech do oceny przestrzeni bibliotecznej teraz i w przyszłości. McDonald zebrał cechy wynikające z doświadczenia i można uznać, że stanowią one najnowocześniejszy wyraz tendencji w budownictwie współczesnym.

Doboru analizowanych artykułów dokonano w oparciu o dostępne elektronicznie bazy Biblioteki Narodowej [Bazy Biblioteki Narodowej, dok. elektr.], co oznacza, że wszystkie cytaty użyte w Rozdziale trzecim, pochodzą tylko i wyłącznie z artykułów w nich zarejestrowanych. Przytoczono wypowiedzi opublikowane w 21 tytułach czasopism polskich, na platformie EBIB i materiały konferencyjne. Część artykułów ma charakter popularyzatorski lub jest tylko informacją sygnałną. Korzystano z wersji papierowej i elektronicznej czasopism. Większość to czasopisma bibliotekoznawcze lub pokrewne: *Bibliotekarz*, *Bibliotekarz Podlaski*, *Bibliotekarz Zachodniopomorski*, *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, *EBIB*, *Gutenberg*, *Notes Wydawniczy*, *Polish Library Today*, *Poradnik Bibliotekarza*, *Przegląd Biblioteczny*, *Rocznik Biblioteki Narodowej*, *Wydawca*. Specjalistyczne tytuły z dziedziny architektury reprezentowane są poprzez: *Architektura & Biznes* i *Architektura Murator*. Pozostałe tytuły, w których znalezione interesujące materiały, to: *Atest. Ochrona pracy*, *Autoportret: pismo o dobrej przestrzeni*, *Forum Akademickie*, *Głos Akademii Podlaskiej*, *Konspekt*, *Roczniki Humanistyczne*, *Student niepełnosprawny*, *Śląsk*.

Przyjąć należy, iż kształtowanie przestrzeni bibliotecznej jest uwarunkowane wieloma czynnikami obiektywnymi. Należą do nich m.in.: środowisko, w którym ma powstać biblioteka, ilość i rodzaj zgromadzonych zbiorów, zwyczaje i nawyki użytkowników, poziom wykształcenia użytkowników, koszty niezbędne do stworzenia biblioteki, poziom rozwoju cywilizacyjnego, w tym poziom nauki i techniki. Pod

wpływem tych czynników i na skutek zebranych doświadczeń powstaje wiedza o tym jak w danych warunkach powinna być ukształtowana i zorganizowana przestrzeń współczesnej biblioteki. Andrew McDonald przedstawił zespół pożądanych cech, którymi powinna się charakteryzować dobrze zorganizowana, współczesna biblioteka. Czerpał z wcześniejszych doświadczeń, które znalazły odzwierciedlenie m.in. w sformułowanych przez H. Faulkner-Browna w roku 1979 zasadach, oraz z praktyki tworzenia przestrzeni bibliotecznej w ostatnich kilkunastu latach, w tym z praktyki własnej. Uznać można, że wyodrębnione przez McDonalda cechy tworzą zespół zasad, kierując się którymi można ukształtować optymalną przestrzeń biblioteczną, a znajomość cech dobrej przestrzeni bibliotecznej ma wpływ na jakość tworzonych obiektów.

Uwzględnianie przez projektantów skwantyfikowanej wiedzy i doświadczeń w tym zakresie pozytywnie wpływa na tworzone obiekty.

Praktyczna współpraca nad przestrzenią biblioteczną rozpoczyna się współcześnie od stworzenia przez bibliotekarzy p r o g r a m u u ż y t k o w e g o. Ma on decydujący wpływ na efekt końcowy współpracy architektów i bibliotekarzy. Możliwość dobrej współpracy bibliotekarzy i architektów przy pracy nad projektem, uwarunkowana jest posiadaniem umiejętności czytania dokumentacji technicznej przez bibliotekarzy. Analiza dokumentacji architektonicznej i budowlanej daje możliwość oceny, czy program użytkowy stworzony przez bibliotekarzy jest realizowany w wizji architekta. Tylko po spełnieniu tego warunku, obie grupy zawodowe posługując się tym samym językiem mogą rozwiązywać problemy projektowe bez kosztownych błędów i dodatkowych wydatków na etapie realizacji inwestycji.

Z treści analizowanych wypowiedzi wynika, iż część autorów programów użytkowych dla bibliotek, znała współczesne trendy w budownictwie bibliotek lub kierowała się wprost zbiorem zasad Faulknera-Browna. Byli to dyrektorzy tych bibliotek: Ewa Kobierska-Maciuszko i Henryk Hollender [Hollender; Kobierska-Maciuszko 1996], Danuta Konieczna [Konieczna 2007, s. 31], Halina Brzezińska-Stec [Brzezińska-Stec 2001, s. 2]. To właśnie w przypadku obiektów kierowanych przez tych autorów analiza z zastosowaniem kryteriów opartych o zestaw cech McDonalda wskazuje na najlepiej zaprojektowane biblioteki. Jest to potwierdzeniem tezy, iż skodyfikowana wiedza i doświadczenia są dobrym punktem wyjścia do tworzenia nowych bibliotek. Nie oznacza to, że inni autorzy programów użytkowych nie mieli podobnej wiedzy. W analizowanych publikowanych opiniach nie znaleziono jednak potwierdzenia, aby tak było.

Na podstawie zbadanych treści publikacji można stwierdzić, iż każda z opisanych w tym rozdziale bibliotek posiada część cech McDonalda. Więcej z tych cech posiadają obiekty budowane od podstaw, co jest zrozumiałe ze względu na większą swobodę projektantów (przy braku ograniczeń ze strony istniejących już budynków, które występują w przypadku rozbudów i adaptacji). Żaden z autorów artykułów odnalezionych w bazach: *Bibliografia artykułów z czasopism polskich* oraz *Polska Bibliografia Bibliologiczna (1995 -)* nie dokonał metodycznej oceny przestrzeni bibliotecznej, analizując bibliotekę pod kątem każdej z nich. Cechy te mają jednak charakter obiektywny i każdy dobrze zaprojektowany budynek spełnia przynajmniej ich część.

W żadnym z omawianych artykułów nie znaleziono informacji pozwalających ocenić, czy którakolwiek z omawianych bibliotek posiada przestrzeń sprawną (ang. *efficient*) w rozumieniu McDonalda. Świadczy to o braku opracowań traktujących o efektywności ekonomicznej inwestycji i kosztach eksploatacji obiektów bibliotecznych. Brak jest także publikacji, które porównywałyby alternatywne koszty różnych wariantów inwestycyjnych. Charakterystyczne jest to, iż autorami artykułów o bibliotekach są najczęściej twórcy ich programów użytkowych dyrektorzy bibliotek. Może to zmniejszać obiektywizm ocen, które przedstawili. W opiniach, których autorami są architekci, przeważają zagadnienia formalne i estetyczne nad funkcjonalnością i technologią. W artykułach bibliotekarzy jest odwrotnie, przeważają poglądy dotyczące organizacji, funkcjonalności i technologii.

W świetle przedstawionych wypowiedzi, największą liczbę cech McDonalda można odnaleźć w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45], Bibliotece Uniwersyteckiej w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2] i Bibliotece Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie [Aneks 1, poz. 25]. W związku z tym uprawniony jest sąd, podjęty na podstawie wyselekcjonowanych artykułów, iż najlepsze efekty współpracy architektów i bibliotekarzy osiągnięto w tych właśnie obiektach.

Oceny zawarte w omawianych artykułach nie są tożsame z obiektywną oceną przestrzeni bibliotecznej. Aby taka ocena mogła być przeprowadzona przy zastosowaniu cech McDonalda, należałoby przeprowadzić ją według metodologii gwarantującej niezależność, porównywalność i obiektywizm mierzenia wszystkich cech. Nie ma tych warunków obiektywnej oceny także inne badanie ankietowe wybranych polskich budynków bibliotecznych, przeprowadzone przez D. Konieczną. W badaniu tym wybrane budynki biblioteczne podlegały ocenie przez pracowników ocenianych bibliotek, co również skutkowało brakiem niezależności, obiektywizmu i porównywalności uzyskanego wyniku. [Konieczna 2009a i 2009b].

Nie stwierdzono w pracy, aby istniała korelacja pomiędzy wiekiem i ukończoną przez architekta uczelnią, a efektem jego pracy w postaci formy budynku bibliotecznego.

Za przełomowe w skali Polski, w okresie którego dotyczy praca, autorka uznaje dwie biblioteki wybudowane pod koniec lat 90-tych. Każda otwierała nową drogę do przyszłości budownictwa tego rodzaju obiektów. Jedną z nich jest oddana do użytku w 1999 roku Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] (elektroniczne bazy Biblioteki Narodowej rejestrują 18 artykułów na jej temat, spełniających kryteria doboru – stan: grudzień 2010), gdzie po raz pierwszy w Polsce na dużą skalę zastosowano wolny dostęp do zbiorów i gdzie, według cytowanych i omawianych opinii, występuje większość cech McDonalda. Na rolę BUW [Aneks 1, poz. 45] w kształtowaniu świadomości projektantów wskazują zawarte w tekstach różnych autorów odniesienia do tej biblioteki. [Brzezińska-Stec 2001, s. 2; Zamorski 1999, s. 42-43; Załuski 2007, s. 72 i inni].

Drugą jest Biblioteka Śląska [Aneks 1, poz. 12] (elektroniczne bazy Biblioteki Narodowej rejestrują 13 artykułów na jej temat, spełniających kryteria doboru – stan: grudzień 2010), która w nowym gmachu pracuje od roku 1998. W Bibliotece Śląskiej [Aneks 1, poz. 12] po raz pierwszy w Polsce zastosowano automatyzację na tak dużą skalę. Jednak odczuwalny jest w literaturze brak informacji, o tym jak mechanizm tej biblioteki funkcjonuje, jak jest oceniana z perspektywy ponad dziesięcioletniej działalności.

Pomiędzy tymi dwoma modelami nowoczesnych bibliotek mieści się całe spektrum możliwości. Krzysztof Zamorski, ówczesny dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej [Aneks 1, poz. 14] pisał w 1999 roku: *Rozwiązania techniczne zastosowane w Bibliotece Śląskiej nie były jeszcze na taką skalę nigdzie w świecie testowane. Myślę jednak, że ta biblioteka odegra ogromną rolę w rozwoju techniki bibliotecznego XXI w. [...]. Cieszę się, że powstanie w Polsce biblioteka uniwersytecka o tak szeroko zakrojonym programie wolnego dostępu do pól, jak to ma miejsce w Warszawie. Doświadczenia naszych warszawskich kolegów, podobnie jak i katowickich, będą dla nas wszystkich w Polsce niezwykle cenne. W Bibliotece Jagiellońskiej przyjęliśmy koncepcję zwiększenia dostępu do pól poprzez radykalne powiększenie księgozbiorów podręcznych nowych czytelników. Wychodzimy z założenia, że szybki transport elektroniczny i właściwie dobierane księgozbiory podręczne powinny dać w efekcie wysoki poziom obsługi czytelnika. [...] marzy nam się w Bibliotece Jagiellońskiej trzecia droga...* [Zamorski 1999, s. 42-43].

Henryk Hollender, pionier wolnego dostępu w polskich bibliotekach akademickich, w marcu 2009 roku napisał: *No to mamy jedną taką maszynę - Bibliotekę Śląską w Katowicach, piękną i dobrze utrzymaną, ale niezapewniającą tak ścisłego obcowania z*

książką, jak biblioteki z wolnym dostępem.[...] A zrobotyzowany magazyn, choć miłośnikowi wolnego dostępu może się wydawać odpowiedniejszy dla jakiejś biblioteki składowej, musi przynosić konkretne korzyści. Te jednak nie są szerzej znane, nie było sporu o koncepcję ani intelektualnej konfrontacji Biblioteki Śląskiej z Biblioteką Uniwersytecką w Warszawie, i nadal jedni bibliotekarze wychwalają „otwartość”, a drudzy - niepotrzebnie! - siedzą cicho nad swoimi inżynierskimi zabawkami [Hollender, 2009, s. 2-3]. Jest to wezwanie do dyskusji na temat, jak powinna być zorganizowana przestrzeń biblioteczna aby najlepiej realizowała cele, dla których powstaje. Pomimo dużej ilości budowanych współcześnie w Polsce bibliotek, rzetelnej dyskusji na ten temat dotychczas nie przeprowadzono.

O ile w roku 1999 dylemat dotyczący dróg rozwoju w kształtowaniu przestrzeni bibliotecznej jest zrozumiały, to dziś znając także krajowe doświadczenia z minionego dwudziestolecia autorka uważa, iż model przestrzeni bibliotecznej przyjęty przez twórców BUW był lepszy. Dowodem tego, jest ilość pozytywnych opinii opublikowanych na jej temat. W przypadku tej biblioteki najpełniej zrealizowane zostały postulowane przez McDonalda cechy dobrze zaprojektowanej przestrzeni bibliotecznej.

Na podstawie tych opinii uznać należy, iż Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego jest przykładem najlepszej współpracy bibliotekarzy i architektów w tworzeniu przestrzeni bibliotecznej w Polsce.

Rozdział czwarty

BADANIE WŁASNE ŚWIADOMOŚCI BIBLIOTEKARZY, ARCHITEKTÓW I INNYCH UŻYTKOWNIKÓW NA TEMAT KSZTAŁTOWANIA PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ

Wprowadzenie

Interesując się architekturą, a architekturą bibliotek w szczególności, autorka stwierdziła ze zdziwieniem, że w Polsce brakuje badań na temat oczekiwań użytkowników w stosunku do przestrzeni bibliotecznej. W świecie badania tego typu są prowadzone, w tym w ramach *OCLC*, a ich wyniki publikowane [Konieczna 2009a i Konieczna 2009b, s. 22]. Ponieważ celem funkcjonowania bibliotek jest maksymalne zaspokajanie potrzeb użytkowników, to stan taki może utrudniać realizację celu w Polsce. Konstatacja taka dała asumpt do rozpoczęcia badań i dłuższego zainteresowania autorki prezentowaną w rozprawie doktorskiej tematyką.

Elmar Mittler w roku 2008 napisał na temat trudności w badaniu opinii o przestrzeni bibliotecznej (co w pewnym stopniu wyjaśnia ich małą liczbę): *At the Utrecht Seminar of the LIBER Architecture Group, A. McDonald made an interesting proposal — seen more from the viewpoint of the librarian, but not disregarding architectural quality. Perhaps it is the user who has the most important view of the building. But we have rarely conducted user studies about buildings (perhaps better: we have rarely asked the users what they consider important), because such studies are rather costly and difficult to realise*⁶⁴ [Mittler 2008, s. 1].

Autorka przeprowadziła dwukrotnie: w latach 2003 i 2007 badania ankietowe wśród użytkowników bibliotek w tym bibliotekarzy i architektów [ankieta, Aneks 4]. Celem badań było uzyskanie informacji jak użytkownicy bibliotek oceniają jakość przestrzeni bibliotecznej i czy istnieje w tym zakresie jedność z poglądami bibliotekarzy i architektów.

⁶⁴ W trakcie seminarium *LIBER Architecture Group* w Utrechcie A. McDonald złożył interesującą propozycję - patrzeć bardziej z punktu widzenia bibliotekarzy, ale nie pomijając jakości architektury. Być może jednak, to spojrzenie użytkownika na budynek jest najważniejsze. Rzadko prowadziliśmy badania użytkowników na temat jakości budynków (a może trafniej: rzadko pytaliśmy użytkowników, co oni uważają za ważne) ponieważ takie badania są raczej kosztowne i trudne do realizacji (tłum. własne).

Otrzymano tym samym materiał empiryczny w łącznej postaci 250 wypełnionych kwestionariuszy, który jest uzupełnieniem dokonanej w Rozdziałach drugim i trzecim analizy treści opinii opublikowanych w literaturze fachowej. Badania własne umożliwiły skonfrontowanie opinii publikowanych z opiniami respondentów.

Ponieważ badania ankietowe były zaprojektowane w 2003 roku, a znaczna część poglądów i wniosków wynikająca ze znajomości piśmiennictwa opisana w Rozdziałach drugim i trzecim została sformułowana po roku 2003, a więc po dacie zredagowania ankiety badawczej, dlatego z wyników badań ankietowych wydobyto zagadnienia, które dostosowano do układu problemowego z Rozdziału drugiego. Układ ten wyłonił się w trakcie analizy opinii publikowanych, nie był ustalony na etapie budowania kwestionariusza. Autorka wybrała i zinterpretowała wypowiedzi respondentów na trzy kluczowe dla rozprawy doktorskiej tematy:

- **Użytkownik w centrum uwagi (4.2.1)** – odpowiedzi na pytania w kwestionariuszu ankiety nr: 1, 3a, 4, 8, 11
- **Biblioteka w otoczeniu (4.2.2)** - odpowiedzi na pytanie w kwestionariuszu ankiety nr 7
- **Biblioteka jako miejsce (4.2.3)** - odpowiedzi na pytania w kwestionariuszu ankiety nr: 2, 3b, 3c, 5, 6, 9, 10, 12

Kwestionariusz do ankiety [Aneks 4] został skonstruowany w 2003 roku i nie zawarto w nim wprost pytań o techniki cyfrowe, problematyka wpływu rewolucji cyfrowej nie będzie tutaj rozważana, choć autorka w pełni docenia jej wagę.

Badania ankietowe rozpoczęte przez autorkę w roku 2003 wynikały z więcej niż dwudziestoletniego doświadczenia pracy w bibliotekach naukowych, świadomości braków w ich funkcjonowaniu, ale także możliwości ich poprawiania i tworzenia nowych, lepszych bibliotek.

Badania ankietowe, na podstawie tego samego kwestionariusza, przeprowadzono w dwóch przedziałach czasowych – w roku 2003 i w roku 2007 na terenie Polski. Wyniki badań zakończonych w 2003 roku, zostały przedstawione przez autorkę na Ogólnopolskiej konferencji bibliotekarzy „Czytelnik czy klient?” (Toruń, Biblioteka Główna UMK, grudzień 2003) i opublikowane elektronicznie przez EBIB (Materiały konferencyjne nr 7) [Walczak 2003, dok. elektr.]. Późniejsze ich cytowania w literaturze bibliotekoznawczej [Batorowska 2007, s.2; Konieczna 2005, s. 8; Konieczna 2006; Pawłowska 2008, s. 456; Zybert 2004, s. 169 i 173] i w pracach studenckich [Krzak 2008, s. 7 i 70; Zborowska 2009, s. 15 i 21] utwierdziły autorkę w potrzebie prowadzenia badań, pośrednio

spowodowały ich kontynuację i poszerzenie. Badania autorki mogą być przydatne w aktualnej problematyce zarządzania przez jakość, czy w zagadnieniach kultury organizacyjnej. Zebrano informacje opisujące jakościowy model biblioteki z uwzględnieniem głównie kryteriów architektonicznych oraz skorelowanej z nim organizacji przestrzeni i organizacji pracy bibliotek. Dają po części obraz i ocenę bibliotek z punktu widzenia użytkowników, architektów i bibliotekarzy. Zarysowują także socjologiczny obraz zbiorowości osób ankietowanych.

4.1 Opis badań własnych i respondenci.

Zgodnie z celem Rozdziału czwartego wybraną społeczność poddano szczegółowej analizie. Jej członkowie wyznaczyli podmiotowy zakres badań. Przyjęto założenie, że uzyskane dane są opiniami wziętymi z populacji, w której dobór próby był losowy, ukierunkowany [Nowak 2007, s.301-302]. Ankiety rozprowadzono drogą internetową, lub dostarczono osobiście do środowisk akademickich i do osób z wykształceniem wyższym, starając się aby dotarły przede wszystkim do obecnych lub przyszłych bibliotekarzy i architektów. Poszukiwano informacji, które mogłyby być poddane analizie a jej wynik zastosowany jako materiał źródłowy do pracy. Wybrano socjologiczną metodę badań, stosując technikę badań sondażowych (ang. *survey research*; fr. *enquête sociologique*, *enquête par sondage*; niem. *Umfragen*, *Meinungsumfragen*), by na podstawie informacji uzyskanych od grupy osób przy pomocy ankiet, konstruować opinię o większej zbiorowości zwanej populacją. W przypadku tych badań, liczba 250 ankiet pozwala jedynie na sondażowe wnioski. W trakcie badania, a szczególnie na etapie analizowania wyników, autorce towarzyszyła świadomość istnienia teorii błędu z jednoczesną świadomością, że błąd jest nieodłącznie związany z prawdopodobieństwem. Autorka zbudowała ankietę, dokonała doboru próby, wybrała teren badań ograniczając go do obszaru Polski, zebrała informacje a potem je przetworzyła i oceniła. Badania przeprowadzono w roku 2003 i w 2007. Treść pytań ankietowych w obu przypadkach była taka sama, co umożliwiło uchwycenie tendencji zmian. Ankieta była autorska i anonimowa [Aneks 4], zawierała pytania tzw. otwarte i pytania tzw. zamknięte pozwalające na wybór przez respondenta jednej z kilku podanych odpowiedzi. Badania pokazały, że ankietowani mieli trudności z pytaniami otwartymi i nie zawsze udzielali odpowiedzi. Uwzględniano cechy obiektywne (mieralne) jak i subiektywne. Relacje procentowe między danymi

przedstawione są poprzez wykresy kołowe. Wykresy słupkowe są ilustracją struktury dominanty (jednokolorowe), bądź wielkości wskazań (wielokolorowe).

Dominanta to cecha występująca najczęściej. Próba jest niewielka, choć ogólnopolska, z założenia ma na celu ukazać tendencje w rozwoju świadomości użytkowników na temat funkcjonalnego budownictwa bibliotecznego.

O sformułowanie opinii poproszono architektów, bibliotekarzy (do tej grupy zaliczono także inne zawody w ramach dyscypliny bibliotekoznawstwo) i innych (rzeczywistych czy potencjalnych) użytkowników bibliotek naukowych. Wszyscy ankietowani mieli wykształcenie wyższe, bądź byli w trakcie studiów akademickich, traktowani byli jako wspólny klient biblioteki. Respondenci byli użytkownikami wewnętrznymi (pracownicy) oraz zewnętrznymi polskich bibliotek. W roku 2003 rozprawdzono 215 kwestionariuszy, otrzymano 170 wypełnionych. W roku 2007 rozprawdzono 100 kwestionariuszy, odebrano 80 wypełnionych. Uzyskano i opracowano łącznie 250 ankiet.

UCZESTNICY BADAŃ:

Rok 2003 - osób 170 = 100%

Rok 2007 - osób 80 = 100%

Respondentów poproszono o odpowiedź na pytanie czy są związani zawodowo z:

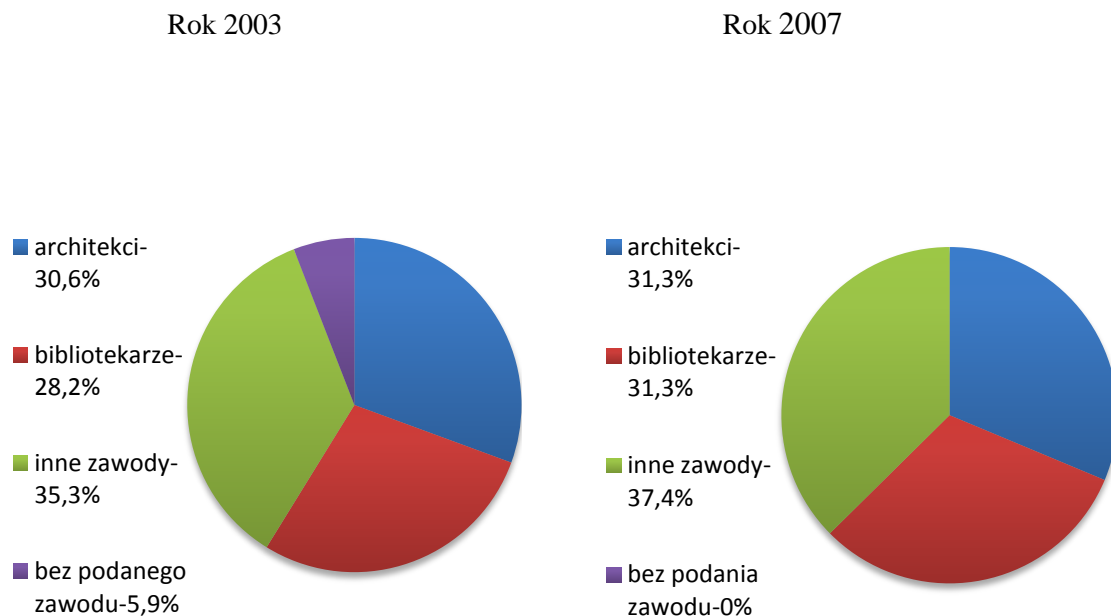
- ❖ Architekturą
- ❖ Bibliotekarstwem / Bibliotekoznawstwem
- ❖ Inną dyscypliną (jeśli tak, podać z jaką)

Następnie o podanie czy są w grupie wiekowej:

- ❖ Do 25 lat
- ❖ Od 26 do 40 lat
- ❖ Od 41 do 60 lat
- ❖ Powyżej 60 lat

Wykres 1.

PRZYNALEŻNOŚĆ ZAWODOWA ANKIETOWANYCH

Rok 2003: architekci-52 osoby, bibliotekarze-48 osób, inne zawody-60 osób, bez podanego zawodu-10 osób.

Rok 2007: architekci-25 osób, bibliotekarze-25 osób, inne zawody-30 osób, bez podanego zawodu-0 osób.

Źródło: Opracowanie własne 2010

Tabela nr 5. Struktura zawodowa respondentów ankiety

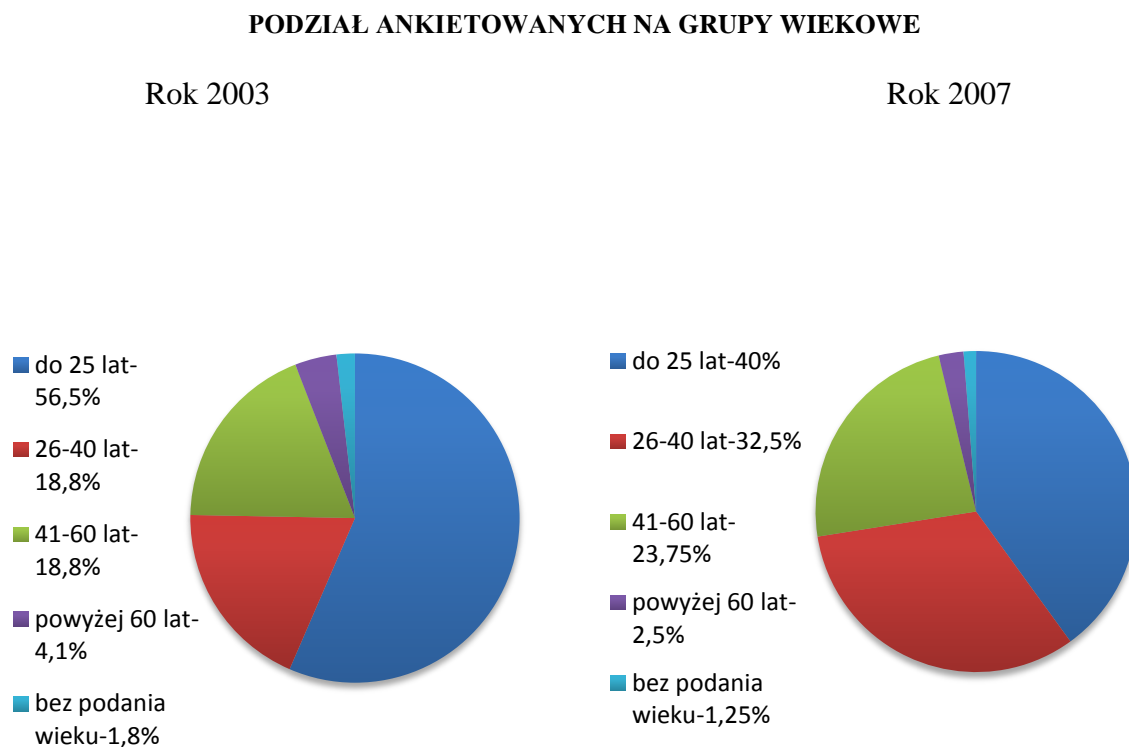
zawód	rok 2003	rok 2007
architekci	30,6%	31,3%
bibliotekarze	28,2%	31,3%
inne zawody	35,3%	37,4%
bez podanego zawodu	5,9%	0%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Do architektów i bibliotekarzy zaliczono również studentów obu kierunków, potencjalnie przyszłych projektantów lub pracowników bibliotek. Łączny udział tych dwóch grup zawodowych w badanych próbach wynosił ok. 60%. Dominujący udział architektów i bibliotekarzy był zamierzony, po to aby respondenci mieli wysokie kompetencje w zakresie, którego dotyczyło badanie. Oprócz kompetencji zawodowych uznano, iż

kompetencje użytkowników wynikają z częstego korzystania z usług bibliotecznych, dlatego znaczna część ankiet rozprawdzona była w czytelnich bibliotek. Grupa *inne zawody* cechuje się dużą różnorodnością podanych przez respondentów profesji i nie można w niej wyróżnić żadnej dominującej.

Wykres 2 a

Rok 2003: do 25 lat-96 osób, 26-40 lat-32 osoby, 41-60 lat-32 osoby, powyżej 60 lat-7 osób, bez podania wieku-3 osoby.

Rok 2007: do 25 lat-32 osoby, 26-40 lat-26 osób, 41-60 lat-19 osób, powyżej 60 lat-2 osoby, bez podania wieku-1 osoba.

Źródło: Opracowanie własne 2010

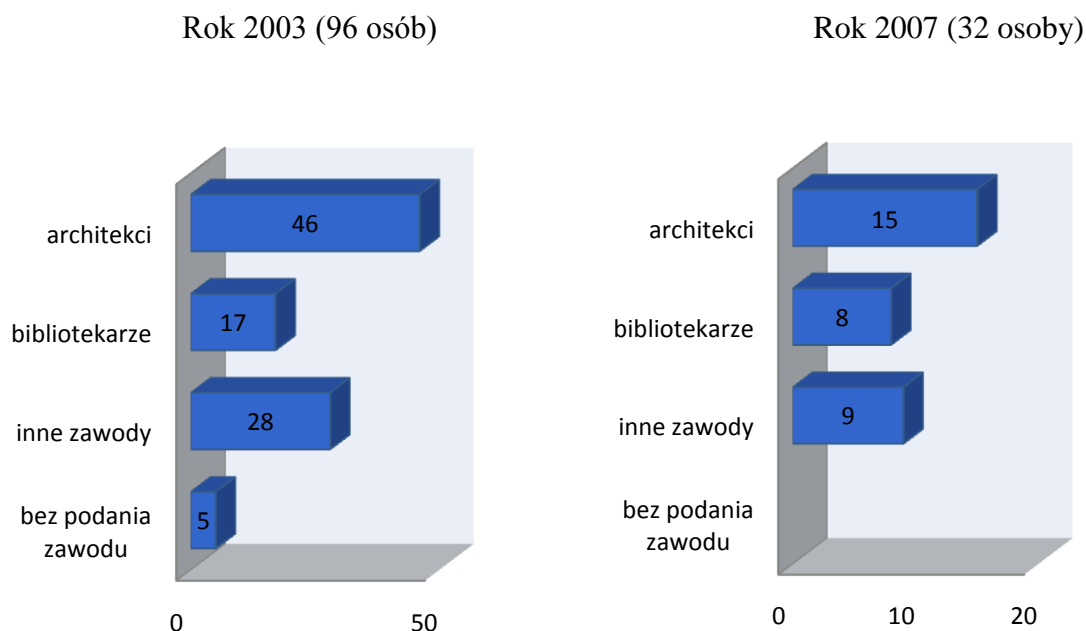
Tabela nr 6. Struktura wiekowa respondentów ankiety

wiek	rok 2003	rok 2007
do 25 lat	56,5%	40%
od 26 do 40 lat	18,8%	32,5%
od 41 do 60 lat	18,8%	23,75%
powyżej 60 lat	4,1%	2,5%
bez podania wieku	1,8%	1,25%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 2 b

Struktura dominanty - przekrój zawodowy w grupie wiekowej do 25 lat

Źródło: Opracowanie własne 2010

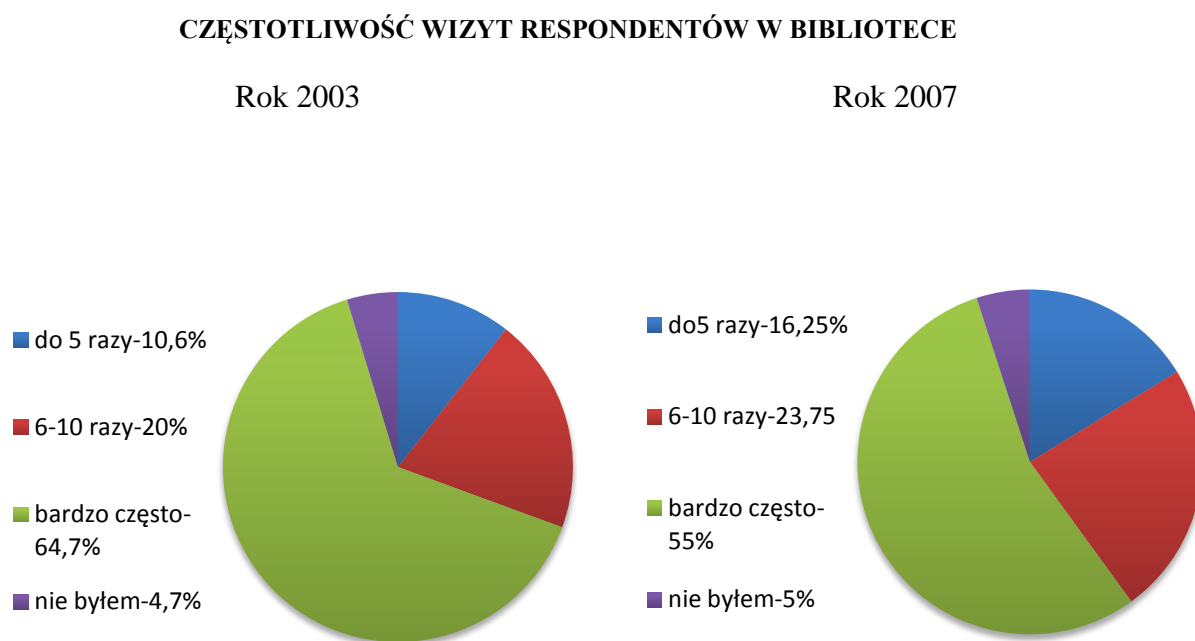
Świadomie skierowano kwestionariusze do ośrodków, w tym bibliotek akademickich, by uzyskać opinie ludzi młodych, bo ich wyobrażenia jako przyszłych projektantów i użytkowników o organizacji przestrzeni bibliotecznej są niezwykle istotne. Respondentów podzielono przyjmując kryterium wieku, według czterech przedziałów. Najwięcej osób w obu badanych grupach to ludzie młodzi (do 25 lat), studenci bądź ludzie właśnie rozpoczynający swą drogę zawodową. W roku 2003 było ich 96, tj. 56, 5% badanej próby. W roku 2007 32 osoby, tj. 40 %. W tej grupie wiekowej, na obu etapach badania, wystąpił w przybliżeniu 47% udział architektów (czy raczej studentów architektury). Uznaje się to za ważne, bo to oni będą projektować (i użytkować) przyszłe biblioteki. Najslabiej reprezentowaną grupą wiekową są ludzie powyżej 60 lat, ten wiek zadeklarowało w roku 2003 osób 7, tj. 4%, w roku 2007 osób 2, tj. 2,5%. Dwa pozostałe przedziały wiekowe to 26-40 lat i 41-60 lat .

W kwestionariuszu świadomie nie postawiono pytania o jakość i wielkość księgozbioru. Poprzez analizę zbiorowej opinii (170 + 80) podjęto próbę wyłonienia innych, obok tak oczywistego jak księgozbiór, elementów „sprowadzających” czytelnika do biblioteki, próbując dociec na ile są one zależne od architektonicznych założeń projektowych.

4.2 Analiza wyników badań

Z uzyskanych odpowiedzi przedstawiono dane porównawcze zebrane w 2003 i 2007 roku, co pozwoliło na określenie kierunków zmian w świadomości badanej populacji. Starano się ustalić kompetencje osób biorących udział w badaniach. Pozwoliły na to m.in. odpowiedzi na pytanie o częstotliwość wizyt w bibliotece (pkt.1 ankiety) [Aneks 4].

Wykres 3

Rok 2003: do 5 razy-19 osób, 6-10 razy-33 osoby, bardzo często-110 osób, nie byłem-8 osób.
Rok 2007: do 5 razy-13 osób, 6-10 razy-19 osób, bardzo często-44 osoby, nie byłem-4 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

Tabela nr 7. Częstotliwość wizyt w bibliotece w ciągu ostatnich 12 miesięcy

częstotliwość wizyt	rok 2003	rok 2007
do 5 razy	10,6%	16,25%
od 6 do 10 razy	20%	23,75%
bardzo często	64,7%	55%
nie byłem	4,7%	5%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Z czterech możliwych wyborów w obu latach zdecydowanie najwięcej osób odpowiedziało: jestem bardzo często. W roku 2003 w ten sposób odpowiedziało niemal 65% badanych, w roku 2007- 55%. Tylko 8 osób, tj. 4, 7 % zakreśliło w roku 2003 odpowiedź: w ogóle nie chodzę do biblioteki. W roku 2007 były to 4 osoby, tj. 5%. Podobnie procentowo rozłożyły się wskazania w poszczególnych grupach zawodowych i wiekowych. Takie dane pozwalają założyć, że ankietowani znali biblioteki, zasady ich funkcjonowania i organizacji. Mimo tendencji malejącej częstotliwości odwiedzin biblioteki, dane te burzą przedstawiane niekiedy teorie o rychłym upadku tradycyjnego bibliotekarstwa i czytelnictwa, a dodatkowo nawet gdyby nie do końca były rzetelne, to i tak świadczą o tym, że ankietowani uznali, że bywanie w bibliotece jest zwyczajem, który nobilituje. Uznaje się przy tym za prawidłowość, że dostępność katalogów online i zasobów cyfrowych bibliotek ma wpływ na zmniejszanie się wizyt w fizycznej przestrzeni biblioteki. Wobec deklaracji wysokiej potrzeby korzystania z biblioteki, temat: użytkownik w centrum uwagi, uznaje się za pierwszoplanowy. Koncentracja na spełnianiu oczekiwań użytkowników, może mieć wpływ na potrzebę i częstotliwość bywania w bibliotece.

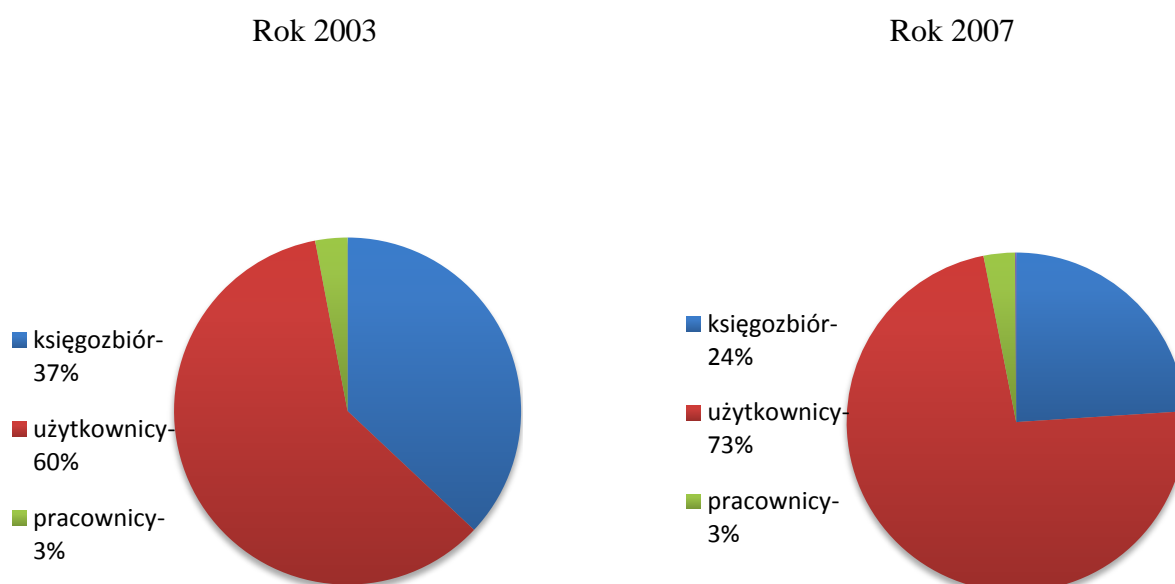
4.2.1 Zagadnienie: Użytkownik w centrum uwagi

W celu zbadania opinii na temat nadrzędnego celu działania biblioteki, zadano pytanie o kolejność realizowania potrzeb trzech podstawowych zbiorowości, które funkcjonują w środowisku bibliotecznym. Uznano, iż kolejność wynikająca z postawionego w ankiecie problemu, odzwierciedla opinie o kolejności priorytetów, które powinny być realizowane przez bibliotekę. W punkcie 3a ankiety [Aneks 4] poproszono respondentów o ustalenie hierarchii w zaspokajaniu potrzeb: księgozbioru, użytkowników i pracowników bibliotek.

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że rozpoczynając prace nad projektem (Wykres 4a) ankietowani mieliby na uwadze przede wszystkim użytkowników, przy wyraźnej tendencji wzrastającej takiego wskazania (w roku 2003: 60%, w roku 2007: 73%), w tym w grupie bibliotekarzy. Tylko 3% ankietowanych uznało, że na początku projektowania należy wziąć pod uwagę pracowników biblioteki. W odpowiedziach zaznaczano, że podane kryteria: użytkownicy, księgozbiór, pracownicy, są sobie równoważne i zakreslano je wspólnie, opatrując dodatkowym komentarzem.

Wykres 4a

PREFERENCJE W PROJEKTOWANIU PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ

Rok 2003: księgozbiór-63 osoby, użytkownicy-102 osoby, pracownicy-5 osób.

Rok 2007: księgozbiór-19 osób, użytkownicy-59 osób, pracownicy-2 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

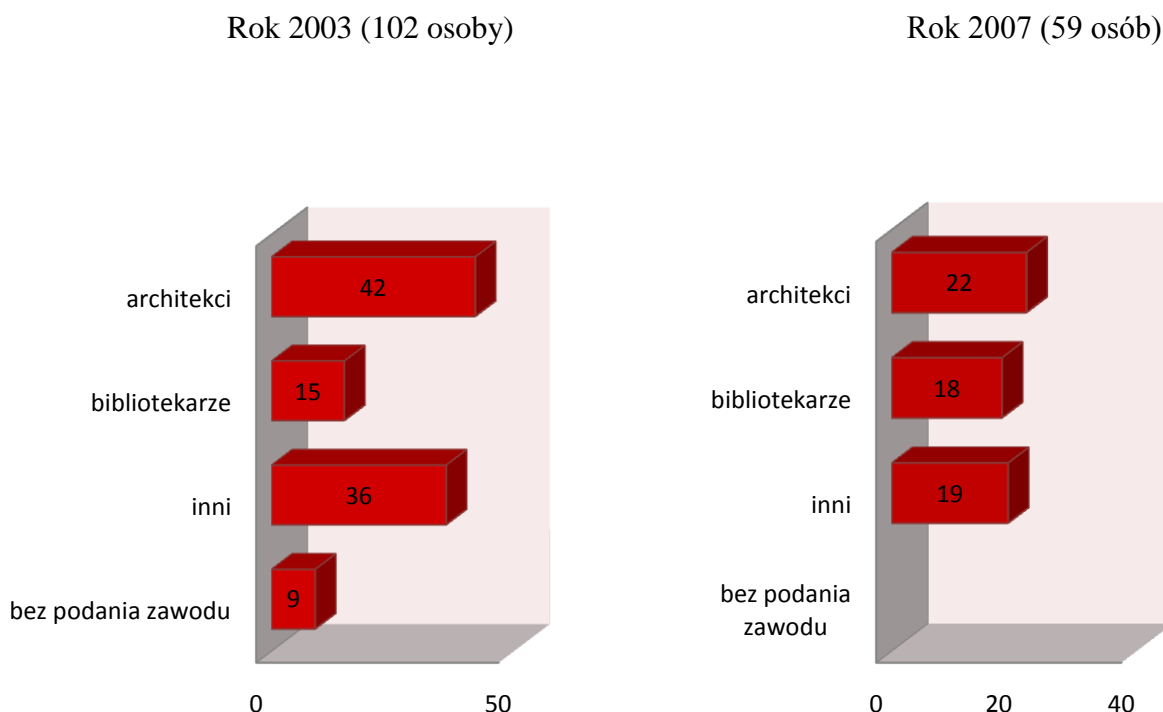
Tabela nr 8. Preferencje projektowe według respondentów ankiety

zaczynasz od projektowania miejsca dla:	rok 2003	rok 2007
księgozbioru	37%	24%
użytkowników	60%	73%
pracowników	3%	3%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 4b

Struktura dominanty - przekrój zawodowy uznających potrzeby użytkowników za najważniejsze w projektowaniu

Źródło: Opracowanie własne 2010

Spośród grup zawodowych najsilniejsza tendencja „na użytkownika” przejawia się w odpowiedziach architektów. W roku 2003, 42 spośród 52 architektów (81%), a w roku 2007 22 spośród 25 architektów (88%) wskazało na potrzeby użytkownika, jako najważniejsze do uwzględnienia w projektowaniu. Można założyć, że wskazania te są obrazem wiedzy, jaką otrzymują w procesie kształcenia. Analizując tę część odpowiedzi należy przyjąć, że nowy projekt biblioteki zapewni czytelnikowi komfort jej użytkowania, tj. zagwarantuje odpowiednie miejsca pracy indywidualnej i grupowej, miejsca wypoczynku indywidualnego i grupowego, maksymalną dostępność, tj. parkingi samochodowe i rowerowe, podjazdy dla niepełnosprawnych, a także inne udogodnienia np. wrzutniki do zwrotu książek poza godzinami pracy biblioteki. W grupie bibliotekarzy wskaźnik ten wyniósł odpowiednio 31% w roku 2003 i 72% w roku 2007, co świadczy o dużej zmianie w świadomości bibliotekarzy.

Odpowiedzi są potwierdzeniem, jak niezauważalny jest wpływ pracowników na funkcjonowanie bibliotek. Świadczy to o niskim poziomie wiedzy respondentów o pracy

bibliotekarzy i o jej znaczeniu dla zadowolenia użytkowników. Wyniki te są zbieżne z treścią rozdziału drugiego gdzie, jako priorytetowe przy projektowaniu biblioteki i jej ocenie, uznaje się maksymalne zaspokajanie potrzeb użytkowników. Badania ankietowe pokazują, że wraz z biegiem czasu, wzrasta świadomości takiego pojmowania celu funkcjonowania biblioteki.

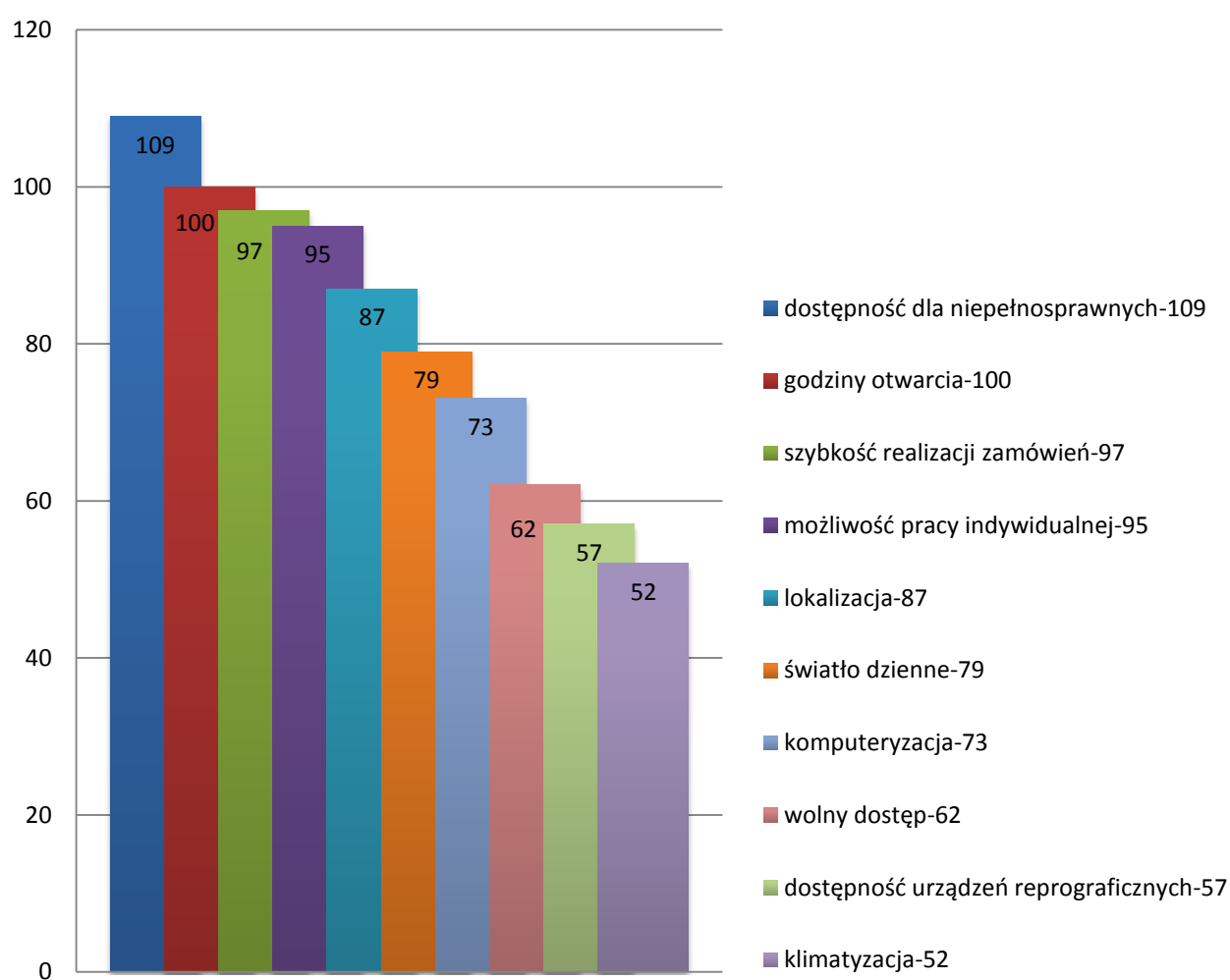
Aby zbadać opinie ankietowanych o przekonaniu, jakie cechy powinna mieć biblioteka przyjazna użytkownikowi, postawiono przed nimi następane zadanie. Celem tego zadania było określenie zbioru cech pożądanych dla przestrzeni bibliotecznej oraz uszeregowanie ich według kryterium istotności (Wykres 5). Punkt 4 ankiety [Aneks 4] polega na ocenie, jakie cechy są najważniejsze dla zaistnienia „przyjaznej” biblioteki przy zastosowaniu skali ocen od 1 (najmniej istotne) do 5 (najbardziej istotne). Ankietowani wybierali 10 najważniejszych według siebie, spośród 23 podanych czynników istotnych dla zaistnienia „przyjaznej” biblioteki (Wykres 5). Odnotowano zmianę kolejności wskazań w badaniach w 2007 roku, w stosunku do badań przeprowadzonych w roku 2003. Konieczne jest spostrzeżenie, że zadane do wyboru w przypadkowej kolejności 23 czynniki można pogrupować na zależne od projektu architektonicznego, pośrednio zależne i niezależne. Jako zależne od działań architekta uznano: możliwość pracy indywidualnej, dostępność dla osób niepełnosprawnych, światło dzienne, wolny dostęp, klimatyzacja, akustyka, podział wewnętrzny przestrzeni. Pośrednio zależne czynniki to: szybkość realizacji zamówienia, funkcjonowanie pod jednym dachem biblioteki wspólnie z innymi, np. galerią, księgarnią, restauracją. Niezależne: godziny otwarcia, lokalizacja, komputeryzacja, dostępność urządzeń reprograficznych, przy czym lokalizacja jest kryterium o bardzo wysokiej przypadkowości. Wykresy pokazują po 10 czynników o największej liczbie wskazań z wysoką oceną. W roku 2003 na pierwszym miejscu odnotowano dostępność dla niepełnosprawnych, jako konieczny element biblioteki przyjaznej; w roku 2007- możliwość pracy indywidualnej. Oba czynniki są zależne od projektu architektonicznego. Dodatkowo należy zaznaczyć, że wraz z upływem czasu, rośnie liczba wskazań na tego typu czynniki. Wobec tego można przyjąć, że w podświadomości badanych wzrasta wpływ architekta na kształtowanie przyjaznej biblioteki. W roku 2003, wśród kryteriów przyjaznej biblioteki było pięć bezpośrednio zależnych (oprócz udogodnień dla niepełnosprawnych- możliwość pracy indywidualnej, światło dzienne, wolny dostęp, klimatyzacja) i jedno kryterium pośrednio zależne (szybkość realizacji zamówienia). W roku 2007 było sześć zależnych czynników (oprócz możliwości pracy indywidualnej- dostępność dla niepełnosprawnych, wolny dostęp,

akustyka, światło dzienne, podział wewnętrzny przestrzeni) i dwa pośrednio zależne (szybkość realizacji zamówienia, biblioteka pod jednym dachem z galeriami, księgarniami, itp.).

Wykres 5

CECHY POŻĄDANE W PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ - 10 najwyżżej ocenionych czynników
(liczba wskazań z oceną 5)

Rok 2003

Rok 2007

Źródło: Opracowanie własne 2010

Oceny w poszczególnych grupach ankietowanych przedstawiały się następująco - podano w kolejności wskazań na 6 najważniejszych czynników:

Tabela 9. Cechy pożądane w przestrzeni bibliotecznej, podział według zawodów
Architekci:

rok 2003	rok 2007
możliwość pracy indywidualnej	możliwość pracy indywidualnej
dostępność dla niepełnosprawnych	dostępność dla niepełnosprawnych
lokalizacja	akustyka
szybkość realizacji zamówienia	światło dzienne
światło dzienne	podział wewnętrzny przestrzeni
akustyka	kolorystyka wnętrz

Bibliotekarze:

rok 2003	rok 2007
godziny otwarcia	lokalizacja
szybkość realizacji zamówienia	wolny dostęp
dostępność dla niepełnosprawnych	dostępność urządzeń reprograficznych
komputeryzacja	możliwość pracy indywidualnej
lokalizacja	możliwość pracy grupowej
światło dzienne	komputeryzacja

Przedstawiciele innych zawodów:

rok 2003	rok 2007
możliwość pracy indywidualnej	lokalizacja
dostępność dla niepełnosprawnych	akustyka
godziny otwarcia	pod jednym dachem z galeriami, księgarniami itp.
szybkość realizacji zamówienia	komputeryzacja
lokalizacja	światło dzienne
komputeryzacja	parking

Źródło: Opracowanie własne 2010

Autorka uznała, że wysokość wskazań na wolny dostęp, dostępność urządzeń reprograficznych i klimatyzację, jako czynników kreujących przyjazną bibliotekę jest niższa od spodziewanej. Należy jednak zauważyć, że w roku 2003, wolny dostęp był

wskazany na 8 pozycji wśród czynników przyjaznej biblioteki, a w roku 2007 już na 4 pozycji. To jest wynik wskazań łącznych (Wykres 5). Z rozbicia na poszczególne grupy ankietowanych wynika, że tylko bibliotekarze wskazali w roku 2007 wolny dostęp na drugim miejscu wśród sześciu najważniejszych czynników przyjaznej biblioteki (Tabela 9). Potwierdziły to również badania według wskazań procentowych, które pokazały, że najbardziej otwartą grupą na organizację przestrzeni z wolnym dostępem są bibliotekarze. W grupie architektów, wolny dostęp jako czynnik o najwyższej ocenie wskazało, w obu latach, ok. 35 % ankietowanych, w grupie bibliotekarzy zawsze było to ponad 40 % badanych. Poza grupą najwyższych wskazań, znalazły się takie czynniki jak: decentralizacja dostępu do informacji i wnętrza bardzo nowoczesne. Bibliotekarze nie wskazali dobrej akustyki wśród najważniejszych cech pożądanых w przestrzeni bibliotecznej. Z dokonanych wyborów wynika, że nie jest powszechnie oczekiwane współistnienie biblioteki pod jednym dachem z galeriami, księgarniami, bazą gastronomiczną, ogólnodostępnymi salami konferencyjnymi czy wykładowymi. Wskazania na ten czynnik wzrosły w roku 2007 (znalazły się na siódmym/ósmym miejscu), w stosunku do badań z 2003 roku (nie zmieściły się wśród 10 wskazań o najwyższej istotności), niemniej oznaczają, że ankietowani nie są przekonani do biblioteki, jako elementu wieloużytkowej megastruktury? [określenie za A. Basistą, Basista 1995, s. 59-60]. Wynik może dziwić, przy widocznym trendzie w budownictwie bibliotecznym i literaturze o nim, wielofunkcyjności budynku bibliotecznego [Pędich 2007, s. 54 i inni]. Klóci się też z doświadczeniem [Kenska; Rekowska, 2000, s. 191], [Grzeszczuk 1999, s. 73]. Odrzucając czynnik: wnętrza bardzo nowoczesne, ankietowani zaznaczali najczęściej, że to z powodu nadmiernej liczby szyb, również we wnętrzach. Wobec takiej opinii, w sprzeczności stoi jeden z najważniejszych celów założeń projektowych Książnicy Pomorskiej [Aneks 1, poz. 42]: *otwartość przestrzenna wnętrz dla czytelników, poprzez szerokie przeszklenia części ogólnodostępnych* [Majewski 2000, s.43], a także Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku [Aneks 1, poz. 2]: *najbardziej rzucającym się w oczy aspektem jest tu przeszklona ściana frontowa, która ma liczne zalety, ale też pewne wady. Jej główną zaletą jest możliwość oświetlenia bardzo dużej części budynku naturalnym światłem, w stopniu bardzo rzadko spotykanym. Jednocześnie jednak może to powodować bardzo duże zmiany temperatury wewnątrz budynku i konieczność klimatyzowania pomieszczeń latem* [Pędich 2005/2006, s. 124].

Wyraźnie widoczna jest tendencja odrzucenia wszelkich stylizacji. Pytanie nr 4 kwestionariusza dotyczyło m.in. stylizacji na dawne wnętrza, ale z komentarzy

respondentów wynika, że stylizacja w ogóle postrzegana jest jako coś nieprawdziwego, rodzaj fałszu. Szczególnie w odpowiedziach architektów wyczuwalne jest przekonanie, że naśladownictwo w każdym przypadku rodzi karykaturę. Niestety nie mają też wysokich ocen czynniki decydujące o odbiorze estetycznym jak np. kolorystyka wnętrz czy kontakt z naturą (w otoczeniu zewnętrznym, rośliny wewnątrz). Jest to tym bardziej dziwne, że mogą one nie mieć wpływu na funkcjonalność biblioteki, ale w pytaniu chodziło wyraźnie o kryteria przyjaznej biblioteki.

Największe różnice we wskazaniach, pomiędzy grupą architektów a grupą bibliotekarzy w obu badaniach (2003 i 2007) łącznie wystąpiły przy ocenach następujących czynników:

ocena 5, najwyższa:

- godziny otwarcia (częściej wskazywali bibliotekarze -72% badanych, niż architekci- 41% badanych)
- komputeryzacja (częściej wskazywali bibliotekarze- 62% badanych, niż architekci- 30% badanych)
- kolorystyka wnętrz (częściej wskazywali architekci- 20% badanych, niż bibliotekarze- 7% badanych)
- akustyka (częściej wskazywali architekci- 40% badanych, niż bibliotekarze- 22% badanych)

ocena 1, najniższa:

- decentralizacja dostępu do informacji (częściej wskazywali bibliotekarze- 7% badanych, niż architekci- 1% badanych)
- klimatyzacja (częściej wskazywali bibliotekarze- 9% badanych, niż architekci- 1% badanych)
- wnętrza stylizowane (częściej wskazywali architekci- 50% badanych, niż bibliotekarze- 16% badanych)

Najmniejsze różnice we wskazaniach, pomiędzy grupą architektów a grupą bibliotekarzy w obu badaniach (2003 i 2007) łącznie wystąpiły przy ocenach następujących czynników:

ocena 5, najwyższa:

- współistnienie biblioteki pod jednym dachem z galeriami, księgarniami, bazą gastronomiczną itp. (architekci-17% badanych, bibliotekarze -16% badanych)

- decentralizacja dostępu do informacji (architekci-26% badanych, bibliotekarze-28% badanych)
- wnętrza stylizowane na dawne (architekci-4% badanych, bibliotekarze-6% badanych)
- możliwość wypoczynku indywidualnego (architekci-17%, bibliotekarze-19%)

ocena 1, najniższa:

- kolorystyka wnętrz (architekci-6% badanych, bibliotekarze-6% badanych)
- lokalizacja (architekci-4% badanych, bibliotekarze-4% badanych)
- godziny otwarcia (architekci-3% badanych, bibliotekarze-3% badanych)
- ponadto taki sam wynik (1% w każdej grupie badanych), wskazujący na niską potrzebę cechy, odnotowano dla: podziału wewnętrznego przestrzeni, komputeryzacji, dostępności dla osób niepełnosprawnych i możliwości pracy indywidualnej

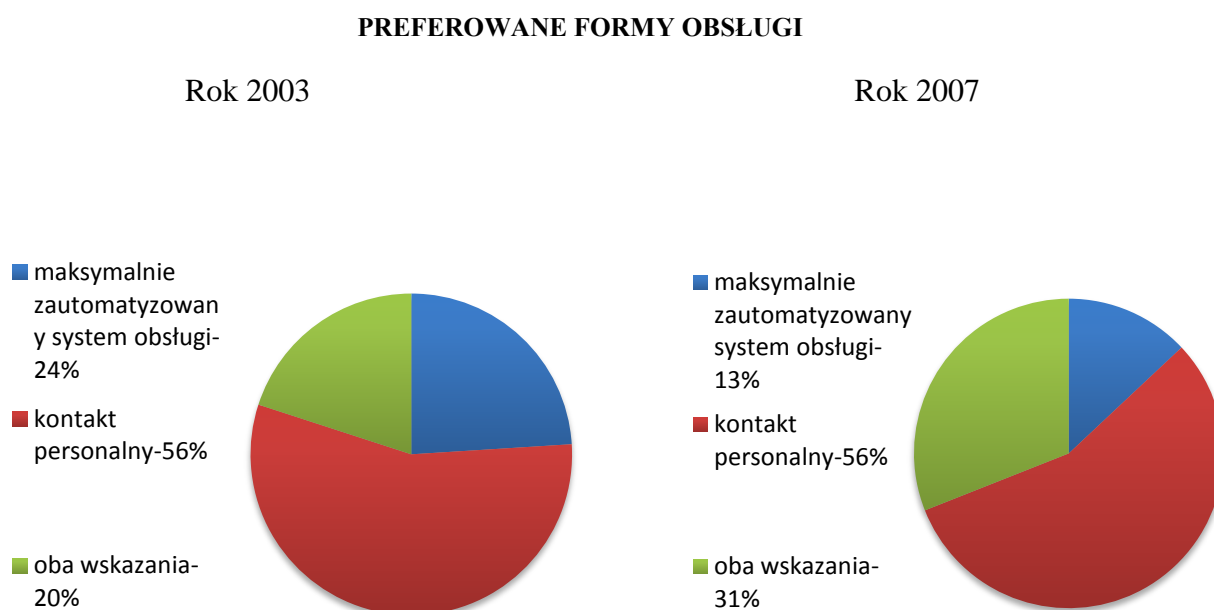
Wyniki badań empirycznych wskazują na to, iż ankietowani uznają, że biblioteka jest przyjazna po spełnieniu szeregu warunków, które pokrywają się z wymienianymi w opiniach publikowanych, w Rozdziałach drugim i trzecim. Bardzo wysoka ranga w obu badaniach „dostępności dla niepełnosprawnych” jest różnicą w stosunku do omawianego wcześniej piśmiennictwa, gdzie problem był ledwie dostrzegany. Według autorki wynika to z faktu, iż normy i przepisy obowiązujące w państwach wysoko rozwiniętych doprowadziły ten postulat do powszechności porównywalnej z tym, że w budynku bibliotecznym jest energia elektryczna. W realiach polskich, gdzie funkcjonują ankietowani, nie jest to takie oczywiste i wymaga upowszechnienia. Następuje ono w szybkim tempie po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku. W zaprezentowanych wynikach ankiet, nie jest doceniona waga ”miękkiego serwisu (usług)”. Wynika to, według autorki z faktu, iż usługi nie związane bezpośrednio z podstawową działalnością biblioteki, nie były w Polsce wcześniej oferowane. Ankietowani nie znali z własnego doświadczenia tego typu usług i w związku z tym trudno im było taki serwis postulować. Czas, który upłynął pomiędzy badaniami zmienił sytuację w tym zakresie i waga tego czynnika w roku 2007 była już istotna. Podobnie można zinterpretować wagę wolnego dostępu do zbiorów. Prawdopodobnie inne, poza bibliotekarzami grupy zawodowe, miały ograniczoną wiedzę na temat takiej organizacji udostępniania. Informacje na ten temat docierały do respondentów z biegiem czasu, szczególnie poprzez efektowny przykład Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Spowodowało to wzrost istotności tego czynnika, uwidocznił się w wyniku z 2007 roku. Zróżnicowanie wielkości i

rodzajów pomieszczeń do pracy indywidualnej i zbiorowej, to kolejne postulaty, których ocena podobnie jak w przypadkach wcześniej wymienionych, wzrosła w 2007 roku. Jest to oczekiwanie zbieżne z opracowaniami prezentowaną w Rozdziale drugim i trzecim i świadczy o konieczności dostosowania przestrzeni bibliotecznej do potrzeb użytkowników o różnorodnych wymaganiach.

Punkt nr 8 ankiety [Aneks 4] dotyczył problemu dostępu do informacji i preferencji osób ankietowanych, co do formy obsługi czytelników. Zmierzał do ustalenia, czy w dobie technik cyfrowych i automatyzacji, użytkownicy oczekują jeszcze osobistego kontaktu z personelem biblioteki [Wykres nr 6a]. Respondenci odpowiadali na pytanie wybierając spośród dwóch możliwości:

- oczekują maksymalnie zautomatyzowanego systemu obsługi
- oczekują kontaktu personalnego

Wykres 6 a

Rok 2003: maksymalnie zautomatyzowany system obsługi – 40 osób, kontakt personalny – 95 osób, oba wskazania – 35 osoby.

Rok 2007: maksymalnie zautomatyzowany system obsługi – 10 osób, kontakt personalny – 45 osób, oba wskazania – 25 osób.

Źródło: Opracowanie własne 2010

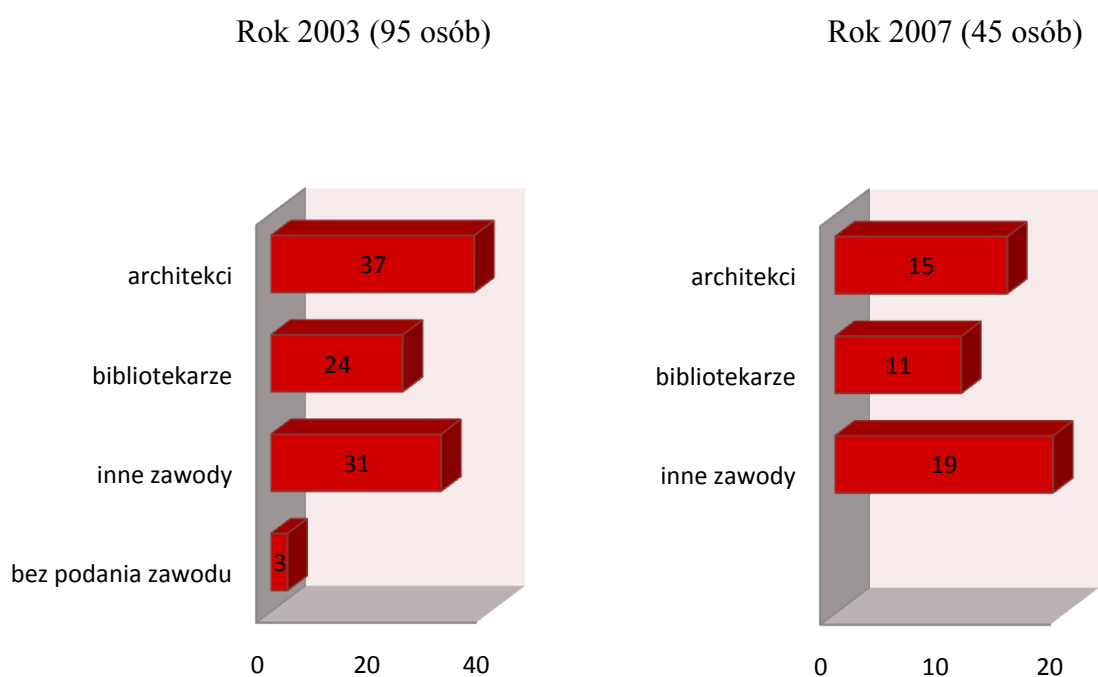
Tabela nr 10. Preferowane formy obsługi

użytkownik oczekuje	rok 2003	rok 2007
automatyzacji obsługi	24%	13%
kontaktu personalnego	56%	56%
oba w. w. wskazania	20%	31%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 6 b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających kontakt personalny z bibliotekarzem za najlepszą formę obsługi w bibliotece

Źródło: Opracowanie własne 2010

Podsumowanie odpowiedzi pokazało, że w roku 2003 z ogółu respondentów: 56 % opowiedziało się za kontaktem personalnym, 24 % życzyłoby sobie maksymalnie zautomatyzowanego systemu obsługi, 20% wskazało na obie formy, mimo braku takiej opcji w ankiecie. Na zautomatyzowany system obsługi częściej wskazywali bibliotekarze niż architekci. W najmłodszej grupie wiekowej, do 25 lat, dwukrotnie więcej było wskazań na kontakt personalny niż na maksymalnie zautomatyzowany system obsługi. Taki rozkład

odpowiedzi sugeruje, że automatyzacja biblioteczna nie była przez ówczesnych ankietowanych postrzegana jako powszechna, lub, że korzystanie z niej, w odczuciu użytkowników, nie dawało gwarancji dostępu do informacji w maksymalnie wysokim stopniu. Odpowiedzi z roku 2007 wykazały taki sam procentowy poziom potrzeby kontaktu personalnego, przy spadku wskazań na zautomatyzowany system obsługi (13 % respondentów) i wzroście wskazań na obie formy (31 respondentów). Porównanie wyników wskazuje iż użytkownik oczekuje kontaktu personalnego w środowisku stale rozszerzającej się automatyzacji bibliotecznej. Odpowiedzi na to pytanie (tak silna potrzeba kontaktu z personelem bibliotecznym) stoją w pewnej sprzeczności z nikłym zauważaniem pracowników, które objawiło się w odpowiedziach na pytanie o projektowanie miejsca w nowym budynku biblioteki. Godne zauważenia są różnice we wskazaniach w grupach zawodowych architektów i bibliotekarzy. Zarówno w roku 2003 jak i 2007 częściej potrzebę kontaktu personalnego wskazywali architekci niż bibliotekarze. Wyniki te są zbieżne z konstatacją z Rozdziału drugiego, iż: *by użytkownik mógł korzystać efektywnie z wielu oferowanych, przez tak hybrydową instytucję usług, czuć się pewnie i bezpiecznie, powinien być otoczony profesjonalną opieką „bibliotekarza-nawigatora”. Zapewni mu on dostęp do uporządkowanej informacji, a także pomoże w poruszaniu się w złożonym środowisku i w korzystaniu z innych usług* [Hohmann 2006, s.3].

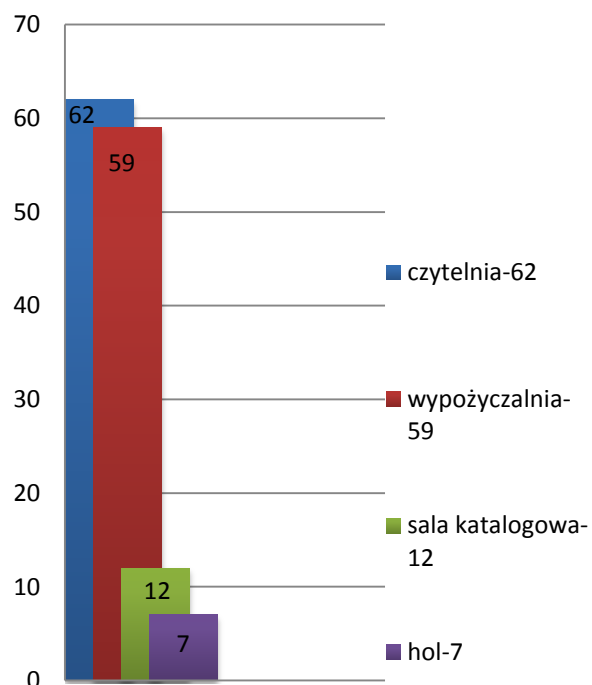
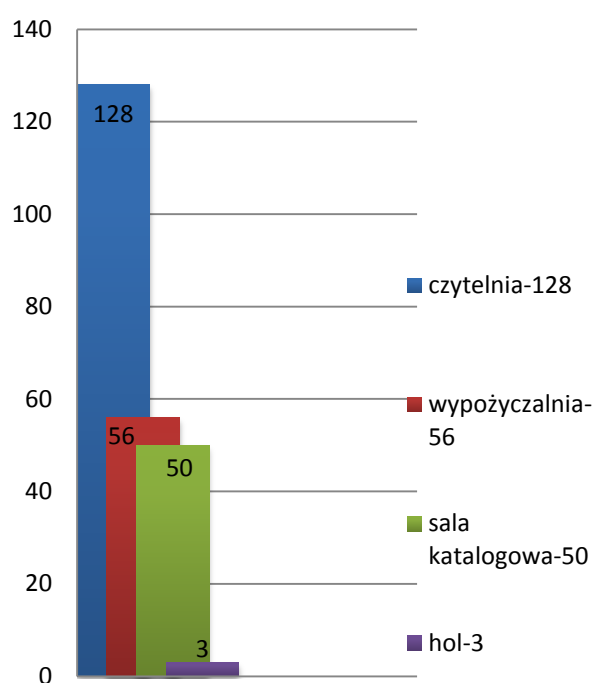
Celem pytania 11 ankiety [Aneks 4] był sondaż, które przestrzenie biblioteczne są postrzegane przez użytkowników jako najważniejsze (ocena „5”). Budowa pytania i wyniki uzyskanych odpowiedzi są przydatne dla określenia preferencji użytkowników. Respondenci oceniali znaczenie: holu, czytelnia, wypożyczalni i sali katalogowej oraz innych przestrzeni nadając im ocenę w skali od 1 do 5 (Wykres 7a, Wykres 7b). Na Wykresie 7a pokazano liczbę wskazań z oceną „5” na poszczególne przestrzenie budynku bibliotecznego. Do wyboru były: hol, czytelnia, wypożyczalnia, sala katalogowa, inne. Część ankietowanych przyznała ocenę „5” kilku możliwym wyborom (stąd liczba wskazań jest wyższa od liczby ankietowanych).

Wykres 7a

PRZESTRZEŃ NAJWAŻNIEJSZA DLA UŻYTKOWNIKA

Rok 2003 (237 wskazań z oceną „5”)

Rok 2007 (140 wskazań z oceną „5”)

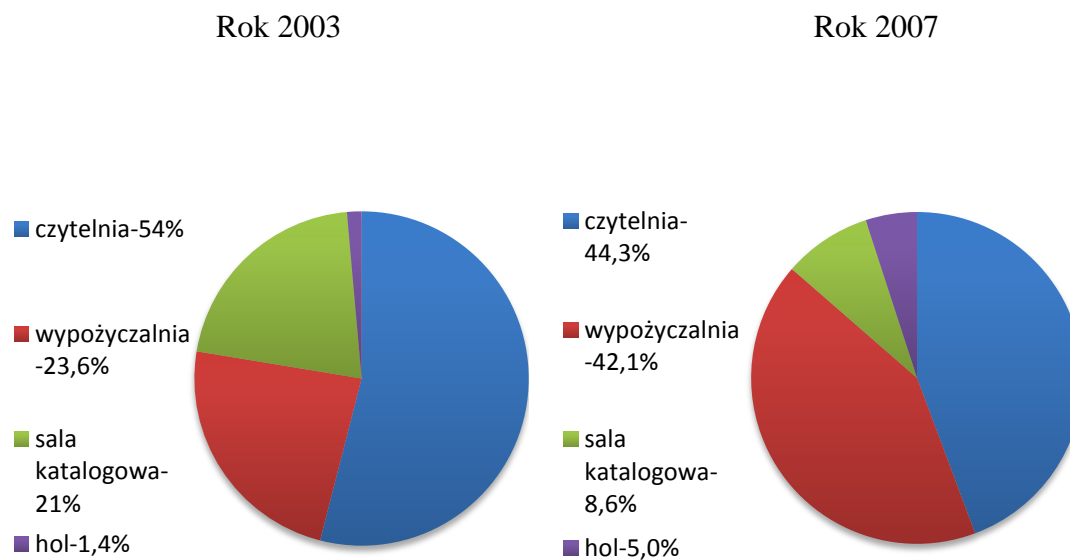

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 7b pokazuje udział (wyrażony w procentach) wskazań z oceną „5” oddanych na daną przestrzeń, w stosunku do wszystkich wskazań z oceną „5”.

Wykres 7b

PRZESTRZEŃ NAJWAŻNIEJSZA DLA UŻYTKOWNIKA

Źródło: Opracowanie własne 2010

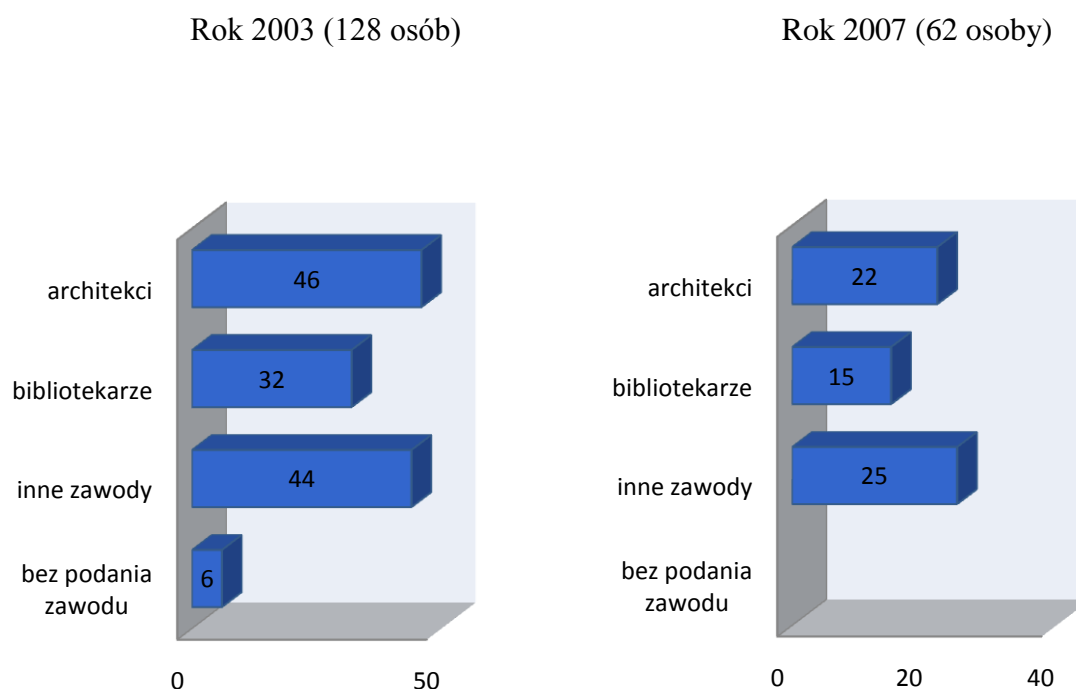
Tabela nr 11. Przestrzeń najważniejsza dla użytkownika

przestrzeń najważniejsza	rok 2003	rok 2007
czytelnia	54%	44,3%
wypożyczalnia	23,6%	42,1%
sala katalogowa	21,0%	8,6%
hol	1,4%	5,0%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 7c

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających czytelnię za najważniejszy dla użytkownika element przestrzeni bibliotecznej

Źródło: Opracowanie własne 2010

Zdecydowanie zwyciężyła czytelnia, zarówno w badaniach w 2003, jak i w 2007 roku. Tę przestrzeń wybrało i najwyżej oceniło 75% ogółu respondentów w 2003 r. co oznacza, że spośród 170 respondentów aż 128 nadało czytelni ocenę „5”. W roku 2007 niespełna 78% spośród 80 respondentów (62 osoby), wskazało czytelnię nadając jej ocenę „5”.

Najwyższa liczba wskazań na czytelnię były w grupie architektów. W roku 2003 ponad 88% architektów (46 spośród 52), a w roku 2007 88% architektów (22 spośród 25) wskazało czytelnię, jako pomieszczenie najważniejsze dla użytkowników (Wykres 7c). Wynik ten pozwala na wnioskowanie, że biblioteka postrzegana jest głównie, jako miejsce pracy, a nie miejsce wypożyczania książek, kojarzone z chwilowym pobytem w budynku

bibliotecznym. Niska ocena holu może świadczyć o jego słabym wykorzystaniu, jako przestrzeni publicznej promującej bibliotekę.

Wśród innych wskazań dominowały: miejsca do cichej pracy, sale (pracownie) komputerowe, miejsca na odpoczynek w czasie przerwy w pracy (kafeteria, ogród, bar, bufet) i WC. Najbardziej oczekiwane są przestrzenie o zróżnicowanej wielkości i atmosferze, zapewniające możliwość samotnej kontemplacji lub pracy grupowej, co potwierdza słuszność opinii McDonalda o *potrzebie takiego projektowania wnętrz, aby pomieszczenia do pracy grupowej i interaktywnej stanowiły rosnącą część ogólnej powierzchni budynków*. Czytelnie, w rozumieniu tradycyjnym i te z wolnym dostępem, są miejscami tworzącymi przestrzeń do pracy i pobytu. W przypadku wypożyczalni, celem użytkowników jest odebranie książki i możliwie szybkie wyjście.

4.2.2 Zagadnienie: Biblioteka w otoczeniu

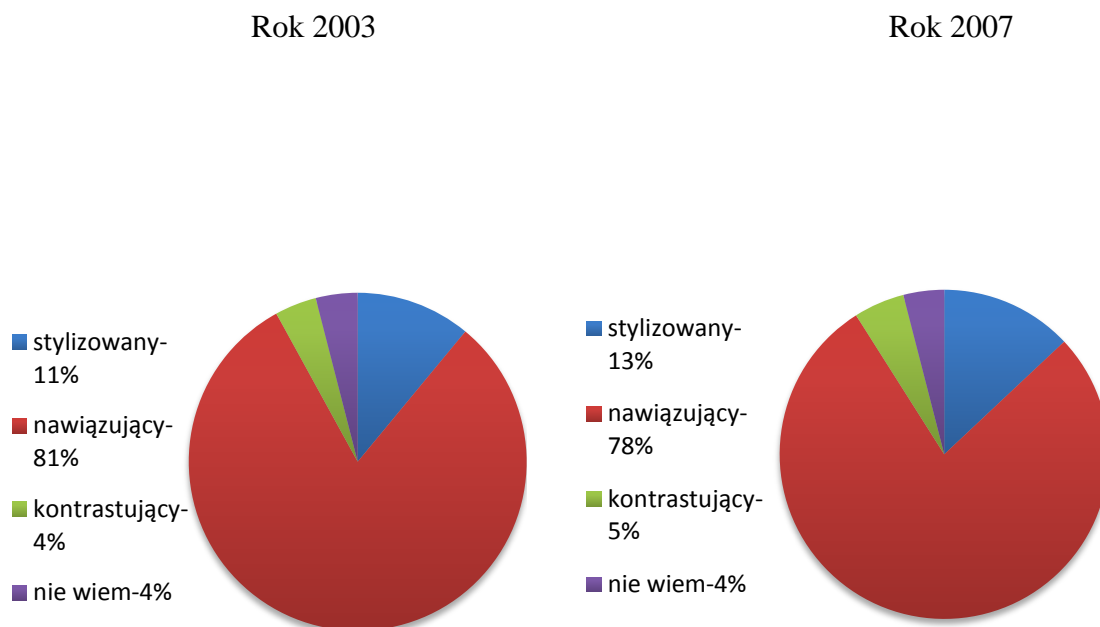
Odpowiedzi na pytanie 7 ankiety [Aneks 4] dotyczą tematu biblioteka w otoczeniu, którego przedmiotem była relacja pomiędzy przestrzenią biblioteczną, a jej otoczeniem urbanistycznym. Uzupełnieniem częściowym są pytania 4 i 10. Pytanie 7 daje możliwość wyboru spośród 4 wariantów wzajemnych relacji o silnych odniesieniach kulturowych pomiędzy budynkiem biblioteki a otoczeniem - powinien on być:

- koniecznie stylizowany na otaczające go gmachy
- w pewnym stopniu nawiązywać do otoczenia
- wyraźnie kontrastujący
- nie wiem

W odpowiedziach na pyt. 7 ankiety badawczej [Aneks 4] (Wykres 8a, Wykres 8b) ujawnia się niechęć do stylizacji. Przy wyborze decyzji o tym, czy nowy gmach biblioteczny powstający w otoczeniu zabytkowym powinien być stylizowany na otaczające go gmachy, w pewnym stopniu nawiązywać do otoczenia czy powinien wyraźnie kontrastować z tymże otoczeniem, zdecydowana większość wybrała opcję drugą, czyli nawiązanie do otoczenia.

Wykres 8a

RELACJA POMIĘDZY PRZESTRZENIĄ BIBLIOTECZNĄ I OTOCZENIEM URBANISTYCZNYM

Rok 2003: stylizowany- 19 osób, nawiązujący- 137 osób, kontrastujący- 7 osób, nie wiem- 7 osób.

Rok 2007: stylizowany- 10 osób, nawiązujący- 63 osoby, kontrastujący- 4 osoby, nie wiem- 3 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

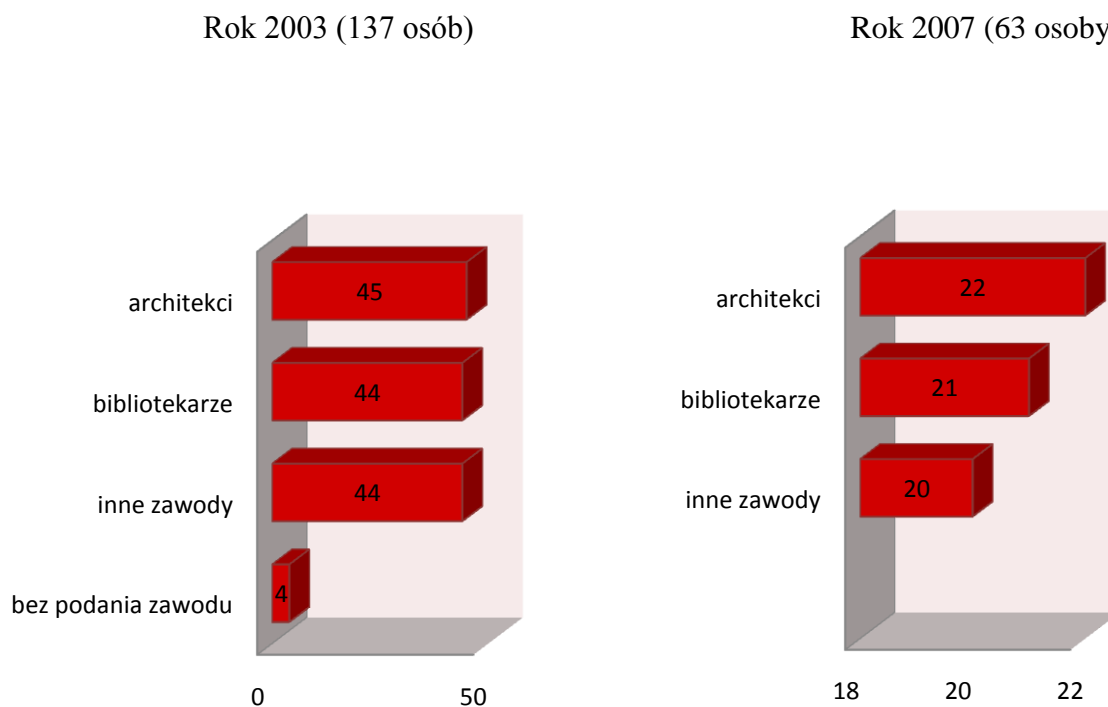
Tabela nr 12. Relacja pomiędzy przestrzenią biblioteczną a otoczeniem

budynek bibliotek powinien być	rok 2003	rok 2007
stylizowany na otoczenie	11%	13%
nawiązujący do otoczenia	81%	78%
kontrastujący z otoczeniem	4%	5%
nie wiem	4%	4%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 8b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających nawiązanie do otoczenia za najlepszą relację

Źródło: Opracowanie własne 2010

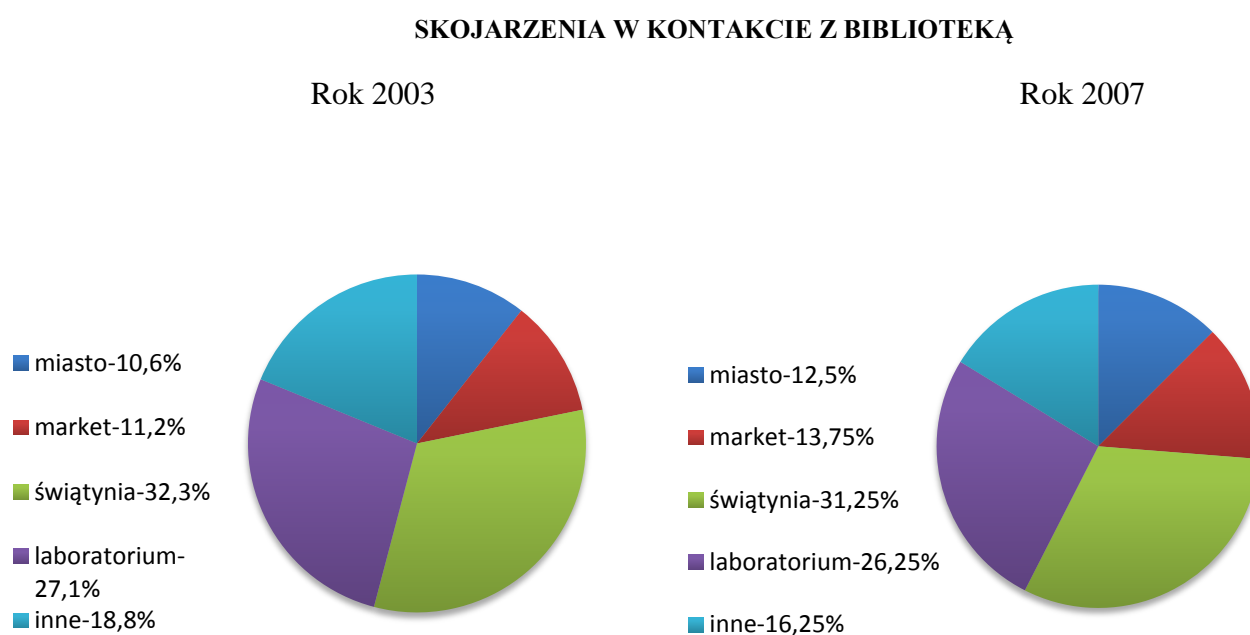
Przy tym wyborze pojawiały się komentarze w duchu, iż nawiązanie do otoczenia nie wyklucza kontrastującej formy. Konieczność stylizacji na otaczające gmachy wybrało zaledwie 11% w 2003 roku i 13 % w 2007, wśród nich nie było ani jednego architekta. W grupie bibliotekarzy stylizacja też nie cieszy się popularnością. Czy wybranie opcji wyraźnego kontrastu tylko przez jednego bibliotekarza w roku 2003 i jednego w 2007 świadczy o zachowawczej postawie środowiska? Należy zaznaczyć, że wszystkie odpowiedzi w grupie architektów i bibliotekarzy były zdecydowane, tj. nikt z przedstawicieli tych środowisk nie udzielił odpowiedzi: nie wiem. Wynik badania jest całkowicie zbieżny z postulowaną w Rozdziale drugim i trzecim koniecznością wkomponowania przestrzeni bibliotecznej w środowisko, w tym w środowisko urbanistyczne.

4.2.3 Zagadnienie: Biblioteka jako miejsce

Punkt 2 ankiety [Aneks 4] miał na celu zbadanie stosunku emocjonalnego i rodzaju skojarzeń jakie użytkownicy odczuwają w kontakcie z przestrzenią biblioteczną, jak w niej egzystują. Według autorki dysertacji jest to istotna informacja dla projektantów bibliotek, wskazuje potrzeby, które projektanci powinni zaspokoić. Aby wykonać zadanie z 2 punktu ankiety, respondenci mieli wybrać jedną spośród 5 możliwości. Jeśli miałbyś szybko porównać bibliotekę, to skojarzyłbyś, że jest to:

- miasto
- market
- świątynia
- laboratorium
- inne

Wykres 9a

Rok 2003: miasto-18 osób, market-19 osób, **świątynia-55 osób**, laboratorium-46 osób, inne-32 osoby.

Rok 2007: miasto-10 osób, market-11 osób, **świątynia-25 osób**, laboratorium-21 osób, inne-13 osób.

Źródło: Opracowanie własne 2010

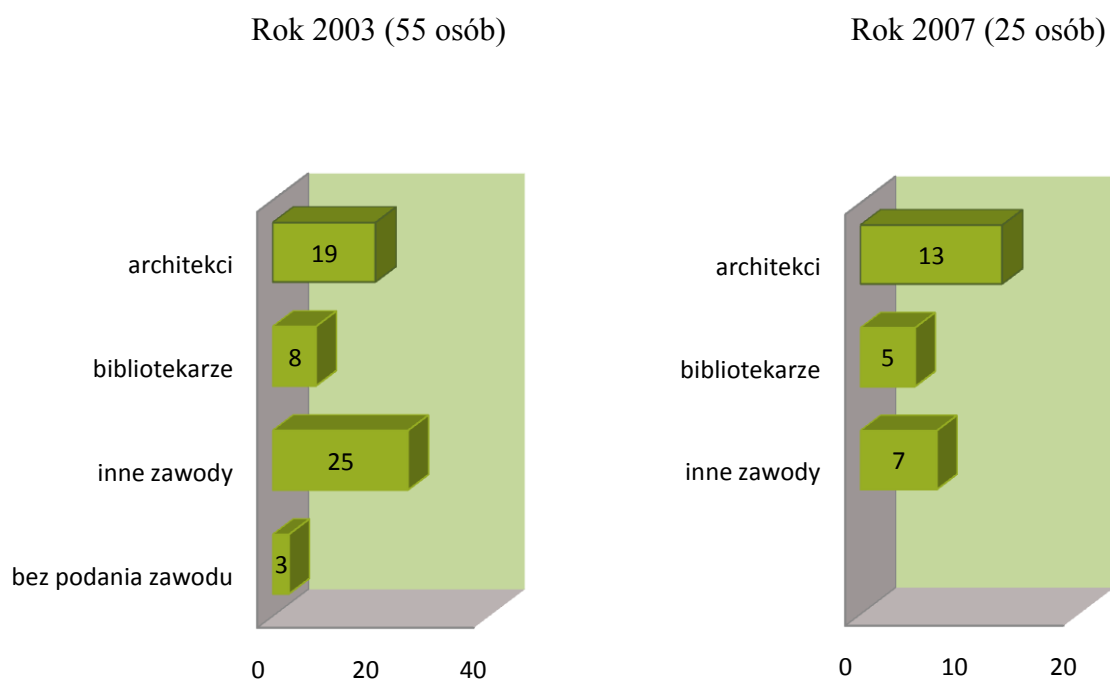
Tabela nr 13. Skojarzenia w kontakcie z biblioteką

biblioteka kojarzy się z	rok 2003	rok 2007
miastem	10,6%	12,5%
marketem	11,2%	13,75%
świątynią	32,3%	31,25%
laboratorium	27,1%	26,25%
inne	18,8%	16,25%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 9b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających skojarzenie biblioteki ze świątynią za najbardziej oczywiste

Źródło: Opracowanie własne 2010

Odpowiedzi na pytanie o skojarzenia i porównania z czymś wielkiej biblioteki (Wykres 9a, Wykres 9b) są, według autorki, potwierdzeniem teorii Mircei Eliadego, że człowiek bez względu na sposób życia i światopogląd jest w gruncie rzeczy istotą religijną (*homo religiosus*) [Eliade 1996, s.13]. Pytanie pozwalało wybrać skojarzenia biblioteki z miastem, marketem, świątynią, laboratorium lub z czymkolwiek innym. W obu badaniach, najwięcej osób wskazało na świątynię. Mamy tu więc, korzystając dalej z teorii Eliadego,

zjawisko *hierofanii* [tamże, s. 7 i in.] rozumianej jako manifestowanie świętości, a wobec takiego skojarzenia diagnozuje się, że przy projektowaniu biblioteki nastąpi jego architektoniczna ilustracja. Tak jak w przypadku świątyni, architekt projektujący bibliotekę będzie się starał o godne dla niej miejsce i zapewni jej wysoką jakość estetyczną, bez względu na to, czy budynek będzie monumentalny czy kameralny, nowoczesny czy tradycyjny. Będzie czytelnym symbolem, wnoszącym lepszą jakość w otoczenie. Jedyną grupą, w której przeważało, zarówno w r. 2003, jak i w r. 2007, inne wskazanie niż świątynia, byli ... bibliotekarze. W grupie bibliotekarzy najczęściej wskazywano na skojarzenia z laboratorium. Można uznać, że biblioteka przez jej pracowników postrzegana jest poprzez dosłowne rozumienie łacińskiego *labor*, a więc zapewne i *profanum*. Według wskazań bibliotekarzy, skojarzenie ze świątynią, plasuje się na 4 pozycji skojarzeń, za: laboratorium, market (*mall*), miasto. Kwestionariusz pozwalał, obok wskazanych kryteriów, na wskazanie skojarzenia innego. Z tej dodatkowej opcji skorzystały łącznie 44 osoby. Dokonano następujących porównań. Architekci wskazali na sieć internetową, wielki port, pracownię, aquapark, miejsce spotkań, spiżarnię, kontemplatorium, pole grawitacyjne, muzeum, *info-box*. Bibliotekarze wskazali na: warsztat pracy, uczelnię, dom, labirynt, mrowisko, pałac, magazyn, dostęp do informacji, przyjazne miejsce. Autorka dysertacji zwraca uwagę, że te porównania, choć inaczej brzmiące są często merytorycznie zbieżne, np. pracownia – warsztat pracy, spiżarnia – magazyn, *info-box* – dostęp do informacji, miejsce spotkań – przyjazne miejsce czy nawet: wielki port – mrowisko, oznaczające ciągły ruch, ciągłą pracę.

Skojarzenia u największej grupy ankietowanych ze świątynią, jest zbieżne m.in. z cytowanymi w Rozdziale drugim wypowiedziami podczas Kongresu *IFLA* w 2008 roku: biblioteka jako miejsce symboliczne (ang. *the library as symbolic space*), dostojny kapłan (ang. *the high priest*) [Miribel 2008, s. 3]; biblioteka jako miejsce uświęcone (ang. *library as sacred place*) [Hahn; Jackson 2008].

Pytanie 3b ankiety badawczej [Aneks 4] dotyczy przygotowania założeń koncepcyjnych funkcjonowania biblioteki (Wykres 10a, Wykres 10b). Kto powinien je przygotować? Kwestionariusz dawał możliwość wyboru między: architekt, bibliotekarz, informatyk, psycholog, socjolog, filozof, inne, z prośbą o ocenę ich przydatności, gdzie '1' oznacza najmniejszą, a '5' największą przydatność. Jedną i drugą ocenę można było wystawić więcej niż jeden raz, ewentualnie można było z nich zrezygnować, wstawiając oceny pośrednie.

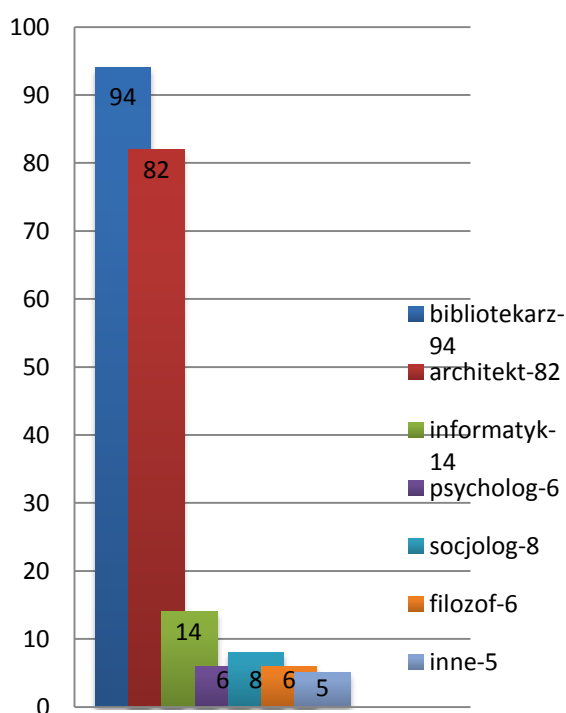
Zgodnie z przewidywaniami respondenci wskazali na dominującą rolę, jaką powinni mieć bibliotekarze i architekci w tworzeniu programu użytkowego (Wykres 10a). Celem pytania było także uzyskanie opinii, czyją rolę w tworzeniu biblioteki dostrzegają jej użytkownicy, ewentualnie, kogo się spodziewają w zespole projektowym i jak oceniają ich udział.

Wśród „inni” najczęściej wskazywano na użytkownika i architekta (dekoratora) wnętrz. Pojedyncze osoby wskazały na: ergonomę, pedagoga przy projektowaniu bibliotek pedagogicznych, specjalistów wąskich specjalności jako koniecznych konsultantów, pomysłodawcę mającego moc sprawczą, ale również na poetę i mnicha zen (czyli znowu Eliade).

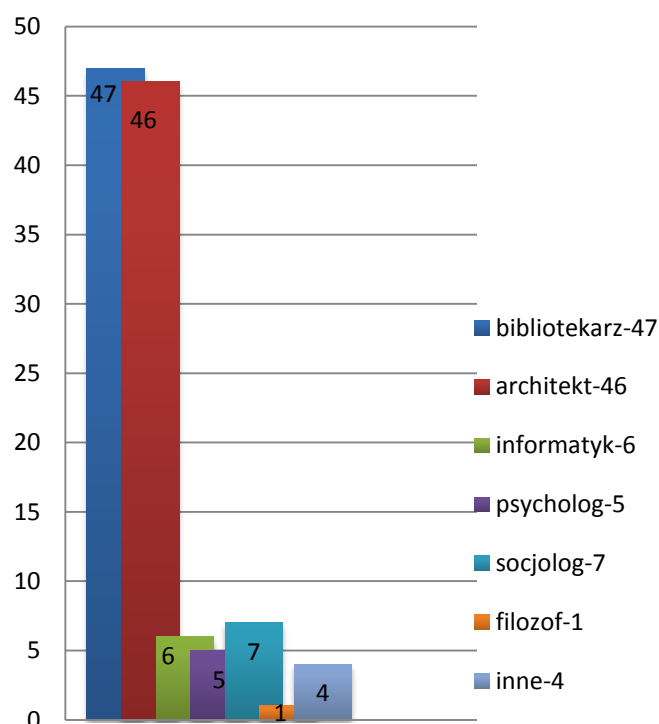
Wykres 10a

KTO POWINIEN OPRACOWAĆ PROGRAM UŻYTKOWY

Rok 2003 (215 wskazań z oceną „5”)

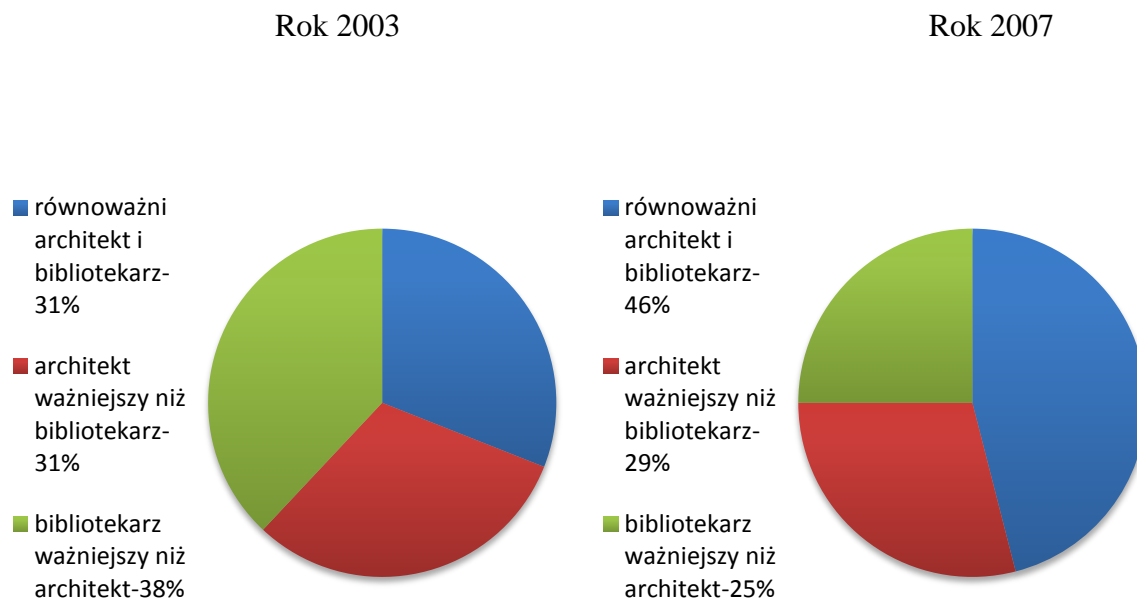
Rok 2007 (116 wskazań z oceną „5”)

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 10b

KTO POWINIEN OPRACOWAĆ PROGRAM UŻYTKOWY

Rok 2003: równoważni architekt i bibliotekarz-52 osoby, architekt ważniejszy niż bibliotekarz-52 osoby, bibliotekarz ważniejszy niż architekt-66 osób.

Rok 2007: równoważni architekt i bibliotekarz-37 osób, architekt ważniejszy niż bibliotekarz-23 osoby, bibliotekarz ważniejszy niż architekt-20 osób.

Źródło: Opracowanie własne 2010

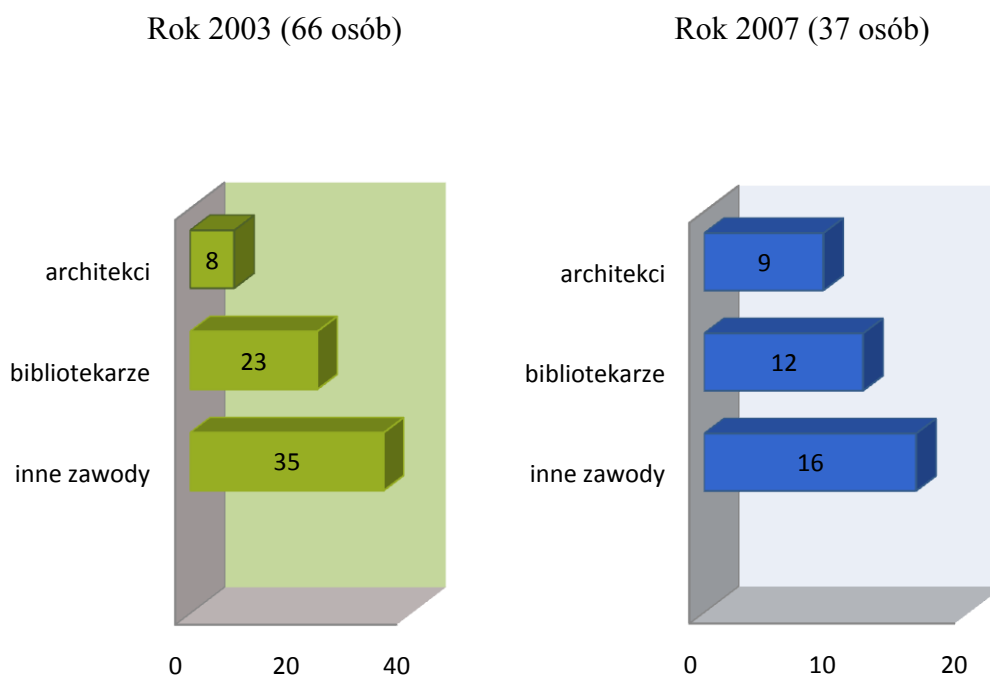
Tabela nr 14. Kto powinien opracować program użytkowy

program użytkowy powinien opracować	rok 2003	rok 2007
architekt i bibliotekarz równoważni	31%	46%
architekt ważniejszy od bibliotekarza	31%	29%
bibliotekarz ważniejszy od architekta	38%	25%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 10c

**Struktura dominanty – przekrój zawodowy wskazujących na
architektów i bibliotekarzy, jako równoważnych i
bibliotekarzy, jako ważniejszych w tworzeniu projektu użytkowego**

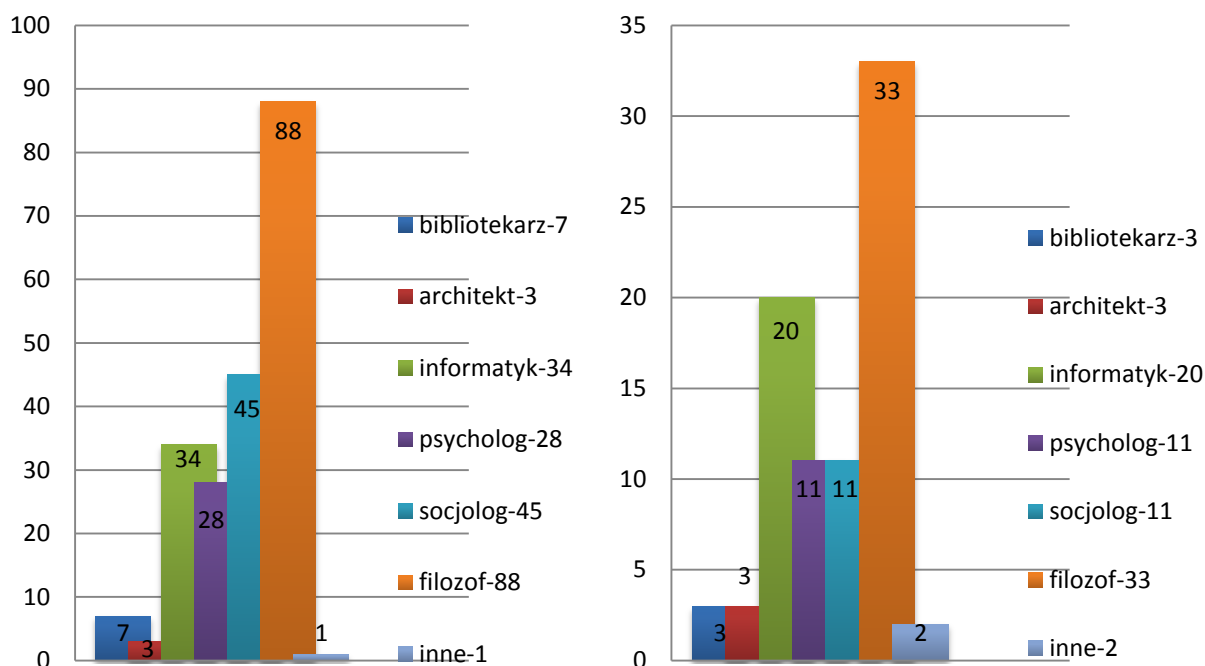
Źródło: Opracowanie własne 2010

W roku 2003 największa grupa ankietowanych (38%) uznała potrzebę opracowania założeń koncepcyjnych biblioteki przez bibliotekarzy. Spośród 66 respondentów, którzy tak uznali, 23 osoby to bibliotekarze, a 8 było z zawodu architektami. W roku 2007 najwięcej ankiet (46%) przyniosło odpowiedź, iż w procesie projektowania rola bibliotekarzy i architektów jest równorzędna. W tej grupie ankietowanych (37 osób) architektów było 9, a bibliotekarzy 12 (Wykres 10c).

KTO NIE POWINIEN OPRACOWAĆ PROGRAMU UŻYTKOWEGO

Rok 2003 (206 wskazań z oceną „1”)

Rok 2007 (83 wskazania z oceną „1”)

Rok 2003: bibliotekarz-7 wskazań, architekt-3 wskazania, informatyk-34 wskazania, psycholog-28 wskazań, socjolog-45 wskazań, filozof-88 wskazań, inne zawody-1 wskazanie

Rok 2007: bibliotekarz-3 wskazania, architekt-3 wskazania, informatyk-20 wskazań, psycholog-11 wskazań, socjolog-11 wskazań, filozof-33 wskazania, inne zawody-2 wskazania.

Źródło: Opracowanie własne 2010

W łącznej próbie badawczej, za najmniej przydatnych w opracowaniu programu użytkowego biblioteki uznano filozofów. Ocenę najniższą (Wykres 10d) „1” otrzymali od 88 ankietowanych w roku 2003 i od 33 w roku 2007. Czy filozof rzeczywiście nie wniósłby nic ważnego w wizję przyszłej biblioteki, czy raczej aktualne są słowa Kazimierza Twardowskiego, jednego z czterech filozofów kolumnady BUW, że: *Często można się spotkać z utyskiwaniem na niejasny i zawiły sposób, w który filozofowie niekiedy wyrażają swe myśli* [Twardowski 1927, s. 203].

Wysoki procent wskazań niskiej przydatności filozofów występuje również w grupie zawodowej: architekci. Wobec tego zalecenie Witruwiusza, że: [architekt] *powinien pilnie słuchać filozofów* [Vitruvius 2004, s.24] staje się nieaktualne. Niskie oceny otrzymali też socjologowie: 45 wskazań w r. 2003, 11 wskazań w r. 2007; informatycy: 34 wskazania w r. 2003, 20 wskazań w r. 2007; psychologowie: 41 wskazań w r. 2003, 11 wskazań w r. 2007. Porównanie wyników badań wskazuje na rosnącą świadomość konieczności współpracy architektów (w tym architektów wnętrz) i bibliotekarzy (z ewentualną pomocą użytkowników), jako sobie równoważnych. Wiedza filozofów, socjologów, informatyków, psychologów postrzegana jest, jako niemal zbyteczna przy projektowaniu gmachu bibliotecznego. Czy słusznie? Wszyscy, którzy planują projektowanie i budowę gmachu bibliotecznego, powinni mieć świadomość, że autorem programu użytkowego jest przede wszystkim bibliotekarz, nie architekt, natomiast współpraca obu stron jest konieczna w dalszych fazach projektowania i dla powodzenia przedsięwzięcia [Hollender, Kobierska-Maciuszko 1998, s. 196; Pawłowska 2008, s. 453]. Taka świadomość przejawiała się wśród respondentów w 2003 roku, natomiast w badaniach w roku 2007 wskazywano na równoważność znaczenia bibliotekarza i architekta w opracowaniu programu użytkowego.

Odpowiedzi na pytanie 3c ankiety [Aneks 4] miały pokazać preferencje użytkowników, co do miejsca, które jest dla nich najbardziej odpowiednie do pracy (Wykres 11a, Wykres 11b). Wyboru należało dokonać pomiędzy tradycyjną salą katalogową i wskazanym miejscem w czytelnii a jedną, wielofunkcyjną przestrzenią. Przy wyraźnych tendencjach w budownictwie bibliotecznym, traktujących wolny dostęp, jako wybór oczywisty, wyniki badań mogą być uznane za zaskakujące.

Czy potrzeba wolnego dostępu do półek nie jest oczywista dla ankietowanych? Czy raczej określenie: jedna, wielofunkcyjna przestrzeń nie zostało przez nich w ten sposób odczytane?

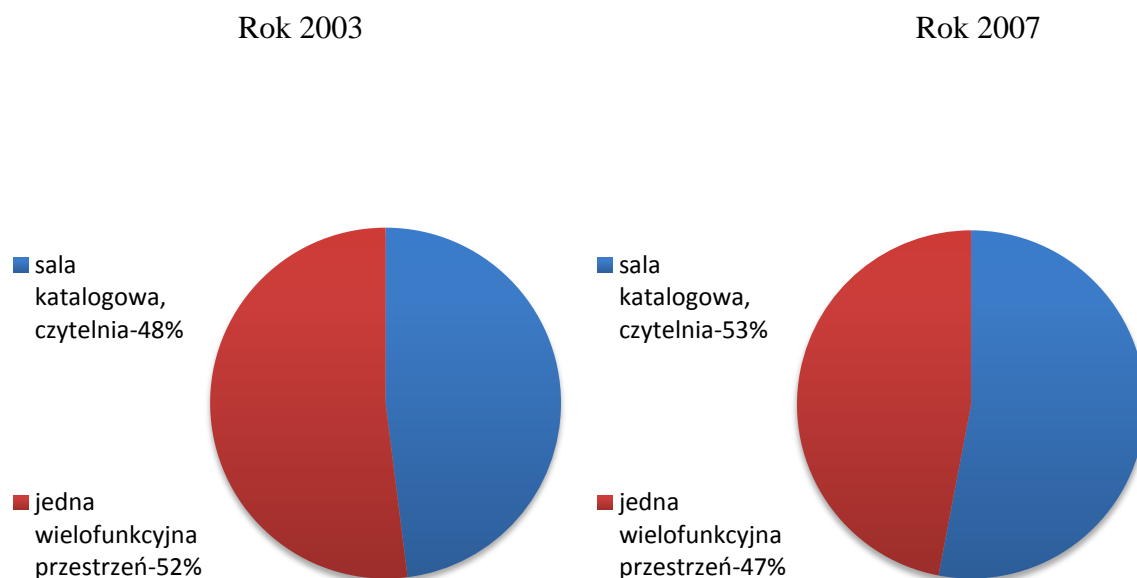
Traktując każdą grupę zawodową z osobna, proporcjonalnie najwięcej wskazań na jedną wielofunkcyjną przestrzeń było w obu latach, w grupie bibliotekarzy. Można założyć, że dokonali świadomego wyboru, opierając się na praktyce.

W grupie architektów głosy rozłożyły się proporcjonalnie, pozostali wskazywali częściej rozwiązanie tradycyjne.

Balans wskazań i liczne komentarze świadczą, że współczesny czytelnik w równym stopniu akceptuje tradycyjną trójdzielność biblioteki jak i przestrzenie otwarte.

Wykres 11a

NAJODPOWIEDNIEJSZE MIEJSCE DO PRACY W BIBLIOTECIE

Rok 2003: sala katalogowa, czytelnia-82 osoby, jedna wielofunkcyjna przestrzeń-88 osób.
 Rok 2007: sala katalogowa, czytelnia-42 osoby, jedna wielofunkcyjna przestrzeń-38 osób.

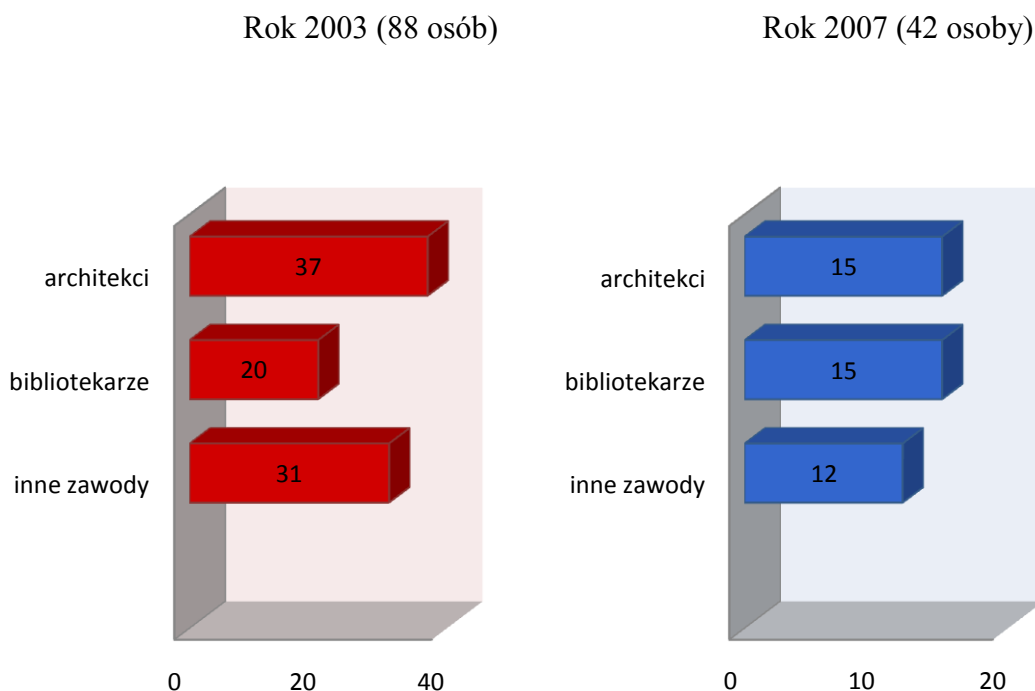
Źródło: Opracowanie własne 2010

Tabela nr 15. Najodpowiedniejsze miejsce do pracy w bibliotece

najodpowiedniejsze miejsce pracy	rok 2003	rok 2007
sala katalogowa, czytelnia	48%	53%
jedna wielofunkcyjna przestrzeń	52%	47%

Źródło: Opracowanie własne 2010

**Struktura dominanta – przekrój zawodowy uznających
salę katalogową i czytelnię lub jedną wielofunkcyjną przestrzeń
jako najodpowiedniejsze miejsce dla czytelników**

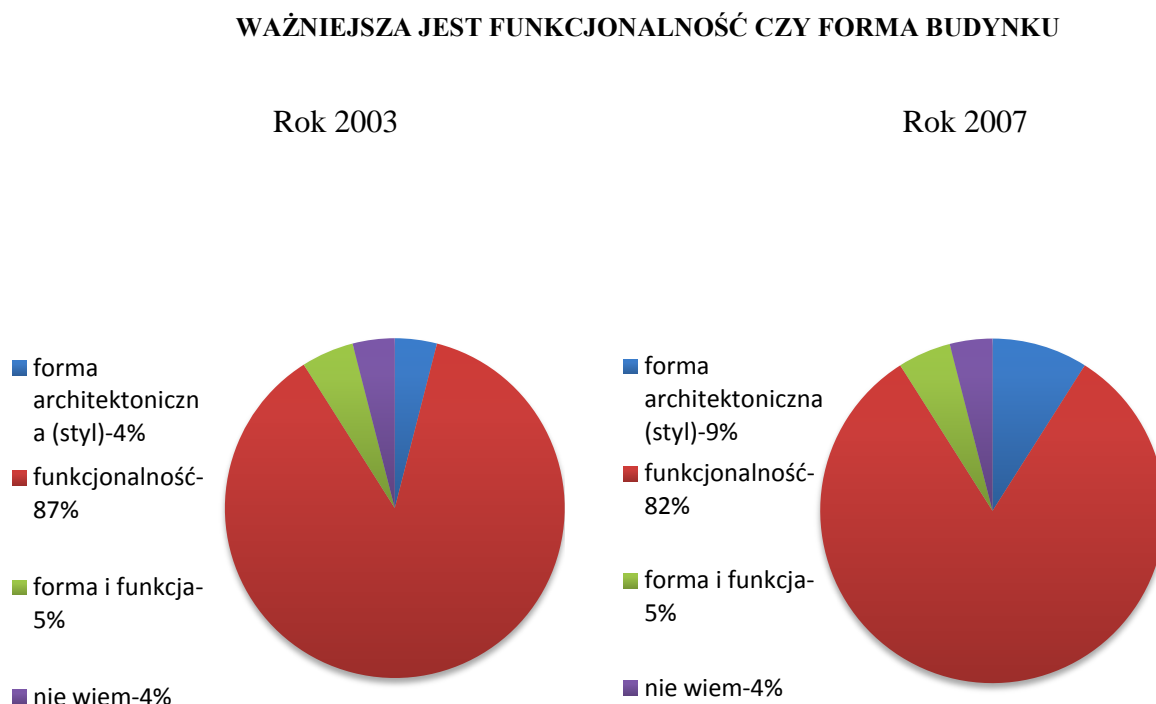
Źródło: Opracowanie własne 2010

Potwierdzeniem dodatkowym jest podsumowanie odpowiedzi na to samo pytanie, przy uwzględnieniu kryterium wieku.

Punkt 3d ankiety [Aneks 4] kończy zagadnienia dotyczące potencjalnego projektowania biblioteki. Ukazuje opinie osób ankietowanych o wzajemnej relacji pomiędzy funkcjonalnością i formą architektoniczną. Ma związek z pytaniem o to, kto powinien być autorem programu użytkowego - bibliotekarze odpowiedzialni za funkcje biblioteczne, czy architekci tworzący jej formę. Odpowiedzi ukazują też, czy i w jakim stopniu ankietowani zwracają uwagę na estetykę przestrzeni bibliotecznej. Na co położyć nacisk - czy na funkcjonalność przestrzeni (architektoniczna idea), czy na styl (architektoniczna forma). Odpowiedzi respondentów w roku 2003 wskazują wyraźnie, że gmach biblioteczny musi być przede wszystkim funkcjonalny (Wykres 12a). Tak

odpowiedziało 148 osób, czyli 87% spośród zapytanych. Tylko 7 osób (4%) uznało, że w ewentualnym projektowaniu nacisk położy na architektoniczną formę przyszłego gmachu. 8 osób uznało, że forma i funkcja są ze sobą nierozzerwalnie związane. Nie wiedziała jakiej udzielić odpowiedzi 7 respondentów.

Wykres 12a

Rok 2003: forma architektoniczna (styl) -7 osób, idea architektoniczna(funkcjonalność) – 148 osób, forma i funkcjonalność łącznie – 8 osób, nie wiem-7 osób,

Rok 2007: forma architektoniczna (styl)-7 osób, idea architektoniczna(funkcjonalność)-66 osób, forma i funkcjonalność łącznie – 4 osoby, nie wiem-3 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

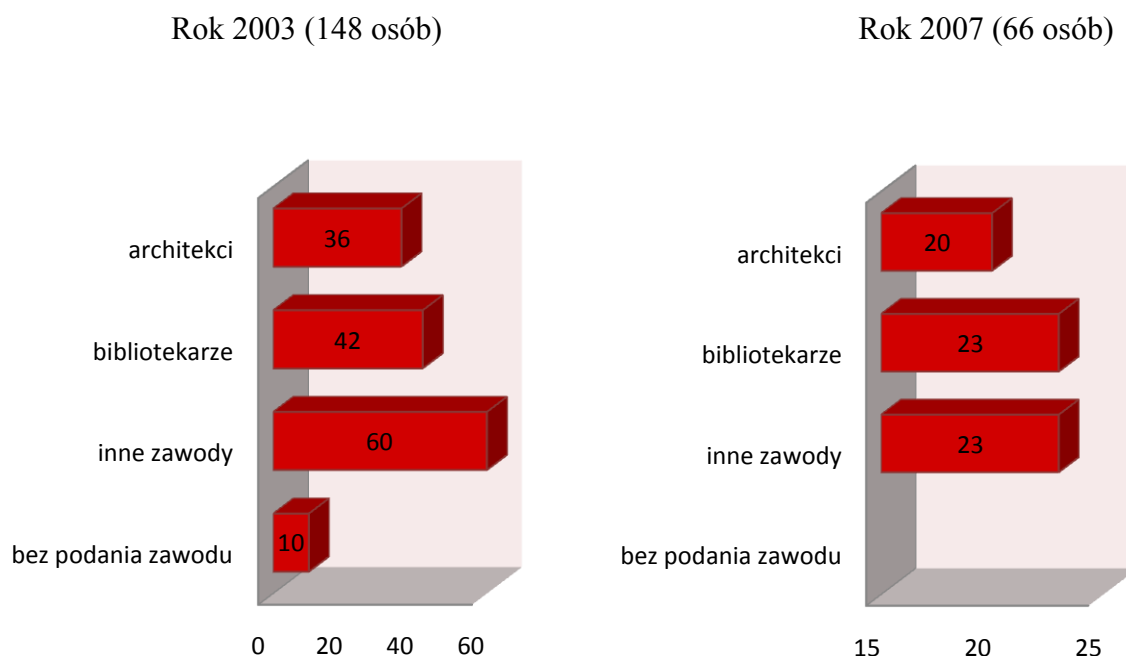
Tabela nr 16. Czy ważniejsza jest funkcjonalność czy forma budynku

ważniejsza jest	rok 2003	rok 2007
forma architektoniczna	4%	9%
funkcjonalność	87%	82%
forma i funkcja łącznie	5%	5%
nie wiem	4%	4%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 12b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających funkcjonalność za ważniejszą niż formę cechę budynku bibliotecznego

Źródło: Opracowanie własne 2010

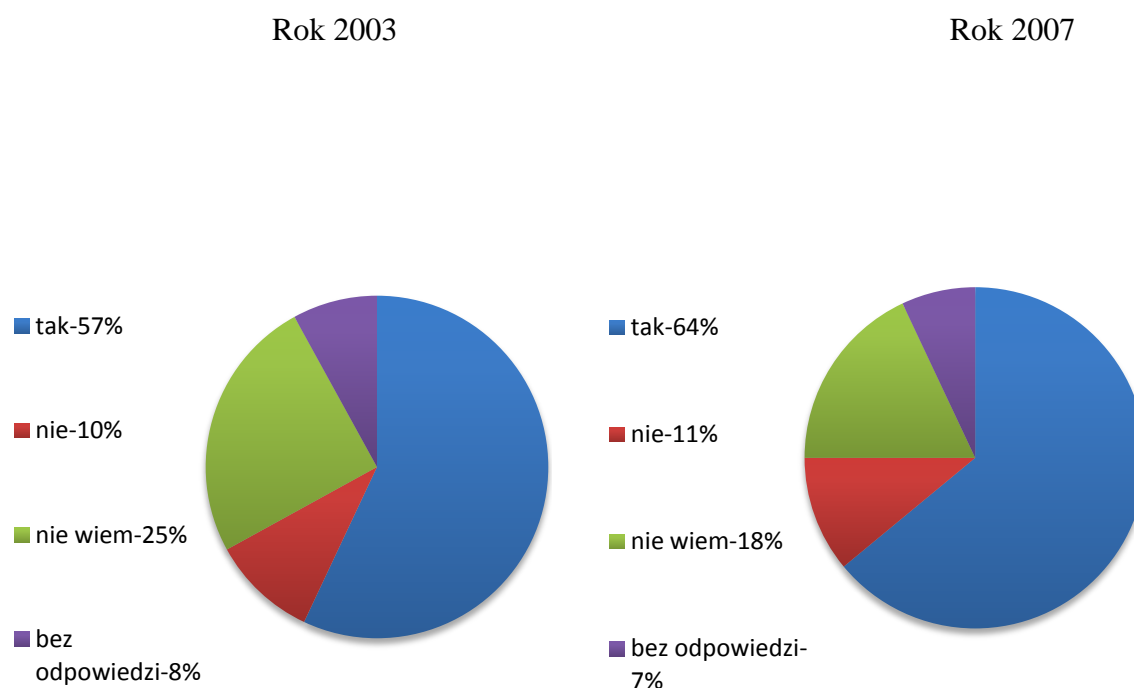
Zestawienie wyników badań z obu lat pokazuje, że istnieje powolna tendencja wzrastająca w dostrzeganiu walorów estetycznych. Na tak samo sformułowane pytanie w roku 2007, już 9% ankietowanych zwróciło uwagę na architektoniczną formę poprzez wskazanie tegoż kryterium bądź komentarz. Odsetek respondentów wskazujących na wagę formy architektonicznej wzrósł zatem ponad dwukrotnie. Można założyć, że czynnikiem edukacyjnym i mającym na to wpływ są zrealizowane w tym okresie projekty nowych gmachów bibliotecznych. Tylko 12 osób łącznie z obu badań, zwróciło uwagę, że oba kryteria są równie ważne i jako takie nie powinny być rozdzielane ani sobie przeciwstawiane. Oznacza to, że niewielki procent respondentów ma świadomość, że połączenie estetyki i funkcjonalności budynku stanowi prawdopodobnie największe wyzwanie dla inwestorów i architektów. Wskazanie na prymat funkcji jest zrozumiałe na etapie tworzenia programu użytkowego. Odmienne od literatury cytowanej w Rozdziale drugim i trzecim jest stanowisko ankietowanych w ocenie wagi estetyki przestrzeni bibliotecznej. Wyniki ankiet wskazują na marginalne traktowanie estetyki przez

respondentów. Czy ma to związek z poziomem rozwoju społecznego i ogólną prawidłowością, polegającą na zaspokajaniu w pierwszej kolejności potrzeb podstawowych, a dopiero później potrzeb wyższego rzędu? Według ankietowanych znacznie ważniejsze jest, aby mieć dostęp do sprawnych usług bibliotecznych w ogóle, niż do przyjemnych doznań estetycznych w kontakcie z biblioteką. A być może, nowe biblioteki zaspokajają w takim stopniu potrzeby estetyczne, że czytelnicy przyjmują nową formę, jako coś naturalnego i nie zastanawiają się nad tym.

Celem pytania 5 ankiety [Aneks 4] było zbadanie relacji pomiędzy formą i treścią przestrzeni bibliotecznej. Ankietowani zostali zapytani, czy uważają za słuszną tezę, że funkcje biblioteczne są podstawowymi determinantami formy architektonicznej (Wykres 13a, Wykres 13b).

Wykres 13a

CZY FUNKCJE DETERMINUJĄ FORMĘ PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ

Rok 2003: tak- 97 osób, nie- 17 osób, nie wiem- 42 osoby, bez odpowiedzi- 14 osób.

Rok 2007: tak- 51 osób, nie- 9 osób, nie wiem- 14 osób, bez odpowiedzi- 6 osób.

Źródło: Opracowanie własne 2010

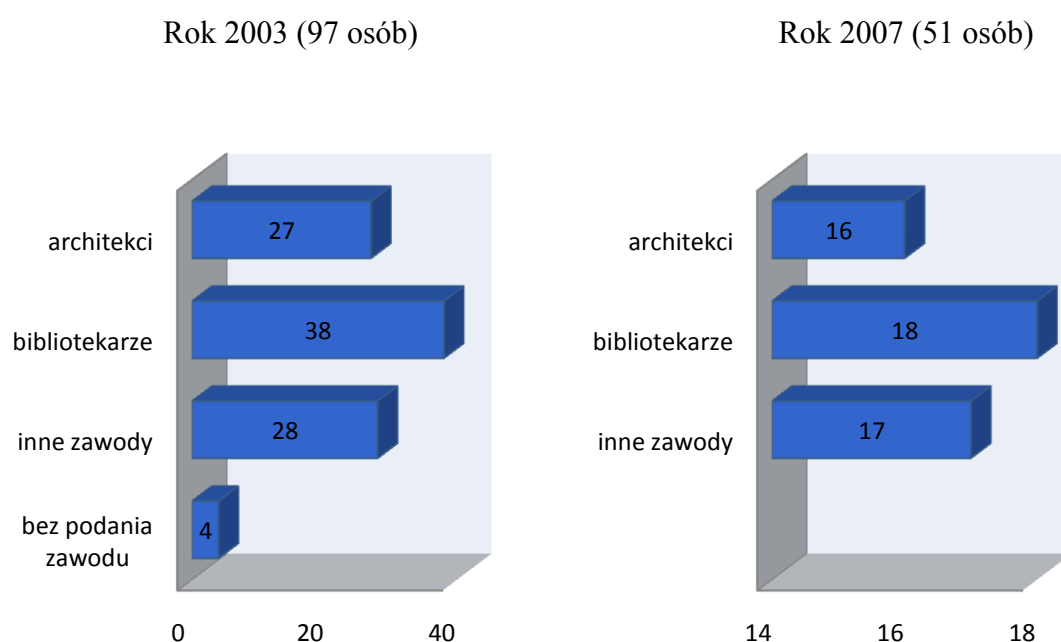
Tabela nr 17. Czy funkcje determinują formę przestrzeni biblioteczej

funkcja determinuje formę	rok 2003	rok 2007
tak	57%	64%
nie	10%	11%
nie wiem	25%	18%
bez odpowiedzi	8%	7%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 13b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających funkcje bibliteczne za podstawowe determinanty formy architektonicznej

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wyniki z obu lat wskazują przewagę odpowiedzi „tak”, z tendencją wzrostową. Zmianie uległ tylko procentowy udział w strukturze dominanty obrazujący przemiany myślenia w obrębie grup zawodowych. O ile w 2003 roku opinię twierdzącą dali w większości

bibliotekarze, z których 79% (38 spośród 48) udzieliło odpowiedzi „tak”, a wśród architektów wskaźnik ten wyniósł 52% (27 spośród 52), to w 2007 roku obserwuje się niemal zrównanie tych opinii- 18 spośród 25 bibliotekarzy (72%) i 16 spośród 25 architektów (64%) odpowiedziało, iż funkcja determinuje formę przestrzeni bibliotecznej. Jest to pośrednie potwierdzenie tezy, iż bibliotekarze odpowiedzialni za funkcje biblioteczne, powinni być twórcami programu użytkowego będącego początkiem procesu projektowego. Potwierdza to konstatację z Rozdziału drugiego. Ankietowani bardzo często dodawali wyjaśniające komentarze na poparcie swej odpowiedzi. Na ogół były to jednak komentarze odnoszące się do organizacji przestrzeni wewnątrzbibliotecznej lub lakoniczne stwierdzenia typu „to jest oczywiste”, „to jest logiczne”. Autorka stawia jednak pytanie, czy oczywista jest determinacja formy przez funkcję budynku, jak uważają w większości respondenci? Jednym z atrybutów architektury ery globalizacji jest to, że funkcja budynku czytelna jest dopiero w momencie rozpoczęcia jego użytkowania [Ibelings, 1998]. W tym aspekcie, zdaniem autorki, we współczesnej architekturze nie jest oczywisty związek pomiędzy funkcją i formą budynku. Jak pokazano w Rozdziale pierwszym, budynki mogą mieć podobną formę architektoniczną pełniąc odmienne funkcje [il. 1-4].

Pytanie nr 6 ankiety [Aneks 4] zostało sformułowane i zadane pod wpływem własnych odczuć autorki, powracających przy kontakcie m.in. z gmachami Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] i Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego [Aneks 1, poz. 6]. Czy zdaniem ankietowanych wejście do biblioteki powinno być architektonicznie zaakcentowane (np. przez kolumnadę, schody, kolorystykę)? (Wykres 14a, Wykres 14b).

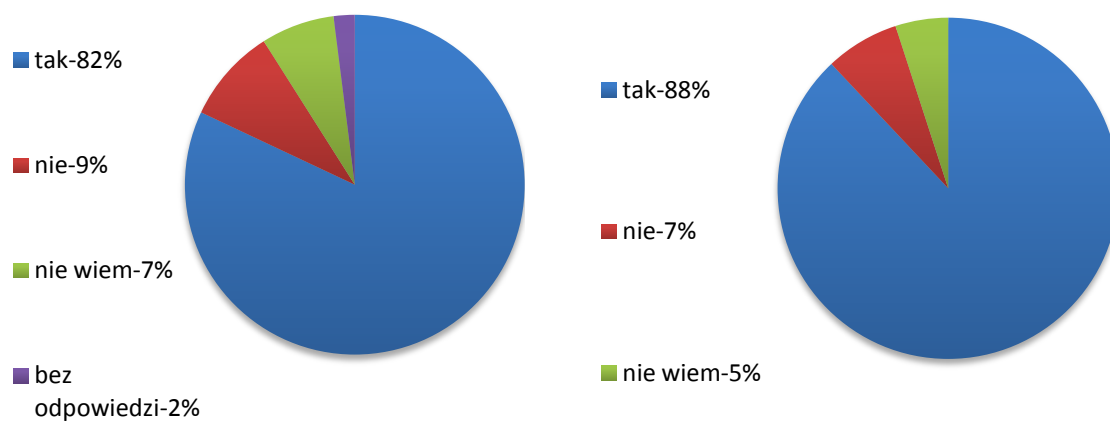
Zdecydowana większość respondentów odpowiedziała twierdząco, wśród nich wszyscy bibliotekarze biorący udział w badaniu w roku 2007. Tym samym potwierdzają oni pogląd Stefana Kuryłowicza, że jedno, silnie akcentowane wejście to jak brama do miasta, punkt kontrolowanego styku z przestrzenią zewnętrzną [Kuryłowicz 2000, s.107]. Wyniki potwierdzają postulaty wyrażone w Rozdziałach drugim i trzecim. Biblioteka powinna być dostępna (*ang. accessible*), zachęcać do wejścia, promować integrację z miejscowym środowiskiem społecznym. Wyraźnie zaakcentowane, widoczne z daleka zapraszające wejście jest narzędziem realizacji tego celu.

Wykres 14a

CZY WEJŚCIE DO BIBLIOTEKI POWINNO BYĆ ZAAKCENTOWANE

Rok 2003

Rok 2007

Rok 2003: tak- 140 osób, nie- 15 osób, nie wiem- 12 osób, bez odpowiedzi- 3 osoby.
Rok 2007: tak- 70 osób, nie- 6 osób, nie wiem- 4 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

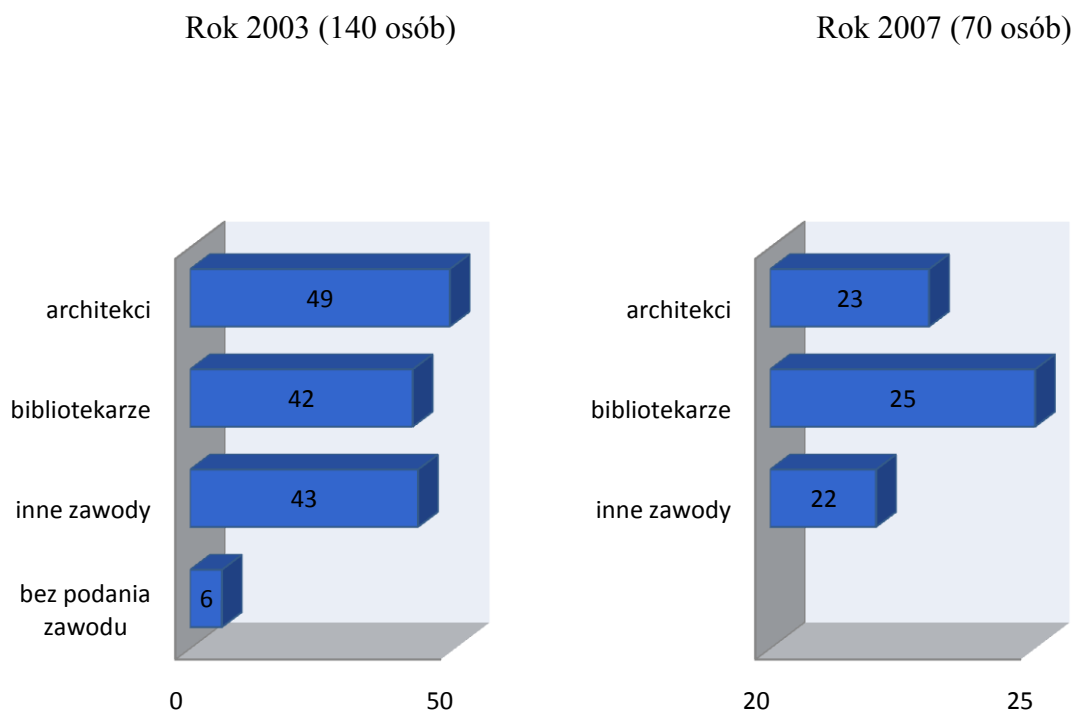
Tabela nr 18. Czy wejście do biblioteki powinno być zaakcentowane

wejście do biblioteki powinno być zaakcentowane	rok 2003	rok 2007
tak	82%	88%
nie	9%	7%
nie wiem	7%	5%
bez odpowiedzi	2%	0%

Źródło: Opracowanie własne 201

Wykres 14b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy uznających konieczność zaakcentowania wejścia do budynku biblioteki

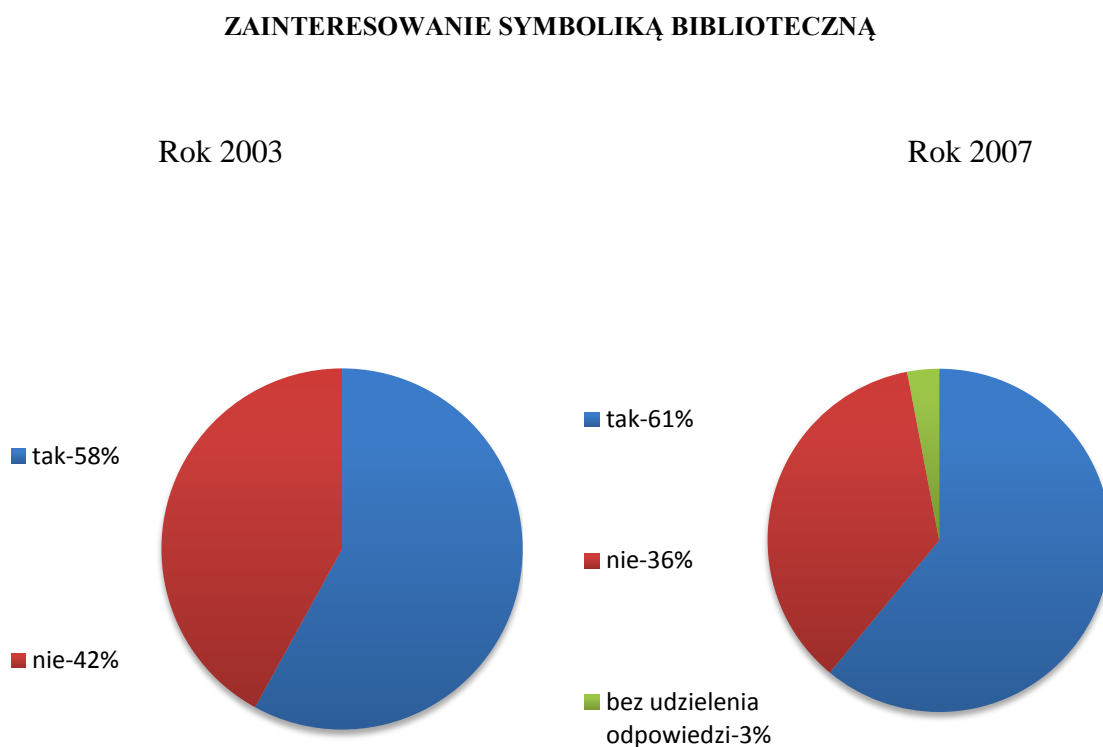
Źródło: Opracowanie własne 2010

Jacek Krenz napisał: *człowiek posługuje się symbolem dla uchwycenia i zobrazowania tego, co niewyobrażalne [...] przestrzenne odniesienia do idei są nieodmiennie ważne i potrzebne* [Krenz 2010, s. 70]. W pytaniu 9 ankiety [Aneks 4], dotyczącym symboliki architektury bibliotecznej (Wykres 15a, Wykres 15b) zapytano respondentów: Czy kiedykolwiek zastanawiałeś się (lub przynajmniej zwróciłeś uwagę) nad symboliką architektury bibliotecznej?

W badaniu z 2003 roku 58% ogółu ankietowanych (Wykres 15a) zadeklarowało zainteresowanie symboliką formy architektonicznej. To zainteresowanie dotyka przestrzeni

egzystencjalnej, odczuwania architektury. Mimo braku prośby w kwestionariuszu o wskazanie przykładu, kilkakrotnie podano Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie i nową Bibliotekę Aleksandryjską. Deklaracja zainteresowania przekazem symbolicznym architektury bibliotecznej uległa wzrostowi do 61 % w badaniach w roku 2007 (Wykres 15a).

Wykres 15a

Rok 2003: tak – 98 osób, nie – 72 osoby.

Rok 2007: tak – 49 osób, nie – 29 osób, bez udzielenia odpowiedzi – 2 osoby.

Źródło: Opracowanie własne 2010

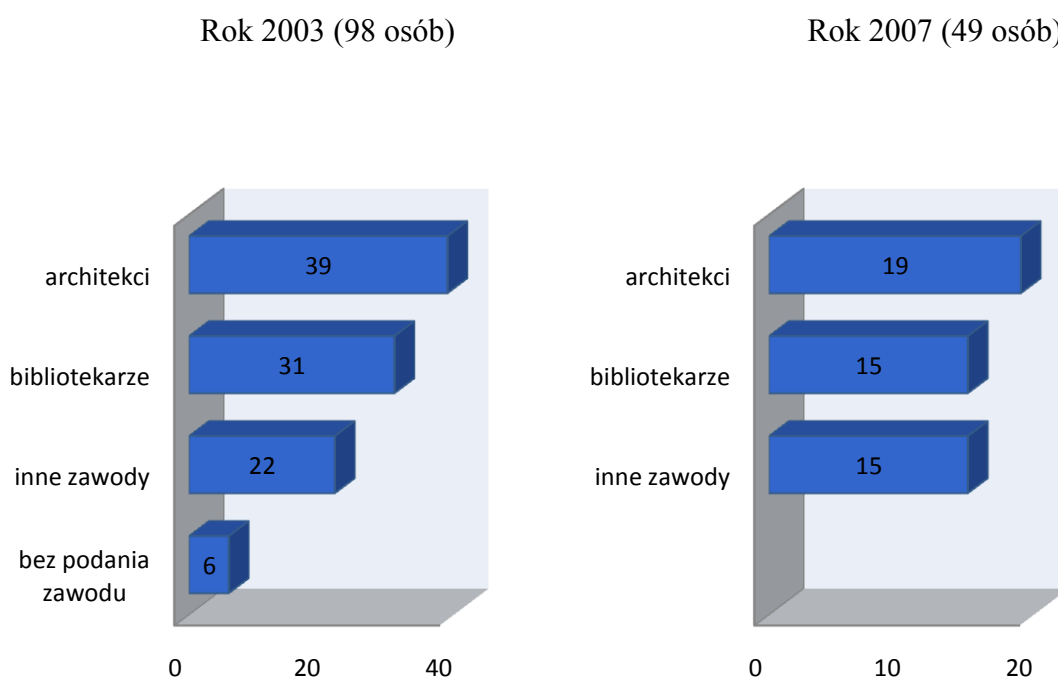
Tabela nr 19. Czy kiedykolwiek zastanawiałeś się nad symboliką architektury bibliotecznej

zastanawiałem się nad symboliką architektury bibliotecznej	rok 2003	rok 2007
tak	58%	61%
nie	42%	36%
bez odpowiedzi	0%	3%

Źródło: Opracowanie własne 2010

Wykres 15b

Struktura dominanty – przekrój zawodowy zwracających uwagę na symbolikę architektury bibliotecznej

Źródło: Opracowanie własne 2010

Jedyną grupą zawodową, w której przy odpowiedziach twierdzących dopisywano komentarze byli architekci i oni też najczęściej potwierdzali zainteresowanie symboliką w architekturze. Można założyć, że wynika to z wykonywanego zawodu. Jednocześnie jest potwierdzeniem konkluzji wpływających z Rozdziału drugiego i trzeciego, że w opiniach publikowanych, architekci częściej niż bibliotekarze zwracają uwagę na przekaz symboliczny budynku, na ten widzialny znak niewidzialnej rzeczywistości.

Punkt 10 ankiety badawczej [Aneks 4] brzmiał: „Spróbuj wymienić *silne* i *słabe* strony rozwiązań architektonicznych biblioteki, z której korzystasz. Wpisz nazwę

biblioteki”. Tak skonstruowana prośba niezamierzenie przyjęła postać szczątkowej metody SWOT. W roku 2003 niespełna 20%, a w roku 2007 21 % ankietowanych nie odpowiedziało na to pytanie, co pozwala wnioskować, że łatwiej jest ocenić przedstawione do wyboru i nazwane kryteria, tak jak np. w pyt. 4 (Oceń, stosując skalę od 1 do 5 znaczenie poniższych czynników dla zaistnienia „przyjaznej” biblioteki), niż sformułować je samemu. Dodatkowo spośród tych, którzy podjęli próbę ich formułowania, wiele osób wymieniało wartości pozytywne i negatywne biblioteki, w tym wielkość i jakość księgozbioru nie skupiając się na rozwiązaniach architektonicznych. Wymieniany był często czynnik ludzki (*rozumna pani bibliotekarka, poinformowany personel, opryskliwe bibliotekarki, ustna informacja* itp.), dogodności lub niedogodności związane z lokalizacją (*położenie przy starówce, bliskość parku, świetna lokalizacja, zbyt oddalona od centrum, przy ruchliwej ulicy*) i elementy wyposażenia, ułatwiające użytkowanie, ale zależne tylko od finansów biblioteki. Jako czynniki na które nie mają wpływu architekt i bibliotekarz na etapie projektowania, nie są przedmiotem analizy. Analizie poddano wymieniane rozwiązania, które są (lub powinny być) wynikiem działań architektów i bibliotekarzy. Zdaniem autorki pracy tworzą one dwie kategorie:

- kategoria funkcji i organizacji przestrzeni
- kategoria estetyki

Bez względu na czas badania i grupę ankietowanych czynnikiem najczęściej wskazywanym była ‘przestrzeń’, zarówno jeśli chodzi o jej wielkość, jak i jej rozplanowanie. To zagadnienie pojawiło się w ok. 80% odpowiedzi. Wysokość wskazań i rozkład w grupach zawodowych i wiekowych w obu latach był zbliżony do siebie. Po stronie cech silnych używano terminów: *duża przestrzeń, przestronnie, przestrzenność, dobry podział wewnętrzny, przejrzysta funkcjonalność, dobra komunikacja wewnętrzna, wielofunkcyjność*, po stronie cech słabych: *ciasnota, mały metraż, małe sale, nieprzejrzysty układ pomieszczeń, słabo zorganizowana przestrzeń dla czytelnika, brak projektu wnętrza, rozpraszające-szklane drzwi lub ściany*.

Zdecydowanej zmianie uległy wskazania dotyczące wolnego dostępu, związanego z zaprojektowaniem i zorganizowaniem przestrzeni w bibliotece. W roku 2003 ilość wskazań na wolny dostęp była porównywalna zarówno po stronie silnych, jak i słabych czynników (*połączenie przestrzeni czytelnika z książkami, brak osobnej sali katalogowej* itp.). W roku 2007, wolny dostęp nie został ani raz wymieniony jako cecha słaba, aż 36 razy wymieniony jako cecha silna (*bezpośredni dostęp do zbiorów, samoobsługa, swobodne poruszanie się po kondygnacjach* itp.). Odpowiedzi udzieliły wówczas 63

osoby. Otrzymane wyniki stoją w pewnej sprzeczności z odpowiedziami na pyt. 3c (Załóżmy, że masz możliwość projektować współczesną bibliotekę [...] gdzie znajdować się będą czytelnicy?) [por. Wykres nr 11a, Wykres nr 11b], z których wynikła malejąca ilość wskazań na jedną wielofunkcyjną przestrzeń.

Ok. 30 % udzielających odpowiedzi w roku 2003 i w 2007 wskazało na strefę wejściową. Każdorazowo, okazałe wejście i dobrze zorganizowany hol wejściowy (wskazywano, że w nim powinna znajdować się wypożyczalnia i informacja) typowany był jako silny czynnik, a brak wyraźnej strefy wejściowej jako słaby. Podobnie z miejscami pracy indywidualnej lub grupowej – ich istnienie w bibliotece postrzegany jest jako silny czynnik, ich brak, jako słaby.

Widoczna jest potrzeba dobrego oświetlenia, szczególnie światłem dziennym. Zaskakująco rzadko wymieniano udogodnienia dla niepełnosprawnych. W roku 2003, w grupie bibliotekarzy trzy osoby zaznaczyły ich istnienie i trzy osoby ich brak, a w grupie architektów trzy osoby podały dostępność dla niepełnosprawnych jako czynnik silny i jedna osoba wymieniła brak dostępu jako słabą stronę. W roku 2007, w 25 - osobowej grupie bibliotekarzy, jeden raz wymieniono ten element jako silny, a dwukrotnie brak tego typu udogodnień jako słaby. W takiej samej liczebnie grupie architektów, czterokrotnie uznano ten czynnik za silną stronę użytkowanego budynku, dwukrotnie za słabą jego brak. Równie mało było wskazań na parkingi, akustykę, klimatyzację.

Widoczny w badaniach z 2003 roku element czystych łazienek, w ogóle nie pojawił się w odpowiedziach w roku 2007. Ok. 60% respondentów w obu latach, z lekką tendencją wzrastającą, odniosło się do warstwy estetycznej budynku biblioteki, wskazując ją jako silne i słabe czynniki. W zestawieniu z odpowiedziami na pyt. 3d, jest to wskazanie nieoczekiwanie wysokie. Po stronie cech pozytywnych pisano: *ładny budynek, ciekawa architektura, przyjemna kolorystyka, estetyczne wnętrza*. Po stronie cech słabych pisano: *brzydka architektura biblioteki, szary kolor, nieprzyjazne wnętrza, tandetne meble*. Dwa elementy: beton i rośliny występowały zarówno po stronie silnych jak i słabych czynników. Spośród 170 osób w 2003 roku, 80 podało konkretną bibliotekę, której są użytkownikami. Są to biblioteki w Białymstoku, Bydgoszczy, Ciechanowie, Dąbrowie Górniczej, Gdańsku, Gdyni, Katowicach, Kielcach, Krakowie, Olsztynie, Puławach, Rzeszowie, Sopocie, Słupsku, Szczecinie, Warszawie. Trzykrotnie wymienione zostały biblioteki poza granicami Polski (Berlin, Wolfsburg). Spośród 80 osób w 2007 roku, 42 podały bibliotekę, której są użytkownikami. Są to biblioteki w Gdańsku, Kielcach, Krakowie, Rzeszowie, Szczecinie, Warszawie.

Punkt kwestionariusza nr 12 (Czy istnieją wyznaczniki jednoznacznie wskazujące, że znajdujemy się w przestrzeni bibliotecznej? Jeśli tak, postaraj się je wymienić), był prośbą o wskazanie (jeśli takie istnieją) jednoznacznych wyznaczników przestrzeni bibliotecznej. Fakt, iż 50 osób, tj. 20% respondentów nie podało odpowiedzi potwierdza wcześniej sformułowane zdanie, iż ankietowanym łatwiej jest oceniać zawarte w kwestionariuszu kryteria, niż samodzielnie je dobierać. 8 osób napisało, że takie wyznaczniki nie istnieją, lub ich nie zauważyli. 192 osoby określiły wyznaczniki przestrzeni bibliotecznej. Najczęściej typowano:

- *książki (księgozbiór)*, 89 wskazań
- *cisza*, 76 wskazań (w tym tylko 4 pochodziły od bibliotekarzy i aż 39 od architektów)
- *katalogi (sala katalogowa)*, 67 wskazań

Na kolejnych miejscach znalazły się *stoły z lampami (stoły i krzesła, stoły a przy nich ludzie) i specyficzny zapach. Komputery (stanowiska komputerowe)* jako wyznaczniki przestrzeni bibliotecznej wskazane zostały tylko 19 razy, w tym tylko dwukrotnie w grupie zawodowej: inni. Taka wielkość wskazań i niezmiennosc ich kolejności w latach 2003 i 2007 uprawdopodabnia twierdzenie, że polska przestrzeń biblioteczna postrzegana jest jako tradycyjna i mało zautomatyzowana. Mimo zmian w formach udostępniania i organizacji przestrzeni, w świadomości ankietowanych utrwalona była tradycyjna postać biblioteki.

Podsumowanie

W rezultacie przeprowadzonych badań ankietowych autorka stwierdziła, że ich wyniki są w zasadzie zbieżne z opiniami opublikowanymi oraz z wywodem przedstawionym w Rozdziałach wcześniejszych. Najważniejszymi atrybutami bibliotek według respondentów są:

- zaspokajanie potrzeb użytkowników, jako cel podstawowy
- budynek o wyjątkowej, niepowседневnej architekturze bez stylizacji, z klimatem skupienia i pracy, dający możliwość kontaktu z personelem bibliotecznym
- projekt powstały przy ścisłej współpracy bibliotekarzy i architektów, ukierunkowany przede wszystkim na komfort pracy użytkownika

- uwarunkowania funkcjonalne, jako główny czynnik sprzyjający identyfikacji użytkownika z biblioteką, uwarunkowania estetyczne mniej oczekiwane
- możliwość pracy indywidualnej, jako ważny czynnik powodujący przyjazność biblioteki
- zaakcentowane wejście
- trójkątny podział przestrzeni wewnętrznej lub wolny dostęp – akceptowalne oba rozwiązania
- akceptowalne symbole w architekturze bibliotecznej
- budynek przede wszystkim dla funkcji bibliotecznych
- duże, dobrze zorganizowane przestrzenie

W świetle przedstawionych wyników uprawnione jest stwierdzenie, że zdaniem respondentów celem działania biblioteki jest maksymalne zaspokajanie potrzeb użytkowników. Świadomość tak określonego celu potwierdzona jest odpowiedziami w punkcie 3a (Wykres 4a) i wzrasta z upływem czasu. Tendencja wzrastająca, widoczna jest szczególnie w grupie bibliotekarzy, choć architekci nadal są grupą zawodową, która wykazała najwyższą świadomość tak określonego celu. Takie rozumienie celu wiąże się z koniecznością projektowania komfortowej publicznej przestrzeni bibliotek. Według ankietowanych przestrzeń biblioteczna jest komfortowa, jeśli stwarza możliwość pracy w zróżnicowanych pomieszczeniach, w tym do pracy indywidualnej. Odnotowany wzrost wskazań na możliwość pracy indywidualnej wiąże się prawdopodobnie z doświadczeniem z nowych bibliotek, gdzie taka możliwość istnieje. Biblioteka powinna być dobrze zlokalizowana i dostępna dla wszystkich (także dla niepełnosprawnych), mieć dobrą akustykę i światło dzienne, szybko realizować zamówienia. Użytkownicy oczekują kontaktu osobistego z kompetentnym personelem. Budynek biblioteczny powinien być wkomponowany w środowisko urbanistyczne i mieć wyraźne, dobrze zaakcentowane i zapraszające wejście. Biblioteka kojarzy się ankietowanym głównie ze świątynią, ale w grupie respondentów bibliotekarze byli tymi, dla których przeważało skojarzenie biblioteki z laboratorium.

Program użytkowy biblioteki, zgodnie z wiedzą profesjonalistów powinien być opracowany przez bibliotekarzy. Najwięcej wskazań w ankiecie z roku 2003 oddano również na taki pogląd (Wykres 10a), 38% respondentów wskazało tam na bibliotekarzy, jako tych, którzy powinni kierować opracowaniem programu użytkowego (Wykres 10b). W badaniu z 2007 roku nadal najwięcej wskazań oddano na bibliotekarzy

jako autorów programu użytkowego, ale różnica w ilości wskazań pomiędzy wskazaniami na bibliotekarzy i architektów spadła do 1 wskazania (przy różnicy 12 wskazań w roku 2003). 46% ankietowanych uznało w roku 2007, iż program powinni opracować wspólnie bibliotekarze i architekci, a tylko 25% ankietowanych przyznało wiodącą rolę bibliotekarzom. W świadomości użytkowników następuje wzrost wpływu architekta na kształtowanie „przyjaznej” biblioteki – wynika to z odpowiedzi na pyt. 3b i ze wskazań w odpowiedzi na pytanie 3d. W ankietach swoje opinie wyrazili przedstawiciele różnych zawodów. Można więc uznać, iż pogląd że autorem koncepcji funkcjonowania biblioteki jest bibliotekarz, dominuje wśród bibliotekarzy. Inne grupy zawodowe, w tym architekci, prezentują w większości opinię, iż koncepcja taka powinna być tworzona wspólnie przez architektów i bibliotekarzy.

Niższe od spodziewanych są wielkości wskazań na wolny dostęp i wielofunkcyjność przestrzeni bibliotecznej. Respondenci swoimi odpowiedziami dowiedli, iż przyzwyczajeni są do tradycyjnego podziału przestrzeni bibliotecznej. Według autorki, stan taki wynika z braku osobistych doświadczeń ankietowanych. W okresie, kiedy ankiety były przeprowadzane po raz pierwszy nie było w Polsce zbyt wielu bibliotek naukowych, gdzie wolny dostęp i „miękki serwis (usługi)” można by wypróbować. Opinie ankietowanych w tym zakresie uległy jednak zmianie w badaniu z 2007 roku. Upływ czasu i przykłady nowych bibliotek zwiększyły odsetek wskazań na te atrybuty przestrzeni bibliotecznej.

Niemal nie odnotowano różnic w odpowiedziach w zależności od przedziałów wiekowych, zarówno przy typowaniu czynników nowoczesnych jak i tradycyjnych. Jedynym wynikiem wskazującym na taką zależność były zsumowane odpowiedzi na pyt. 3c, w którym należało wskazać preferowaną przestrzeń do pracy czytelnika. Grupa ludzi młodych (do 25 lat) była jedyną, w której przeważał wybór jednej, wielofunkcyjnej przestrzeni. Porównanie uzyskanych odpowiedzi architektów i bibliotekarzy daje mniejsze różnice w preferencjach od spodziewanych. Nie odnotowano procentowych różnic w deklarowaniu częstotliwości korzystania z biblioteki, we wskazaniu autorów programu jej funkcjonowania, wyborze zaakcentowanego wejścia, konieczności komunikowania się gmachu bibliotecznego z otoczeniem.

Rozbieżności w poglądach ujawniły się w porównaniach biblioteki z miastem, marketem, świątynią lub laboratorium, w opiniach o funkcjach bibliotecznych jako determinantach formy architektonicznej, wyborach najważniejszych przestrzeni dla użytkownika, zauważaniu walorów estetycznych i symbolicznych. W obu badaniach respondenci uznali prymat funkcjonalności nad formą przestrzeni bibliotecznej. Wzrost znaczenia formy w

badaniu z roku 2007, świadczy o wzroście znaczenia estetyki. Po zaspokojeniu podstawowych potrzeb w zakresie dostępu do usług bibliotecznych, estetyka bibliotek stanie się wg autorki ważniejszym czynnikiem ich oceny.

ZAKOŃCZENIE

Przestrzeń budynków bibliotecznych tworzona jest głównie przez bibliotekarzy i architektów w oparciu o wiedzę o potrzebach użytkowników. Zbiorowa wiedza i doświadczenie obu grup zawodowych decydują o współczesnym kształcie bibliotek. Odzwierciedleniem ich wiedzy są publikacje, których wybór poddano analizie (Rozdział drugi *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010*). Autorami analizowanych treści są głównie bibliotekarze i architekci, będący także użytkownikami bibliotek naukowych i właśnie do przedstawicieli tych dwóch grup zawodowych są one skierowane. Wspólnym celem tychże autorów jest doskonalenie przestrzeni bibliotecznej. Sposób osiągania tego celu, z racji różnych profesji autorów został pokazany przez autorkę z dwóch punktów widzenia. Przeprowadzona analiza treści wytypowanych tytułów (publikacje *LIBER Architecture Group*, wybrane teksty materiałów konferencyjnych z 74 Generalnej Konferencji IFLA, roczniki *Przeglądu Bibliotecznego* i *Architektury Muratora*) pozwoliła na wyłonienie najważniejszych zagadnień, na jakich koncentrowali się ich autorzy. Badania własne opinii losowo dobranych respondentów związanych z działalnością bibliotek: architektów, bibliotekarzy i innych użytkowników bibliotek naukowych w 2003 i 2007 roku potwierdziło te tendencje (Rozdział czwarty *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej*). Wyniki badań zestawiono z analizą dokonaną w Rozdziale drugim konfrontując badania ankietowe z jej treścią. Można uznać, iż wyrażone w różnych częściach pracy (Rozdział drugi *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010* i Rozdział czwarty *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej*) zbieżne wnioski, mają znamiona obiektywnie obowiązujących poglądów użytkowników, a też twórców kształtu bibliotek na to, jak powinna być komponowana współczesna, optymalnie zorganizowana przestrzeń biblioteczna. Treści te mogą być przydatne w edukacyjnych działaniach skierowanych zarówno do studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa jak i do studentów

architektury, którzy chcieliby zrozumieć zadania postawione przed bibliotekami naukowymi, a których spotkanie w 2003 roku dało asumpt do napisania tej pracy.

Początkiem procesu projektowania każdej biblioteki jest jej p r o g r a m u ż y t k o w y. Powinni go tworzyć bibliotekarze. Program jest podstawą do projektowania przestrzeni bibliotecznej przez architektów, jest także podstawą do współpracy w poszukiwaniu najlepszych rozwiązań przez obie grupy zawodowe. W przeszłości rolę taką spełniały założenia techniczno-ekonomiczne [Żmigrodzki 1998, s. 26], które stanowiły punkt wyjścia dla pracy architekta, ale miały ograniczony zasięg i zawężały pole poszukiwań do ogólnie uznanych i powielanych rozwiązań technologiczno – organizacyjnych. W poszukiwaniu tym, jak wynika z analizowanych materiałów, bibliotekarze koncentrują się na treści (funkcje, komfort), a architekci na formie (kształt, detal, kolor). Jedni i drudzy mają świadomość, że przestrzeń biblioteczna musi łączyć harmonijnie dobrą treść z udaną formą, jednak wzajemna współpraca jest postulatem artykułowanym głównie przez środowiska bibliotekarzy. Złączeni w procesie projektowania konkretnej biblioteki przedstawiciele obu grup zawodowych skoncentrowani są na stworzeniu budynku optymalnego w danych warunkach. Ich zainteresowania są skierowane w jednym kierunku, są równoległe. W sytuacji, kiedy wypowiadają się o bibliotece „w ogóle”, każda z grup zawodowych bardziej skoncentrowana jest na obszarach podstawowych dla swojego zawodu. Potrzebna jest im wzajemna znajomość poglądów, które odzwierciedlają aktualną wiedzę obu grup zawodowych. Wiedza taka jest dostępna w publikacjach zagranicznych, które w niedostatecznym stopniu przekraczają bariery środowiskowe i językowe. Ze względu na brak specjalizacji wśród polskich architektów (wśród umieszczonych w Wykazie 66 architektów – projektantów bibliotek w Polsce [Aneks 2] tylko 21, tj. ok. 31% ogółu, ma na swym koncie pracę /współpracę nad więcej niż jednym projektem biblioteki naukowej) oraz ze względu na to, że bibliotekarze z procesem projektowania i budowy biblioteki najczęściej nie stykają się w ogóle, to stopień przygotowania obu grup zawodowych do tworzenia nowej przestrzeni bibliotecznej w Polsce jest zdaniem autorki niewystarczający. Ponieważ proces ten jest złożony i wchodzi w zakres wielu dyscyplin wiedzy (architektura, bibliotekoznawstwo, informatyka, organizacja, akustyka itd.) oraz wymaga doświadczenia nabytego w czasie tworzenia i budowania bibliotek, to potrzebni są specjaliści - konsultanci dysponujący odpowiednimi kwalifikacjami, którzy wniosą niezbędną jakość do kreowania nowej przestrzeni bibliotecznej.

Wyczerpujący zbiór zasad określających cechy przestrzeni bibliotecznej, która w najwyższym stopniu spełni oczekiwania użytkowników i pokazuje jak powinna wyglądać dobrze zorganizowana przestrzeń biblioteki zaprezentowany został podczas Seminarium *LAG* w Utrechcie i opublikowany przez Andrew McDonalda w *LIBER Quarterly* Vol. 16 [McDonald 2006]. Jako praca powstała w relacji do zasad Harry Faulkner – Browna jest świadectwem zgodnego poszukiwania przepisu na bibliotekę idealną przez uczestniczących w procesie projektowania bibliotekarzy i architektów, których wiedza i starania powinny być względem siebie komplementarne.

W świetle zebranego materiału autorka uznała cechy j a k o ś c i McDonalda (ang. *Qualities*) - za najbardziej kompletny zbiór elementów dobrze zaprojektowanej biblioteki. Znajomość ich powinna być powszechna wśród twórców przestrzeni bibliotecznej, ponieważ stanowią one usystematyzowany zbiór wiedzy i doświadczeń w tym przedmiocie. Treści te powinny być wprowadzone do procesu edukacyjnego nie tylko bibliotekarzy, ale przede wszystkim architektów. Zestawienie zasad Brytyjczyków: Faulknera-Browna (1979), który był architektem i McDonalda (2006) będącego bibliotekarzem, może być przydatne w przybliżeniu poglądów obu grup zawodowych wobec kształtowania przestrzeni w budynkach bibliotecznych.

Zarówno H. Faulkner-Brown jak i A. McDonald abstrahują od wielkości biblioteki i nie ustalają żadnych parametrów powierzchni. Sformułowane przez nich: zasady (*commandments*, Faulkner-Brown, 1979), cechy (*qualities*, McDonald, 2006) służą do oceny: budynku bibliotecznego (*library building*, H. Faulkner-Brown), przestrzeni bibliotecznej (*library space*, A. McDonald), mogą też być pomocne w projektowaniu nowych inwestycji i planów użytkowych. Określają standardy funkcjonalne dla projektowania i oceny biblioteki jako miejsca. Zestawienie otwierają pojęcia *flexible* (Faulkner – Brown) i *functional* (McDonald). Elastyczność budynku bibliotecznego jest dla Faulkner – Browna tożsama z możliwością wprowadzania zmian w jego rozplanowaniu, tak by spełniał pierwotne wymogi wobec niego. W tym rozumieniu pojęcie to jest najbliższe terminowi *adaptable*, umieszczonego na drugim miejscu listy McDonalda. Potrzeba elastyczności przestrzeni bibliotecznej nie jest nowa i była dostrzegana wcześniej m. in. przez Angusa S. Macdonalda oraz K. D. Metcalfa i R. E. Ellswortha, którzy w roku 1933r. sformułowali zasadę zmienności układów konstrukcyjnych w budownictwie bibliotek [Żmigrodzki 1998, s. 29]. Aleksander

Birkenmajer napisał, że: *budynek biblioteczny da się porównać do organizmu żywego* [Birkenmajer 1929a, s.486].

Tabela 20. ZESTAWIENIE ZASAD FAULKNER-BROWNA I CECH McDONALDA

COMMANDMENTS, rok 1979		QUALITIES, rok 2006	
Faulkner-Brown	tłum. własne	McDonald	tłum. własne
1. flexible	elastyczny	1. functional	funkcjonalny
2. compact	zwarty	2. adoptable	przystosowalny
3. accessible	dostępny	3. accessible	dostępny
4. extendible	rozszerzalny	4. varied	różnorodny
5. varied	zróżnicowany	5. interactive	interaktywny
6. organised	zorganizowany	6. conducive	sprzyjający
7. comfortable	wygodny	7. environmentally suitable	odpowiedni dla środowiska
8. constant in environment	zapewniający stałe warunki	8. safe and secure	bezpieczny i zabezpieczony
9. secure	zabezpieczający	9. efficient	sprawny
10. economic	ekonomiczny	10. suitable for ICT	odpowiedni dla ICT
		11. oomph	śmiały, zachwycający

Źródło: [Mittler 2008, dok. elektr.]

Pod pojęciem *functional* McDonald rozumie przestrzeń łatwą w użytkowaniu, dobrze się prezentującą i ekonomiczną w obsłudze. Wie, że funkcjonalność jest priorytetem, ale czynniki estetyczne uważa za równie ważne. Funkcjonalna przestrzeń uwzględnia interakcje pomiędzy ludźmi, zbiorami, technologią informacyjną biblioteki. Jednocześnie umożliwia reakcje na zmieniające się wymagania korzystającej z niej społeczności. Nowoczesna, funkcjonalna przestrzeń powinna być zaprojektowana przede wszystkim z akcentem na człowieka. Cecha *functional* jest syntezą pozostałych 10 cech McDonalda, które opisują różne jej aspekty. Według autorki jest najważniejsza, ale istotną wartością

wniesioną przez twórcę zestawu cech, jest jego kompletność. Dlatego zbiór tych cech powinien być prezentowany i wykorzystywany dla celów edukacyjnych, jako całość w połączeniu z rozszerzoną interpretacją tych cech.

Z porównania terminów umieszczonych na obu listach wynika, iż w identycznym brzmieniu znalazły się na nich: *accessible* i *varied*. Porównanie objaśnień tych terminów wskazuje jednak pewne różnice w ich rozumieniu. Dla Faulkner-Browna *accessible* oznacza łatwy dostęp do budynku z zewnątrz i z przestrzeni wejściowej do pozostałych części budynku. Dla McDonalda ten sam termin oznacza zapraszającą przestrzeń publiczną, łatwą w użytkowaniu i jednocześnie promującą samodzielność czytelnika. Budynek zróżnicowany (*varied*) według Faulkner-Browna zapewnia dużą swobodę w organizowaniu miejsca na książki i wszelkich miejsc obsługi czytelnika. Pod tym samym terminem, McDonald rozumie możliwość wyboru przez użytkownika przestrzeni i mediów do nauki. Podobne w brzmieniu zestawienie pary pojęć: *constant in environment, secure* (H. Faulkner – Brown) oraz *environmentally suitable, safe and secure* (A. McDonald) i porównanie ich objaśnień, potwierdza wspomniane różnice. Wprawdzie obaj zwracają uwagę na konieczność zapewnienia odpowiednich warunków w środowisku bibliotecznym – odpowiedniego poziomu oświetlenia, ogrzewania, akustyki, temperatury i wilgotności, to Faulkner – Brown dodatkowo podał dokładne standardy tych ostatnich. Standardy te muszą być aktualizowane w miarę unowocześniania materiałów i technik (automatyzacja, komputeryzacja, *ICT*). Są to bowiem uwarunkowania tworzące komfort pracy czytelnika i zabezpieczające materiały biblieczne – zbiory i sprzęt. Bezpieczny (*secure*) budynek zdaniem Faulkner – Browna pozwala kontrolować zachowania czytelników w celu ochrony zbiorów przed utratą lub zniszczeniem. McDonald objaśniając swoje rozumienie bezpieczeństwa ma na myśli przede wszystkim potrzeby użytkowników, dalej zbiory, wyposażenie, bazy danych i cały budynek. Powyższe przykłady wskazują, iż McDonald bardziej niż Faulkner – Brown, odnosi swoje kryteria jakości do ludzi. Potwierdzeniem tego jest wprowadzenie na listę terminów *conducive* i *oomph*. *Conducive* odnosi się do przestrzeni dla użytkowników, która pobudza ich wyobraźnię i motywuje do działań. Wymagana wysoka jakość i wyjątkowość tej przestrzeni spełnia się przez oryginalną architekturę i utrzymanie wysokiego poziomu wzornictwa, wprowadzenie do wnętrza dzieł sztuki, zaprojektowanie wewnętrznych ogrodów, rozwiązanie problemu hałasu. Trudny do zdefiniowania termin *oomph* jest „tym czymś” w wyrazistej przestrzeni bibliecznej, co wprowadza równowagę wszystkich przedstawionych cech i dodatkowo doskonale wychwytywa myśli użytkowników i oddaje ducha uczelni. Ujęta w zestawie McDonalda

cecha *oomph* oddaje emocje związane z odczuwaniem architektury wypełniając tym samym atrybuty przestrzeni egzystencjalnej.

McDonald (2006) nie podważa zasad Faulkner-Browna (1979) - zmiany cywilizacyjne skłoniły go do ich aktualizacji. Zarówno McDonald jak i Faulkner-Brown byli kolejnymi ogniwami w ewolucji poglądów na temat sposobu kształtowania przestrzeni bibliotecznej, która trwa tak długo, jak istnieją biblioteki.

W wybranych do analizy krajowych periodykach fachowych środowisk bibliotekarzy oraz architektów nie ma dialogu, przenikania opinii i wymiany poglądów pomiędzy tymi środowiskami. Nie istnieje w Polsce zjawisko, które można nazwać zorganizowaną dyskusją o architekturze bibliotecznej. Dlatego ważną rolę spełniają organizacje bibliotekarzy o zasięgu międzynarodowym, gdzie taka dyskusja jest prowadzona. W piśmiennictwie *LIBER* oraz *IFLA* pokazane są poglądy bibliotekarzy i architektów, wzajemna dyskusja między nimi oraz wspólne koncepcje i rozbieżności. Uczestniczenie w tych organizacjach oraz śledzenie ich dorobku daje możliwość partycypacji w wymianie idei i informacji pomiędzy bibliotekarzami, architektami i użytkownikami. Publikowane tam opinie pokazują rzeczywistość i wpływają na tworzenie przestrzeni bibliotecznych. Są prezentacją najbardziej aktualnych trendów wśród specjalistów, ale ich rozpowszechnienie w Polsce jest ograniczone. Wzajemne relacje poglądów bibliotekarzy, architektów (Rozdział drugi i trzeci) i użytkowników (Rozdział czwarty) autorka ukazała w sposób graficzny (Wykres nr 16). Zbiory poglądów wyrażanych przez bibliotekarzy, architektów i użytkowników przedstawione na Wykresie nr 16 mają części wspólne i rozdzielne. Koniunkcja trzech zbiorów jest wyrazem *p o g l ą d ó w d e k l a r o w a n y c h j e d n o m y ś l n i e* przez wszystkie badane zbiorowości.

Zarówno architekci jak i bibliotekarze oświadczają, iż w procesie projektowania przestrzeni bibliotecznej użytkownicy bibliotek znajdują się w centrum ich uwagi. Także w świetle przedstawionych wyników badań własnych, zaspokajanie potrzeb użytkowników jest głównym celem funkcjonowania biblioteki. Jednakże w Polsce nie przekłada się to na badania potrzeb użytkowników bibliotek naukowych w kontekście przestrzeni bibliotecznej.

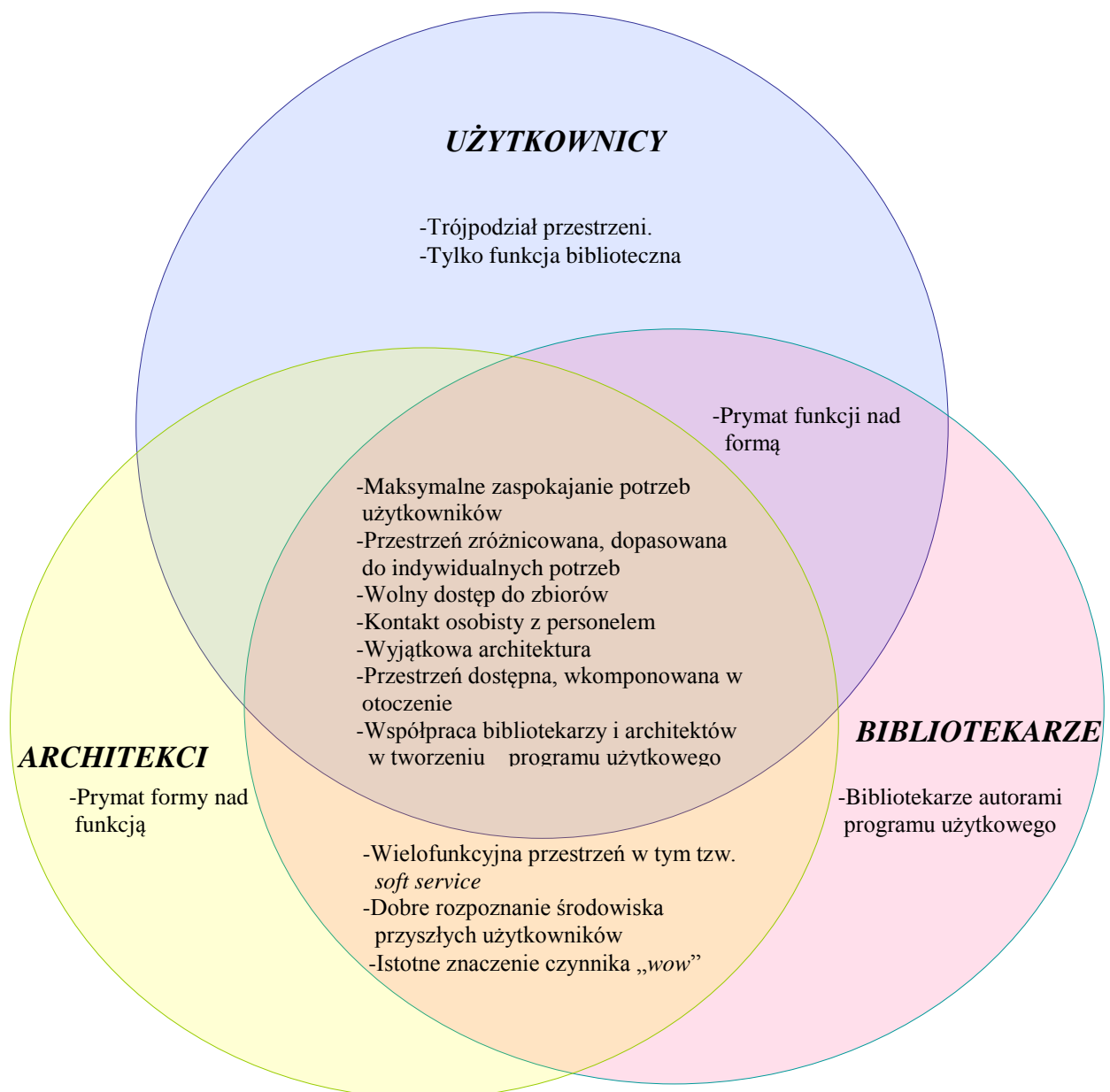
W przekazie opinii publikowanych decydującą rolę odgrywają dyrektorzy bibliotek zaangażowani czynnie w zagadnienie budowy własnych budynków bibliotecznych oraz

praktycy-projektanci. Obie grupy zawodowe, których publikacje poddano analizie widzą konieczność różnicowania tej przestrzeni tak, aby mogła ona spełniać różnorodne wymagania użytkowników. Podobne wnioski płyną z analizy wybranych czasopism oraz wybranych materiałów *IFLA*. Zadowolenie użytkowników bibliotek można osiągnąć przez dopasowanie do ich potrzeb wszystkich funkcji bibliotecznych, tak jak widzi to O. Eigenbrodt, albo przez wprowadzenie „wartości dodanych” tworzących przyjazną przestrzeń, tak jak opisuje M. de Miribel.

Biblioteka powinna być komfortowa, mieć lokalizację ułatwiającą dostęp i zachęcającą do odwiedzania jej. Coraz ważniejszym staje się wg obu grup zawodowych, aby przestrzeń biblioteki wyposażona była w wiele różnych funkcji, w tym w tzw. *soft service*. Bibliotekarze podkreślają ponadto, iż biblioteka musi sprawnie funkcjonować, wiążą zatem sprawy zarządzania organizacją z zarządzaniem przestrzenią.

Wykres 16

**WZAJEMNE RELACJE POGLĄDÓW NA KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI
BIBLIOTECZNEJ ARCHITEKTÓW, BIBLIOTEKARZY I UŻYTKOWNIKÓW**

Źródło: opracowanie własne 2010 na podstawie publikowanych opinii i samodzielnych badań

Według opinii przedstawionych w opracowanych ankietach, przestrzeń biblioteczna jest komfortowa, jeśli stwarza możliwość pracy w zróżnicowanych pomieszczeniach, w tym pracy indywidualnej. Biblioteka powinna być dobrze zlokalizowana i dostępna dla wszystkich (także dla niepełnosprawnych), mieć wyraźne, dobrze zaakcentowane i zapraszające wejście, mieć dobrą akustykę, światło dzienne i szybko realizować zamówienia. Budynek biblioteczny powinien być wkomponowany w środowisko urbanistyczne. Wszystkie te postulaty zbieżne są z opiniami architektów i bibliotekarzy wskazanymi w Rozdziale drugim *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010*. Respondenci swoimi odpowiedziami w ankietach (Rozdział czwarty *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej*) wyrazili pogląd, iż przyzwyczajeni są do tradycyjnego modelu biblioteki oferującej głównie usługi biblioteczne, co różni ich od wcześniej zaprezentowanych (Rozdział drugi *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010* i Rozdział trzeci *Analiza według kryteriów Andrew McDonalda przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych w latach 1989-2009* opinii profesjonalistów promujących wielofunkcyjność przestrzeni bibliotecznej).

Kolejne badania ankietowe respondentów (Rozdział czwarty *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej*) pokazały jednak wzrost istotności czynnika wielofunkcyjności przestrzeni w roku 2007 w stosunku do badania w roku 2003.

Biblioteki są centrami komunikacji społecznej i forami wymiany myśli w środowiskach akademickich, gdzie w przychylnej atmosferze można się uczyć, pracować naukowo i wypoczywać. Biblioteki stają się symbolami swoich środowisk. Respondentom badania ankietowego biblioteka kojarzy się głównie ze świątynią, ale w grupie respondentów bibliotekarze byli tymi, dla których przeważało skojarzenie biblioteki z laboratorium.

Obie grupy zawodowe zgodnie uważają, iż przed rozpoczęciem projektowania biblioteki należy dokładnie rozpoznać potrzeby środowiska, dla którego jest ona tworzona.

Architekci projektując w większym stopniu zwracają uwagę na otoczenie urbanistyczne i naturalne, natomiast bibliotekarze na otoczenie społeczne i technologiczne.

Cechą dobrej biblioteki jest wzbogacanie środowiska społecznego i kulturalnego w miejscu, w którym jest posadowiona. Poprzez organizowanie wydarzeń naukowych, kulturalnych, politycznych i oferowanie różnych również pozabibliotecznych usług integracja z otoczeniem pogłębia się a środowisko staje się coraz bardziej atrakcyjne.

Istotną wartością jest włączenie biblioteki w nurt życia społecznego (miejskiego, ulicznego) poprzez stworzenie w bibliotece przestrzeni publicznej, ogólnodostępnej (sale wystawowe, audytorium, kawiarnie itd.).

Architekci zwracają szczególną uwagę, aby nowotworzona budowla wносиła dodatkowe wartości w przestrzeń urbanistyczną i otoczenie naturalne. Obie grupy zawodowe doceniają estetykę przestrzeni bibliotecznej, która w najwybitniejszych projektach wywołuje tzw. efekt *wow*.

Wartość estetyczna budynku ma także znaczenie praktyczne – przyciąga większą liczbę użytkowników, pomaga w jego finansowaniu i tworzy prestiż biblioteki jako miejsca.

W opiniach architektów w zasadzie pomija się tematykę technologii informacyjnych, zauważając jednak konieczność takiego projektowania, które będzie sprzyjało implementacji technik *ICT* bez ponoszenia nadmiernych kosztów.

Bibliotekarze podkreślają konieczność stosowania nowoczesnych i przewidywania przyszłych technologii w procesie projektowania. Dostrzegają oni wpływ technologii *ICT* na kształt przestrzeni bibliotecznej. Wiedzą także, iż wzrastająca lawinowo liczba informacji oraz nowe metody ich przesyłania i gromadzenia stawiają nowe wymagania przed zawodem bibliotekarza. Obecna faza rozwoju społecznego bywa określana mianem społeczeństwa informacyjnego. Oznacza to, że informacja jest ważnym czynnikiem decydującym o tempie rozwoju społecznego. Informacja stała się towarem. Wzrasta znaczenie zawodu bibliotekarza, zmienia się jego wykształcenie i wiedza. Współczesne biblioteki sadzone są w otoczeniu społeczeństwa informacyjnego i globalnego. Muszą być dlatego dostosowane do jego potrzeb. Jest ważne, by to wzajemne oddziaływanie na płaszczyźnie użytkownik – biblioteka – otoczenie, było środkiem wzbogacania wszystkich elementów na siebie wpływających i dawało w efekcie nową wartość. Jest to możliwe przy współdziałaniu bibliotekarzy, architektów i specjalistów z innych dziedzin. Konieczność takiej kooperacji nie jest kwestionowana przez żadnego z cytowanych autorów.

We współczesnych bibliotekach, m.in. dzięki bezprzewodowemu dostępowi do Internetu i technice *RFID*, możliwe są nowe formy udostępniania zasobów oraz zwiększenie zakresu samoobsługi. Ma to wpływ na projektowanie nowej przestrzeni bibliotecznej.

Podstawą organizacyjną nowych bibliotek jest najczęściej wolny dostęp do zbiorów, co determinuje pozostałe elementy programu użytkowego. Bibliotekarze podkreślają też w licznych wypowiedziach, iż początkiem projektowania biblioteki musi być program użytkowy stworzony przez bibliotekarzy. Dają oni tym samym wyraz prymatu funkcji nad formą przestrzeni bibliotecznej. W obu badaniach ankietowych (Rozdział czwarty) respondenci także uznali prymat funkcjonalności nad formą przestrzeni bibliotecznej. Większość ankietowanych w roku 2003 podzielała pogląd o dominującej roli bibliotekarzy przy opracowywaniu koncepcji funkcjonalnej biblioteki, ale już w badaniu z 2007 roku 46% ankietowanych uznało, iż program funkcjonalny powinni opracować wspólnie bibliotekarze i architekci, a tylko 25% ankietowanych przyznało wiodącą rolę bibliotekarzom. Niższe od spodziewanych są wielkości wskazań na wolny dostęp. Respondenci swoimi odpowiedziami dowiedli, iż przyzwyczajeni są do tradycyjnego trójkątnego podziału przestrzeni bibliotecznej, co różni ich od autorów poglądów przedstawionych w Rozdziale drugim i trzecim i świadczy o małej świadomości trendów współczesnych. W tej mierze wiele jeszcze jest do zrobienia (promocja). Ze względu na częstotliwość podnoszenia w omawianych artykułach, głównie przez bibliotekarzy, kilka elementów technicznych związanych z projektowaniem bibliotek wymaga wyróżnienia. Zwracano uwagę, iż wentylacja mechaniczna w pomieszczeniach dla personelu i w małych pomieszczeniach dla użytkowników jest lepsza i oszczędniejsza od klimatyzacji automatycznej. Wskazywano na racjonalność umieszczania magazynów książek w podziemiach budynków, gdzie temperatura i wilgotność powietrza jest względnie stała. Zwracano uwagę, aby oświetlenie w bibliotece było tak zaprojektowane, by nie utrudniało pracy na monitorach komputerowych.

Bibliotekarze zwracają uwagę na istotną wartość, jaką jest bezpłatność usług bibliotecznych.

Dla zobrazowania różnic w publikowanych przez bibliotekarzy i architektów opiniach, wybrano przykład. Z materiału porównawczego, jakim są opisy tych samych bibliotek w różnych czasopismach fachowych, wybrano jako egzemplifikację zainteresowań architektów i bibliotekarzy opis rozbudowanej Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej [Aneks 1, poz. 43]. Zamieszczony został w *Przeglądzie Bibliotecznym*, R. 67, Z. ½ [„monotematyczny”], 1999r. [Dudzińska; Wojciechowska

1999], oraz w *Architektura Murator*, nr 4, 2000r., [Majewski 2000]. Rozbudowa Biblioteki przebiegała w l. 1996 – 1999. Wspólna dla obu środowisk, zaakcentowana w opisach, jest świadomość ograniczonej możliwości rozbudowy. Różnice pojawiają się w opisach przestrzeni bibliotecznej, w tym magazynowej. W *Architektura Murator* przedstawione zostały rozwiązania techniczno – architektoniczne, w *Przeglądzie Bibliotecznym* opisano zadania i funkcje tym przestrzeniom przypisane. Podkreślono nacisk na zapewnienie wolnego dostępu do najczęściej wykorzystywanej części zbiorów. Zauważono konieczność przeorganizowania powierzchni w związku z wkraczaniem technologii cyfrowych i zmieniające się trendy w bibliotekarstwie, w tym potrzebę zorganizowania pokoju pracy zespołowej i miejsc pracy indywidualnej. W *Przeglądzie Bibliotecznym* sygnalizuje się konieczność współpracy z architektami i potrzebę przygotowania programu użytkowego biblioteki przed projektem architektonicznym. Wspomina się o roli przestrzeni dla pracowników. O elementach tych nie ma informacji w *Architektura Murator*. W różny sposób akcentowana jest lokalizacja Biblioteki. Dla bibliotekarzy znajduje się ona *w sercu Uczelni*, dla architektów *w sercu zabytkowej budowli*. W *Przeglądzie Bibliotecznym* nie podano autora projektu przebudowy, pominięto również elementy estetyki budynku podkreślone w *Architektura Murator*.

W oparciu o wypowiedzi na łamach analizowanych polskich czasopism stwierdza się, że świadomość koniecznej współpracy jest mniejsza wśród architektów niż wśród bibliotekarzy. Bibliotekarze częściej piszą o koniecznej współpracy z architektami [Dudzińska; Wojciechowska 1999, s. 45; Pędich 2007, s. 45, 48, 52, 53, 54, 61; Prager 2005, s. 7]. W analizowanych rocznikach *Architektura Murator* przy przedstawieniu tylko dwóch bibliotek „zauważeni” zostali bibliotekarze - w opisie biblioteki w Jaworznie [Malkowski, 2007] i w Lublinie [Stiasny, 2008]. Malkowski podkreślił, że przed ogłoszeniem konkursu w 2003 roku bibliotekarze przygotowali szczegółowy program obiektu, gdzie jednym z głównych punktów było wykreowanie przestrzeni z wolnym dostępem dla czytelników. Pozytywna rola bibliotekarza w procesie kreowania biblioteki zanegowana została w artykule o Wojewódzkiej Bibliotece im. H. Łopacińskiego, w którym autor z żalem stwierdził, że gdyby w pełni zrealizowano wizję architekta, byłby to klejnot współczesnej architektury Lublina. Zacytowana została wypowiedź projektanta Bolesława Stelmacha, określającego rozbudowę biblioteki jako „nieszczęsną” z racji niesnasek z [...] bibliotekarzami, którzy przedłożyli ład w bibliotecznych katalogach nad zaufanie do architekta [Stiasny, 2008, s.56].

W opisie projektu Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego [Trusewicz, 1998] wymieniono nazwisko Ewy Maciuszko jako autorki technologii, w opisie projektu Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego [Lose, 2000] w tej samej funkcji występuje Henryk Hollender. Niestety nie podano, że oboje są wybitnymi bibliotekarzami i znawcami procesów bibliotecznych. Kwestia współpracy między architektami i bibliotekarzami pominięta została również w artykule o konferencji sztokholmskiej [Zyśk, 2007].

Konieczność współpracy architektów i bibliotekarzy wylania się z publikacji *LIBER Quarterly*, czasopisma kierowanego głównie do bibliotekarzy.

Opinie autorów wyrażone w publikacjach analizowanych w Rozdziale drugim *Bibliotekarze i architekci a przestrzeń bibliotek w świetle opinii publikowanych w wybranych wydawnictwach w latach 1990 – 2010* i w Rozdziale trzecim *Analiza według kryteriów Andrew McDonalda przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych w latach 1989-2009*, a także materiały empiryczne zaprezentowane w Rozdziale czwartym *Badanie własne świadomości bibliotekarzy, architektów i innych użytkowników na temat kształtowania przestrzeni bibliotecznej* mogą być przydatne w procesie projektowania przestrzeni bibliotecznej. Przybliżają one poglądy tych zbiorowości, które uczestniczą w procesie projektowania bibliotek, a które jak wynika z zaprezentowanych źródeł, nie są w wystarczającym stopniu znane. Pokazany przepływ informacji pomiędzy grupami profesjonalistów, a także znajomość poglądów zaprezentowanych w wyniku dwóch badań ankietowych może być użyteczna w myśleniu o współczesnej przestrzeni bibliotecznej. Celowość współpracy bibliotekarzy i architektów była dostrzegana wcześniej, próbowano też kodyfikować zasady, jakimi obie grupy zawodowe powinny kierować się współpracując przy tworzeniu bibliotek. Było to dostrzeżone m. in. przez Zbigniewa Żmigrodzkiego. Wymienił on zasady takiej współpracy, wypracowane w latach osiemdziesiątych XX wieku [Żmigrodzki 1998, s. 31]. Doskonalenie przez A. McDonalda zasad planowania i oceny bibliotek zaproponowanych przez H. Faulknera-Browna, jest dowodem na uświadomioną konieczność współdziałania bibliotekarzy, architektów i innych grup zawodowych w procesie projektowania oraz prowadzenia działań edukacyjnych. Efekty praktyczne tej współpracy na przykładzie niektórych polskich bibliotek przedstawiono w Rozdziale trzecim *Analiza według kryteriów Andrew McDonalda przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych w latach 1989-2009*. Autorami artykułów opisujących wybrane polskie biblioteki są najczęściej bibliotekarze - twórcy programów użytkowych. Autorstwo takie może zmniejszać

obiektywizm przedstawianych sądów. Ich opinie dotyczą przede wszystkim funkcjonalności bibliotek oraz zagadnień organizacyjnych i technologicznych. W opiniach, których autorami są architekci przeważają zagadnienia formalne i estetyczne.

Pomimo, że w przedstawionych w Rozdziale trzecim artykułach nazwisko McDonalda nie zostało wymienione i nie powoływano się na zespół cech, które zdefiniował, można zalecić zastosowanie zestawu tych cech do oceny przestrzeni bibliotecznej. W niniejszym opracowaniu autorka rozprawy przeprowadziła konfrontację publikowanych opinii z wzorcem, który stanowi model stworzony przez McDonalda. Z oceny takiej wynika, iż każda z opisanych w tym rozdziale bibliotek posiada przynajmniej część cech McDonalda. Więcej cech dobrze zaprojektowanego budynku w świetle prezentowanych opinii posiadają obiekty budowane od podstaw niż adaptacje i rozbudowy.

Na podstawie opublikowanych opinii Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego [Aneks 1, poz. 45] jest najlepszym w Polsce efektem współpracy bibliotekarzy i architektów w tworzeniu przestrzeni bibliotecznej. W przypadku tej biblioteki najpełniej można odczytać słuszność wprowadzenia ocen postulowanych przez McDonalda, a analiza publikacji pokazała nieaktualność stwierdzenia: *zbyt często [...] bibliotekarzom brak rozeznania, że tylko wymieniają właściwości, a nie wskazują, jak one mają rzeczywiście wyglądać w ich budynkach* [Bean; Ellsworth 1958, s. 9].

15 grudnia 2009 roku minęło dziesięć lat funkcjonowania BUW [Aneks 1, poz. 45] w nowym gmachu na Powiślu. Z inicjatywy Henryka Hollendra, który pełnił funkcję dyrektora BUW w latach 1992-2003, 29 stycznia 2010 r. miała miejsce dyskusja twórców biblioteki (Marek Budzyński - architekt, twórca projektu gmachu BUW a równocześnie autor gmachu Sądu Najwyższego w Warszawie i realizowanego od 2006 roku budynku Opery i Filharmonii Podlaskiej w Białymstoku; Henryk Hollender - bibliotekarz, współtwórca koncepcji gmachu BUW; Ewa Kobierska-Maciuszko – bibliotekarz, współautorka projektu technologicznego i funkcjonalnego Biblioteki, od 2003 r. dyrektor BUW) z jej użytkownikami, w tym także z pracownikami. W podsumowaniu dyskusji Tomasz Kruszewski – adiunkt i z-ca dyrektora Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu stwierdził: *Przed dekadą Uniwersytecka zaproponowała nową jakość nie tylko dla bibliotek akademickich [...]. Dlatego dzisiaj spoglądając na stan bibliotek w Polsce, szczególnie w aspekcie ich architektury, ale także usług biblioteczno-informacyjnych, możemy znaleźć już więcej powodów do dumy.[...]* BUW, będący doskonałym przykładem myślenia o bibliotece jako systemie społecznym,

pozwała nam na obserwację procesów zmian cywilizacyjnych, które następują i będą następować również z jego udziałem w kolejnych dziesięcioleciach [10 lat... 2010]. Zarówno proces tworzenia tej biblioteki, jak i jej ocena z perspektywy dekady, potwierdzają konieczność przepływu idei pomiędzy środowiskami bibliotekarzy i architektów.

Znajomość poglądów przedstawionych w treści pracy oraz wyniki badań ankietowych zaprezentowane w Rozdziale czwartym przemawiają za słuszością tezy postawionej przez autorkę rozprawy:

W świetle znajomości potrzeb użytkowników oraz realiów, wymiana informacji między architektami i bibliotekarzami umożliwia stworzenie przestrzeni bibliotecznej o najwyższej jakości (przy uwzględnieniu uwarunkowań), konieczne zatem jest uświadomienie wagi tych założeń studentom inż. i architektury, a też ogółowi profesjonalistów.

Najwyższa jakość przestrzeni bibliotecznej oznacza maksymalne zaspokojenie różnorodnych potrzeb użytkowników bibliotek.

Ze względu na przedstawione opinie oraz dowiedzioną w pracy tezę, autorka promuje konieczność rozpoczęcia w Polsce zorganizowanej dyskusji o przestrzeni bibliotecznej oraz uwzględnienie tej tematyki w procesie edukacyjnym zarówno bibliotekarzy, jak i architektów oraz innych użytkowników. Postulat ten wynika z braku takiej formy współpracy między różnymi środowiskami zawodowymi (bibliotekarze, architekci, inni) i użytkownikami bibliotek w Polsce. Potrzeba takiej dyskusji potęguje się wraz z rosnącym tempem przemian cywilizacyjnych i kulturowych, wzrostem znaczenia dostępu do różnych form informacji oraz dużą ilością inwestycji kreujących przestrzeń biblioteczną.

WYBÓR WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ I PIŚMIENNICTWA ¹

A) ŹRÓDŁA

1. Kwestionariusz do badań własnych ankietowych (2003, 2007) [Aneks 4]. Wyniki badań, 250 ankiet.

Badana treść publikacji *LIBER Architecture Group* w *LIBER Quarterly*, l. 1997-2008

2. Azevedo, Ana (1999). Buildings Are Just the Facility. *LIBER Quarterly* Vol. 9, No 1, s. 70-80.
3. Berger, Franz; Kempf, Klaus [dok. elektr.] (2000). The Library as a Service Point. The Case of the Bozen University Library : Planning, Building, Financing. *LIBER Quarterly* Vol. 10, No 2, <http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000361/article.pdf> [dostęp 18.01.2010].
4. Bilozor, Przemysław (1999). „LIBROMAG” high-bay storage and „UNICAR” handling system as modern library management technologies. *LIBER Quarterly* Vol. 9, No 1, s. 118-125.
5. Bisbrouck, Marie-Françoise (2002). An Assessment of New University Library Building in France during the period 1990-1999. *LIBER Quarterly* Vol. 12 (2002), No 1, s. 46-57.
6. Bisbrouck, Marie-Françoise [dok. elektr.] (2008). *Evaluation of University Library Buildings in France, the Second Survey (2000-2007)*, <http://liber.library.uu.nl/> [dostęp 18.01.2009].
7. Bisbrouck, Marie-Françoise [dok. elektr.] (2004). From Concept to Commissioning: The Library – Scheduling, Programming, Phasing. *LIBER Quarterly* Vol. 14, No 2, s. 218 – 231, http://www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/PP_LAG_04/Friday/MF_Bisbrouck/Bolzano.pdf [dostęp 18.01.2009].
8. Budzyński, Marek [dok. elektr.] (2000). The University Library in Warsaw – Symbols and Climates. *LIBER Quarterly* Vol. 10, No 2, s. 126-129, http://www.digizeitschriften.de/no_cache/home/jkdigitools/loader/?tx_jkDigiTools_pi1%5BIDDOC%5D=547465 [dostęp: 3.04.2009].
9. Chmura, Anna; Kobierska –Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (1997). The Warsaw University Library. Design for a new building. *ERLC ; LIBER Quarterly* Vol. 7, No 1, special issue, s. 276-286, <http://www.digizeitschriften.de/en/main/dms/img/?IDDOC=532579> [dostęp: 9.12.2009].
10. Cowen, William A. (1999). The Adsetts Centre: Sheffield Hallam University – A Case Study of a Multi-functional Learning Centre. *LIBER Quarterly* Vol. 9, No 1, s. 39-57.
11. Delcarmine, Nadine (2004). Can a 1960s Library Be Transformed For the 21st Century? *LIBER Quarterly* Vol. 14 (2004), No 2, s.122-133.
12. Dellago, Stephan [dok. elektr.] (2004). Multifunktionalität bei Planung- und Bau. Erfahrungen bei Eurac und der Freien Universität Bozen – Bolzano. *LIBER Quarterly* Vol. 14 (2004), No 2, s.139-150, <http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000074/article> [dostęp: 8.03.2009].
13. Fabian, Bernhard (2002). Library Architecture: Some Observations. *LIBER Quarterly* Vol. 12 (2002), No 1, s.62-72.
14. Gerber, Eckhard (1997). Die Entwicklung in der Architektur von Bibliotheken während der letzten Jahrzehnte. *LIBER Quarterly* Vol. 7 (1997), No 1, s. 41-54.

¹ W przypadku przytaczania kilku publikacji jednego autora obowiązuje porządek alfabetyczny według tytułu. Dokumenty opublikowane i wykorzystane w formie elektronicznej są oznaczone skrótem [dok.elekt.] oraz podana jest data dostępu.

15. Hohmann, Tina [dok. elektr.] (2006). New Aspects of Library Design. *LIBER Quarterly* Vol. 16 (2002), No 2, s.120-138,
<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000165/article.pdf> [dostęp: 1.01.2009].
16. Hollender, Henryk; Kobierska-Maciuszko Ewa (2000). Perception and the Mood of Change. *LIBER Quarterly* Vol. 10 (2000), No 2, s.130 -136.
17. Jakovlevas – Mateckis K.; Kostinaite L.; Pupeliene J. [dok. elektr.] (2004). Conceptual Principles of the Planning of Modern Public Libraries. *LIBER Quarterly* Vol. 14 (2004), No 2, s.164 -179, <http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000086/article.pdf> [dostęp: 3.02.2009].
18. Kempf, Klaus (2004). Working Places, Furniture and Technology : Strategie of Flexibility of university Library Buildings – the Case of Bozen/Bolzano. *LIBER Quarterly* Vol. 14 , No 2, s. 151 – 163.
19. Kern, Christian; Nauer, Marcel (2004). Implementing RFID In Libraries for Process Automation – Experiences from over Twenty Current Installations. *LIBER Quarterly* Vol. 14 (2004), No 2, s.208-217.
20. Kobierska-Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2008). Warsaw University Library : experience 10 after, [http://www.zhbluzern.ch/liber-lag/PP_LAG_08/Tuesday/Kobierska-Maciuszko_LAG_Budapest%20\[2\].def.pdf](http://www.zhbluzern.ch/liber-lag/PP_LAG_08/Tuesday/Kobierska-Maciuszko_LAG_Budapest%20[2].def.pdf) [dostęp: 3.12.2008].
21. Krarup, Karl (2004). The Royal Library – the Library`s Role in the Building Projects. How to be an Influential Part of Adding New Library Buildings to the Royal Library, Copenhagen / How to Survive in the World of Architects and Building Departments. *LIBER Quarterly* Vol. 14, No 2, s.232 – 246.
22. Krarup, Karl i in. (1997). The Royal Library Copenhagen on the harbour front. On the building of a New National Library. *ERLC - LIBER Quarterly* Vol. 7 (1997), No 1, s. 211-235.
23. Larsen, Steen Bille; Niederer, Ulrich (2002). New Library Buildings and Library Reconstructions. *LIBER Quarterly* Vol. 12, No 2, s. 97-104.
24. Lemos, Laura Oliva Correia (2000). The New Library of the University of Aveiro. *LIBER Quarterly* Vol. 10, No 2, s.219-237.
25. Line, Maurice B. [dok. elektr.] (2002). Library Buildings : a User`s Viewpoint. *Liber Quarterly*. Vol.12, nr 1, s. 73-87,
http://209.85.135.104/search?q=cache:mekHVwuBZKUJ:webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-1-02/lq-1-02_073-087.pdf+library+buildings+a+users+viewpoint+line+m.&hl=pl&ct=clnk&cd=4&gl=pl [dostęp 26.09.2007].
26. Lohisse, André; Sogno, Françoise (2008). Architects and Librarians under Pressure: Dialoguing about Renovation of a Library in a Constrained Environment. *LIBER Quarterly* Vol. 18 (2008), No 2, s. 137-149.
27. Lostáková, Dana (2004). Make Libraries from Armouries... *LIBER Quarterly* Vol. 14 (2004), No 1, s.118-121.
28. McAdam, Daisy [dok. elektr.] (2002). Learning from the First Step: UniMail, Geneva, Switzerland. *LIBER Quarterly* Vol. 12 (2002), No 1, s. 57 – 61,
http://www.unige.ch/biblio/ses/pdf/20020000_dmca_LearningFirstStep.pdf [dostęp: 2.12.2008].
29. McDonald, Andrew [dok. elektr.] (2006). The Ten Commandments revisited: the Qualities of Good Library Space. *LIBER Quarterly* Vol. 16 (2006), No 2, s.104 –119,
<http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-2-06/mcdonald.pdf> [dostęp: 8.12.2009].

30. Mittler, Elmar [dok. elektr.] (2008). *The German Experience: Evaluation of German Library Buildings from the Last Decades*,
<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000255/article.pdf> [dostęp 18.01.2010].
31. Mittler, Elmar [dok. elektr.] (2006). Introduction by Elmar Mittler. *Furtherance of academic excellence. Documentation of new library buildings in Cambridge*,
http://webdoc.sub.gwdg.de/ebook/aw/gbs/gbs_37.pdf [dostęp 1.12.2010].
32. Mittler, Elmar; Bakker, Trix (2004). The Battle for Good Libraries. *LIBER Quarterly*. Vol. 14 (2004), s. 263-272.
33. Muscogiuri, Marco [dok. elektr.] (2004). A European Library for Milan: the BEIC Project. *LIBER Quarterly*. Vol. 14 (2004), s. 1- 4,
<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000078/article.pdf> [dostęp 4.11.2010].
34. Nilsen, Sissel (2000). The National Library of Norway, Oslo Divison: Is It Possible to Make a 1913-Building Accesible for the Library User of 2005? *LIBER Quarterly*. Vol. 10(2000) No 2, s. 238-245.
35. Noon, Pat [dok. elektr.] (2008). The Lanchester Library – Building a Sustainable Library. *LIBER Quarterly*. Vol. 18(2008) No 2, <http://liber.library.uu.nl/index.html> [dostęp 14.01.2009].
36. Nowak, Kurt (1999). Die deutsche Bibliothek Frankfurt am Main (DBF) : The Multifunctional Library. *LIBER Quarterly*. Vol. 9(1999) No 1, s. 6-14.
37. Quinsee, Anthony (1997). After Atkinson. British University Library planning since 1976. *LIBER Quarterly* Vol. 7 (1997), No 1, s. 66-90.
38. Schneider, Gerhard [dok. elektr.] (2004). The Wireless Library: Technical and Organizational Aspects. *LIBER Quarterly*. Vol. 14, No 2, s. 134 – 138,
http://www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/PP_LAG_04/Wednesday/G_Schneider/G%20Schnei%20ppPraes%20oAn-un.pdf [dostęp 14.01.2009].
39. St. John Wilson, Colin (1999). The British Library, St. Pancras. *LIBER Quarterly*. Vol. 9, No 1, s. 15-25.
40. Stępnia, Jolanta (2002). User Orientation as an Organizational Principle: the Warsaw Experience. *LIBER Quarterly*. Vol. 12, No 2/3, s. 266 – 274.
41. Werner, Klaus Ulrich; Diecks, Monika (2004). “The Brain” – The Philological Library, Free University of Berlin. *LIBER Quarterly*. Vol. 14, No 2, s. 189 - 197.

Badane teksty materiałów konferencyjnych z 74 Generalnej Konferencji IFLA (r. 2008)

42. Bailey, Anne [dok. elektr.] (2008). Toronto Public Library case studies,
<http://www.ifla.org/IV/ifla74/Programme2008.htm> [dostęp: 14.02.2009].
43. Eigenbrodt, Olaf [dok. elektr.] (2008). Societal Places : The constitution of library space through activity,
<http://209.85.129.132/search?q=cache:h8sOtYgJ1YsJ:www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf+eigenbrodt+ifla&hl=pl&ct=clnk&cd=1&gl=pl> [dostęp: 2.03.2009].
44. Hahn, Trudi Bellardo; Jackson, Heather Lea [dok. elektr.] (2008). Library as Sacred Place: Applying the Psychology of Religion to the Academic Library as Sanctified Space and Implications for Measurement and Evaluation,
http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Hahn_Jackson-en.pdf [dostęp: 2.12.2008].
45. IFLA [dok. elektr.] (2008). *Renovating and renewing libraries : the wow factor*,
<http://www.ifla.org/VII/s20/pub/session-report-buil-eng.pdf> [dostęp 2.03.2009].
46. Miribel, Marielle de [dok. elektr.] (2008). *Some reflections on space in libraries*,
<http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-deMiribel-en.pdf> [dostęp: 2.12.2008].

47. Ball, Rafael (2009). Satysfakcja klienta jako kluczowy czynnik sukcesu bibliotek. Działania Biblioteki Centralnej Forschungszentrum Jülich na rzecz użytkowników. *Przegląd Biblioteczny* z. 1, s. 5-15.
48. Biliński, Lucjan (1999). Nowe obiekty biblioteczne i ich budowniczowie. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 11 – 19.
49. Brzezińska-,Stec, Halina (2007). „Kultura organizacyjna w bibliotece”. Konferencja naukowa (Białystok, 4 – 6 czerwca 2007 r. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 3, s. 416 – 419.
50. Chuchro, Ewa (2007). „Przyszłość bibliotek w Polsce”. Konferencja naukowa Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (Warszawa, 12-13 października 2007 r.). *Przegląd Biblioteczny*. Z. 4, s. 676 – 679.
51. Dudzińska, Elżbieta; Wojciechowska, Anna (1999). Zmiany w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 1/2, s. 45 – 52.
52. [Dziesięć] 10 lat nowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Debata: Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobierska-Maciuszko, Tomasz Kruszewski, Piotr Matywiecki, Anna Wołodko (oprac. Tomasz Kruszewski przy współpracy Anny Wołodko) (2010). *Przegląd Biblioteczny*. Z. 2, s. 149 – 163.
53. Głowacka, Ewa (2005). Kultura organizacyjna w bibliotekach. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 1, s. 91 – 94.
54. Gorman, Michael (1995). Przyszłość biblioteki akademickiej. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 2, s. 147 – 155.
55. Grzeszczuk, Michał W. (1999). Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie w nowej siedzibie. *Przegląd Biblioteczny* Z. 1/2, s.67-76.
56. Grzybowska, Elżbieta (2003). Biblioteka Narodowa Francji. Przemiany i organizacja. *Przegląd Biblioteczny* Z. 4, s.369 – 381.
57. Hollender, Henryk (1999). Międzynarodowe seminarium „Budynki bibliotek w zmieniającym się środowisku“ (Szanghaj, 15-19 sierpnia 1999r.). *Przegląd Biblioteczny* z. 3, s.174-179.
58. Jazdon, Krystyna (2002). Konferencja “Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych” (Poznań, 13-15 listopada 2002 r.). *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 347 – 352.
59. Kocójowa, Maria (2003). Nauka o informacji, bibliotece i komunikacji społecznej – dlaczego wspólnie? (Niektóre aspekty terminologiczne). *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 93 – 105.
60. Kenska, Alicja; Rekowska, Maria (2000). Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej po modernizacji. *Przegląd Biblioteczny*. Z.3, s. 187 – 192.
61. Kolendo, Hanna (1999). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w nowej siedzibie na Powiślu. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 21 – 30.
62. Krzywicki, Stanisław (1997). Doświadczenia Książnicy Pomorskiej ze współpracy z bibliotekami niemieckimi. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1, s. 89 – 93.
63. Krzywicki, Stanisław (1997). Rozbudowa Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Wybrane zagadnienia. *Bibliotekarz Zachodnio-Pomorski* nr 4, s. 5 – 10.
64. Lewandowski, Jerzy (1999). Biblioteka SGGW w nowym gmachu. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 53 – 57.
65. Matwiejczuk, Wanda (1999). Planowany nowy budynek Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 1/2, s. 59 – 65.
66. Mikołajska, Aleksandra (2006). Francuskie biblioteki miejskie BMVR. *Przegląd Biblioteczny*. Z.3, s. 351 – 359.

67. Nahotko, Marek (2007). Cyfrowa nauka – cyfrowe publikacje – cyfrowe biblioteki. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1, s. 7 – 28.
68. Nahotko, Marek (2010). Metadane biblioteczne w XXI wieku. *Przegląd Biblioteczny*. Z.2, s. 165–178.
69. Pędich, Marcin (2007). Architektura bibliotek. Analiza trendów na podstawie piśmiennictwa zagranicznego rejestrowanego w Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. *Przegląd Biblioteczny*, z.1, s.42-66.
70. Pindłowa, Wanda (2000). Nowa siedziba Biblioteki Uniwersytetu w Lexington. *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 309 – 312.
71. Pugacewicz, Iwona H. (2008). Analiza funkcjonowania wybranych sektorów francuskiego bibliotekarstwa uniwersyteckiego na przykładzie Biblioteki Centralnej Uniwersytetu Charles-de-Gaulle – Lille III. *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 638 – 651.
72. Sordylowa, Barbara, red. (1999). Biblioteki w nowych siedzibach. *Przegląd Biblioteczny*. R. 67, z.1-2. Warszawa: PAN : SBP
73. Stachowska – Musiał, Ewa (2005). 5 lat Biblioteki Uniwersyteckiej na Powiślu. *Przegląd Biblioteczny*. R. 73, z. 2, s. 29.
74. Świgoń, Marzena (2009). Library Anxiety: teoria, założenia, modele. *Przegląd Biblioteczny* z. 2, s. 177-189.
75. Twardak , Grażyna (2001). Integracja w bibliotece, polscy i niemieccy studenci w Bibliotece Collegium Polonicum w Słubicach. *Przegląd Biblioteczny* R. 69, z. 3, s. 221-226.
76. Walczak, Anna (2002). Nowy gmach Biblioteki Królewskiej w Kopenhadze. *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s.331 – 337.
77. Wojciechowska, Maja (2006). Ocena skuteczności działalności bibliotek. *Przegląd Biblioteczny*. Z.3, s. 319 – 335.
78. Wojciechowski, Jacek (1995). Nowe stare bibliotekarstwo. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1, s. 45 – 53.
79. Wojciechowski, Jacek (2006). Stereotyp określa świadomość. *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 429 – 444.
80. Zamorski, Krzysztof (1999). Rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej. Problemy zmian funkcjonalnych. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 31 – 43.
81. Zybert, Elżbieta Barbara (2007). „Biblioteki dla przyszłości: postęp, rozwój i partnerstwo” Światowy Kongres Bibliotek i Informacji. 73. Konferencja Ogólna IFLA (Durban, 19-23 sierpnia 2007 r.). *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 663 – 675.
82. Zybert, Elżbieta Barbara (2006). „Biblioteki – dynamiczne lokomotywy do społeczeństwa wiedzy” Światowy Kongres Bibliotek i Informacji. 72. Konferencja Ogólna IFLA (Seul, 20-24 sierpnia 2006 r.). *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 493 – 506.
83. Żmigrodzki, Zbigniew (1997). Bibliotekarstwo niemieckie – wartości i szanse współpracy. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1, s. 73 – 77.
84. Żołędowska – Król, Beata (2009). Zarządzanie wiedzą w procesie kształtowania relacji z użytkownikiem biblioteki. *Przegląd Biblioteczny*. Z.2, s. 219 – 227.

Architektura *Murator*, badana treść roczników, l. 1994-2010

85. Biblioteka Uniwersytecka (2006). *Architektura Murator* nr 5, s. 58-59.
86. Boruta, Jaromir; Bułat, Jacek (2010). Wydział Pedagogiczno – Artystyczny Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Kaliszu. *Architektura Murator* nr 4, s.48-57.
87. Buchanan, Peter (1995). Problemy miejsca. *Architektura Murator* nr 10, s.32-35.
88. Gadomska, Barbara (2001). Biblioteka w Peckham. *Architektura Murator* nr 3, s. 61.

89. Gotowy na eksperyment (2002). *Architektura Murator* nr 11(98), s. 66-67.
90. Jeleńska, Magdalena (2004). Konkurs na projekt rozbudowy Biblioteki Raczyńskich. *Architektura Murator* nr 4, s.72-80.
91. Lewandowski, Maciej; Żmijewska, Anna (2009). Architektura poprzez technikę. Biblioteka w Kolumbii. *Architektura Murator* nr 6, s. 88-95.
92. Lose, Stanisław; Rzyński, Jacek (2000). Biblioteka Uniwersytetu we Wrocławiu. *Architektura Murator* nr 4, s. 67-69.
93. Majewski, Jerzy S. (2003). Kampus na Morasku. *Architektura Murator* nr 1, s. 34-39.
94. Majewski, Jerzy S. (2000). Książnica. *Architektura Murator* nr 1, s.41-44.
95. Majewski, Jerzy S. (2001). Spór o BUW. *Architektura Murator* nr 8, s.51-58.
96. Majewski, Jerzy S. (1998). W duchu lat siedemdziesiątych. *Architektura Murator* nr 5, s.18-23 i 95-96.
97. Majewski, Jerzy S. (2000). Za aulą. *Architektura Murator* nr 4, s.16-21.
98. Majewski, Jerzy S.; Barysz, Krzysztof (2004). Książnica. *Architektura Murator* nr 7, s.29-35.
99. Majewski, Jerzy S.; Świerkowski, Paweł; Jarosz, Bartosz (2009). Biblioteka filologiczna uniwersytetu w Poznaniu. *Architektura Murator* nr 10, s.72-80.
100. Malkowski, Tomasz (2007). Biblioteka miejska w Jaworznie. *Architektura Murator* nr 12, s.56-61.
101. Malkowski, Tomasz (2008). Symfonia najlepsza na Śląsku. *Architektura Murator* nr 12, s. 26 - 27.
102. Międzynarodowa Wystawa Architektury w Wenecji, 11 (2008). *Architektura Murator* nr 9, s. 60-65.
103. Mycielski, Krzysztof (2007). Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej w Katowicach. *Architektura Murator* nr 12, s. 48 - 55.
104. Piątek, Grzegorz (2006). Plany i plamy. *Architektura Murator* nr 7, s. 4-5.
105. Piątek, Grzegorz; Durniewicz, Tomasz (2005). Biblioteka Collegium Novum. *Architektura Murator* nr 9, s.68-71.
106. Stiasny, Grzegorz; Loegler, Romuald (2002). Dialog. *Architektura Murator* nr 1, s.28-35.
107. Stiasny, Grzegorz; Stelmach, Bolesław (2008). Biblioteka publiczna w Lublinie. *Architektura Murator* nr 1, s.52-59.
108. Szczepaniak, Iwona (2000). Rozbudowa Politechniki Warszawskiej dla potrzeb biblioteki. *Architektura Murator* nr 4, s.85-87.
109. Śmiechowski, Dariusz (2001). Collegium Polonicum. *Architektura Murator* nr 2, s.28-31.
110. Śmierzewski, Piotr (2004). Komentarz do projektów konkursowych. *Architektura Murator* nr 4, s.81-82.
111. Trusewicz, Tomasz (1998). Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. *Architektura Murator* nr 5, s.79-81.
112. Załuski, Daniel; Tanasiewicz, Konrad; Muszyński, Robert (2007). Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. *Architektura Murator* nr 7, s.68-75
113. Zyśk, Daniel (2007). Biblioteki Europy. *Architektura Murator* nr 7, s.10-11.

Inne tytuły, głównie z polskich wydawnictw ciągłych i materiały konferencyjne, wyselekcjonowane w oparciu o dostępne elektronicznie bazy Biblioteki Narodowej: Bibliografie artykułów z czasopism polskich oraz Polską Bibliografię Bibliologiczną (1995 -)

114. Ankiersztajn, Michał (2000). Biblioteka i Centrum Wykładowe Politechniki Poznańskiej. *Architektura & Biznes* nr 2, s. 50-53.
115. Biliński, Lucjan (1998). Wielkie otwarcie Biblioteki Śląskiej. *Poradnik Bibliotekarza* nr 12, s. 17-19.
116. Biliński, Lucjan (2002). Wskaźniki funkcjonalności bibliotek. *Bibliotekarz* nr 10, s.6-9.
117. Biblioteka Śląska (1998). *Forum Akademickie* nr 9, s. 4-5.
118. Brzezińska-,Stec, Halina (2007). Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku w nowej siedzibie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 7/8, s. 41-42.
119. Brzezińska-,Stec, Halina, red. (2008). *Kultura organizacyjna w bibliotece : Ogólnopolska Konferencja Naukowa : Białystok, 4-6 czerwca 2007 : praca zbiorowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 474s.
120. Brzezińska-,Stec, Halina [dok. elektr.] (2001). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku, koncepcja użytkowa i funkcjonalna *EBIB*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/brzezinska.html> [dostęp: 7.04.2010].
121. Budek, Dagmara (2007). Nowa Biblioteka Pomorskiej Akademii Medycznej. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*. R. 48, nr 3, s. 83-86.
122. Centrum życia (2002). *Newsweek Polska*, dod. Ranking uczelni, s. 10-11.
123. Cisło, Anna; Stanulewicz, Danuta (2009). Architektura i funkcjonalność nowego gmachu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. *Bibliotekarz* nr 6, s. 16-20.
124. Ciuruś, Zofia (2007). Rozbudowa Biblioteki im. H. Łopacińskiego w Lublinie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 5, s. 33.
125. Duda, Michał (2008). Galeria jednego projektu. *Architektura & Biznes*. Nr 5, s. 27.
126. Dudzińska, Elżbieta (2000). Na poziomie europejskim. *Forum Akademickie*. Nr 1, s. 51-52.
127. Feret, Błażej (2005). Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*. Nr 6, s. 11.
128. Fikus, Marian (2000). Biblioteka i Centrum Wykładowe Politechniki Poznańskiej. *Architektura & Biznes* nr 2, s. 46-49.
129. Garnysz, Czesława (2009). *Biblioteka Politechniki Łódzkiej : ponad 60 lat historii*. Łódź: Biblioteka Politechniki Łódzkiej, 335s.
130. Gaziński, Radosław; Różycka, Mirosława (2008). Adaptacja obiektów historycznych na potrzeby biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego. Organizacja przestrzeni bibliotecznej. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece : Ogólnopolska Konferencja Naukowa : Białystok, 4-6 czerwca 2007 : praca zbiorowa*. Pod red. H. Brzezińskiej – Stec. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 413-426.
131. Grądzka, Natalia (2009). BUW jako przestrzeń społeczna. *Kultura miasta*. Nr 2/3, s. 47-56.
132. Grzeszczuk, Michał W. (1998). Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie: nowa siedziba, nowa sytuacja, nowe problemy. *Bibliotekarz* nr7/8, s. 16-19.
133. Hollender, Henryk (2002). Biblioteka w stylu industrialnym. Rozm. przepr. Joanna Czarkowska i Andrzej Palacz. *Wydawca* nr 5, s.36-41.
134. Hollender, Henryk (2009). Biblioteka z atmosferą. *Forum Akademickie*. Nr 2, s. 41.
135. Hollender, Henryk (2000). Nowy BUW w pytaniach i odpowiedziach. *Notes Wydawniczy* nr 3/4, s. 42-46.

136. Hollender, Henryk (2009). Porozmawiajmy o architekturze bibliotek. *Bibliotekarz* nr 7-8, s. 6-10.
137. Hollender, Henryk [dok. elektr.] (2009). Tezy o architekturze bibliotek. *EBIB* <http://www.ebib.info/2009/103/a.php?hollender> [dostęp: 4.05.2009].
138. Hollender, Henryk; Kobierska-Maciuszko Ewa (1996). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: koncepcja funkcjonalna i estetyczna. *Rocznik Biblioteki Narodowej* T.32, s.195-214.
139. Ingarden, Krzysztof; Kwapien, Zenon [dok. elektr.] (2001). Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *EBIB*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/ingarden.html> [dostęp: 7.01.2010].
140. Jaszkaniec-Gruszka, Agnieszka (2002). Architektura miesiąca. *Śląsk* nr 11, s.80.
141. Jaszkaniec-Gruszka, Agnieszka (2001). Książnica Cieszyńska. *Śląsk* nr 6, s.78.
142. Jaźwierska, Jadwiga (2007). Z dziejów przebudowy gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Roczniki Humanistyczne* Tom 55, z. 4, s. 91-117.
143. Kapinos, Danuta (2006). Centrum Zasobów Informacyjnych. *Forum Akademickie* Nr 3, s. 10 – 11.
144. Kobierska-Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2001). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w nowym gmachu – rozwiązania funkcjonalne w koncepcji architektonicznej, przeprowadzka, początek. *EBIB*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/maciuszko2.html> [dostęp: 7.08.2008].
145. Kobierska-Maciuszko, Ewa (2002). Budynki bibliotek akademickich. *Forum Akademickie*. Nr 5-6, s. 47-50.
146. Kobierska – Maciuszko, Ewa (1994). Krótki kurs projektowania gmachu biblioteki (na przykładzie BUW). *Notes Wydawniczy*. Nr 4, s. 38 – 41.
147. Kobierska – Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2007). New Research Library Buildings in Poland. *Polish Libraries Today* Vol. 7, <http://www.bn.org.pl/download/document/1245746266.pdf> [dostęp 18.05.2010].
148. Kobierska-Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2001). Współczesne budynki biblioteczne w pracach LIBER Architecture Group. *EBIB*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/kobierska.html> [dostęp: 7.08.2007].
149. Komputer wypożyczy książkę (2007). *Forum Akademickie*. Nr 11, s. 10-11
150. Konieczna, Danuta (2007). Nowy gmach Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 10, s. 31-32.
151. Konkurs na koncepcję Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Uniwersyteckiej UŚ w Katowicach. (2003). *Architektura & Biznes*. Nr 2, s. 65-74.
152. Kowalewska, Agata [dok. elektr.] (2007). BUŁ. *Forum Akademickie*. Nr 12, s.7, <http://www.forumakad.pl/archiwum/2007/12/kronika.html> [dostęp 04.05.2009].
153. Kozarska, Ewa (2004). Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej. *Głos Akademii Podlaskiej* nr 1, s. 38-40.
154. Kozarska, Ewa; Suprun, Anna; Goc, Tadeusz (2009). Biblioteka Główna. W: *Akademia Podlaska :historia i teraźniejszość*. Red. nauk. Tamara Zacharuk, Jerzy Kunikowski. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, s. 159-179.
155. Krupa, Zenona (2005). Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w opinii jej użytkowników. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej [oprac. materiałów Ewa Bieniasz, Krystyna Serwatko, Bożena Jaskowska]. Rzeszów: Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 229-239.
156. Loegler, Romuald (2001). Użyteczne piękno architektury, rozm. Ewa Zamorska-Przyłuska. *Architektura & Biznes*. Nr 10, s. 22-31.
157. Lubina-Cipińska, Danuta (2002). Wielka Silesianka. *Śląsk*. Nr 11, s. 81.

158. Michnał, Władysław (2000). Nowy gmach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie już otwarty. *Poradnik Bibliotekarza*. Nr 1, s. 15-18.
159. Michnał, Władysław (1999). Otwarcie nowego gmachu Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. *Bibliotekarz*. Nr 12, s. 19-22.
160. Motak, Maciej (2001). Rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej. *Architektura & Biznes*. Nr 10, s. 32-37.
161. Mroczek, Elżbieta [dok. elektr.] (2003). Politechnika Warszawska - Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*, R. 10, nr 10, s. 6-7, <http://www.forumakad.pl/archiwum/2003/10/artykuly/02-kronika.htm> [dostęp 18.01.2009].
162. Mrowiec, Małgorzata (1998). Takie mogą być biblioteki. *Atest. Ochrona Pracy* nr 11, s. 17-20.
163. Oracki, Tadeusz (2006). Nieprzemyślana parcelacja Biblioteki Gdańskiej PAN. *Bibliotekarz*. Nr 7/8, s. 2.
164. Osińska Beata; Kozarska Ewa (2008). Niepełnosprawny czytelnik w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej. *Student niepełnosprawny*. Z. 8 (1), s. 165-179.
165. Pawelec, Dariusz; Witek, Jadwiga; Smyła, Marzena [dok. elektr.] (2009). Projekt "Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka" wobec trendów i norm w budownictwie bibliotecznym. *EBIB*, http://www.ebib.info/2009/103/a.php?pawelec_in [dostęp: 4.07.2010].
166. Pawłowska, Maria (2008). Wpływ architektury i aranżacji przestrzennej na jej kulturę organizacyjną. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece : Ogólnopolska Konferencja Naukowa : Białystok, 4-6 czerwca 2007 : praca zbiorowa*. Pod red. H. Brzezińskiej – Stec. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 440-456.
167. Pędich, Marcin (2005-2006). Biblioteka Główna Uniwersytetu w Białymstoku w świetle współczesnych trendów w budownictwie bibliotecznym. *Bibliotekarz Podlaski*, nr 11-12, s.119-125.
168. Pętlicka, Wanda (2007). Dom dla... książek. *Gutenberg*. Nr 1 (18), s. 27-30.
169. Piotrowska, Ewa; Zając Renata M. (2004). Nowoczesna architektura bibliotek. *Konspekt*. Nr 19, s. 74-79.
170. Prager, Renata (2005). Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*. R.12, nr 10, s. 7.
171. Prokop, Anna (1999). Biblioteka Śląska – budynek z książkami czy instytucja kultury? *Notes Wydawniczy* Nr 9 (89), s. 46-50.
172. Siekierski, Stanisław (2001). Biblioteka Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusk. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. Nr 1, s. 67-69.
173. Sobięga, Jolanta (2002). Nowa biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej. *Bibliotekarz*. Z. 9, s. 27.
174. Szczygłowska, Lidia (2008). Nowa biblioteka – nowa przestrzeń – nowe możliwości – nowe wyzwania. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece : Ogólnopolska Konferencja Naukowa : Białystok, 4-6 czerwca 2007 : praca zbiorowa*. Pod red. H. Brzezińskiej – Stec. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 457-474.
175. Tanewski, Paweł (2003). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie : (uwagi praktykanta). *Bibliotekarz* nr 4, s. 22-24.
176. Trybuś, Jarosław (2003). Miejsce otwarte. *Autoportret : pismo o dobrej przestrzeni* nr 1, s. 8-11.
177. Wojtach, Marta (2008). Centrum Biblioteczno – Informacyjne. *Forum Akademickie*. Nr 10, s. 11.
178. Woszkowska, Mariola; Wiśniewski Jerzy [dok. elektr.] (2008). Biblioteka z liftem. *Śląsk*. Nr 6, s. 12-15, <http://www.alfa.com.pl/slask/200806/s12-15.htm> [2.05.2009].

B) OPRACOWANIA BEZPOŚREDNIO ZWIĄZANE Z TEMATEM, OPRACOWANIA
UZUPEŁNIAJĄCE ORAZ WYKORZYSTANE BAZY

179. 15th Seminar of the LIBER Architecture Group [dok. elektr.],
<http://www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/lageps.htm#madrid> [dostęp 8.02.2011]
180. Academic Search Complete [dok. elektr.],
<http://web.ebscohost.com/ehost/search?vid=48&hid=105&sid=b01e89bd-e0a4-453e-a494-2728673b1f38%40sessionmgr104> [dostęp 16.11.2010].
181. Amlinski, Lev (1992). Die Beziehung der Bibliothekswissenschaft und der Architektur in der Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz in Berlin. *ABI – Technik* 12 (1992) 2, s. 111-120.
182. Andrzejewski, Bolesław, red. (2000). *Leksykon filozofii : postaci i pojęcia*. Poznań: De Facto, 556s.
183. Andrzejewski, Jerzy (2005). *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*. Łódź: Zarząd Oddziału SBP, 23, [1]s.
184. Antczak – Sabala, Beata; Kowalska, Małgorzata; Tkaczyk, Lucyna, red. (2009). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, 431s.
185. Architettura Della Biblioteca [dok. elektr.],
<http://www.bestwebbuys.com/Architettura-Della-Biblioteca-Linee-Guida-Di-Programmazione-ISBN-9788886842884?isrc=b-%2520%2520%2520%2520%2520%2520%2520%2520search&isrc=b-%20%20%20%20%20%20%20%20%20search-rd> [10.05.2010].
186. Awtuch, Anna (2005). *O funkcjonowaniu przestrzeni*. Rozprawa doktorska (promotor A. Baranowski). Gdańsk, 175, [6] k.
187. Badowski Budzyński Kowalewski architekci sp. z o.o [dok. elektr.],
<http://www.bbk.v-net.pl/projektanci.html> [dostęp 28.09.2010].
188. Ballenstedt, Janusz (2000). *Architektura : historia i teoria*. Warszawa ; Poznań: Wydaw. Naukowe PWN, 662s.
189. Bańka, Józef (2001). *Metafizyka wirtualna : traktat o strukturach chwilowych*. Wyd. 2. Katowice: Wydaw. UŚ, 298, [2]s.
190. Basista, Andrzej (2006). *Kompozycja dzieła architektury : Composition of a work of architecture*. Kraków: TAIWPN Universitas, 351[1]s.
191. Basista, Andrzej (1995). *Opowieści budynków : architektura czterech kultur*. Warszawa; Kraków: Wydaw. Naukowe PWN, 430s.
192. Batorowska, Hanna [dok. elektr.] (2007). Czy istnieje zapotrzebowanie na duński model organizacji przestrzennej i funkcjonalnej w bibliotece szkolnej?,
<http://konferencja.21.edu.pl/publikacje/4/2/85.pdf> [dostęp: 30.06.2010].
193. Bauman, Zygmunt [dok. elektr.] (2001). Globalizacja – proces nieodwracalny. Rozm. przepr. Radosław Dolecki, http://www.pan-ol.lublin.pl/biul_6/art_610.htm [dostęp 13.09.2010].
194. Bazy Biblioteki Narodowej [dok. elektr.], <http://mak.bn.org.pl/wykaz.htm> [dostęp 17.12.2010].
195. Bean, Donald E.; Ellsworth, Ralph Eugene (1958). *Modularne planowanie bibliotek szkół wyższych : wstępne przybliżenie do tematu*. Spolszczył oraz przedśłowiem i objaśnieniami opatrzył Władysław Piasecki. [maszynopis powielany]. Kraków, 48ss., cz.1: tekst, cz.2: plany.
196. Beard, Jill; Dale, Penny [dok. elektr.] (2008). Redesigning Services for the Net – Gen and Beyond: A Holistic Review of Pedagogy, Resource, and Learning Space. *Library, Information Science & Technology Abstracts EBSCO*,

- <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=111&sid=54eb65f7-b4f4-4c1a-80a2-5fac8b1b9f81%40sessionmgr113> [dostęp 30.11.2010].
197. *Bibliotheken und Archive = Libraries and Archives* (2007). Stuttgart ; Zürich: Karl Krämer Verlag, 73s.
 198. *Bibliotheken wirtschaftlich planen und bauen : Tendenzen, Ausblicke, Empfehlungen: Ergebnisse des IFLA-Bibliotheksbau Seminars, Bremen 1977* (1981). München: K. G. Saur, 188s.
 199. Birkenmajer, Aleksander (1929a). Nowoczesne budownictwo biblioteczne. *Architekt* R. 22, z. 4. W: *Studia bibliologiczne*. Pod red. H. Więckowskiej i A. Birkenmajer. Wrocław [etc.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydaw. PAN, 1975, s. 475 – 512.
 200. Birkenmajer, Aleksander (1929b). *Plany nowego gmachu Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie*. Kraków: Druk. W.L. Anczyca i spółki, 19s.
 201. Birkenmajer, Aleksander; Skoczylas Władysław, (1958). *Budownictwo i wyposażenie bibliotek. Materiały do nauki bibliotekoznawstwa*. [maszynopis powielany]. Wrocław, 111s.
 202. Blume, Eckhard (2003). Gefaltetes Betonband als Studienlandschaft – der Neubau der Universitätsbibliothek Magdeburg. *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd.27, Heft ½, S. 110-112.
 203. Brożek, Katarzyna (2009). Przełamywać bariery, czyli o tworzeniu właściwych relacji między bibliotekarzem a użytkownikiem w procesie komunikacji interpersonalnej. W: *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Pod red. B. Antczak – Sabali i in. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, s. 293-301.
 204. Budownictwo biblioteczne [dok. elektr.], <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=15&IM=05&TX=&NU=01&WI=BUDOWNICTWO&BIBLIOT&ECZNE> [dostęp 3.12.2010].
 205. *Budownictwo biblioteczne. Materiały seminarium w Kazimierzu nad Wisłą 28-30 maja 1962* (1964). Warszawa: Biblioteka Narodowa, 156s.
 206. *Building on experience : learning from the past to plan for the future : documentation of new library buildings in Europe : 14th Seminar of the LIBER Architecture Group Hungary: Budapest and Debrecen, 8-12 April 2008* (2008). Göttingen : Universitätsverlag, [4], 186s.
 207. Bukowska – Floreńska, Irena, red. (2001). *Miejsca znaczące i wartości symboliczne*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 166s.
 208. Bulaty, Milan; Eigenbrodt, Olaf [dok. elektr.] (2008). Zwischen Ästhetik und Funktionalität : Im Herzen Berlins entsteht mit dem Jacob und Wilhelm Grimm-Zentrum der Humboldt-Universität eine imposante neue Bibliothek. *BuB [Buch und Bibliothek]* Bd. 60, Heft 4, S. 317-322, <http://www.b-u-b.de/0804/abstract.shtml> [dostęp: 18.07.2010].
 209. Bussagli, Marco (2007). *Architektura : style, techniki, materiały, budowle, twórcy*. Warszawa : Świat Książki, 381, [2]s.
 210. Cambridge 2000 [dok. elektr.], <http://www.cambridge2000.com/cambridge2000/html/addendum/P50511452.html> [dostęp 11.02.2011].
 211. Cambridge Dictionaries Online [dok. elektr.], <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/british/oomp>; <http://dictionary.cambridge.org/search/british/?q=wow&x=39&y=5> [dostęp 18.05.2010].
 212. Castells, Manuel (2007). *Spółeczeństwo sieci*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 531s.
 213. Chruścińska, Jadwiga; Kubisz, Ewa, red. (2001). *Biblioteki jutra: nowa*

- perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*. Warszawa: CEBID, 106s.
214. Cirlot, Juan-Eduardo (2006). *Słownik symboli*. Wyd. 2. Kraków: Wydawnictwo Znak, 507 [5]s.
 215. Cudnik, Zbigniew (1980). *Skarbnice wiedzy : studium budownictwa bibliotek*. Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydaw., 320s.
 216. Cymer, Anna [dok. elektr.] (2008). Złoty Hotel Polonia, http://wyborcza.pl/1,75475,5693744,Zloty_Hotel_Polonia.html [dostęp 16.04.2010].
 217. Czajka, Stanisław [dok. elektr.] (2000). Nowe obiekty biblioteczne w Polsce, <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib-sp2/czajka.html> [dostęp 22.02.2011].
 218. Czermiński, Jurand (2002). *Cyfrowe środowisko współczesnej biblioteki*. Gdańsk : Wydaw. Uniwersytetu Gdańskiego, 267s.
 219. Czyżewski, Adam (2006). *Honorowa Nagroda SARP 1966 – 2006*. Warszawa : Stow. Architektów Polskich SARP, 222s.
 220. Daniel Załuski [dok. elektr.], <http://www.arch.pg.gda.pl/?id=podstrony&idp=11&jezyk=pl&idd=7> [dostęp 3.11.2010].
 221. DART-Europe [dok. elektr.], <http://www.dart-europe.eu/basic-results.php?kw=library+architecture&sort=title&page=1> [dostęp 18.09.2010].
 222. Day, Alan (1996). Turning point for the British Library. *Library Review*. Nr 2, s. 38-43.
 223. De Kerckhove, Derrick (2001). *Powłoka kultury : odkrywanie nowej elektronicznej rzeczywistości*. Gdańsk: Mikom; Toronto: Somerville House Publishing, 219s.
 224. *Deutsche Bibliothek Frankfurt am Main : ein Dialog zwischen Architekten und Bibliothekaren* (1997). Ostfildern-Ruit : Hatje, 130s.
 225. Derfert – Wolf, Lidia (2009). Wirtualne usługi informacyjne. W: *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Pod red. B. Antczak – Sabali; M. Kowalskiej; L. Tkaczyk. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, s. 387 – 395.
 226. Eco, Umberto (1990). *O bibliotece*. Wrocław: Ossolineum, 33s.
 227. Edwards, Brian (cop. 2002). *Libraries and learning resource centres*. Oxford: Architectural Press, 227ss.
 228. Ehrlich, Kornelia [dok. elektr.] (2008). Bibliotheksbauten als Spiegel der Gesellschaft, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:14-ds-1212400226645-84783> [dostęp 30.12.2009].
 229. Eigenbrodt, Olaf; Stange, Lutz (2008). Das Jacob und Wilhelm Grimm-Zentrum : Ein lebendiger Lernort an der Humboldt-Universität zu Berlin. *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd. 32, Heft 2, S. 188-194.
 230. Eliade, Mircea (1996). *Sacrum i profanum : o istocie religijności*. Warszawa: Wydaw. KR, 206s.
 231. Elmar Mittler [dok. elektr.], http://de.wikipedia.org/wiki/Elmar_Mittler [4.05.2010].
 232. Elżbieta B. Zybert [dok. elektr.], http://www.lis.uw.edu.pl/apache2-default/index.php?option=com_content&view=article&id=38:elbieta-barbara-zybert-prof-dr-hab&catid=70:zybert&Itemid=11 [dostęp 20.01.2011].
 233. *Encyclopedia of library and information science* (2003). 2nd. ed. New York ; Basel, Vol.1-4.
 234. ETHOS- Beta Electronic Theses Online Service [dok. elektr.], <http://ethos.bl.uk/SearchResults.do> [dostęp 18.09.2010].
 235. Europeana [dok. elektr.], <http://www.europeana.eu/portal/?lang=PL> [dostęp 21.07.2010].

236. Faulkner-Brown, Harry [dok. elektr.] (1979). The open plan and flexibility, <http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=13&sid=bb9f77d9-d8eb-4215-89ff-195bb9ef9a2e%40sessionmgr4&bdata=Jmxhbm9cGw> [dostęp 26.07.2010].
237. Faulkner-Brown, Harry [dok. elektr.] (1987). The open plan and flexibility, <http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r8722e/r8722e18.htm#The%20open%20plan%20and%20flexibility> [dostęp 26.07.2010].
238. Faulkner-Brown, Harry [dok. elektr.] (1999). Some thoughts on the design of major library buildings, *Intelligent Library Buildings. Proceedings of the 10th seminar of the IFLA section on Library Buildings and Equipment*, ed. by Marie-Françoise Bisbrouck and Marc Chauveinc. München : SAUR, p. 9-24, http://www.ub.fu-berlin.de/~naumann/Modul-11-1_2007.pdf [dostęp: 2.12.2008].
239. Feldsien-Sudhaus, Inken (2006). Bibliotheksbau in Europa : Beispiele von Neubau- und Umbauten in Zeiten von Digital Library und E-learning. *ABI – Technik* 26 (2006) 2, s. 114-129.
240. Feldsien-Sudhaus, Inken (2008). Building on experience : Learning from the past to plan for the future. *ABI – Technik* 28 (2008) 2, s. 97-105.
241. Fleming, John; Pevsner Nikolaus; Honour Hugh (1997). *Encyklopedia architektury*. Warszawa: WAiF : Wydaw. Naukowe PWN, 408 s.
242. Fleming, John; Pevsner, Nikolaus; Honour, Hugh (1999). *The Penguin dictionary of architecture and landscape architecture*. London ; New York : Penguin Books, VII,[1], 643, [1] s.
243. Frampton, Kenneth (2003). *Modern architecture : a critical history*. London: Thames & Hudson, 376 s.
244. Francis, Simon (2010). Nowe budynki i nowe usługi. W: *Standardy biblioteczne : praktyka, teoria, projekty*. Pod red. M. Wojciechowskiej. Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoła Wyższa, s. 313-332.
245. Frankl, Paul (1914). *Die Entwicklungsphasen der neueren Baukunst*. Leipzig; Berlin: B. G. Teubner, VII, [1], 186 s.
246. Gajewski, Piotr (2001). *Zapisy myśli o przestrzeni*. Kraków: Politechnika Krakowska, 207s.
247. Gawdzik, Anita; Gawdzik Marek (2009). Architektura nowej biblioteki. W: *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego - historia i dzień dzisiejszy*. Pelplin: Wyd. Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum“, s. 109-128.
248. Gawdzik, Marek (2005). *Przeobrażenia architektury : adaptacje, modernizacje, rehabilitacje*. Pelplin: Wyd. Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum“, 287s.
249. Ghirardo, Diane (1999). *Architektura po modernizmie*. Toruń: Via, 240s.
250. Giedion, Sigfried (1968). *Przestrzeń, czas i architektura : Narodziny nowej tradycji*. Warszawa: PWN, 851, [1]s.
251. Giedion, Siegfried (1965). *Raum, Zeit, Architektur : die Entstehung einer neuen Tradition*. Ravensburg: Otto Maier, 536s.
252. Głowacka, Ewa (2009). Badania i oceny jakości bibliotek. Tworzenie kultury oceny. W: *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*. Pod red. B. Antczak – Sabali; M. Kowalskiej; L. Tkaczyk. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa, s. 13–26.
253. Golsch, Michael (2003). Der Neubau der Sächsischen Landesbibliothek- Staats und Universitätsbibliothek Dresden (SLUB). *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd. 27, Heft 1-2, S. 72-75.
254. Grygowski, Dariusz (2005). *Bibliotekarze w elicie zawodów społeczeństwa postindustrialnego – życzenie czy pewność?* W: *Bibliologia, biblioteki, bibliotekarze*. Pod red. D. Grygowskiego, E. B. Zybert, s. 162-215.

255. Grygowski, Dariusz; Zybert, Elżbieta Barbara, red. (2005). *Bibliologia, biblioteki, bibliotekarze*. Warszawa: Wydaw. SBP, 214, [2]s.
256. Grzędzińska, Kamila [dok. elektr.] (2010). *Republika czytelnika: przykład na dobrą architekturę biblioteczną*. W: *Tytuł Ujednolicony: wokół katalogu centralnego NUKAT* nr 3, http://www.nukat.edu.pl/nukat/pl/dokumenty/kwarta/Tytuł_Ujednolicony_Nr003.pdf [dostęp 3.01.2011].
257. Guennel, Peter; Millik, Brigitte (1974). Bibliotheksbau. *Lexikon des Bibliothekswesens* Bd. 1, s.220-225.
258. Guennel, Peter; Millik, Brigitte (1974). Bibliotheksgebaeude. *Lexikon des Bibliothekswesens* Bd. 1, s.231.
259. Gyure, Dale Allen [dok. elektr.] (2008). The Heart of the University. *Academic Search Complete EBSCO*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=33881920&lang=pl&site=ehost-live> [dostęp: 4.07.2010].
260. Harry Faulkner-Brown, architect dies [dok. elektr.] (2008). *Times Online*, <http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/obituaries/article4068462.ece> [dostęp 11.02.2011].
261. *Hatje/Lexikon der Architektur des 20. Jahrhunderts*. (1998). Ostfildern-Ruit: Hatje, 438s.
262. Haugen, Eirin (2003). The Georg Sverdrup building, Oslo – does the building support new challenges and new expectations? W: *New buildings and new developments in the Academic Libraries and the Public Libraries of the Baltic Sea Area : proceedings from the 6th symposium of Bibliotheca Baltica in Copenhagen, 18 September – 21 September 2002*, s. 32-39.
263. Heidegger, Martin (2009). *Podstawowe problemy fenomenologii*. Warszawa: Fundacja Aletheia, 367, [1]s.
264. Høivik, Tord [dok. elektr. DVD] (2009). Big change. Learning and teaching in a digital world. [W:] *Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci = Libraries and their Clients: free or fee services supporting social communications in digital era*. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 27.11.2009].
265. Hollender, Henryk (2003). Warsaw University Library : experience after second year (Resume). W: *New buildings and new developments in the Academic Libraries and the Public Libraries of the Baltic Sea Area : proceedings from the 6th symposium of Bibliotheca Baltica in Copenhagen, 18 September – 21 September 2002*, s. 43-44.
266. Honderich, Ted, red. (1999). *Encyklopedia filozofii*. Poznań: Zysk i S-ka, XX, 472,[8]s. + [6],473-1146,[8]s.
267. Ibelings, Hans (1998). *Supermodernism : Architecture in the Age of Globalization*. Rotterdam: Nai Publishers, 144s.
268. IFLA Directory 2009 – 2011 [dok. elektr.], <http://www.ifla.org/files/hq/membership/ifla-directory-2009-2011.pdf> [dostęp 28.12.2009].
269. *Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek PN – ISO 11620* (2006). Warszawa: Polski Komitet Normalizacyjny, 71s.
270. Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii [dok. elektr.], <http://www.inibi.umk.pl/prac/egt.html> [dostęp 12.07.2010].
271. Jacek Krenz [dok. elektr.], http://www.pg.gda.pl/~jkrenz/cv_ardi.html [dostęp 4.05.2010].

272. Jacek Wojciechowski [dok. elektr.], <http://www.inib.uj.edu.pl/prof.-zw.-dr-hab.-jacek-wojciechowski> [dostęp 20.01.2011].
273. Jałowiecki, Bohdan (2010). *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni*. Wyd. nowe popr. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 325, [1]s.
274. Janusz Ballenstedt [dok. elektr.], <http://klcw.pwn.pl/audycja.php?id=489974;www.nukat.edu.pl> [dostęp 2.05.2010].
275. Jarecka, Helena (1972). Witkiewicz-Koszczyk Jan Marian Józef. *Słownik pracowników książki polskiej*, s. 970.
276. Jencks, Charles (1987). *Architektura postmodernistyczna*. Wyd. 4 przejrzone i rozszerz. Warszawa: Arkady, 170,[1]s.
277. Jencks, Charles (1989). *Architektura późnego modernizmu i inne eseje*. Warszawa: Arkady, 200s.
278. Johnson, Ian M. [dok. elektr. DVD] (2010). Could the Application of Comparative Method within a Single Case Study Identify Libraries' Critical Success Factors? [W:] Biblioteki, informacja, książka : badania interdyscyplinarne i praktyka w XXI wieku = Libraries, Information, Books: interdisciplinary research and practice in 21st century. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 11.06.2010].
279. Johnson, Ian M. [dok. elektr. DVD] (2009). Using equal access to information to leverage professional development. [W:] Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci = Libraries and their Clients: free or fee services supporting social communications in digital era. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 29.11.2009].
280. Kabrońska, Joanna (2001). Forma architektoniczna biblioteki przyszłości. *Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej. Architektura* Nr 31, s.5-22.
281. Kalitko, Krzysztof (2005). *Architektura : między materialnością a wirtualnością*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 170, [2]s., [4]k.tabl.
282. Kapeller, Christoph [dok. elektr.] (2001). The Architecture of the New Library of Alexandria. *Academic Search Complete EBSCO*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=6419067&lang=pl&site=ehost-live> [dostęp: 4.07.2010].
283. Kemp, Ivor; Wildhardt, Teresa, red. (1998). *Zarządzanie biblioteką : najnowsze kierunki w bibliotekarstwie brytyjskim*. Warszawa: Wydaw. SBP, 223s.
284. Kersting-Meuleman, Ann; Schmidt, Kerstin; Voigt, Roif (2008). Der dritte Ort. *ABI – Technik* 28 (2008) 4, s. 230-246.
285. Kisilowska, Małgorzata (2010). Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece : wybrane społeczne i kulturowe aspekty współczesnego bibliotekarstwa. Warszawa : Wydaw. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 175, [1]s.
286. Kobierska-Maciuszko, Ewa (2002). Budownictwo biblioteczne w ostatnim dziesięcioleciu – główne tendencje w projektowaniu. W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek : materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej pod red. A. Jazdona i A. Chachlikowskiej*. Poznań: UAM, s.87-105.
287. Kobierska-Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2002). The Effective Library – Vision, Planning Process and Evaluation In the Digital Age. 10 Seminarium LIBER Architecture Group. Lipsk 19-23 marca 2002. *EBIB*, <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/maciuszko.php> [dostęp: 7.08.2007].
288. Kobierska-Maciuszko, Ewa [dok. elektr.] (2001). Współczesne budynki biblioteczne w pracach LIBER Architecture Group. *EBIB* <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/kobierska.html> [dostęp: 7.08.2007].

289. Kocójowa, Maria, red. [dok. elektr. DVD] (2008). *Biblioteka – klucz do sukcesu użytkowników = Library - the key to users' success*. Kraków : Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ [dostęp: 1.04.2010].
290. Kocójowa, Maria, red. [dok. elektr. DVD] (2009). *Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci = Libraries and their Clients: free or fee services supporting social communications in digital era*. Kraków : Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ [dostęp: 1.04.2010].
291. Kocójowa, Maria, red. [dok. elektr. DVD] (2010). *Biblioteki, informacja, książka: badania interdyscyplinarne i praktyka w XXI wieku = Libraries, Information, Books: interdisciplinary research and practice in 21st century*. Kraków : Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ [dostęp 3.12.2010].
292. Kocójowa, Maria, red. [dok. elektr. DVD] (2006). *E-włączenie czy e-wyobcowanie? E-inicjatywy bibliotek, archiwów, muzeów i uczelni w walce z alienacją społeczną w Polsce i na świecie*. Kraków : Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ [dostęp 3.12.2010].
293. Kocójowa, Maria, red. (2004). *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Kraków : Wydaw. UJ, XXIV, 414s.
294. Kocójowa, Maria (2004). Zagrożenie wykluczeniem organizacji ze społeczeństwa informacyjnego przez brak lub niedostatek informacji w środowisku elektronicznym. W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Pod red. M. Kocójowej. Kraków : Wydaw. UJ, XXIV, s. 140-144.
295. Kołodziejska, Jadwiga (2008). Biblioteki w przestrzeni publicznej i prywatnej. W: *Książka, biblioteka, informacja w kręgu kultury i edukacji*. Pod red. E. B. Zybert; D. Grabowskiej. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 177-183.
296. Komperda, Anna [dok. elektr.] (2008). Czasopisma bibliotekarskie na liście Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. *EBIB*, <http://www.ebib.info/2008/100/a.php?komperda> [dostęp 7.03. 2008].
297. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2005). Biblioteka akademicka jako instytucja promująca proces kształcenia, http://www.library.put.poznan.pl/2005/pdf/3_4.pdf [dostęp 30.06.2010].
298. Konieczna, Danuta [dok. elektr. DVD] (2010). Interdyscyplinarność badań w zakresie bibliotekoznawstwa w wystąpieniach konferencji generalnych IFLA. Wybrane zagadnienia. [W:], *Biblioteki, informacja, książka : badania interdyscyplinarne i praktyka w XXI wieku = Libraries, Information, Books: interdisciplinary research and practice in 21st century*. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, s. 192-201, [odczyt 11.06.2010].
299. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2009). Nowa przestrzeń biblioteczna miejscem aktywności użytkowników i pracowników uczelni, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_09-ie/uwm.htm [dostęp: 3.02.2011].
300. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2009a). *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*. Nowoczesna biblioteka kluczem do sukcesu użytkowników i edukacji społeczeństwa – konferencja programowa SBP, Konstancin-Jeziorna, 29-30 maja 2009 roku, <http://www.ebib.info/images/SBP/KZD/Konieczna.ppt> [dostęp: 28.12.2009].
301. Konieczna, Danuta (2009b). Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich. W: *Nowoczesna biblioteka*. Materiały z ogólnopolskiej, przedjazdowej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Konstancin-Jeziorna, 29-30 maja 2009 roku pod red. M. Drzewieckiego. Warszawa: Wydawnictwo SBP, s. 21-33.

302. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2003). Planowanie przestrzeni bibliotecznej nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, <http://zasoby.kangur.uek.krakow.pl/konferencje.php?nr=1200000241&kat=Referaty;Konieczna%20Danuta.doc> [dostęp: 18.11.2009].
303. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2006). Rozwiązanie przestrzeni bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek, http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/3-4_06-ie/uwm.htm [dostęp: 17.07.2010].
304. Konieczna, Danuta [dok. elektr.] (2006a). Współczesne trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek. W: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?* Materiały konferencyjne, Łódź, 19-21 czerwca 2006, *EBIB*, <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/biblio21/> [dostęp: 6.08.2007].
305. Konieczna, Jadwiga; Kurek-Kokocińska, Stanisława; Tadeusiewicz, Hanna, red. (2009). *Przestrzeń informacyjna książki*. Łódź: Wydawnictwo Biblioteka, 588s.
306. Konkurs architektoniczny na projekt nowego gmachu Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. (1929). Kraków: Druk W. L. Anczyca i Spółki, 63, [1] s.
307. Krakowska, Monika (2008). *Nowe formy komunikacji społecznej w europejskiej przestrzeni edukacyjnej*. Kraków: Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 183s.
308. Krempe, Christoph (2002). *Neubau der British Library St. Pancras. Anspruch und Realität*. Berlin : Institut für Bibliothekswissenschaft der Humboldt-Universität zu Berlin, 48 s.
309. Krenz, Jacek (1997). *Architektura znaczeń*. Gdańsk: Wyd. Politechniki Gdańskiej, 139, [1]s.
310. Krenz, Jacek (2010). *Ideogramy architektury : między znakiem a znaczeniem*. Pelplin: Wyd. Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum“, 238s.
311. Krzak, Anna (2008). *Architektura budynków i pomieszczeń bibliotecznych w XXI wieku na podstawie piśmiennictwa i źródeł internetowych*. Praca licencjacka pod kierunkiem B. Mauer-Górskiej). Kraków: Instytut INiB UJ, 87s.
312. Kubalska – Szulkiewicz, Krystyna i in., red. (1996). *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN. Wyd. nowe, VII, [1], 479, [1]s.
313. Kulik, Joanna (2010). Biblioteka w zmieniającej się rzeczywistości. *Bibliotheca Nostra* nr 1(20), s. 13 – 24.
314. Kuryłowicz, Stefan (2000). *Architektura – idea i jej realizacja 1998 – 1999*. Kraków ; Warszawa: Politechnika Krakowska, 136, [1]s.
315. Lenartowicz, J. Krzysztof (2007). *Słownik psychologii architektury : podręcznik dla studentów architektury*. Wyd. 3. Kraków: Politechnika Krakowska, 129s.
316. Liber Quarterly [dok. elektr.], <http://liber.library.uu.nl/> [dostęp 8.02.2011].
317. Library and Information Science & Technology Abstracts [dok. elektr.], <http://web.ebscohost.com/ehost/search?vid=49&hid=105&sid=b01e89bd-e0a4-453e-a494-2728673b1f38%40sessionmgr104> [dostęp 16.11.2010].
318. Library & Information Sciences Abstracts [dok. elektr.], <http://search.proquest.com/lisa/?accountid=132539> [dostęp 16.11.2010].
319. Licklider, J. C. R. (1970). *Biblioteki przyszłości*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 252 s.
320. Lippincott, Joan K. [dok. elektr.] (2005). Net Generation Students and Libraries. In: *Educating the Net Generation*, pp.13.1-13.15, <http://net.educause.edu/ir/library/pdf/pub7101m.pdf> [dostęp 7.04.2010].
321. Loegler, Romuald (2001). *Z porządku uwolniona forma*. Kraków: Firma Wydawniczo-reklamowa "RAM", 197, [1] s.
322. Long, M.J; St. John Wilson, Colin [dok. elektr.] (2002). Talk to your client about architecture. *Academic Search Complete EBSCO*,

- <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9044152&la>
[dostęp: 4.07.2010].
323. Lurker, Manfred (1994). *Przesłanie symboli w mitach, kulturach i religiach*. Kraków: Znak, 444, [3]s.
 324. Maciej Motak [dok. elektr.], <http://www.pk.edu.pl/spis/index.html> [dostęp 21.04.2010].
 325. Madurowicz, Mikołaj (2007). *Miejska przestrzeń tożsamości Warszawy*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 265s.
 326. Majka, Stanisław (2008). Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, powstanie projektu, budowa, obecne oblicze i przyszłość widziane okiem architekta i projektanta. Rzeszów: RS Druk, s. 204.
 327. Marciniak, Piotr; Klause, Gabriela, red. (2008). *Definiowanie modernizmu*. Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, 418 s.
 328. Maria Kocójowa [dok. elektr.], <http://www.inib.uj.edu.pl/dr-hab.-maria-kocojowa-prof.-uj> [dostęp 20.01.2011].
 329. Marie-Françoise Bisbrouck [dok. elektr.], http://www.zhbluzern.ch/liber-lag/PP_LAG_06/Friday/bisbrouck_abs_cv.pdf [dostęp 11.05.2010].
 330. Materska, Katarzyna (2007). *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*. Warszawa : Wydawnictwo SBP, 405, [1]s.
 331. Metcalf, Keyes D. (1965). *Planning academic and research library buildings*. New York: McGraw – Hill Book Comp., XV, 431s.
 332. Michnał, Władysław (2001). Nowy gmach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. W: Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej. Warszawa: CEBID, s.88 – 94.
 333. Mittler, Elmar (2003). Bibliotheksbau in Deutschland um die Jahrtausendwende – Library Architecture in Germany at the Turn of Millennium. *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd. 27, Heft 1-2, S. 7-12.
 334. Munthe, Gerhard (1988). LIBER, a library organization, its objective and its achievements. *Libri*. Vol.38, nr 1, s. 45-50.
 335. Murator Wydawnictwo [dok. elektr.], http://www.wydawnictwo.murator.pl/770_PLK_htm.htm [dostęp 2.03.2010].
 336. Nahotko, Marek (2010). *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym : globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauki*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 283,[1]s.
 337. Nawratek, Krzysztof (2005). *Ideologie w przestrzeni : próby demistyfikacji*. Kraków: TAIWPN UNIVERSITAS, 211s.
 338. Naumann, Ulrich [dok. elektr.] (2006). Bei anderen abgucken. Ein Überblick über Bibliotheksneubauten der letzten 10 Jahre. Vortrag im Rahmen des Seminars *Wenn Architekten und Bibliothekare aufeinander treffen*, http://www.ub.tu-berlin.de/Service/kurs/06_arch_bibl_ar/ [dostęp 30.08.2009].
 339. Naumann, Ulrich [dok. elektr.] (2008). *Bibliotheksbau und –einrichtung. Abschnitt 4: Grundsätze der Planung von Bibliotheksbauten*, http://www.ub.fu-berlin.de/~naumann/Handout_04-Planung_2008.pdf [dostęp 26.01.2011].
 340. Naumann, Ulrich [dok. elektr.] (2009). *Lesesäle als Nutzungsorte im Spiegel der Bibliotheksbaugeschichte*, http://www.opus-bayern.de/bib-info/volltexte/2009/648/pdf/Naumann-Ulrich_Leses%E4le-als-Nutzungsorte.pdf [dostęp 6.11.2009].
 341. Networked Digital Library of Theses and Dissertations [dok. elektr.], <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:14-ds-1212400226645-84783>, [dostęp 30.12. 2009].

342. *New buildings and new developments in the Academic Libraries and the Public Libraries of the Baltic Sea Area : proceedings from the 6th symposium of Bibliotheca Baltica in Copenhagen, 18 September – 21 September 2002* (2003). Copenhagen: The Royal Library, 135s.
343. Niemczyk, Ernest (2002). *Cztery żywioły w architekturze*. Wrocław: Zakład Narod. im. Ossolińskich, 258,[1]s.
344. Niezabitowska, Ewa (2008). *Ewolucja konceptu przestrzeni w teorii architektury*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 115, [1]s.
345. Norberg-Schulz, Christian (2000). *Bycie, przestrzeń i architektura*. Warszawa: Wydaw. „Murator”, 120 s.
346. Nowak-Gildehaus, Barbara (2003). Czytanie podziemne. *Architektura & Biznes* . Nr 3, s. 22-29.
347. NUKAT [dok. elektr.], www.nukat.edu.pl [dostęp 25. 04.2010].
348. *Ogólnopolska Konferencja pośw. budownictwu bibliotecznemu. Sopot 22-23.05.1970.* [maszynopis], k.19 nlb., 8+9, 7nlb.
349. Ostrowicki, Michał, red. (2005). *Estetyka wirtualności*. Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 519s.
350. Papp, Stefan (2002). *Przestrzeń*. Kraków: Universitas, 208s.
351. Paul, Johnson (2006). Singapore's new National Library Building: Convergence and the Millennium Library. *Bibliothek : Forschung und Praxis*. Nr 2, s. 216-220.
352. Pędich, Marcin [dok. elektr.] (2007). Biblioteka w pięciu wymiarach – budownictwo biblioteczne w kontekście wymiarów kultury według Geerta Hofstede. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece*. Materiały konferencyjne, Białystok, 4-6 czerwca 2007, <http://bg.uwb.edu.pl/konferencja/materialy.html> [dostęp 14.01.2009].
353. Piasecki, Władysław (1962). *Biblioteka. Wprowadzenie do zagadnień budowy*, Warszawa: Stow. Bibl. Polskich, 120s.
354. Piasecki, Władysław (1956). Problemy budownictwa bibliotecznego. W: *Bibliotekarstwo Naukowe*, Warszawa ; Kraków , PWN, s. 510 – 544.
355. Politechnika Białostocka. Wydział Architektury [dok. elektr.], http://www.wa.pb.edu.pl/Rada_Naukowa_aea.html [dostęp 23.12.2010].
356. Porczak, Antoni (2005). Wirtualny dotyk. W: *Estetyka wirtualności*. Pod red. M. Ostrowickiego. Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, s. 27 – 39.
357. Potthof, Joy K. i in. [dok. elektr.] (2000). An evaluation of patron perceptions of library space using the role repertory grid procedure. *College and Research Libraries*. Vol. 61, nr 3, s. 191-203. *Library & Information Sciences Abstracts ProQuest*, <http://search.proquest.com/lisa/docview/57490824/12C0767C8422FC1FFBC/10?accountid=132539> [dostęp: 1.12.2010].
358. Prace badawcze [dok. elektr.], http://nauka-polska.pl/shtml/raporty/raporty_badania.shtml [dostęp 30.12.2009].
359. Pritzker Architecture Prize [dok. elektr.], <http://www.pritzkerprize.com/about/purpose.html> [dostęp 26.09.2010].
360. Projektanci budynków bibliotecznych w Polsce : informator. Oprac. Mirosława Dobrowolska (1989). Warszawa: Biblioteka Narodowa, 26, [2]s.
361. Projektowanie i planowanie budynków bibliotecznych – aspekty techniczne i funkcjonalne [dok. elektr. DVD] (2004). Warsztaty w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, 16-17 czerwca 2003, Warszawa : Sekcja Dokumentów Wtórnych BUW, [dostęp 7.04.2009].
362. Próchnicka, Maria (2004). *Człowiek i komputer : Dialogowy model wyszukiwania informacji*. Kraków: Wydaw. UJ, 186s.

363. Przybyszewski, Witold (1990). *Budynki i lokale biblioteczne w Polsce : raport z badań*. Warszawa: Bibl. Narod., 31s.
364. Qualities of good learning space [dok. elektr.], http://www.zhbluzern.ch/liber-lag/PP_LAG_06/Wednesday/mcdonald_abs_cv.pdf [dostęp 11.05.2010].
365. Radion, Ewelina (2006). Wizerunek biblioteki uniwersyteckiej w mediach w okresie zmian. W: *Public relations w teorii i praktyce*, pod red. D. Tworzydło i T. Solińskiego. Rzeszów: Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, s. 433-444.
366. Rasmussen, Casper Hvenegaard; Jochumsen, Henrik [dok. elektr.] (2009). The Fall and Rise of the Physical Library. BOBCATSSS 2009: Challenges for the New Information Professional, Porto 28-30 January, <http://eprints.rclis.org/15906/2/40.pdf> [dostęp 14.06.2010].
367. Ratajewski, Jerzy (2002). *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Oprac. Z. Żmigrodzki i E. Gondek. Warszawa : Wydaw. SBP, 226s.
368. Ripon, Romuald (1999). Les publics du site Tolbiac-Francois-Mitterand, resultates de l'enquete de janvier. *Bulletin des Bibliothèques de France*, nr 6, s. 29 – 39.
369. Riva, Jacques (2000). La mise en vie des espaces des bibliothèques. *Bulletin des Bibliothèques de France*, nr 3, s. 70 – 77.
370. Rzeszut, Halina (2008). *Zarys historii Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 128s.
371. Samotyj, Renata; Voronkova, Ivanna [dok. elektr. DVD] (2010). Wpływ technologii informacyjno-komunikacyjnych na organizację przestrzeni architektonicznej biblioteki. [W:]Biblioteki, informacja, książka : badania interdyscyplinarne i praktyka w XXI wieku = Libraries, Information, Books: interdisciplinary research and practice in 21st century. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 10.06.2010].
372. Sapa, Remigiusz (2010). Dostęp online do informacji o doktoratach i do pełnych tekstów rozpraw broniących w polskich uczelniach. *Przegląd Biblioteczny*. Z.2, s.179 – 192.
373. Schmiedeknecht, Christiane (2003). Der Bibliotheksneubau der Universitäts- und Forschungsbibliothek Erfurt / Gotha. *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd.27, Heft 1-2, S. 76-78.
374. Schuh, Katrin (2003). Architektur als Kultur : die Bedeutung der Buten zwischen Fest, Feier und Alltag – über die kulturellen Grundeinstellungen der Baukunst. Frankfurt am Main : Anabas Verlag, 252 s.
375. Seta, Magdalena [dok. elektr. DVD] (2010). Interdyscyplinarne badania nad czynnikami warunkującymi zachowania czytelników. [W:]Biblioteki, informacja, książka : badania interdyscyplinarne i praktyka w XXI wieku = Libraries, Information, Books: interdisciplinary research and practice in 21st century. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 11.06.2010].
376. Shill, Harold B.; Tonner, Shawn [dok. elektr.] (2003). Creating a better place: physical improvements in academic libraries, 1995-2002. *College and Research Libraries*. Vol. 64, nr 6, s. 431-466. *Library & Information Sciences Abstracts ProQuest*, <http://search.proquest.com/lisa/docview/57597166/12C0767C8422FC1FFBC/62?accountid=132539> [dostęp: 1.12.2010].
377. Sitarska, Anna (1990). *Systemowe badanie bibliotek : studium metodologiczne*. Łódź: Wydaw. UŁ, 187s.
378. Sitarska, Anna (2005). *Systemowe badanie bibliotek : studium metodologiczne*. Wyd. 2. Białystok: Prymat, 222, [2]s.

379. Skowroński, Wojciech, red. (2008). *Ilustrowany leksykon architektoniczno – budowlany*. Warszawa: Arkady, 421s.
380. Sławińska, Jadwiga (1997). *Ekspresja sił w nowoczesnej architekturze*. Wyd. 2 zm. Warszawa: Arkady, 103s.
381. Sobocka – Stanuch, Justyna; Picheta, Piotr [dok. elektr.] (2008). Stereotypy bibliotekarzy, http://209.85.229.132/search?q=cache:H0yJ0fj7NZ4J:www.profuturo.agh.edu.pl/pliki/Pliki_III_KKMU/Zbiory [dostęp 21.03.2009].
382. Socha, Irena; Kamińska, Joanna; Żołędowska, Beata, red. (2006). *Bibliotekarstwo wobec zagadnień zarządzania*. Katowice: Wydaw. UŚ, 135, [1]s.
383. Song, Linn [dok. elektr.] (2007). The Muenster City Library. *Academic Search Complete EBSCO*, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=23573988&lang=pl&site=ehost-live> [dostęp: 4.07.2010].
384. Sosińska – Kalata, Barbara (2008). Przegląd Biblioteczny 2004 – 2008. *Przegląd Biblioteczny*. R. 76, z. 4, s. 611 – 628.
385. Sosińska – Kalata, Barbara (2005). Wypełnianie przestrzeni informacji i komunikacji społecznej. Red. Maria Kocójowa, Kraków : Wydaw. UJ, 2004.[Rec.]. *Przegląd Biblioteczny*. R. 73, z. 1, s. 102 – 109.
386. St. John Wilson, Colin (1998). *The design and construction of the British Library*. London : The British Library, 95, [1] s.
387. Stanisław Siekierski [dok. elektr.], <http://www.nukat.edu.pl>; http://www.bn.org.pl/doc/b_1_2001.pdf [dostęp 4.10.2009].
388. Stefańczyk, Elżbieta (2004). W poszukiwaniu „bibliotecznego raju”. Budownictwo biblioteczne w XXI wieku. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. Nr 2, s. 48 – 53.
389. Stróżewski, Władysław (cop. 2002). *Wokół piękna : szkice z estetyki*. Kraków: TAIWPN UNIVERSITAS, 398,[3]s.
390. Suchojad, Henryk, red. (1996). *Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej : materiały konferencji naukowej*. Kielce: BG WSP, 217s.
391. Sudjic, Deyan (2006). *Der Architekturkomplex : Monumente der Macht*. Düsseldorf: Artemis & Winkler Verlag, 370s.
392. Swarabowicz, Ryszard (2004). *Przestrzeń zewnętrzna jako tworzywo architektury*. Rozprawa doktorska (promotor J. Krenz). Gdańsk ; Puebla, 214s.
393. Symposium of Bibliotheca Baltica (2003). *New buildings and new developments in the Academic Libraries and the Public Libraries of the Baltic Sea Area : proceedings from the 6th symposium of Bibliotheca Baltica in Copenhagen, 18 September – 21 September 2002*. Copenhagen: The Royal Library, 135s.
394. Sypereck, Nikolas [dok. elektr.] (2005). Der Entwurf einer Bibliothek aus der Sicht des Architekten. *Libreas 1/2005*. s.1-3, http://www.ib.hu-berlin.de/~libreas/libreas_neu/ausgabe1/index.html. [dostęp 30.10.2007].
395. Szczuka, Jakub (1999). Per monstra ad sphaeram. Aby Warburg i jego biblioteka. W: *Miejsce rzeczywiste miejsce wyobrażone ; studia nad kategorią miejsca w przestrzeni kultury*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, s. 341-355.
396. Szczygłowska, Lidia [dok. elektr.] (2006). „Cybrary” to wciąż biblioteka. W: *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?* Materiały konferencyjne, Łódź, 19-21 czerwca 2006, *EBIB*, <http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/biblio21/sesja2ref2.pdf> [dostęp 6.03.2011].
397. Szczygłowska, Lidia [dok. elektr.] (2007). Nowa biblioteka – nowa przestrzeń – nowe możliwości – nowe wyzwania. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece*. Materiały

- konferencyjne, Białystok, 4-6 czerwca 2007,
<http://bg.uwb.edu.pl/konferencja/materialy.html> [dostęp 31.08.2008].
398. Szmygin, Bogusław, red. (2009). *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych : praca zbiorowa*. Warszawa ; Lublin: Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, 212s.
 399. Szolginia, Witold (1992). *Architektura*. Warszawa: Wydaw. Czasopism i Książek Technicznych Sigma NOT, 183, [1]s.
 400. Sztuka architektury [dok. elektr.], http://www.sztuka-architektury.pl/index.php?ID_PAGE=37 [dostęp 25.07.2010].
 401. Szymański, Michał (1964). Jan Koszczyk Witkiewicz jako projektant bibliotek. *Bibliotekarz*. Nr 7/8, s. 217-221.
 402. Tanneberger, Susett (2003). Das Informations-, Kommunikations- und Medienzentrum (IKMZ) der Brandenburgischen Technischen Universität Cottbus. *Bibliothek. Forschung und Praxis* Bd. 27, Heft 1-2, S. 69-71.
 403. Tietz, Jürgen (2001). *Historia architektury XX wieku*. Köln: Könemann Verlagsgesellschaft, 119, [1] s.
 404. Tina Hohmann [dok. elektr.], http://www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/PP_LAG_06/Wednesday/hohman_abs_cv.pdf ;
http://mywi.writtle.ac.uk/admin/Pge_GIMISCore.cfm?ViewID=99&so=FireMarshall~|Y|&ttl=Fire%20Marshalls [dostęp 8.02.2011].
 405. Tonta, Yaşar [dok. elektr. DVD] (2009). Digital natives and virtual libraries : what does the future hold for libraries? [W:] Biblioteki i ich klienci: między płatnym a bezpłatnym komunikowaniem się w erze zasobów cyfrowych i sieci = Libraries and their Clients: free or fee services supporting social communications in digital era. Materiały konferencyjne pod red. M. Kocójowej. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa [dostęp 27.11.2009].
 406. Twardowski, Kazimierz (1927). *Rozprawy i artykuły filozoficzne*. Lwów; Książnica-Atlas, VI, 2nłb. 447s.
 407. Vitruvius Polio, Marcus (2004). *O architekturze ksiąg dziesięć*. Warszawa: Prószyński i S-ka, 280s.
 408. Walczak, Anna [dok. elektr.] (2008). Działalność LIBER Architecture Group a użytkownik biblioteki. [W:] *Biblioteka – klucz do sukcesu użytkowników = Library – the key to users success* / red. Maria Kocójowa. Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, http://www.inib.uj.edu.pl/wyd_inib/s3_z5/walczak-n.pdf [dostęp 17.11.2009].
 409. Walczak, Anna [dok. elektr.] (2003). Model przestrzeni bibliotecznej. *Czytelnik czy klient?* : Toruń 4-6 grudnia 2003 roku. – (EBIB Materiały konferencyjne nr 7), <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/walczak.php> [dostęp 17.11.2010].
 410. Walczak, Anna [dok. elektr.] (2009). Promocja bibliotek poprzez architekturę, czyli o czym pisze się na łamach „Architektura Murator”. *EBIB*, <http://www.ebib.info/2009/103/a.php?walczak> [dostęp: 4.05.2009];
<http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?hid=22&sid=83af7ba3-8bb2-48b7-98de-d4ddc8b08bbf%40sessionmgr12&vid=3&bquery=%28architektura+AND+bibliotek%29&bdata=JmRiPWx4aCZsYW5nPXBSJnR5cGU9MSZzaXRiPWVob3N0LWxpdmU%3> [dostęp 6.02.2011].
 411. Walton, Graham [dok. elektr.] (2006). Learners` demands and expectations for space in a University Library: Outcomes from a survey at Loughborough University. *Academic Search Complete EBSCO*,

- <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=112&sid=997a921f-61a7-4e1c-b373-aab6b482b328%40sessionmgr115> [dostęp: 30.11.2010].
412. Wanda Pętlicka [dok. elektr.], <http://bgpan.gda.pl> [dostęp 5.12.2009].
413. Wastawy, Sohair F. [dok. elektr.] (2006). *Libraries: the Learning Space Within*, <http://archive.ifla.org/IV/ifla72/papers/124-Wastway-en.pdf> [dostęp: 15.05.2010].
414. Wawrzak – Chodaczek, Mirosława, red. (2008). *Komunikacja społeczna w świecie wirtualnym*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek ; [Wrocław]: Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, 296s.
415. Wenzel, Sarah G. (1999). From revolution to evolution, the transformation of the Bibliotheque nationale into Bibliotheque nationale de France, through the lens popular and professional reports. *The Library Quarterly*. Chicago, nr 3, s. 324 - 32
416. Werner, Klaus Ulrich [dok. elektr.] (2005). „Muss der Direktor immer dabei sein?” Gedanken eines bauenden Bibliothekars. *Libreas 1/2005*. s.1-7, http://www.ib.hu-berlin.de/~libreas/libreas_neu/ausgabe1/index.html [dostęp 27.10.2007].
417. Wilkoszewska, Jadwiga, red. (1988). *Eseje o pięknie : problemy estetyki i teorii sztuki*. Warszawa ; Kraków: PWN, 321s.
418. Włodarczyk, Janusz (2003). *Okolo architektury : przemyslenia z przelomu wiekow*. Białystok: Wydaw. Politechniki Białostockiej, 229, [1] s.
419. Wojciechowski, Jacek (2006). *Biblioteczna wartość naddana*. Kraków : Wydaw. UJ, 138s.
420. Wojciechowski, Jacek (2010). *Biblioteka w komunikacji publicznej*. Warszawa: Wydaw. SBP, 270, [1]s.
421. Wojciechowski, Jacek (2001). *Bibliotekarstwo : kontynuacje i zmiany*. Wyd.2. Kraków : Wydaw. UJ, 125, [2]s.
422. Wojciechowski, Jacek (2000). *Praca z użytkownikiem w bibliotece*. Warszawa : Wydaw. SBP, 186, [2]s.
423. Wojciechowski, Jacek (2006). Z lektur zagranicznych. *Przegląd Biblioteczny*. Z.4, s. 530 – 535.
424. Wojciechowski, Jacek (2007). Z lektur zagranicznych. *Przegląd Biblioteczny*. Z.2, s. 293 – 294.
425. Wojtas, Justyna (2008). Ewolucja znaczenia „modernizm” w architekturze. W: *Definiowanie modernizmu*. Pod red. P. Marciniaka i G. Klause. Poznań : Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, s. 345 – 358.
426. Young, Regan [dok. elektr.] (2008). Librarians, Architects, and the Space in Between. Rozm. przepr. Tina Keresztury. *Library Journal* nr 5/15, <http://www.libraryjournal.com/article/CA6557052.html> [dostęp 18.07.2010].
427. Zbigniew Żmigrodzki [dok. elektr.], <http://ibin.us.edu.pl/zmigr/index.html#promotorstwo> [dostęp 20.01.2011].
428. Zborowska, Natalia E. (2009). Nie tylko brak windy, czyli o problemach komunikacji bibliotecznej. W: *Komunikacja w bibliotece : wybrane zagadnienia*. Pod red. A. Bajor i D. Palecznej. Katowice: Agencja Wydawnicza „TRIO”, s. 13-21.
429. Zevi, Bruno (1993). *Architecture as space : how to look at architecture*. New York: Da Capo Press, 310, [92] s.
430. Zubrzycki - Sas, Jan K. (1894). *Filozofia architektury : jej teoria i estetyka*. Kraków: Nakładem autora, czcionkami drukarni A. Koziańskiego, 277, [2]s.
431. Zybert, Elżbieta Barbara, red. (2000). *Biblioteka w otoczeniu społecznym : praca zbiorowa*. Warszawa: Wydaw. SBP, 161, [1]s.
432. Zybert, Elżbieta Barbara (2004). *Kultura organizacyjna w bibliotekach : nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*. Warszawa: Wydaw. SBP, 247, [1]s.

433. Zybert, Elżbieta Barbara; Grabowska, Dorota, red. (2008). *Książka, biblioteka, informacja w kręgu kultury i edukacji*. Warszawa: Wydaw. SBP, 278, [2]s.
434. Żmigrodzki, Zbigniew, red. (1998). *Bibliotekarstwo*. Wyd. 2, uzup. i rozsz. Warszawa: Wydaw. SBP, 457, [2]s.
435. Żmigrodzki, Zbigniew, red. (1994). *Bibliotekarstwo : praca zbiorowa*. Warszawa: Wydaw. SBP, 370s.

C) PIŚMIENNICTWO METODOLOGICZNE

436. Babbie, Earl, (2007). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa, Wydaw. Naukowe PWN, XI [1], 659 [1]s.
437. Brilman, Jean (2002). *Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania*. Warszawa: Polskie Wydaw. Ekonomiczne, 478s.
438. Frankfort-Nachmias, Chava; Nachmias David (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka, 615, [1]s.
439. Głowacka, Ewa (1986). Metoda „Case Study“ w badaniach i dydaktyce bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1, s. 25-32.
440. Karpiński, Jakub (2006). *Wprowadzenie do metodologii nauk społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo WpiSZ, 357, [2]s.
441. Nowak, Stefan (1985). *Metodologia badań społecznych*. Warszawa, PWN, 494s.
442. Nowak, Stefan (2007). *Metodologia badań społecznych*. Wyd. 2. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 494, [1]s.
443. Ostasz, Lech (1999). *Homo methodicus : między filozofią, humanistyką i naukami ścisłymi*. Olsztyn: Wydaw. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 144, [2]s.
444. Ritzer, George, red. (2005). *Encyclopedia of social theory*. Vol. 2. Thousand Oaks [etc.]: Sage, XXI, 519-982s.
445. Sawiński, Zbigniew; Sztabiński, Paweł B.; Sztabiński, Franciszek, red. (2000). *Podręcznik ankietera*. Warszawa: SMG/KRC Poland Media : Wydaw. IFiS PAN, 326, [2s].
446. Sztumski, Janusz (2005). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Wyd. 6 zm. i uzup. Katowice: „Śląsk”, 272, [1]s.
447. Wieczorkowska-Nejtardt, Grażyna (2005). *Statystyka : wprowadzenie do analizy danych sondażowych i eksperymentalnych*. Wyd. 3. Warszawa, Wydaw. Naukowe „Scholar”, 308s.

ANEKSY

ANEKS 1, Katalog Budynków Bibliotecznych	232
ANEKS 2, Wykaz architektów i pracowni projektowych.....	271
ANEKS 3, LIBER - Historia, struktura organizacyjna i działalność.....	301
ANEKS 4, Autorski kwestionariusz ankiety.....	306

ANEKS 1

KATALOG BUDYNKÓW BIBLIOTECZNYCH

Wszystkie obiekty ujęte w Katalogu Budynków Bibliotecznych zostały zaprojektowane po 1989 roku. Przedstawione dane obrazują stan w grudniu 2009.

W Katalogu Budynków Bibliotecznych zarejestrowano 51 obiektów bibliotek naukowych, z czego 35 już funkcjonuje. 30 obiektów zrealizowano jako budynki biblioteczne samodzielne, wliczając w to adaptacje i rozbudowy. Przy nich umieszczono zdjęcia ilustrujące, w tym zdjęcia własne autorki. Zdjęć własnego autorstwa jest 20, pokazują biblioteki w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Pelplinie, Poznaniu, Puławsku, Rzeszowie, Słubicach, Szczecinie, Warszawie. Na publikację zdjęć pozostałych otrzymano zgodę drogą poczty elektronicznej. Z porównania danych wynika, że chronologicznie pierwszą zrealizowaną w przedziale lat 1989-2009, jest Biblioteka Śląska w Katowicach oddana do użytku w 1998 roku po 7 latach budowy. Była jedynym obiektem biblioteki naukowej oddanym w tym roku. W każdym z kolejnych lat, z wyjątkiem roku 2003 i 2008, kiedy nie ukończono żadnej biblioteki, oddawano do użytku co najmniej 2 nowe gmachy. Najdłużej, aż 9 lat, była budowana Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, ukończona w 2004 roku. Największą powierzchnią użytkową dysponuje Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie (55 000m²). Na drugim miejscu plasuje się Biblioteka Śląska (17 000m²). Oprócz wymienionych, siedem bibliotek wśród już funkcjonujących ma powierzchnię użytkową większą niż 10 000m². Są to: rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej (15 407m²), Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego (14 248m²), Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego (14 100m²), Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (13 182m²), adaptacja dla potrzeb Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie (11 671m²), rozbudowa Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi (11 258m²).

W grudniu 2009 roku, w fazie budowy pozostawały: Biblioteka Główna AWF w Katowicach, Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, Biblioteka Politechniki Poznańskiej, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Warszawie, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu.

Przy każdym samodzielnym obiekcie umieszczonym w Katalogu Budynków Bibliotecznych podano:

A: lata budowy gmachu (i o ile to było możliwe również rok ogłoszenia / wygrania konkursu)

B: autorstwo projektu: nazwiska architektów lub / i nazwa pracowni projektowej, zespołu projektowego

C: powierzchnia (o ile to było możliwe podano wielkość powierzchni całkowitej i użytkowej)

D: piśmiennictwo uwzględniające przede wszystkim kryteria architektoniczne i organizację przestrzenną

Inne informacje starano się minimalizować. Dane do Katalogu pochodzą głównie ze stron www. uczelni lub samych bibliotek, strony www. Urzędu Zamówień Publicznych, korespondencji elektronicznej i rozmów telefonicznych z dyrektorami lub pracownikami ośrodków informacji konkretnych bibliotek, z miesięcznika *Architektura Murator* i *Architektura & Biznes*.

Erwin Herzberger, profesor na Wydziale Architektury i Urbanistyki (*Fakultät für Architektur und Stadtplanung*) Uniwersytetu w Stuttgarcie w wywiadzie udzielonym młodemu polskiem architektom [Gotowy na eksperyment, 2002] mówił: *Przestrzeń można postrzegać tylko wtedy, kiedy się w niej znajdujemy i poruszamy, kiedy się zatrzymamy staje się jedynie obrazkiem i dalej: zawsze coś mówimy, czy to przy pomocy głosu, czy też tego co wymyślamy, tworzymy*. Wobec takiego stwierdzenia uznaje się, że funkcjonalność zaprojektowanych obiektów zostanie zweryfikowana w czasie użytkowania. Upływ czasu jest potrzebny by móc stwierdzić czy stworzona przestrzeń, to „przemówienie” architekta, jest odbierane jako dzieło funkcjonalne i estetyczne. Bez niego, biblioteki, szczególnie te będące w fazie projektu są jedynie „obrazkami”. Dlatego, m.in. nie dokonano żadnej oceny na poziomie Katalogu. Problemowo zostały natomiast przytoczone w całości rozprawy, szczególnie w Rozdziale trzecim *Analiza przestrzeni polskich budynków bibliotecznych zaprojektowanych i zrealizowanych w latach 1989-2009 według kryteriów Andrew McDonalda*.

Budynki są uporządkowane według alfabetycznej kolejności miast, w których się znajdują

Kursywą oznaczono budynki nie oddane do użytku i obiekty niesamodzielne, ich charakterystyka przedstawiona jest w formie opisowej, bez ilustracji

A: lata budowy
B: autorstwo projektu
C: powierzchnia
D: piśmiennictwo

1. *Białystok, Biblioteka Politechniki Białostockiej* – kwiecień 2008 r. rozstrzygnięcie konkursu. Planowane rozpoczęcie budowy: rok 2009, budynek ma mieć ok. 6 000 m² powierzchni użytkowej. Do konkursu na koncepcję Biblioteki zgłosili się m.in. M. Budzyński, S. Kuryłowicz, R. Loegler. Wygrali Adrian Staszczyszyn, Sebastian Bieganowski i in. Pracownia architektoniczna AA Studio Adrian Staszczyszyn. [<http://www.pb.edu.pl/Aktualnosci-uczelnia/Znani-architekci-chca-zaprojektowac-biblioteke-Politechniki-Bialostockiej-,374.html>], dostęp online 3.12.2008]. W grudniu 2009 budowa jeszcze nie rozpoczęła się – źródło informacji: rozmowa tel. z pracownikiem Uczelni w dniu 16.12.2009

2. Białystok, Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia (UB)

A: 1999 – 2005, konkurs urbanistyczno-architektoniczny rozstrzygnięty w 1998

B: Witold Benedek, Stanisław Niewiadomski, Krystyna Szypulska, Bożena Staniszevska, Pracownia Architektoniczna BNS

C: użytkowa 8 324 m²

D:

1. Brzezińska-,Stec, Halina (2001). Biblioteka Uniwersytecka im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Projekt funkcjonalny nowego gmachu. *Bibliotekarz Podlaski*, nr 2, s.74 - 79.
2. Brzezińska-,Stec, Halina (2001). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku, koncepcja użytkowa i funkcjonalna *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online, dostęp: 7.04.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/brzezinska.html>
3. Brzezińska-,Stec, Halina (2007). Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku w nowej siedzibie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 7/8, s. 41-42
4. Brzezińska-,Stec, Halina; Wnuszynska-Kocoń, Iwona (2000). Biblioteka Główna Uniwersytetu w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* nr 1, s. 52-58
5. Pędich, Marcin (2005-2006). Biblioteka Główna Uniwersytetu w Białymstoku w świetle współczesnych trendów w budownictwie bibliotecznym. *Bibliotekarz Podlaski*, nr 11-12, s.119-125.
6. Spełnione marzenie. Otwarcie Biblioteki głównej Uniwersytetu w Białymstoku. (2005). *Uniwersytet w Białymstoku* [online, dostęp 30.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.old.uwb.edu.pl/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=>

3. *Bydgoszcz, Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno – Przyrodniczego* - niesamodzielny budynek biblioteczny w ramach Regionalnego Centrum Innowacyjności. L. budowy: 2005 – 2007. Źródło informacji: rozmowa tel. z pracownikiem Działu Informacji Naukowej Biblioteki Głównej w dniu 2.02.2011
4. Cieszyn, Książnica Cieszyńska (KC)

A: 1996-2002; projekt l. 1994 - 1996

B: Krzysztof A. Barysz

C: użytkowa 3 085 m², całkowita 3 856 m²

D:

1. Jaszkaniec-Gruszka, Agnieszka (2001). Książnica Cieszyńska. *Śląsk* nr 6, s.78

2. Majewski, Jerzy S.; Barysz, Krzysztof (2004). Książnica. *Architektura Murator* nr 7, s.29-35

Adaptacja dawnej mennicy + rozbudowa o nowy gmach. Budynki połączone.

5. Gdańsk, Biblioteka Gdańska PAN (PAN)

A: 2000-2005, (1999 rozstrzygnięcie przetargu na projekt architektoniczny)

B: Narcyz Sienkiewicz i Autorska Pracownia Projektowa „Sienkiewicz & Filar”

C: użytkowa 4 630 m², całkowita 5 232 m²

D:

1. Biblioteka Gdańska PAN (2010). W: Gdańsk 1990-2010 : oblicza architektoniczne miasta. Gdańsk: Urząd Miejski, s. 146.
2. Oracki, Tadeusz (2006). Nieprzemyślana parcelacja Biblioteki Gdańskiej PAN. *Bibliotekarz*. Nr 7/8, s. 2
3. Pętlicka, Wanda (2007). Dom dla... książek. *Gutenberg*. Nr 1 (18), s. 27-30.

Rozbudowa

6. Gdańsk, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego (UG)

A: 2002- 2006, (projekt 2001)

B: Konrad Tanasiewicz, Robert Muszyński, Pracownia ArchiCoprojekt sp. z o.o.

C: użytkowa 14 100 m², całkowita 16 300 m²

D:

1. Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego (2010). W: Gdańsk 1990-2010 : oblicza architektoniczne miasta. Gdańsk: Urząd Miejski, s. 124-127.
2. Cisło, Anna; Stanulewicz, Danuta (2009). Architektura i funkcjonalność nowego gmachu Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego. *Bibliotekarz* nr 6, s. 16-20.
3. Jaśkowiak, Grażyna (2010). Nowa Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego. W: *Stare i nowe w bibliotece : współpraca czy konkurencja*. Pod red. M. Wrocławskiej i J. Jerzyk-Wojteckiej. Łódź: Wydaw UŁ, s. 45-53.
4. Załuski, Daniel; Tanasiewicz, Konrad; Muszyński, Robert (2007). Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego. *Architektura Murator* nr 7, s.68-75.

7. Gorzów Wlkp., Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (PWSZ)

A: 2005 – 2006, projekt z 2004r.

B: Ireneusz Kamiński, Lidia Kamińska i in., K2 Biuro Architektoniczne

C: użytkowa 1 600 m²

Adaptacja budynku koszar wojskowych z lat 30-tych, funkcję biblioteczną pełni od 2006 roku. Samodzielny budynek biblioteczny, czteropiętrowy, z magazynami zamkniętymi. [dane z rozmowy tel. z dyr. Biblioteki, 17.12.2009]

8. *Kalisz, Wydział Pedagogiczno - Artystyczny UAM (WP-A UAM)* - niesamodzielny budynek biblioteczny. W jednym gmachu znajdują się: Sala Koncertowa i Biblioteka Wydziałowa. Projekt: 2006, Realizacja: 2006-2009, proj. Jacek Bułat, Autorska Pracownia Architektury

Piśmiennictwo:

1. Boruta, Jaromir; Bułat, Jacek (2010). Wydział Pedagogiczno – Artystyczny Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Kaliszu. *Architektura Murator* nr 4, s.48-57.

9. *Katowice, Biblioteka Główna AWF* – budynek w trakcie budowy, przewidziany dla 6 – 7 tysięcy czytelników, z magazynem na 250 000 woluminów i czytelnią na 200 osób. Wmurowanie kamienia węgielnego 2001 r., proj. Marek Gierlotka i Jurand Jarecki [informacje ze strony internetowej Uczelni <http://www.awf.katowice.pl> , dostęp online 13.12.2009 i na podstawie rozmowy tel. z Kierownikiem Biblioteki w dniu 8.11.2010].

10. *Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej* – budynek w trakcie budowy, rozpoczęcie budowy 2009, proj. Dariusz Herman i Piotr Śmierzewski, I nagroda w konkursie w 2002 r.(konkurs SARP nr 924). <http://www.ciniba.us.edu.pl/> [dostęp online 13.12.2009] Pow. użytkowa (planowana) – 12 273 m², pow. całkowita (planowana) – 13 260 m².

Piśmiennictwo:

1. Konieczko, Anna; Pietrowska, Antonina (2009). Wspólna Biblioteka Akademicka. *AE forum. Biuletyn Akademii Ekonomicznej w Katowicach* [online], nr 29; [dostęp 17.04.2010]. Dostępny w World Wide Web: http://prasa.ae.katowice.pl/uploads/media/AE_Forum29.pdf;
2. Konkurs na koncepcję Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Uniwersyteckiej UŚ w Katowicach. (2003). *Architektura & Biznes*. Nr 2, s. 65-74
3. Pawelec, Dariusz; Witek, Jadwiga; Smyła, Marzena (2009). Projekt „Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka” wobec trendów i norm w budownictwie bibliotecznym. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online, dostęp: 17.04.2010]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.info/2009/103/a.php?pawelec_in

11. *Katowice, Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej „Symfonia” (Symfonia AM)* – niesamodzielny budynek biblioteczny. W jednym gmachu znajdują się: Sala Koncertowa i Biblioteka Akademii Muzycznej o powierzchni ok. 900 m².

L. budowy: 2005 – 2007, proj. A. Krzysztof Barysz, Tomasz M. Konior, w ramach modernizacji kampusu Akademii Muzycznej.

Piśmiennictwo:

1. Malkowski, Tomasz (2008). Symfonia najlepsza na Śląsku. *Architektura Murator* nr 12, s. 26 - 27.
2. Mycielski, Krzysztof (2007). Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej w Katowicach. *Architektura Murator* nr 12, s. 48 - 55.

12. Katowice, Biblioteka Śląska (Śląska)

A: 1991-1998, projekt: 1989

B: Jurand Jarecki, Marek Gierlotka, Stanisław Kwaśniewicz

C: użytkowa: 17 000 m².

D:

1. Biblioteka Śląska (1998). *Forum Akademickie* nr 9, s. 4-5.
2. Biliński, Lucjan (1998). Wielkie otwarcie Biblioteki Śląskiej. *Poradnik Bibliotekarza* nr 12, s. 17-19.
3. Bilozor, Przemysław (1999). "LIBROMAG" high-bay storage and „UNICAR” handling system as modern library management technologies. *LIBER Quarterly* Vol. 9, No 1, s. 118-125.
4. Lis, Remigiusz (2001). Automatyzacja obsługi magazynów w Bibliotece Śląskiej w Katowicach, magazyn wysokiego składowania. W: *Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*. Warszawa: CEBID, s. 81-87
5. Lubina-Cipińska, Danuta (2002). Wielka Silesianka. *Śląsk*. Nr 11, s. 81.
6. Majewski, Jerzy S. (1998). W duchu lat siedemdziesiątych. *Architektura Murator* nr 5, s.18-23 i 95-96
7. Mrowiec, Małgorzata (1998). Takie mogą być biblioteki. *Atest. Ochrona Pracy* nr 11, s. 17-20.
8. Prokop, Anna (1999). Biblioteka Śląska – budynek z książkami czy instytucja kultury? *Notes Wydawniczy* Nr 9 (89), s. 46-50
9. Woszkowska, Mariola; Wiśniewski Jerzy (2008). Biblioteka z liftem. *Śląsk*. Nr 6, s. 12-15. [online, dostęp 2.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.alfa.com.pl/slask/200806/s12-15.htm>

13. Kielce, Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej (PŚw)

A: 1996 - 2002

B: Władysław Markulis

C: 6 048 m²

D:

1. Kapinos, Danuta (2006). Centrum Zasobów Informacyjnych. *Forum Akademickie* Nr 3, s. 10 – 11.
2. Sobielga, Jolanta (2002). Nowa biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej. *Bibliotekarz*. Z. 9, s. 27

14. Kraków, Biblioteka Jagiellońska (UJ)

A: 1995-2001

B: Romuald Loegler i in.

C: użytkowa 15 407m²

D:

1. *Konkurs architektoniczny na projekt nowego gmachu Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie.* (1929). Kraków: Druk W. L. Anczyca i Spółki, 63,[1] s.
2. Loegler, Romuald (2001). Użyteczne piękno architektury, rozm. Ewa Zamorska-Przyłuska. *Architektura & Biznes*. Nr 10, s. 22-31.
3. Motak, Maciej (2001). Rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej. *Architektura & Biznes*. Nr 10, s. 32-37.
4. Stiasny, Grzegorz; Loegler, Romuald (2002). Dialog. *Architektura Murator* nr 1, s.28-35
5. Zamorski, Krzysztof (1999). Rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej. Problemy zmian funkcjonalnych. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 31 – 43.

Rozbudowa

15. *Kraków, Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II* - projekt konkursowy 1999 r., wmurowanie kamienia węgielnego 6.10.2001. Powierzchnia użytkowa: etap I – 8 000 m², etap II – 8 000 m², proj. Krzysztof Ingarden, Jacek Ewy z zespołem.

Piśmiennictwo w wyborze:

1. Ingarden, Krzysztof; Kwapien, Zenon (2001). Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* 4/2001 (22) [online, dostęp: 7.01.2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/ingarden.html>

16. *Kraków, Biblioteka Politechniki Krakowskiej* - 30 czerwca 2000 roku rozstrzygnięto zamknięty *Konkurs na koncepcję architektoniczną rozbudowy Biblioteki Głównej Politechniki Krakowskiej*. Jury, pod przewodnictwem prof. zw. mgr. inż. arch. Witolda Cęckiewicza jednogłośnie przyznało pierwszą nagrodę zespołowi autorskiemu w składzie: dr hab. inż. arch. Dariusz Kozłowski prof. PK, dr inż. arch. Maria Misiągiewicz, mgr inż. arch. Tomasz Kozłowski. Nagrodzony projekt przeznaczony jest do realizacji. Projekt uzyskał także: Nagrodę Główną w konkursie: Projekt Roku 2000, organizowanym przez krakowski Oddział SARP i Nagrodę Specjalną Rektora PK ds. nauczania prof. dr hab. Ryszarda Kozłowskiego (EBIB 4/2001 (22)). Realizacja projektu miała nastąpić w l. 2008 – 2011. Planowana powierzchnia całkowita 5 792 m², użytkowa 5 292 m². W grudniu 2009 r. budowa jeszcze nie rozpoczęta. Dane uzyskane podczas rozmowy telefonicznej z pracownikiem uczelni 17.12.2009 r.

17. Kraków, Biblioteka Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej, Kampus 600-lecia odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego (WZiKS UJ)

A: 2006 - 2009

B: Krzysztof Kiendra, Agencja Projektowa Architektury EKSP0

C: użytkowa 2405 m², całkowita 2810 m²

18. Kraków, Wojewódzka Biblioteka Publiczna (WBP)

A: 1995-1999 [?]

B: Miejskie Biuro Projektów w Krakowie [projekt techniczny adaptacji budynku]

C: użytkowa 11 671 m²

D:

1. Grzeszczuk, Michał W. (1998). Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie: nowa siedziba, nowa sytuacja, nowe problemy. *Bibliotekarz* nr7/8, s. 16-19.
2. Grzeszczuk, Michał W. (1999). Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie w nowej siedzibie. *Przegląd Biblioteczny* Z. 1/2, s.67-76.

Adaptacja

19. Lublin, Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego (KUL)

A: 1998 – 2006

B: Zespół pracowni architektonicznej „Pro Arte” Jerzego Grochulskiego

C: 3 000m²

D:

1. Jaźwierska, Jadwiga (2007). Z dziejów przebudowy gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Roczniki Humanistyczne* Tom 55, z. 4, s. 91-117.

Rozbudowa

20. *Lublin, Biblioteka Uniwersytetu Przyrodniczego*- planowany czas inwestycji 1. 2010-2013, pow. ok. 4 000 m² . [informacja otrzymana drogą elektroniczną 4.01.2010]

21. Lublin, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego (WBP Łopaciński)

A: 2004-2007, projekt 2002

B: Bolesław Stelmach przy współpracy Marka Zarzecznego i in., Stelmach i Partnerzy
Biuro Architektoniczne

C: całkowita 2 600m², użytkowa 2 200 m²

D:

1. Ciuruś, Zofia (2007). Rozbudowa Biblioteki im. H. Łopacińskiego w Lublinie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 5, s. 33
2. Stiasny, Grzegorz; Stelmach, Bolesław (2008). Biblioteka publiczna w Lublinie. *Architektura Murator* nr 1, s.52-59

Rozbudowa

22. Łódź, Biblioteka Uniwersytecka (UŁ)

A: 2003-2006

B: Andrzej Pietkiewicz, projekt obiektu przygotowała Pracownia projektowa „BudPro” z Zielonej Góry oraz firma „API PROJEKT” z Łodzi

C: użytkowa 11 258 m²

D:

1. Andrzejewski, Jerzy (2005). *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*. Łódź: Zarząd Oddziału SBP, 23, [1]s.
2. Kowalewska, Agata (2007). BUŁ. *Forum Akademickie*. Nr 12, s.7 [online, dostęp 04.05.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.forumakad.pl/archiwum/2007/12/kronika.html>

Rozbudowa

23. Łódź, Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej (PŁ)

A: 1998 - 2002

B: Danuta Włodarska, Michał Najder z Pracowni Projektowej ARTA

C: ok. 10 000 m²

D:

1. Feret, Błażej (2005). Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*. Nr 6, s. 11.
2. Garnysz, Czesława (2009). [W:] *Biblioteka Politechniki Łódzkiej : ponad 60 lat historii*. Łódź: Biblioteka Politechniki Łódzkiej, s. 113-196

Adaptacja (rewitalizacja) budynku fabrycznego F. W. Schweikerta

24. Łódź, Biblioteka Wydziału Chemicznego Politechniki Łódzkiej
(WCh PŁ)

A: 2000 – 2002

B: Danuta Włodarska, Michał Najder, Pracownia Projektowa ARTA

C: 1 102 m²

D:

1. Garnysz, Czesława (2009). [W:] *Biblioteka Politechniki Łódzkiej : ponad 60 lat historii*. Łódź: Biblioteka Politechniki Łódzkiej, s. 240-244

25. Olsztyn, Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego (UW-M)

A: 2001- 2007

B: Walerian Wierzchowski i zespół Zakładu Urbanistyki i Architektury UWM w Olsztynie

C: całkowita: 16.290 m², użytkowa: 13.182 m²

D:

1. Konieczna, Danuta (2009). Nowa przestrzeń biblioteczna miejscem aktywności użytkowników i pracowników uczelni [online, dostęp 3.02.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_09-ie/uwm.htm
2. Konieczna, Danuta (2007). Nowy gmach Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. *Poradnik Bibliotekarza* nr 10, s. 31-32
3. Konieczna, Danuta (2003). Planowanie przestrzeni bibliotecznej nowego gmachu Biblioteki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Dostępny w World Wide Web: <http://zasoby.kangur.uek.krakow.pl/konferencje.php?nr=1200000241&kat=Referaty;Konieczna%20Danuta.doc>.
4. Komputer wypożyczy książkę (2007). *Forum Akademickie* Nr 11, s. 10-11

26. *Opole, Biblioteka Główna Politechniki Opolskiej* – planowana adaptacja budynku dawnych koszar wojskowych. Decyzja o inwestycji z 2003 r. Dokumentacja projektowa w trakcie realizacji. [z korespondencji elektronicznej z BG, sierpień 2008]

27. *Opole, Biblioteka w ramach zespołu obiektów Wyższego Seminarium Duchownego i Wydziału Teologii Uniwersytetu Opolskiego (WSD i WT UO)* - niesamodzielny budynek biblioteczny. Obiekt sześciokondygnacyjny, w którym cztery piętra zajmuje Biblioteka. L. budowy: 1996 – 2000, proj. A. Szczegielniak z pracowni „Archstudio” w Opolu.

28. Pelplin, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego (WSD)

A: 2007- 2009, rok projektu 2007

B: Marek Gawdzik i inni

C: użytkowa 2.710 m²

D:

1. Gawdzik, Anita; Gawdzik Marek (2009). Architektura nowej biblioteki. W: *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego - historia i dzień dzisiejszy*. Pelpin: Wyd. Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum“, s. 109-128.

Adaptacja budynku poszkolnego

29. *Poznań, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego – Centrum Medycznej Informacji Naukowej*- niesamodzielny budynek biblioteczny, powierzchnia: 3.509 m². Roboty budowlane rozpoczęto w dniu 5.09.2005 r. Proj. Grzegorz Sadowski. Budynek w trakcie budowy, [http://www.bg.ump.edu.pl/nowa_biblioteka/index.php?sub=informacje&lang=pol , dostęp online 4.01.2010]

30. Poznań, Biblioteka AWF (AWF)

A: 2002 - 2004

B: Kazimierz Węglarski, Autorska Pracownia Architektoniczna z Krakowa

C: 2 000m²

D:

1. Prager, Renata (2005). Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*. R.12, nr 10, s. 7.
Adaptacja

31. *Poznań, Biblioteka Politechniki Poznańskiej, kampus*

Piotrowo - budynek w trakcie budowy, styczeń 1999 uchwała Senatu Akademickiego o budowie biblioteki. wrzesień 2000 – wmurowanie kamienia węgielnego. Proj. Marian Fikus i in. Powierzchnia użytkowa 6500 m², biblioteka we wspólnym kompleksie z centrum kultury studenckiej i centrum wykładowym

[http://www.ml.put.poznan.pl/pl/3_4.html#1, dostęp online 4.01.2010].

Piśmiennictwo:

1. Ankiersztajn, Michał (2000). Biblioteka i Centrum Wykładowe Politechniki Poznańskiej. *Architektura & Biznes* nr 2, s. 50-53.
2. Fikus, Marian (2000). Biblioteka i Centrum Wykładowe Politechniki Poznańskiej. *Architektura & Biznes* nr 2, s. 46-49.

32. *Poznań, Biblioteka Raczyńskich* – konkurs na projekt rozbudowy rozstrzygnięty w styczniu 2004r., I Nagroda dla zespołu: Olgierd Jagiełło, Maciej Miłobędzki, Marcin Sadowski, Jerzy Szczepanik – Dzikowski i in., JEMS Architekci Sp. z o. o. Budowa nie rozpoczęta [www.bracz.edu.pl, dostęp online 4.01.2010].

Piśmiennictwo:

1. Duda, Michał (2008). Galeria jednego projektu. *Architektura & Biznes*. Nr 5, s. 27.
2. Jeleńska, Magdalena (2004). Konkurs na projekt rozbudowy Biblioteki Raczyńskich. *Architektura Murator* nr 4, s.72-80.
3. Śmierzewski, Piotr (2004). Komentarz do projektów konkursowych. *Architektura Murator* nr 4, s.81-82.

33. Poznań, Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i
Klasycznej UAM (WFPiK UAM)

A: 2007 – 2009, projekt 2005 - 2006

B: Jacek Bułat, Neostudio, APA Bułat, Consultor

C: całkowita 2 464 m², użytkowa 2 062 m²

D:

1. Majewski, Jerzy S.; Świerkowski, Paweł; Jarosz, Bartosz (2009). Biblioteka filologiczna uniwersytetu w Poznaniu. *Architektura Murator* nr 10, s.72-80

34. *Poznań, Wydział Matematyki i Informatyki UAM – kampus Morasko (WMiI UAM) - niesamodzielny budynek biblioteczny.*

L. budowy: 2001 – 2002. Proj. Autorska Pracownia Architektoniczna Jerzego Gurawskiego.

Piśmiennictwo:

1. Majewski, Jerzy S. (2003). Kampus na Morasku. *Architektura Murator* nr 1, s. 34-39.

35. *Poznań, Biblioteka Wydziału Neofilologii UAM (Novum WN UAM)*

A: 2003 – 2005, projekt 2001

B: Tomasz Durniewicz i in.

C: całkowita 4 492 m², użytkowa 3 728 m²

D:

1. Piątek, Grzegorz; Durniewicz, Tomasz (2005). Biblioteka Collegium Novum. *Architektura Murator* nr 9, s.68-71

36. Pułtusk, Biblioteka Główna im. Andrzeja Bartnickiego
Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora (AH)

A: 2000 - 2002

B: Barbara Antoniewicz

C: całkowita 1 800 m²

D:

1. Siekierski, Stanisław (2001). Biblioteka Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusk. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. Nr 1, s. 67-69.

37. Rzeszów, Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego (UR)

A: 1995 - 2004

B: Stanisław Majka, Stanisław Pietrzyk, Stanisław Fijałkowski

C: użytkowa 14 248 m²

D:

1. Krupa, Zenona (2005). Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w opinii jej użytkowników. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej [oprac. materiałów Ewa Bieniasz, Krystyna Serwatko, Bożena Jaskowska]. Rzeszów: Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 229-239
2. Majka, Stanisław (2008). *Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, powstanie projektu, budowa, obecne oblicze i przyszłość widziane okiem architekta i projektanta*. Rzeszów: RS Druk, s. 204
3. Radion, Ewelina (2006). Wizerunek biblioteki uniwersyteckiej w mediach w okresie zmian. W: *Public relations w teorii i praktyce*, pod red. Dariusza Tworzydło i Tomasza Solińskiego. Rzeszów: Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, s. 433-444

38. Siedlce, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej (AP)

A: 1997 - 2004

B: Witold Benedek, Stanisław Niewiadomski, Krystyna Szypulska i in., Pracownia Architektoniczna BNS

C: użytkowa 6 380 m²

D:

1. Kozarska, Ewa (2004). Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej. *Głos Akademii Podlaskiej* nr 1, s. 38-40
2. Kozarska, Ewa; Suprun, Anna; Goc, Tadeusz (2009). Biblioteka Główna. W: *Akademia Podlaska : historia i teraźniejszość*. Red. nauk. Tamara Zacharuk, Jerzy Kunikowski. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, s. 159-179
3. Osińska, Beata; Kozarska, Ewa (2008). Niepełnosprawny czytelnik w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej. *Student Niepełnosprawny* Z. 8 (1), s. 165-179

39. Słubice, Biblioteka Collegium Polonicum (Collegium Polonicum)

A: 1995-2000

B: Tomasz Durniewicz i in.

C: użytkowa: 6 000 m², całkowita: 7 159m²

D:

1. Śmiechowski, Dariusz (2001). Collegium Polonicum. *Architektura Murator* nr 2, s.28-31

2. Twardak , Grażyna (2001). Integracja w bibliotece , polscy i niemieccy studenci w Bibliotece Collegium Polonicum w Słubicach. *Przegląd Biblioteczny* R. 69, z. 3, s. 221-226

40. Szczecin, Biblioteka Główna Uniwersytetu
Szczecińskiego (USz)

A: 1998 – 2001

B:

C: 4 408 m²

D:

1. Gaziński, Radosław; Różycka, Mirosława (2008). Adaptacja obiektów historycznych na potrzeby biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego. Organizacja przestrzeni bibliotecznej. W: *Kultura organizacyjna w bibliotece : Ogólnopolska Konferencja Naukowa : Białystok, 4-6 czerwca 2007 : praca zbiorowa*. Pod red. H. Brzezinskiej – Stec. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 413-426.

Adaptacja

41. Szczecin, Biblioteka Pomorskiej Akademii Medycznej
(PAM)

A: 2005-2007

B: Pracownia ch2 architektki, Szczecin

C: całkowita 3 tys. m²

D:

1. Budek, Dagmara (2007). Nowa Biblioteka Pomorskiej Akademii Medycznej. *Bibliotekarz Zachodniopomorski*. R. 48, nr 3, s. 83-86.

Adaptacja

42. Szczecin, Książnica Pomorska (KP)

A: 1997 - 1999

B.: Zbigniew Paszkowski, Barbara Paszkowska i współpracownicy, Autorska Pracownia Architektury URBICON,

C: całkowita 11 892 m², użytkowa 7 528 m²

D:

1. Krzywicki, Stanisław (1997). Rozbudowa Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Wybrane zagadnienia. *Bibliotekarz Zachodnio-Pomorski* nr 4, s. 5 – 10.
2. Majewski, Jerzy S. (2000). Książnica. *Architektura Murator* nr 1, s.41-44
3. Michnał, Władysław (2001). Nowy gmach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. W: *Biblioteki jutra: nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*. Warszawa: CEBID, s.88 – 94.
4. Michnał, Władysław (2000). Nowy gmach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie już otwarty. *Poradnik Bibliotekarza*. Nr 1, s. 15-18.
5. Michnał, Władysław (1999). Otwarcie nowego gmachu Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. *Bibliotekarz*. Nr 12, s. 19-22

Rozbudowa

43. Warszawa, Biblioteka Główna Politechniki
Warszawskiej (PW)

A: 1996 – 1999, projekt 1996

B: Hanna i Sławomir Czajkowsky we współpracy z prof. Konradem Kuczą-Kuczyńskim;

C: 5 024 m²

D:

1. Dudzińska, Elżbieta (2000). Na poziomie europejskim. *Forum Akademickie*. Nr 1, s. 51-52.
2. Dudzińska, Elżbieta; Wojciechowska, Anna (1999). Zmiany w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej. *Przegląd Biblioteczny*. Z. 1/2, s. 45 – 52.
3. Mroczek, Elżbieta (2003). Politechnika Warszawska - Biblioteka Główna. *Forum Akademickie*, R. 10, nr 10, s. 6-7. [online, dostęp 18.01.2009]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.forumakad.pl/archiwum/2003/10/artykuly/02-kronika.htm>
4. Szczepaniak, Iwona (2000). Rozbudowa Politechniki Warszawskiej dla potrzeb biblioteki. *Architektura Murator*. Nr 4, s. 85-87

Rozbudowa

44. Warszawa, Biblioteka Główna im. Władysława Grabskiego, SGGW (SGGW)

A: 1998– 1999

B: Stanisław Fijałkowski

C: użytkowa 3 400 m²

D:

1. Lewandowski, Jerzy (1999). Biblioteka SGGW w nowym gmachu. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 53 – 57.

Adaptacja

45. Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka (UW)

A: 1994 - 1999, konkurs wygrany w 1993

B: Marek Budzyński, Zbigniew Badowski z zespołem

C: całkowita 61 000 m², użytkowa 55 000m²

D:

1. Biblioteka Uniwersytecka (2006). *Architektura Murator* nr 5, s. 58-59.
2. Budzyński, Marek (2000). The University Library in Warsaw – Symbols and Climates. *LIBER Quarterly* Vol. 10, No 2, s. 126-129.
3. Centrum życia (2002). *Newsweek Polska*, dod. Ranking uczelni, s. 10-11
4. [Dziesięć] 10 lat nowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Debata: Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobierska-Maciuszko, Tomasz Kruszewski, Piotr Matywiecki, Anna Wołodko (oprac. Tomasz Kruszewski przy współpracy Anny Wołodko) (2010). *Przegląd Biblioteczny*. Z. 2, s. 149 – 163.
5. Grądzka, Natalia (2009). BUW jako przestrzeń społeczna. *Kultura miasta*. Nr 2/3, s. 47-56.
6. Hollender, Henryk (2002). Biblioteka w stylu industrialnym. Rozm. przepr. Joanna Czarkowska i Andrzej Palacz. *Wydawca* nr 5, s.36-41.
7. Hollender, Henryk (2009). Biblioteka z atmosferą. *Forum Akademickie*. Nr 2, s. 41.
8. Hollender, Henryk (2000). Nowy BUW w pytaniach i odpowiedziach. *Notes Wydawniczy* nr 3/4, s. 42-46
9. Hollender, Henryk (2003). Warsaw University Library : experience after second year (Resume). W: New buildings and new developments in the Academic Libraries and the Public Libraries of the Baltic Sea Area : proceedings from the 6th symposium of Bibliotheca Baltica in Copenhagen, 18 September – 21 September 2002, s. 43-44.

10. Hollender, Henryk; Kobierska-Maciuszko Ewa (1996). Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie : koncepcja funkcjonalna i estetyczna. *Rocznik Biblioteki Narodowej* T.32, s.195-214.
11. Hollender, Henryk; Kobierska-Maciuszko Ewa (2000). Perception and the Mood of Change. *LIBER Quarterly* Vol. 10 (2000), No 2, s.130 -136.
12. Kobierska-Maciuszko, Ewa (2001). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w nowym gmachu – rozwiązania funkcjonalne w koncepcji architektonicznej, przeprowadzka, początek. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* 4/2001 (22) [online, dostęp: 7.08.2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/maciuszko2.html>
13. Kolendo, Hanna (1999). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie w nowej siedzibie na Powiślu. *Przegląd Biblioteczny*. Z.1/2, s. 21 – 30.
14. Stachowska – Musiał, Ewa (2005). 5 lat Biblioteki Uniwersyteckiej na Powiślu. *Przegląd Biblioteczny*. R. 73, z. 2, s. 29
15. Stępnia, Jolanta (2002). User Orientation as an Organizational Principle: the Warsaw Experience. *LIBER Quarterly*. Vol. 12, No 2/3, s. 266 – 274.
16. Tanewski, Paweł (2003). Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie : (uwagi praktykanta). *Bibliotekarz* nr 4, s. 22-24
17. Trybuś, Jarosław (2003). Miejsce otwarte. *Autoportret : pismo o dobrej przestrzeni* nr 1, s. 8-11

46. *Warszawa, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy* – planowana rozbudowa i modernizacja budynku przy ul. Koszykowej. Projekt z 2005 roku, I nagroda w konkursie SARP, pracownia Bulanda Mucha Architekci (Andrzej Bulanda, Włodzimierz Mucha i inni).

Piśmiennictwo:

1. Piątek, Grzegorz (2006). Plany i plany. *Architektura Murator* nr 7, s. 4-5

47. *Warszawa, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego* – rozpoczęcie budowy r. 2008, przewidywane ukończenie realizacji r. 2011. Proj. Stanisław M. Fijałkowski.

48. *Wrocław, Biblioteka Akademii Medycznej* - w marcu 2008 r. został rozstrzygnięty "Konkurs na koncepcję architektoniczną budowy Centrum Naukowej Informacji Medycznej Akademii Medycznej we Wrocławiu". I nagroda: Heinle, Wischer und Partner Freie Architekten GbR i Polswiss-Projekt Sp. z o.o. W grudniu 2009 budowa nierozpoczęta. [Dane ze strony internetowej Uczelni, 30.09.2008 i 17.12.2009].
49. *Wrocław, Biblioteka Politechniki Wrocławskiej* – projekt nowego gmachu wyłoniony w konkursie w 1995 roku. I miejsce uzyskał zespół: Janusz Frydecki, Ryszard Włosowicz i inni. Realizacja projektu nie nastąpiła, stan w grudniu 2009 r. [rozmowa tel. z Sekretariatem Biblioteki, 19.07.2010].
50. *Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka* – w 1999 roku rozstrzygnięto konkurs na opracowanie projektu architektonicznego, zwyciężył zespół : Jacek Rzycki Jerzy Ruszkowski, Jacek Kopczewski. Technologia biblioteki: Henryk Hollender. Według projektu nowy gmach tworzą dwie zwarte bryły rozdzielone pasażem dla pieszych, planowana powierzchnia całego budynku 37 652 m², w tym pomieszczeń biblioteki 22 077 m². Wmurowanie kamienia węgielnego: listopad 2003, w grudniu 2009 nie funkcjonowała.
51. *Zielona Góra, Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego i Archiwum Państwowe* – I miejsce w konkursie: A. Owczarek i in., Biuro Architektoniczne NOW z Łodzi. Dwa niezależne budynki tak skomponowane w formie i przestrzeni, że dają efekt dzieła architektonicznie jednorodnego. Powierzchnia użytkowa 8 270 m². W wolnym dostępie przewidziano ok. 50% zbiorów, tj. 140 – 160 tys. vol. Budynek Archiwum jest mniejszy. W grudniu 2009 budowa nierozpoczęta. [e-mail od dyr. Ewy Adaszyńskiej: 7.11.2008 i dane ze strony internetowej Uczelni 17.12.2009].

Zdjęcia obiektów nr: 5,6, 12,14, 17, 18,19, 21, 22, 23,24,28, 33, 35, 36, 37,39, 42, 43,44 są zdjęciami własnymi autorki.

ANEKS 2

Wykaz architektów i pracowni projektowych

Nazwiska osób umieszczonych w tym Wykazie są ściśle powiązane z obiektami z Katalogu Budynków Bibliotecznych [Aneks 1]. Po licznych ustaleniach danych i poprawkach, zdecydowano o wprowadzeniu do niego 66 nazwisk. To niewielka liczba w stosunku do liczby uprawnionych do wykonywania zawodu architekta w Polsce. Dokładne dane nie są znane, szacuje się, że w Polsce takie uprawnienia posiada 15 – 20 tysięcy osób¹. Jednak w porównaniu z jedynym dotychczas drukowanym informatorem o projektantach bibliotek [*Projektanci budynków bibliotecznych w Polsce : informator*. 1989] w którym umieszczono dane o 27 architektach projektujących wszelkie typy bibliotek, następuje znaczne wzbogacenie informacji. Osoby podane w Wykazie to przede wszystkim główni projektanci i ich najbliżsi współpracownicy, choć nie zawsze był możliwy do określenia zakres tej współpracy. Dane zebrano na podstawie osobowych stron www., stron www. Okręgowych Izb Architektów, czasopism: *Architektura*, *Murator*, *Architektura & Biznes*, *Arkada*, *Archivolta*, opublikowanych wydawnictw zwartych i rozmów telefonicznych.

21 architektów, tj. ok. 31% ogółu, ma na swym koncie pracę (współpracę) nad więcej niż jednym projektem biblioteki naukowej. Są to w kolejności alfabetycznej: 1)A. Krzysztof Barysz 2)Witold Benedek 3)Marek Budzyński 4)Jacek Bułat 5)Tomasz Durniewicz 6)Stanisław M. Fijałkowski 7)Marian Fikus 8)Marek Gierlotka 9)Olgierd Jagiełło 10)Jurand Jarecki 11)Romuald Loegler 12)Maciej T. Miłobędzki 13)Michał Najder 14)Stanisław Niewiadomski 15)Barbara Paszkowska 16)Zbigniew Paszkowski 17)Jacek Rzyński 18)Marcin Sadowski 19)Jerzy Szczepanik-Dzikowski 20)Krystyna Szypulska 21)Danuta Włodarska.

Ustalenie danych biograficznych (rok urodzenia, rok otrzymania dyplomu) było możliwe dla 48 osób. Mimo niekompletnej próby, można stwierdzić, że projektujący biblioteki najczęściej są w wieku. ok. 45-50 lat.

Przynależność do Okręgowych Izb Architektów możliwa była do ustalenia dla 56 osób.

Najwięcej spośród nich – 18 osób, tj. ok. 32 % jest członkami Mazowieckiej OIA. Na kolejnych

¹ http://www.arvha.asso.fr/proj_europ/leo1_abstract/popolsku/polska/acteurs/architek.htm
[dostęp online 22.11.2010]

miejscach plasują się: Wielkopolska OIA i Małopolska OIA po 7 członków, Łódzka OIA, Śląska OIA i Zachodniopomorska OIA po 4 członków, Pomorska OIA, Dolnośląska OIA – 3 członków, Lubuska OIA – 2 członków. Tylko po 1 członku, projektancie biblioteki, mają: Lubelska OIA (Bolesław Stelmach), (Opolska OIA (Adam Szczegielniak), Podkarpacka OIA (Stanisław Majka), Świętokrzyska OIA (Władysław Markulis).

Czworo spośród projektantów, oprócz wyższego wykształcenia polskiego ma dyplomy uczelni zagranicznych. Są to Andrzej Bulanda (*University of Detroit Mercy*, r. 1982), Bartosz Jarosz (*Politecnico di Milano, Facolta di Architettura*, l. 2001-2002), Piotr Śmierzewski (*Master of Architecture*, na Uniwersytecie w Oklahoma, r. 1992), Paweł Świerkowski (*Ecole Nationale Supérieur des Arts et Industries de Strasbourg*, l. 2001 - 2002). Krzysztof Ingarden odbył w l. 1983 – 1985 staż doktorancki w *School of Art and Design, Tsukuba University* w Japonii. Rejestr pokazuje środowisko, jest wykazem architektów przy doborze których naczelnym kryterium było zaprojektowanie biblioteki naukowej zlokalizowanej na terenie Polski. Tak przyjęty wyznacznik powoduje, że w wykazie tym nie ma np. nazwiska Marka Dunikowskiego, laureata konkursu na budowę Biblioteki Narodowej w Damaszku czy Andrzeja Wejcherta, współautora Biblioteki *Waterford Institute of Technology* w Irlandii (ukończona w 2000 r.).

Dla jakości i kompletności Wykazu uznano za ważne:

A: dane biograficzne – rok urodzenia, rok otrzymania dyplomu, ukończona uczelnia, lata otrzymania kolejnych stopni naukowych

B: projektowana biblioteka

C: projekty inne (w wyborze)

D: konkursy, nagrody (w wyborze)

E: inne informacje – przynależność do Okręgowej Izby Architektów i pełnione w niej funkcje, praca w charakterze wykładowców akademickich itp.

Punkty A-B-C odpowiadają truistycznemu stwierdzeniu Witruwiusza, który poświęcając zawodowi architekta Rozdział Pierwszy Księgi Pierwszej swego słynnego dzieła pt. *O architekturze ksiąg dziesięć* na wstępie oznajmił: *Wiedza architekta łączy w sobie wiele nauk i różnorodnych umiejętności [...] rodzi się z praktyki i teorii. Praktyka jest to przez ustawiczne ćwiczenie zdobyte doświadczenie, które pozwala na wykonanie rękodziela z jakiegokolwiek materiału, stosownie do założenia. Teoria zaś jest tym czynnikiem, który na podstawie biegłości i*

znajomości zasad proporcji może wyjaśnić i wytłumaczyć stworzone dzieło [Vitruvius 2004, s.24].

Omówienie innych (C) obok bibliotecznych (B) projektów wskazuje na doświadczenia i praktyki architektów z kręgu projektantów bibliotek. Dodatkowo, zestawienie projektów B i C jest punktem wyjścia do ich porównań w celu ustalenia czy idee, rozwiązania przyjęte w projektach innych obiektów miały wpływ, lub czy przeniknęły do projektów budynków bibliotecznych (autowzorcy). Dane z punktu A wskazują w jakich szkołach (ośrodkach) owa biegłość i znajomość zawodu, czyli teoria była zdobywana. Na podstawie danych z punktu A spróbowano odpowiedzieć na pytanie czy (w jakim stopniu) wiek i ukończona uczelnia (środowisko, które kształtowało) mają wpływ na projektowanie bibliotek. Dane o konkursach i nagrodach (D) mają być nie tylko ich wyliczeniem – pozwolą udzielić odpowiedzi na pytanie, czy w konkursach na budowę biblioteki biorą udział architekci mało znani, dla których dobry jej projekt jest początkiem ich kariery, czy dzieje się może odwrotnie – ci już wielokrotnie nagradzani „mogą sobie pozwolić” na udział w konkursach na projekty tego typów budynków użyteczności publicznej. Uznano, że nie bez znaczenia jest fakt ewentualnej pracy w charakterze wykładowcy. Zaznaczono to w bloku: inne informacje (E).

Używane skróty:

ASP = Akademia Sztuk Pięknych

AWF = Akademia Wychowania Fizycznego

BJ = Biblioteka Jagiellońska

BUW = Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

OIA = Okręgowa Izba Architektów

PGd = Politechnika Gdańska

PK = Politechnika Krakowska

PP = Politechnika Poznańska

PS = Politechnika Szczecińska

PW = Politechnika Warszawska

SARP = Stowarzyszenie Architektów Polskich

SGGW AR = Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Akademia Rolnicza

UAM = Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

UJ = Uniwersytet Jagielloński

UW = Uniwersytet Warszawski

WA = Wydział Architektury

WZiKS = Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej

A: dane biograficzne (rok urodzenia, rok otrzymania dyplomu itp.)

B: projektowana biblioteka

C: inne projekty (wybór)

D: konkursy, nagrody (wybór)

E: inne informacje

1) ANTONIEWICZ Barbara:

A: r. 1965 dyplom WA PW

B: Pułtusk, Biblioteka Główna Akademii Humanistycznej

C: l. 1990 – 2001 kościół w Wyszku

D: -

E: członek Mazowieckiej OIA

2) BADOWSKI Zbigniew:

A: ur. r.1948

B: Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka

C: Sąd Najwyższy w Warszawie

D: r. 2000 Nagroda SARP za najlepszy obiekt architektoniczny wzniesiony ze środków publicznych za Kompleks Urbanistyczny Wymiaru Sprawiedliwości z Siedzibą Sądu Najwyższego w Warszawie; r. 2000 Wyróżnienie SARP za BUW; r. 2002 Nagroda (zespołowa) Ministra Infrastruktury I stopnia w dziedzinie architektura i budownictwo za zrealizowany projekt BUW – za: wybitne walory architektoniczne, funkcjonalne i plastyczne, realizację nowatorskiej idei biblioteki otwartej, stwarzającej nieograniczone bariery przestrzennymi i organizacyjnymi kontakt z książką, wybitne dzieło architektoniczne inspirowane porządkowaniem zabudowy nad Wisłą, unikatowe powiązanie architektury ekologicznej z wysoką techniką i technologią; r. 2003 Nagroda (zespołowa) I stopnia Ministra Infrastruktury za zrealizowany projekt kompleksu urbanistycznego wymiaru sprawiedliwości z siedzibą Sądu Najwyższego w Warszawie (jedna z trzech równoległych nagród

E: członek Mazowieckiej OIA

3) BARYSZ A. Krzysztof:

A: r. 1982 dyplom WA Politechniki Śląskiej

B: Cieszyn, Książnica Cieszyńska; Katowice, Sala Koncertowa i Biblioteka Akademii Muzycznej *Symfonia*

C: Centrum Rehabilitacyjno-Terapeutycznego Piramida w Tychach;

l. 2007-2010 Sąd Rejonowy w Rzeszowie

D: r. 2005 wyróżnienie w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Śląskiego” za projekt kompleksu muzealnego w Tychach;

r. 2008 Grand Prix w konkursie Architektura Roku Województwa

Śląskiego za rozbudowę Akademii Muzycznej w Katowicach; r. 2008

nagroda Ministra Infrastruktury I stopnia za zrealizowany projekt

Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej Symfonia w Katowicach

E: członek Śląskiej OIA, od r. 2000 wspólna z Tomaszem M. Koniosem, pracownia w Katowicach – Barysz Konior Architekci

4) BENEDEK Witold:

A: ur. r.1930, r. 1954 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Białystok, Biblioteka Uniwersytecka; Siedlce, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej; Toruń, r. 1972 Biblioteka Główna UMK

(współautor z K. Kuczą-Kuczyńskim)

C: r. 1966 projekt miasteczka UMK, razem z Ryszardem Karłowiczem;

r. 2004 rozbudowa Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego;

r. 2005 Collegium Iuridicum III UW

D: r. 2004 nagroda III stopnia Ministra Infrastruktury za zrealizowany projekt Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej w Siedlcach; r. 2006

Honorowa Nagroda SARP; r. 2007 nagroda III stopnia Ministra

Budownictwa za zrealizowany projekt zespołu budynków Wydziału Biologii UAM w Poznaniu

E: członek Mazowieckiej OIA, kierownik Pracowni Projektowania Architektonicznego (III) PW, prof. dr inż. arch.

5) BIEGANOWSKI Sebastian:

A: r. 1998 dyplom WA Politechniki Wrocławskiej

B: Białystok, Biblioteka Politechniki Białostockiej (projekt)

C:

D:

E: członek Dolnośląskiej OIA

6) BUDZYŃSKI Marek:

A: ur. r.1939, r. 1963 dyplom WA Politechniki Warszawskiej, r. 1985 doktorat

B: Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka; Białystok, Biblioteka Politechniki Białostockiej (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: l. 1972 – 80 zespół osiedli Ursynów Północny, l. 1991 – 1999 gmach Sądu Najwyższego w Warszawie, r. 2006 Opera Podlaska w Białymstoku

D: r. 1993 Honorowa Nagroda SARP; r. 2002 Nagroda (zespołowa) Ministra Infrastruktury I stopnia w dziedzinie architektura i budownictwo za zrealizowany projekt BUW – za: wybitne walory architektoniczne, funkcjonalne i plastyczne, realizację nowatorskiej idei biblioteki otwartej, stwarzającej nieograniczonej barierami przestrzennymi i organizacyjnymi kontakt z książką, wybitne dzieło architektoniczne inspirujące porządkowanie zabudowy nad Wisłą, unikatowe powiązanie architektury ekologicznej z wysoką techniką i technologią; r. 2003 Nagroda (zespołowa) I stopnia Ministra Infrastruktury za zrealizowany projekt kompleksu urbanistycznego wymiaru sprawiedliwości z siedzibą Sądu Najwyższego w Warszawie (jedna z trzech równoległych nagród)

E: członek Mazowieckiej OIA, kierownik Pracowni Projektowania Miejskiego PW, prof. WA PW, sędzieza SARP, w składzie sądu konkursowego na rozbudowę Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu.

7) BULANDA Andrzej:

A: ur. r.1955; dyplomy: r. 1982 *University of Detroit Mercy*, r. 1984 Wydziału Inżynierii Lądowej PW, r. 1984 WA Politechniki Warszawskiej

B: Warszawa, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy (projekt rozbudowy i modernizacji)

C: siedziba BRE Banku w Bydgoszczy (współautor); Stara Papiernia w Konstancinie (współautor przebudowy)

D: r. 2005 I nagroda w konkursie SARP na rozbudowę Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

E: członek Mazowieckiej OIA

8) BUŁAT Jacek:

A: r. 1979 dyplom WA PP

B: Poznań, Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM; Kalisz, Biblioteka Wydziału Pedagogiczno – Artystycznego UAM (budynek niesamodzielny); **Poznań, Biblioteka Raczyńskich** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: budynki wielorodzinne mieszkalne w Poznaniu i Grodzisku Wlkp., Filharmonia Koszalińska (budynek w trakcie realizacji)

D:

E: członek Wielkopolskiej OIA

9) CZAJKOWSKA Hanna:

A: Gutkiewicz – Czajkowska Hanna

B: Warszawa, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej (rozbudowa)

C:

D:

E: wykładowca na WA Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania w Warszawie

10) CZAJKOWSKI Sławomir:

A: ur. r.1932, zm. r.2002

B: Warszawa, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
(rozbudowa)

C:

D:

E: profesor WA Politechniki Warszawskiej, dr architektury krajobrazu

11) DURNIEWICZ Tomasz:

A: ur. r.1957; r. 1982 dyplom w Instytucie Architektury i Planowania Przestrzennego Politechniki Poznańskiej

B: Słubice, Biblioteka Collegium Polonicum; Poznań, Biblioteka Wydziału Neofilologii UAM

C: r. 1998 Instytut Zachodni w Poznaniu; centrum rozrywkowo – handlowe Plaza w Poznaniu (współpraca)

D: r. 1994 I nagroda w konkursie na budynek Collegium Polonicum w Słubicach

E: członek Wielkopolskiej OIA

12) EWY Jacek:

A: ur. r.1957; r. 1983 dyplom WA PK

B: Kraków, Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej

C: l. 1995-2001 Ambasada RP w Tokio; l. 1999-2000 Ambasada Japonii w Warszawie; współpraca przy Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manngha w Krakowie, l. 2007-2008 Ogród Doświadczeń w Krakowie

D: r. 2007 I nagroda w międzynarodowym konkursie architektonicznym na projekt Centrum Kongresowego w Krakowie (współpraca biuro Arata Isozaki & Associates, Japonia); r. 2009 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Małopolskiej OIA, współwłaściciel pracowni architektonicznej „Ingarden & Ewy Architekci Sp. z o.o.” która wyłoniła się w 1998 roku z biura projektowego JET Atelier

13) FIJAŁKOWSKI Stanisław Marian:

A: r. 1959 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Lublin, Biblioteka UMCS (rozbudowa); Rzeszów, Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego; Szczecin, Książnica Pomorska (? współpraca z Z. Paszkowskim); Warszawa, Biblioteka SGGW AR (adaptacja); Warszawa, Biblioteka Narodowa; Warszawa, Czytelnia Główna Biblioteki SGH (aranżacja po modernizacji w 1996 r.); Warszawa, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego

C: l. 2002 – 2004 Zespół Diagnostyki Koni przy SGGW AR

D: r. 1969 I nagroda w konkursie SARP na budynek BUW - projekt niezrealizowany

E: członek Mazowieckiej OIA

14) FIKUS Marian:

A: ur. 1938; r. 1963 dyplom WA Politechniki Wrocławskiej, r. 1991 doktorat, r. 1993 habilitacja

B: Poznań, Biblioteka Politechniki Poznańskiej (grudzień 1999 wygrany konkurs); Kraków, Zespół Dydaktyczno-Biblioteczny, Kampus odnowienia 600-lecia UJ

C: r. 1995 Osiedle uniwersyteckie Różany Potok w Poznaniu; l. 2002 – 2004 Centrum Wykładowe Politechniki Poznańskiej, Piotrowo-Berdychowo; projekt rozbudowy Uniwersytetu Europejskiego „Viadrina” we Frankfurcie nad Odrą

D: r. 2004 nagroda (zespołowa) II stopnia Ministra Infrastruktury w dziedzinie architektury i budownictwa za zrealizowany projekt budynków Wydziału Biologii Molekularnej i Biotechnologii oraz zespołu dydaktyczno-bibliotecznego (kampus) UJ; r. 2006 nagroda (zespołowa) I stopnia Ministra Transportu i Budownictwa za zrealizowany projekt Centrum Wykładowego Politechniki Poznańskiej; r. 2008 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Wielkopolskiej OIA, l. 1972-74 prezes Oddziału Opolskiego SARP, kierownik Katedry Architektury Usługowej i Mieszkaniowej WA Politechniki Poznańskiej, profesor WA Politechniki Poznańskiej, sędzia SARP, członek Polskiej Akademii Nauk, w składzie sądu konkursowego na rozbudowę Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu

15) FILAR Ewa:

A: r. 1974 dyplom WA Politechniki Gdańskiej

B: Gdańsk, Biblioteka Gdańska PAN

C: adaptacja obiektów pokoszarowych na potrzeby Akademii Muzycznej w Gdańsku

D:

E: członek Pomorskiej OIA

16) FRYDECKI Janusz:

A:

B: Wrocław, Biblioteka Politechniki Wrocławskiej

C:

D:

E: pracownik Wydziału Architektury Politechniki Wrocławskiej

17) GAWDZIK Marek:

A:

B: Pelplin, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego

C:

D:

E: członek Pomorskiej OIA, prodziekan ds. Nauki WA Politechniki Gdańskiej, autor książki *Przeobrażenia architektury - adaptacje, modernizacje, rehabilitacje*

18) GIERLOTKA Marek:

A:

B: Katowice, Biblioteka Śląska; Katowice, Biblioteka AWF

C: Całoroczne Centrum Narciarstwa w Sosnowcu (współpraca z J. Jareckim i B. Ebisz)

D:

E: członek Śląskiej OIA

19) GROCHULSKI Jerzy:

A: ur. r. 1956, r. 1980 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Lublin, Biblioteka KUL (rozbudowa)

C: szkoła podstawowa z kompleksem sportowym w Świdnicy

D: r. 1994 r. awans do drugiego etapu Międzynarodowego Konkursu SPREEINSEL w Berlinie; r. 2001 wyróżnienie w konkursie Nagroda Roku SARP dla najlepszego obiektu wzniesionego ze środków publicznych za kompleks sportowy przy Szkole Podstawowej i Gimnazjum w Warszawie-Białolece

E: członek Mazowieckiej OIA, od r. 1989 praca dydaktyczna na WA PW; l. 1994-2006 Sekretarz Generalny SARP; od r. 2006 prezes SARP

20) GURAWSKI Jerzy:

A: ur. r.1935, r. 1960 dyplom WA Politechniki Krakowskiej

B: Poznań, Wydział Matematyki i Informatyki UAM (część biblioteczno – naukowa) kampus Morasko

C: projekty przestrzeni teatralnej w Teatrze Laboratorium Jerzego Grotowskiego; Aula Nova Akademii Muzycznej w Poznaniu

D: r. 2007 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Wielkopolskiej OIA, wykładowca Politechniki Poznańskiej, działalność dydaktyczna również we Francji i Włoszech

21) HERMAN Dariusz:

A: ur. r. 1963, r. 1988 dyplom WA Politechniki Gdańskiej

B: Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (projekt realizowany jest jako Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej)

C: zakrystia przy katedrze w Koszalinie, r. 2000; siedziba „Głosu Pomorza” w Koszalinie, l. 2000-2001

D: r. 1997 I nagroda SARP za siedzibę „Głosu Pomorza” w Koszalinie; r. 1998 I nagroda SARP za zakrystię przy katedrze w Koszalinie; r. 2010 wyróżnienie w II edycji konkursu „Śląskie na 5” za realizowany projekt Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej

E: członek Zachodniopomorskiej OIA

22) INGARDEN Krzysztof:

A: ur. r.1957, r. 1982 dyplom WA Politechniki Krakowskiej, l. 1983-1985 staż doktorancki w *School of Art and Design, Tsukuba University* w Japonii, r. 1987doktorat WA PK

B: Kraków, Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej

C: l. 1995-2001 Ambasada RP w Tokio, l. 1999-2000 Ambasada Japonii w Warszawie, współpraca przy Centrum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, Pawilon Polski na Wystawie Światowej EXPO 2005 w Japonii, l. 2007-2008 Ogród Doświadczeń w Krakowie

D: r. 2009 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Małopolskiej OIA, pracownik WA PK, Instytut Projektowania Architektonicznego i Krakowskiej Szkoły Wyższej im. A. F. Modrzewskiego

23) JAGIEŁŁO Olgierd:

A: ur. r.1947, r. 1971 dyplom WA Politechniki Warszawskiej, r. 1979 dyplom ASP Warszawa

B: Poznań, Biblioteka Raczyńskich (projekt rozbudowy); **Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: siedziba Agory (wydawcy „Gazety Wyborczej”) w Warszawie, l. 2008-2009 Nowa Palmiarnia w Warszawie

D: r. 2002: I nagroda w VI edycji konkursu „Polski cement w architekturze”; r. 2002 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Mazowieckiej OIA, współzałożyciel pracowni JEMS Architekci w 1988

24) JARECKI Jurand:

A: ur. 1932

B: Katowice, Biblioteka Śląska; Katowice, Biblioteka AWF

C: 1958 – 1962 Dom handlowy „Zenit” w Katowicach; 1975 r. Dom handlowy „Skarbek” w Katowicach

D: 2009 r. laureat Medalu im. Prof. Zygmunta Majerskiego

E: członek Śląskiej OIA

25) JAROSZ Bartosz:

A: ur. r. 1977, r. 2001 dyplom WA Politechniki Poznańskiej, l. 2001-2002 *Politecnico di Milano, Facolta di Architettura*

B: Poznań, Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

C: przebudowa i nadbudowa Collegium Maius UAM, restauracja Premium w Berlinie

D: r. 2006 II nagroda w konkursie realizacyjnym na projekt Wydziału Prawa i Administracji UAM; r. 2009 wyróżnienie w konkursie realizacyjnym na projekt budynku Nowego Teatru w Warszawie

E: członek Wielkopolskiej OIA

26) KAMIŃSKA Lidia

A:

**B: Gorzów Wlkp., Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły
Zawodowej**

C:

D:

E: członek Lubuskiej OIA

27) KAMIŃSKI Ireneusz

A:

**B: Gorzów Wlkp., Biblioteka Główna Państwowej Wyższej Szkoły
Zawodowej**

C:

D:

E: członek Lubuskiej OIA

28) KIENDRA Krzysztof

A: r. 1976 dyplom WA Politechniki Krakowskiej

**B: Kraków, Biblioteka Wydziału Zarządzania i Komunikacji
Społecznej UJ (współautor)**

C: 1. 2003-2008 Krakowska Szkoła Wyższa im. A.F. Modrzewskiego,
etap I-III (dzisiaj Krakowska Akademia im. A. F. Modrzewskiego)

D: Nagroda I stopnia w kategorii: Obiekty użyteczności publicznej w
konkursie Budowa Roku 2009, organizowanym przez Polski Związek
Inżynierów i Techników Budownictwa za budynek WZiKS UJ w
Krakowie

E: członek Małopolskiej OIA

29) **KONIOR Tomasz M.:**
A: ur. r. 1968, r. 1994 dyplom WA PK
B: Katowice, Sala Koncertowa i Biblioteka Akademii Muzycznej Symfonia (współautor)
C: l. 2007-2010 Sąd Rejonowy w Rzeszowie
D: r. 2008 Grand Prix w konkursie Architektura Roku Województwa Śląskiego za rozbudowę Akademii Muzycznej w Katowicach; r. 2008 nagroda Ministra Infrastruktury I stopnia za zrealizowany projekt Centrum Nauki i Edukacji Muzycznej Akademii Muzycznej Symfonia w Katowicach
E: członek Śląskiej OIA

30) **KOPCZEWSKI Jacek:**
A: r. 1982 dyplom WA PW
B: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka (projekt realizowany)
C: budynki biurowe, zespoły mieszkaniowe, klasztor oo. Kamilianów w Burakowie k/ Warszawy
D:
E: członek Mazowieckiej OIA, pracownik WA PW

31) **KOZŁOWSKI Dariusz:**
A:
B: Kraków, Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej (rozbudowa)
C: Wyższe Seminarium Duchowne Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców w Krakowie
D: r. 2000 Nagroda Specjalna Rektora PK ds. nauczania
E: członek Małopolskiej OIA, profesor PK, pracownik WA PK, Instytut Projektowania Architektonicznego

32) KOZŁOWSKI Tomasz:
A:
B: Kraków, Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej
(rozbudowa)
C:
D: r. 2000 Nagroda Specjalna Rektora PK ds. nauczania
E:

33) KUCZA-KUCZYŃSKI Konrad:
A: ur. r. 1941, r. 1964 dyplom WA Politechniki Warszawskiej
B: Warszawa, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
(rozbudowa); współpraca przy Bibliotece Głównej UMK (lata 70-e)
C: Ośrodek Radioastronomii UMK Toruń; architektura sakralna (m.in.
projekt kościoła na Grochowie w Warszawie, w Siedlcach, Milanówku
D: r. 1995 Honorowa Nagroda SARP
E: członek Mazowieckiej OIA, prof. dr hab. inż.; miejsce pracy: Komitet
Architektury i Urbanistyki PAN, Katedra Podstaw Kształtowania
Architektonicznego PW, Pracownia Architektury Sakralnej i
Monumentalnej PW; promotor pracy doktorskiej R. Loeglera

34) KWAŚNIEWICZ Stanisław:
A: ur. r. 1930, zm. r. 2006
B: Katowice, Biblioteka Śląska
C: l. 1959-61 kino „Kosmos” Katowice; l. 1967-1969 budynek Biura
Wystaw Artystycznych (Galeria Sztuki Współczesnej) w Katowicach; l.
1989-94 kościół pw. Chrystusa Króla w Świerklańcu
D: r. 1984 Order Papieski: *Pro Ecclesiae Pontifice*
E:

35) LOEGLER Romuald:

A: ur. r. 1940; r. 1964ukończenie studiów na WA Politechniki Krakowskiej; r. 1999 stopień doktora, rozprawa doktorska „Z porządku uwolniona forma” obroniona na Politechnice Warszawskiej

B: Kraków, Biblioteka Jagiellońska (rozbudowa), **Poznań, Biblioteka Raczyńskich** (udział w konkursie, projekt niezrealizowany), **Białystok, Biblioteka Politechniki Białostockiej** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: Ambasada RP w Berlinie, Filharmonia w Łodzi, rozbudowa Akademii Ekonomicznej w Krakowie, modernizacja Międzynarodowego Centrum Kultury w Krakowie, Most Kontemplacji w Paryżu, budynek Cyrku wraz z terenami sportowymi i parkiem w Berlinie (w realizacji)

D: r. 1994 Honorowa Nagroda SARP; r. 1995 I nagroda (wspólnie z architektami krajobrazu Fugmann/Janotta z Berlina) w konkursie na zagospodarowanie terenów po byłym tzw. Dworcu Szczecińskim (Stettiner Bahnhof); r. 2001 Nagroda Roku SARP i nagroda za najlepszy obiekt architektoniczny zrealizowany ze środków publicznych za rozbudowę BJ

E: członek Małopolskiej OIA, l. 1985 – 1991 prezes krakowskiego Oddziału SARP; założyciel i wydawca czasopisma „Architektura & Biznes”; r. 1993 – członek jury konkursu na nową dzielnicę rządową Berlina; r. 2002 – członek Sądu Konkursowego na opracowanie koncepcji Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Uniwersyteckiej UŚ w Katowicach

36) MAJKA Stanisław:

A: ur. r.1928

B: Rzeszów, Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego

C:

D:

E: członek Podkarpackiej OIA, członek Zarządu Towarzystwa Naukowego w Rzeszowie

37) MARKULIS Władysław:

A:

B: Kielce, Biblioteka Główna Politechniki Świętokrzyskiej

C: r. 2004 koncepcja architektoniczno – programowa zagospodarowania terenu rezerwatu kamieniołomu „Ślichowice” w Kielcach

D:

E: członek Świętokrzyskiej OIA, prezes Oddziału SARP w Kielcach

38) MIŁOBĘDZKI Maciej, Tadeusz:

A: ur. r. 1959, r. 1985 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Poznań, Biblioteka Raczyńskich (projekt rozbudowy); **Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: siedziba Agory (wydawcy „Gazety Wyborczej”) w Warszawie, l. 2008-2009 Nowa Palmiarnia w Warszawie

D: r. 2002 I nagroda dla JEMS ARCHITEKCI w VI edycji konkursu „Polski Cement w Architekturze” za realizacje w 2001 roku, r. 2002 Honorowa Nagroda SARP

E: członek Mazowieckiej OIA, r. 1988 r. współzałożyciel pracowni JEMS Architekci, r. 2002 członek Sądu Konkursowego w konkursie architektonicznym na koncepcje zagospodarowania kwartału „Foksal”

39) MISIĄGIEWICZ Maria:

A: r. 1984 stopień doktora, rozprawa doktorska na Politechnice Krakowskiej „Dom mieszkalny w Krakowie”

B: Kraków, Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej (rozbudowa)

C:

D: r. 2000 Nagroda Specjalna Rektora PK ds. nauczania

E: członek Małopolskiej OIA, pracownik WA PK, dyrektor Instytutu Projektowania Architektonicznego WA PK

40) MUCHA Włodzimierz:

A: r. 1983 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Warszawa, Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy (projekt rozbudowy i modernizacji)

C: Stara Papiernia w Konstancinie, współautor przebudowy

D: r. 2005 I nagroda w konkursie SARP na rozbudowę Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy

E: członek Mazowieckiej OIA

41) MUSZYŃSKI Robert:

A:

B: Gdańsk, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego

C: l. 2005-2006 zespół mieszkaniowy Ogrody Kabackie w Warszawie

D: I nagroda, realizacyjna w konkursie na BUG

E: od r. 2002 partner w ArchiCo-projekt sp. z o.o

42) NAJDER Michał:

A: ur. r.1966

B: Łódź, Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej; Łódź, Biblioteka Wydziału Chemicznego Politechniki Łódzkiej

C:

D:

E: członek Łódzkiej OIA, Pracownia Projektowa ARTA

43) **NIEWIADOMSKI** Stanisław:
A: ur. r. 1928, r. 1954 dyplom WA Politechniki Warszawskiej
B: Białystok, Biblioteka Uniwersytecka; Siedlce, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej
C: r. 2005 Wydział Biologii UAM
D: r. 2006 Honorowa Nagroda SARP, r. 2007 nagroda III stopnia Ministra Budownictwa za zrealizowany projekt zespołu budynków Wydziału Biologii UAM w Poznaniu
E: prof. dr inż. arch., działalność dydaktyczna na WA PW; l. 1975 – 1983 prezes Oddziału Warszawskiego SARP

44) **OWCZAREK** Andrzej:
A:
B: Zielona Góra, Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego
C: r. 2007 projekt konkursowy Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie; l. 2008 – 2010 zespół biurowy *University Business Park* w Łodzi
D:
E: członek Łódzkiej OIA; NOW Biuro Architektoniczne; wykładowca na WA Wyższej Szkoły Sztuki i Projektowania w Łodzi

45) **PASZKOWSKA** Barbara:
A:
B: Szczecin, Książnica Pomorska; Wrocław, Centrum Naukowej Informacji Medycznej Akademii Medycznej, (udział w konkursie, III nagroda, projekt nierealizowany)
C:
D:
E: członek Zachodniopomorskiej OIA, r. 1989 współzałożycielka APA Urbicon

46) PASZKOWSKI Zbigniew:

A: absolwent WA Politechniki Krakowskiej

B: Szczecin, Książnica Pomorska; Wrocław, Centrum Naukowej Informacji Medycznej Akademii Medycznej, (udział w konkursie, III nagroda, projekt niezrealizowany)

C: hotele „Qubus” w Zielonej Górze, Gorzowie Wlkp., Legnicy, Głogowie, Złotoryi, Krakowie, Wałbrzychu, rozbudowa Państwowego Szpitala Klinicznego w Szczecinie, Centrum handlowo- usługowe „Kaskada” w Szczecinie

D: r. 1999 najlepszy budynek użyteczności publicznej w Szczecinie konkurs „Życie w Architekturze” – Książnica Pomorska, wyróżnienie za rok 2001 w dorocznej Nagrodzie SARP im. Zbyszka Zawistowskiego
DYPLOM ROKU dla Marty Grządziel za pracę: Rozbudowa i modernizacja Podstawowej Szkoły Muzycznej I stopnia im. T. Szeligowskiego w Szczecinie, promotor pracy: dr hab. inż. arch. Zbigniew Paszkowski, I nagroda w konkursie „Modernizacja roku 2001” – Hotel Qubus w Legnicy

E: członek Zachodniopomorskiej OIA, profesor Politechniki Szczecińskiej, Wydział Budownictwa i Architektury PS; dyrektor Wydziału Urbanistyki i Administracji Budowlanej Urzędu Miejskiego w Szczecinie za prezydentury Mariana Jurczyka; r. 1989 założyciel Autorskiej Pracowni Architektury Urbicon, jej szef

47) PIETKIEWICZ Andrzej:

A:

B: Łódź, Biblioteka Uniwersytecka (rozbudowa)

C: współautor projektu kościoła św. Maksymiliana M. Kolbe w Pabianicach, r. ukończenia 1994

D:

E: członek Łódzkiej OIA

48) PIETRZYK Stanisław:

A:

B: Rzeszów, Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego

C:

D:

E:

49) RUSZKOWSKI Jerzy:

A:

B: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka (projekt realizowany)

C:

D:

E: członek Mazowieckiej OIA

50) RZYSKI Jacek:

A:

B: Wrocław, Biblioteka Uniwersytecka (projekt realizowany);

Warszawa, Biblioteka Uniwersytecka (członek zespołu autorskiego);

Katowice, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (projekt niezrealizowany, II nagroda w konkursie w 2002 roku)

C:

D: III nagroda w konkursie na budynek Filharmonii Olsztyńskiej, r.2005

E: członek Mazowieckiej OIA

51) SADOWSKI Grzegorz:

A:

B: Poznań, Biblioteka Uniwersytetu Medycznego (Centrum Medycznej Informacji Naukowej)

C: Klinika Hematologii i Onkologii Dziecięcej AM w Gdańsku, l. 2003-2005

D:

E: członek Wielkopolskiej OIA

52) SADOWSKI Marcin:

A: ur. r. 1965, r. 1992 dyplom WA Politechniki Warszawskiej

B: Poznań, Biblioteka Raczyńskich (projekt rozbudowy); **Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)

C: siedziba Agory (wydawcy „Gazety Wyborczej”) w Warszawie,
l. 2008-2009 Nowa Palmiarnia w Warszawie

D: 2002 – Honorowa Nagroda SARP

E: członek Mazowieckiej OIA, od r. 1993 zatrudniony w JEMS Architekci, od r. 1996 partner JEMS Architekci

53) SIENKIEWICZ Narcyz:

A: ur. r. 1942, r. 1965 dyplom WA Politechniki Gdańskiej

B: Gdańsk, Biblioteka Gdańska PAN

C: adaptacja obiektów pokoszarowych na potrzeby Akademii Muzycznej w Gdańsku

D:

E: członek Pomorskiej OIA, wiceprzewodniczący Okręgowego Sądu Dyscyplinarnego Pomorskiej OIA

54) STASZCZYSZYN Adrian:

A: ur. r. 1973, r. 2000 dyplom WA Politechniki Wrocławskiej

B: Białystok, Biblioteka Politechniki Białostockiej

C:

D:

E: członek Dolnośląskiej OIA, współkieruje konsorcjum: group-arch.com

55) STELMACH Bolesław:

A: r. 1980 dyplom WA PK

B: Lublin, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego
(rozbudowa)

C: biurowiec TP S.A. w Lublinie, r. 1999; Centrum Hydroterapii w Nałęczowie, realizacja l. 2003 – 2004; Centrum Chopinowskie w Warszawie i rozbudowa Muzeum Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli, r. 2010

D: I nagroda (wraz z zespołem) w konkursie SARP na rozbudowę Sejmu RP w Warszawie, r. 2001, projekt nierealizowany; Nagroda Roku SARP 2004 za Centrum Hydroterapii w Nałęczowie; Nagroda I stopnia Ministra Transportu i Budownictwa za rok 2005 za zrealizowany projekt Centrum Hydroterapii w Nałęczowie; II nagroda w konkursie na budynek Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku, 2007 r.; wyróżnienie honorowe w konkursie na rozbudowę Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, 2007 r.

E: członek Lubelskiej OIA

56) SZCZEGIELNIAK Adam:

A: ur. r.1958

B: Opole, Biblioteka w ramach obiektów Wyższego Seminarium Duchownego i Wydz. Teologii Uniwersytetu Opolskiego

C:

D: 1 nagroda w Ogólnopolskim Konkursie 'Piękne Miejsce' za rozbudowę Wyższego Seminarium Duchownego i Wydz. Teologii UO, r.2000

E: członek Opolskiej OIA; prezes Oddziału Opole przy Zarządzie Głównym SARP; Arch – Studio Pracownia Projektowa Sp.z.o.o. Adam i Beata Szczegielniak

57) **SZCZEPANIK – DZIKOWSKI** Jerzy:
A: ur. 1945, dyplom 1972 WA Politechniki Warszawskiej
B: Poznań, Biblioteka Raczyńskich (projekt rozbudowy); **Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego** (udział w konkursie, projekt nierealizowany)
C: siedziba Agory (wydawcy „Gazety Wyborczej”) w Warszawie,
l. 2008-2009 Nowa Palmiarnia w Warszawie
D: r. 2002 Honorowa Nagroda SARP
E: członek Mazowieckiej OIA, r. 1988 współzałożyciel pracowni JEMS Architektki

58) **SZYPULSKA** Krystyna:
A: dyplom WA Politechniki Warszawskiej 1967
B: Białystok, Biblioteka Uniwersytecka; Siedlce, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej
C: Wydział Biologii UAM w Poznaniu, r. 2003; Collegium Iuridicum III UW 2005
D: 2004 - nagroda III stopnia Ministra Infrastruktury za zrealizowany projekt Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej w Siedlcach, 2007 – nagroda III stopnia Ministra Budownictwa za zrealizowany projekt zespołu budynków Wydziału Biologii UAM w Poznaniu
E: członek Mazowieckiej OIA

59) ŚMIERZEWSKI Piotr:

A: ur. 1965; dyplom: 1988 WA Politechniki Gdańskiej, 1992 *Master of Architecture* na Uniwersytecie w Oklahoma, USA

B: Katowice, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego (projekt realizowany jest jako Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej)

C: zakrystia przy katedrze w Koszalinie, r. 2000; siedziba „Głosu Pomorza” w Koszalinie, l. 2000-2001

D: r. 1997 I nagroda SARP za siedzibę „Głosu Pomorza” w Koszalinie; r. 1998 I nagroda SARP za zakrystię przy katedrze w Koszalinie; r. 2010 wyróżnienie w II edycji konkursu „Śląskie na 5” za realizowany projekt Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka Uniwersytetu Śląskiego i Akademii Ekonomicznej

E: członek Zachodniopomorskiej OIA, l. 1988 - 1990 asystent na PGd, l. 1991 – 1992 *Oklahoma State University*, r. 1994 *Technische Universität Darmstadt*

60) ŚWIERKOWSKI Paweł:

A: ur. 1977, dyplom WA Politechniki Poznańskiej 2001, l. 2001-2002 *Ensaïs* (Ecole Nationale Supérieure des Arts et Industries de Strasbourg)

B: Poznań, Biblioteka Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM

C: przebudowa i nadbudowa Collegium Maius UAM, restauracja Premium w Berlinie

D: 2009 r. wyróżnienie w konkursie realizacyjnym na projekt budynku Nowego Teatru w Warszawie; 2006 r. II nagroda w konkursie realizacyjnym na projekt Wydziału Prawa i Administracji UAM

E: członek Wielkopolskiej OIA

61) **TANASIEWICZ Konrad Grzegorz:**
A: dyplom 1987 WA Politechniki Warszawskiej
B: Gdańsk, Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego
C: Rezydencja Ambasadora Izraela w Warszawie, r. 1994; siedziba firmy Prokom Software S.A. w Warszawie, r. 2002; zespół mieszkaniowy Ogrody Kabackie w Warszawie, r. 2005/2006
D: I nagroda, realizacyjna w konkursie na BUG
E: członek Mazowieckiej OIA, w 1992 r. założył biuro architektoniczne ArchiCo-projekt sp. z o.o

62) **WĘGLARSKI Kazimierz:**
A:
B: Poznań, Biblioteka AWF
C: osiedle mieszkaniowe w Niepołomicach
D:
E: członek Małopolskiej OIA

63) **WIERZCHOWSKI Walerian:**
A: ur. r.1940, zm. r.2000
B: Olsztyn, Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego
C: projekt Centrum Biologii UW-M
D:
E:

64) **WŁODARSKA Danuta:**
A: ur. r.1956
B: Łódź, Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej; Łódź, Biblioteka Wydziału Chemicznego Politechniki Łódzkiej
C:
D:
E: członek Łódzkiej OIA, Pracownia Projektowa ARTA

65) **WŁOSOWICZ Ryszard:**
A: ur. r. 1948, r. 1971 dyplom, r. 1981 doktorat
B: Wrocław, Biblioteka Politechniki Wrocławskiej
C:
D:
E: członek Dolnośląskiej OIA, pracownik WA Politechniki Wrocławskiej

66) **ZARZECZNY Marek:**
A:
B: Lublin, Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego
(rozbudowa, współpraca)
C: Centrum Chopinowskie w Warszawie i rozbudowa Muzeum Fryderyka Chopina w Żelazowej Woli, r. 2010 (współpraca)
D: Nagroda I stopnia Ministra Transportu i Budownictwa za rok 2005 za zrealizowany projekt Centrum Hydroterapii w Nałęczowie; II nagroda w konkursie na budynek Europejskiego Centrum Solidarności w Gdańsku, 2007 r.; wyróżnienie honorowe w konkursie na rozbudowę Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu, 2007 r. (współpraca autorska)
E:

PRACOWNIE ARCHITEKTONICZNE

Agencja Projektowa Architektury EKSPLO, zał. w 1990 w Krakowie.
Krzysztof Kiendra, Marta Lipska, Witold Nowak i inni

API Projekt, Biuro Architektoniczne, zał. w 1991 w Łodzi jako API Office, od 1999 pod obecną nazwą. Andrzej Pietkiewicz

ARCHPLUS, zał. w 1991 w Gdańsku. Marek Gawdzik, Anita Gawdzik

ARCH-STUDIO sp. z o.o, zał. w 1992 w Opolu, kontynuacja Autorskiej Pracowni Projektowej utworzonej w 1988. Adam Szczegielniak

ArchiCo-projekt sp. z o.o, zał. w 1992 w Warszawie. Konrad Tanasiewicz, Robert Muszyński

ARPA, Pracownia Architektoniczna Jerzego Gurawskiego

Autorska Pracownia Architektoniczna Jacek Bułat, zał. w 1990 w Poznaniu

Autorska Pracownia Projektowa „Sienkiewicz-Filar”, zał. w 1990 w Gdyni. Ewa Filar, Narcyz Sienkiewicz

BNS, zał. w 1992 w Warszawie. Witold Benedek, Stanisław Niewiadomski, Krystyna Szypulska, Bożena Staniszevska

Bulanda, Mucha – Architekci sp. z o.o., zał. w 1991

ch2 architekci, zał. w Szczecinie

Consultor Pracownia Projektowa sp. z o.o, zał. w 1989 w Poznaniu. Joanna Kapturczak, Michał Kapturczak

Heinle, Wischer und Partner Freie Architekten, zał. w 1962 w Niemczech przez Erwina Heinle i Roberta Wischera, od 2008 siedziba biura również we Wrocławiu

HS 99, zał. w 1999 w Koszalinie. Dariusz Herman, Piotr Śmierzewski

JEMS, zał. w 1988 w Warszawie. Olgierd Jagiełło, Maciej Miłobędzki, Jerzy Szczepanik-Dzikowski, Marcin Sadowski (od 1996 r.), i inni.

K2 Biuro Architektoniczne Kamiński, Kamińska, Kurkowski S.C., zał. w

1994 w Gorzowie Wlkp.

Neostudio Architekci, zał. w 2005 w Poznaniu. Bartosz Jarosz, Paweł Świerkowski

NOW Biuro Architektoniczne, zał. w 1989 w Łodzi. Włodzimierz Nowakowski, Andrzej Owczarek

Pracownia Projektowa ARTA, zał. w 1992 w Łodzi. Danuta Włodarska, Michał Najder

„Pro Arte”(PRO ARTE, Pro Arte 11), zał. w 1989 w Warszawie. Jerzy Grochulski, Stanisław Stefanowicz, Marcin Oborski

Stelmach i Partnerzy Biuro Architektoniczne Sp. z o.o, zał. w 1992 w Lublinie jako Stelmach Jabłoński Biuro Architektoniczne, od. 1998 pod obecną nazwą

Studio Fikus, zał. w 1988. Elżbieta Kosińska – Fikus, Marian Fikus

URBICON (APA Urbicon sp. z o.o), zał. w 1989 w Szczecinie. Barbara Paszkowska, Zbigniew Paszkowski

ANEKS 3

LIBER, HISTORIA, STRUKTURA ORGANIZACYJNA I DZIAŁALNOŚĆ

Uznano za słuszne, przedstawienie w tym miejscu historii, struktury i działalności organizacji LIBER.

Stowarzyszenie bibliotek LIBER jest międzynarodową organizacją europejskich bibliotek naukowych. W dostępnej literaturze, głównie internetowej funkcjonuje, jako: Liga Europejskich Bibliotek Naukowych (pol.), *Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche* (fr.) i pod przyjętym od francuskojęzycznej nazwy skrótem LIBER. Idea wydzielenia europejskich bibliotek naukowych w sformalizowaną organizację powstała na zgromadzeniu ogólnym IFLA w 1968 roku [Munthe, 1988]. Przyjęcie statutu w 1971 r., w Strasburgu pod patronatem Rady Europy, wyznaczyło jej założenie i początek funkcjonowania. Obowiązujący statut jest dostępny na stronie internetowej organizacji¹, tam też podane są jej cele i zadania² polegające na reprezentowaniu i wspieraniu spraw bibliotek naukowych w Europie. Są one osiąganę poprzez doroczne konferencje plenarne (zgromadzenia), publikacje, grupy robocze. Obowiązująca do dzisiaj struktura LIBER została przyjęta na Zgromadzeniu Ogólnym, 7 lipca 1994 roku, w Getyndze³. Główna zmiana w dotychczasowej strukturze, podyktowana potrzebą bardziej fachowego zorganizowania stowarzyszenia, polegała na ustanowieniu czterech Działów (*Professional Divisions*) w obrębie których mogą być utworzone doradcze grupy eksperckie (*Expert Committees*). Jednym z Działów jest *Division of Library Management and Administration* z podlegającą *LIBER Architecture Group*. Członkami LIBER ze strony Polski jest 10 bibliotek naukowych, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Henryk Hollender (stan w lutym 2011)⁴. Stowarzyszenie LIBER wydaje własne czasopismo. W latach 1972-1990 był to półrocznik *LIBER Bulletin*, ISSN 0304-0224. W latach 1978-1990, ze zmienną częstotliwością ukazywało się *LIBER News*

¹ <http://www2.kb.dk/liber/deutsch/statutes/>

<http://www2.kb.dk/liber/vision/visionstatement.htm>

² <http://www2.kb.dk/liber/deutsch/about/>

³ *European Research Libraries Cooperation : The LIBER Quarterly*, 4 (1994), s. 189-193

⁴ <http://www.libereurope.eu/userlist?page=5>

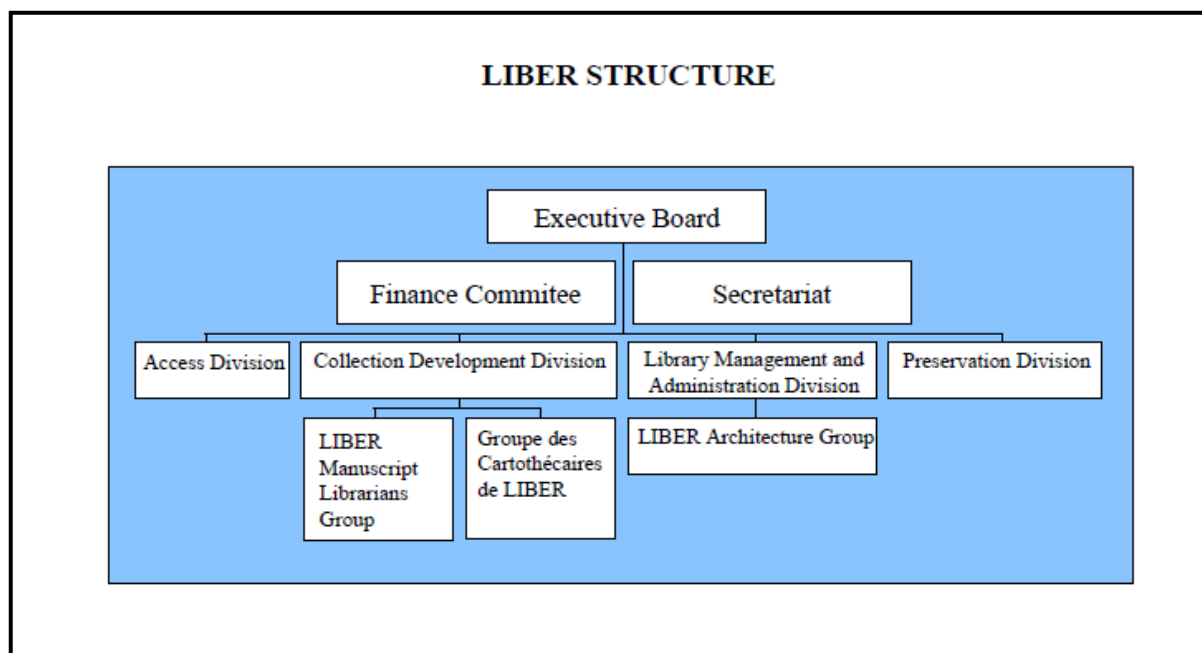
Sheet, ISSN 0721-6858. Z połączenia obu tych tytułów powstał kwartalnik *European Research Libraries Cooperation, ERLC-LIBER*, ISSN 1018-0826. Ukazywał się w latach 1991-1997. Od roku 1998 ukazuje się, zachowując kolejność numeracji woluminów tytułu poprzedniego i tę samą częstotliwość, jako *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, ISSN 1435-5205. Do Vol. 12 włącznie (rok 2002) były publikowane cztery, odrębne zeszyty w ciągu roku, obecnie ukazuje się pod postacią jednego tomu rocznie, z wewnętrzną numeracją 1-4. Kolejne miejsca wydawania czasopisma to Lejda, Graz i Monachium. Od Vol. 18, pismo dostępne jest w systemie *Print on Demand*.

LIBER Architecture Group.

Nazwa angielskojęzyczna jest powszechnie używana, niezależnie od języka tekstu. W literaturze polskojęzycznej niekiedy występuje, jako Grupa Architektoniczna LIBER [Konieczna 2006; Konieczna 2009b, s. 24]. Na potrzeby niniejszej pracy używany będzie skrót *LAG*, przejęty z oficjalnej strony internetowej.

Miejsce *LAG* w strukturze całości Stowarzyszenia zostało już wskazane, graficznie przedstawia je rysunek⁵:

STRUKTURA ORGANIZACYJNA *LIBER*

Źródło: <http://www.libereurope.eu/node/86> [dostęp online 6.05.2009]

⁵ <http://www2.kb.dk/liber/activities/structure.pdf>

Wynika z niego bezpośrednia zależność grupy od działu Zarządzanie Biblioteką (*Library Management and Administration*) i pośrednio od Zarządu (*Executive Board*). Jest jedną z trzech grup doradczych (eksperckich) w Stowarzyszeniu LIBER. Pierwszym przewodniczącym LAG został prof. Elmar Mittler z Getyngi, dyrektor Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen (*SUB Göttingen*)⁶. Obecnie (stan w lutym 2011) jest on członkiem – korespondentem (*corresponding member*). Przewodniczącym, jak wspomniano wcześniej, jest Ulrich Niederer z Lucerny, dyrektor Zentral- und Hochschulbibliothek Luzern (*ZHB Luzern*). Razem z Ulrichem Niedererem i Elmarem Mittlerem, LAG skupia 14 członków, w tym z Polski Ewę Kobierską – Maciuszko, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, która jest niekwestionowanym, z racji doświadczenia, autorytetem wśród bibliotekarzy [Jazdon 2002, s. 349].

Wśród członków LAG nie ma architektów, ale pojawiają się oni jako autorzy publikowanych artykułów.

Zadaniem LAG jest⁷: Popieranie i ułatwianie wymiany doświadczeń między bibliotekarzami a architektami na terenie Europy i próba rozszerzania poziomu świadomości o nowych projektach i trendach. Regularnie, co dwa lata organizowane są seminaria, których częścią jest wizytowanie nowych budynków bibliotecznych w pobliżu miejsca odbywanego seminarium oraz prezentacja konkretnej biblioteki przez przedstawicieli danego kraju.

Podczas dotychczasowych seminariów, z Polski prezentowane były następujące biblioteki:

1996 rok (Paryż) – projekt Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego

1998 rok (Londyn) – Biblioteka Śląska

2000 rok (Warszawa) – rozbudowa Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

2002 rok (Lipsk) – projekt Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego

2006 rok (Utrecht) – Biblioteka Uniwersytetu Warmińsko- Mazurskiego

2008 rok (Budapeszt/Debreczyn) – Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

⁶ Funkcję tę pełnił do 13. Seminarium LAG, Utrecht, marzec 2006. Informacja pochodzi z artykułu zamykającego sprawozdania seminaryjne Vol. 16 (2006), No.2, s. 257 „...To improve Our Knowledge of Succesful Library Architecture” – Elmar Mittler and the LIBER Architecture Group Seminars.

⁷ <http://www.zhbluzern.ch/LIBER-LAG/lagemm.htm>

Ostatnie zorganizowane seminarium LAG miało miejsce w Madrycie, w kwietniu 2010 roku i odbywało się pod hasłem: *Fit for what purpose? Planning libraries for the users of the future.*

LIBER Architecture Group. Publikacje

Na, wydawane przez LIBER Architecture Group publikacje (*Publications*) składają się sprawozdania seminaryjne (*Proceedings*) w ramach *LIBER Quarterly* i materiały dokumentacyjne (*Documentations*) o nowych budynkach bibliotecznych w Europie. Dodatkowo, zgodnie z informacją ze strony internetowej LAG, jako publikacje traktowane są, dostępne w sieci, formularze oceny organizowanych seminariów. Poprzez analizę zawartości sprawozdań i analizę treści artykułów tam zamieszczonych określono podstawowe nurty badawcze i grupy tematyczne badanego problemu, czyli opinii, głównie architektów i bibliotekarzy, o przestrzeni architektonicznej współczesnych bibliotek. Poniższe zestawienie wskazuje na czas ukazywania się *Proceedings* LAG, częstotliwość, ilość wydanych zeszytów:

Building on Experience: the Architecture Conference: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, Budapest and Debrecen, 8-12 April 2008

The LIBER Quarterly Vol. 18/2008, No 2

Changing Needs, Changing Libraries: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, Utrecht, 22-24 March 2006

The LIBER Quarterly Vol. 16/2006, No 2

The Renaissance of the Library: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, Bozen/Bolzano and Venice, 15-19 March 2004

The LIBER Quarterly Vol. 14/2004, No 2

The Effective Library: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, Leipzig 19-22 March 2002

The LIBER Quarterly Vol. 12/2002, No 1

The Open Library: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, Warsaw 12-15 April 2000

The LIBER Quarterly Vol. 10/2000, No 2

The Multi-Functional Library: proceedings of the LIBER Architecture Group seminar, London 20-24 April 1998

The LIBER Quarterly Vol. 9/1999, No. 1

The Post-Modern Library between Functionality and Aesthetics: proceedings of the seminar of the LIBER Architecture Group, Paris 22-26 January 1996 (edited by Marie-Françoise Bisbrouck and Elmar Mittler)
ERLC : The LIBER Quarterly Vol.7/1997, No. 1
special issue (ISBN 3-201-01676-4)

Autorami artykułów są głównie bibliotekarze (osoby posiadające kierunkowe wykształcenie, bądź inne, ale związani zawodowo z bibliotekarstwem np. Jean-Pierre Devroey i Bernhard Fabian), w tym dyrektorzy bibliotek np. Ulrich Niederer, Andrew McDonald, Klaus U. Werner, Dana Lostáková, Paul Sheehan, Henryk Hollender, Ewa Kobierska-Maciuszko i inni. Wśród autorów – bibliotekarzy są niekwestionowani eksperci w zakresie budownictwa bibliotecznego, np. Marie – Françoise Bisbrouck [Werner 2005, s.1.; Konieczna 2006, s.6] i Elmar Mittler.

ANEKS 4

Autorski kwestionariusz ankiety

Szanowna Pani! Szanowny Panie!

Przygotowuję pracę doktorską o architekturze współczesnych, samodzielnych gmachów bibliotek naukowych. Chcę uzyskać zestawienie wyobrażeń i oczekiwań wobec współczesnej biblioteki – wizję, dzięki której możliwe będzie wykreowanie modelowej przestrzeni bibliotecznej. W kwestionariuszu świadomie nie stawiam pytania o jakość i wielkość księgozbioru. Księgozbiór to oczywistość, a ja próbuję wyłonić inne elementy „sprowadzające” czytelnika do biblioteki. Proszę o **zakreślenie słusznych**, według Państwa odpowiedzi. Jeśli uznacie Państwo za stosowne dopisanie swoich uwag – proszę to uczynić.

Dziękuję za pomoc w realizacji badania.

Anna Walczak

1) W ciągu ostatnich 12 miesięcy byłeś w bibliotece:

do 5 razy	5-10 razy	jestem bardzo często	w ogóle nie chodzę do biblioteki

2) Jeśli miałbyś szybko porównać z czymś wielką bibliotekę, to skojarzyłbyś że jest to:

miasto	market (mall)	świątynia	laboratorium	inne (jakie)

3) Załóżmy, że masz możliwość projektować współczesną bibliotekę;

a) zaczynasz od projektowania miejsca dla:

księgozbioru	użytkowników	pracowników

b) kto powinien przygotować założenia koncepcyjne funkcjonowania biblioteki? Wpisz ocenę w skali ważności od 1 do 5 (gdzie 1 oznacza najmniejszą przydatność a 5 największą)

architekt	
bibliotekarz	
informatyk	
psycholog	
socjolog	
filozof	
inne (jakie)	

c) gdzie znajdować się będą czytelnicy ?

w Sali Katalogowej lub przy swoim miejscu pracy w Czytelnii
w jednej wielofunkcyjnej przestrzeni

d) nacisk położysz na:

architektoniczną formę (styl)	architektoniczną ideę (funkcjonalność przestrzeni)	nie wiem

4) Oceń, stosując skalę od 1 do 5 znaczenie poniższych czynników dla zaistnienia „przyjaznej” biblioteki:

lokalizacja (odległość od środków komunikacyjnych, harmonia z otoczeniem, inne)	
godziny otwarcia	
szybkość realizacji zamówienia	
komputeryzacja	
dostępność urządzeń reprograficznych	
podział wewnętrzny przestrzeni	
kolorystyka wnętrz	
wolny dostęp (z wyłączeniem zbiorów specjalnych)	
współistnienie pod jednym dachem z galeriami, księgarniami, bazą gastronomiczną, innymi	
kontakt z naturą (w otoczeniu zewnętrznym, rośliny wewnątrz)	
decentralizacja dostępu do informacji (wizualnej, internetowej, ustnej)	
wnętrza bardzo nowoczesne	
wnętrza stylizowane na dawne	
światło dzienne	
klimatyzacja	
duże powierzchnie przeszklone	
możliwość pracy grupowej	

możliwość pracy indywidualnej w zacisznym miejscu	
możliwość wypoczynku indywidualnego	
dostępność dla osób niepełnosprawnych	
parking	
ogólnodostępne sale wykładowe, konferencyjne	
akustyka	

5) Czy uważasz za słuszną tezę, że funkcje biblioteczne są podstawowymi determinantami formy architektonicznej?

tak (dlaczego?)	
nie (dlaczego?)	
nie wiem	

6) Czy wejście do biblioteki powinno być architektonicznie zaakcentowane (np. przez kolumnadę, schody, kolorystykę) ?

tak	raczej tak	nie	raczej nie	nie wiem

7) Jeśli nowy gmach biblioteczny powstaje w otoczeniu zabytkowym, powinien on być:

koniecznie stylizowany na otaczające go gmachy
w pewnym stopniu nawiązywać do otoczenia
wyraźnie kontrastujący
nie wiem

8) Czy użytkownik biblioteki oczekuje w dostępie do informacji:

maksymalnie zautomatyzowanego systemu obsługi
kontaktu personalnego

9) Czy kiedykolwiek zastanawiałeś się (lub przynajmniej zwróciłeś uwagę) nad symboliką architektury bibliotecznej?

tak	nie

10) Spróbuj wymienić „silne” i „słabe” strony rozwiązań architektonicznych biblioteki z której korzystasz. Wpisz nazwę biblioteki.

„silne”				
„słabe”				

11) Która z przestrzeni bibliecznych jest najważniejsza dla użytkownika ?

(ocień w skali od 1 do 5)

hall	
czytelnia	
wypożyczalnia	
sala katalogowa	
inne (wymień)	

12) Czy istnieją wyznaczniki jednoznacznie wskazujące, że znajdujemy się w przestrzeni bibliotecznej? Jeśli tak, postaraj się je wymienić:

Metryczka

Czy zawodowo jesteś związany z :

architekturą	bibliotekarstwem	inną dyscypliną (proszę podać jaką)

Jesteś w wieku

do 25 lat	25 – 40 lat	40 – 60 lat	powyżej 60 lat

INDEKS NAZWISK ⁸

Aalto, Alvar 28
Adaszyńska, Ewa 270
Amlinski, Lev 18, 216
Anczyc, Władysław Ludwik 217, 223, 243
Ando, Tadao 34
Andrzejewski, Bolesław 26, 216
Andrzejewski, Jerzy 216, 249
Ankiersztajn, Michał 213, 256
Antczak – Sabala, Beata 40, 216, 217, 218, 219
Antoniewicz, Barbara 259, 274
Arendt, Hannah 63, 64
Awtuch, Anna 26, 30, 34, 216
Azevedo, Ana 96, 207
Babbie, Earl 230
Badowski, Zbigniew 45, 216, 268, 274
Bailey, Anne 58, 59, 61, 93, 209
Bajor, Agnieszka 229
Bakker, Trix 209
Ball, Rafael 51, 57, 210
Ballenstedt, Janusz 25, 28, 36, 65, 67, 216, 221
Banacka, Marianna 97
Bańka, Józef 38, 216
Bartnicki, Andrzej 259
Barysz, Krzysztof A. 135, 212, 236, 240, 271, 275
Basista, Andrzej 27, 155, 216
Batorowska, Hanna 142, 216
Bauman, Zygmunt 37, 67, 216
Bean, Donald E. 40, 205, 216
Beard, Jill 42, 216
Benedek, Witold 235, 261, 271, 275
Berger, Franz 96, 207
Bieganowski, Sebastian 234, 276, 299
Bieniasz, Ewa 214, 260
Biliński, Lucjan 210, 213, 241
Bilozor, Przemysław 207, 241
Birkenmajer, Aleksander 8, 39, 123, 195, 217
Bisbrouck, Marie-Françoise 45, 47, 51, 52, 57, 61, 67, 71, 72, 75, 76, 83, 84, 88, 93, 94, 95, 207, 224, 305
Blume, Eckhard 32, 217
Bluck, Robert 16
Bonnard, Pierre 87
Boruta, Jaromir 60, 85, 88, 98, 211, 239
Brilman, Jean 103, 230
Brożek, Katarzyna 34, 217

⁸ Uwzględnia także: *Wybór wykorzystanych źródeł i piśmiennictwa oraz Aneksy*

Brzezińska – Stec, Halina 97, 108, 109, 110, 112, 114, 118, 137, 139, 210, 213, 215, 235, 263
 Buchanan, Peter 212
 Budek, Dagmara 213, 264
 Budzyński, Marek 45, 55, 57, 73, 78, 80, 93, 205, 207, 210, 216, 234, 268, 271, 276
 Bukowska - Floreńska, Irena 217
 Bulanda, Andrzej 269, 272, 277, 299
 Bulaty, Milan 217
 Bułat, Jacek 60, 85, 88, 93, 98, 211, 239, 257, 271, 277, 299
 Bussagli, Marco 29, 217
Castells, Manuel 7, 27, 37, 217
 Cęckiewicz, Witold 244
 Chmura, Anna 45, 207
 Chodaczek, Mirosława zob. Wawrzak – Chodaczek, Mirosława
 Chruścińska, Jadwiga 217
 Chuchro, Ewa 76, 80, 81, 210
 Cipińska, Danuta zob. Lubina-Cipińska, Danuta
 Cirlot, Juan-Eduardo 218
 Cisło, Anna 43, 213, 238
 Ciuruś, Zofia 213, 248
 Cowen, William A. 83, 86, 207
 Cudnik, Zbigniew 218
 Cymer, Anna 10, 218
 Czajka, Stanisław 218
 Czajkowska, Hanna 266, 277
 Czajkowski, Sławomir 266, 278
 Czarkowska, Joanna 268
 Czermiński, Jurand 20, 218
 Czyżewski, Adam 218
Dahlgren, Anders 55, 64
 Dale, Penny 42, 216
 Day, Alan 18
 De Kerckhove, Derrick 36, 218
 Delcarmine, Nadine 207
 Della Santa, Leopoldo 39
 Dellago, Stephan 85, 207
 Derfert – Wolf, Lidia 37, 218
 Devroey, Jean – Pierre 305
 Diecks, Monika 86, 209
 Dobrowolska, Mirosława 225
 Dolecki, Radosław 216
 Domicz, Antoni 80
 Duda, Michał 213, 256
 Dudzińska, Elżbieta 84, 88, 94, 124, 126, 127, 130, 202, 203, 210, 213, 266
 Dunikowski, Marek 272
 Durniewicz, Tomasz 80, 212, 258, 262, 271, 278
 Dzikowski, Jerzy zob. Szczepanik – Dzikowski, Jerzy
Ebisz, B. 281
 Eco, Umberto 218

Edwards, Brian 218
 Ehrlich, Kornelia 16, 218
 Eigenbrodt, Olaf 45, 54, 58, 59, 61, 63, 64, 67, 93, 198, 209, 217, 218
 Eliade, Mircea 168, 170, 218
 Ellsworth, R. E. 40, 194, 205, 216
 Ewy, Jacek 244, 278
Fabian, Bernhard 97, 207, 305
 Faulkner – Brown, Harry 5, 6, 18, 82, 83, 85, 86, 88, 99, 108, 110, 137, 194, 195, 196, 197, 204, 219, 220
 Feldsien-Sudhaus, Inken 219
 Feret, Błażej 134, 213, 250
 Fijałkowski, Stanisław M. 260, 267, 269, 271, 279
 Fikus, Elżbieta zob. Kosińska – Fikus, Elżbieta
 Fikus, Marian 213, 256, 271, 279
 Filar, Ewa 237, 280, 299
 Fleming, John 16, 219
 Floreńska, Irena zob. Bukowska - Floreńska, Irena
 Foster, Norman 86
 Frampton, Kenneth 219
 Francis, Simon 29, 219
 Frank, Ariel J. 89
 Frankfort – Nachmias, Chava 230
 Frankl, Paul 26, 219
 Frydecki, Janusz 270, 280
Gadomska, Barbara 60, 61, 93, 212
 Gajewski, Piotr 219
 Garnysz, Czesława 134, 213, 250, 251
 Gawdzik, Anita 219, 254, 298
 Gawdzik, Marek 132, 133, 135, 219, 254, 280, 298
 Gaziński, Radosław 213, 263
 Gerber, Eckhard 208
 Ghirardo, Diane 219
 Giedion, Siegfried 26, 27, 219,
 Giedroyć, Jerzy 108, 235
 Gierlotka, Marek 240, 241, 271, 281
 Gieysztor, Aleksander 259
 Gildehaus, Barbara zob. Nowak-Gildehaus, Barbara
 Głowacka, Ewa 21, 46, 52, 57, 97, 210, 219, 230
 Goc, Tadeusz 214, 261
 Golsh, Michael 219
 Gondek, Elżbieta 226,
 Gorman, Michael 210
 Górska, Barbara zob. Mauer – Górska, Barbara
 Grabowska, Dorota 222
 Grabski, Władysław 267
 Grądzka, Natalia 213, 268
 Grimm, Jacob 218
 Grimm, Wilhelm 218
 Grochulski, Jerzy 247, 281, 300

Gruszka, Agnieszka zob. Jaszkaniec-Gruszka, Agnieszka
 Grygrowski, Dariusz 34, 219, 220
 Grzeszczuk, Michał W. 133, 134, 135, 155, 210, 213, 246
 Grzędzińska, Kamila 220
 Grzybowska, Elżbieta 210
 Guennel, Peter 220
 Gurawski, Jerzy 258, 281, 299
 Gutkiewicz – Czajkowska, Hanna zob. Czajkowska, Hanna
 Gyure, Dale Allen 42, 220
Hahn, Trudi Bellardo 45, 53, 57, 58, 62, 67, 93, 169, 209
 Hall, Edward T. 32, 62
 Haugen, Eirin 32, 220
 Heidegger, Martin 220
 Heinle, Erwin 270, 299
 Herman, Dariusz 240, 282, 299
 Herzog, Jacques 28, 54
 Herzberger, Erwin 233
 Hohmann, Tina 49, 55, 56, 57, 70, 71, 74, 75, 78, 80, 86, 87, 88, 91, 92, 93, 160, 208, 228
 Hollender, Henryk 16, 46, 51, 105, 106, 110, 112, 114, 117, 122, 123, 137, 140, 174, 204, 205, 208, 210, 213, 214, 220, 268, 269, 270, 301, 305
 Honderich, Ted 26, 220
 Honour, Hugh 219
 Høivik, Tord 8, 9, 220
Ibelings, Hans 181, 220
 Ingarden, Krzysztof 214, 244, 272, 278, 282
 Isozaki, Arato 278
Jackson, Heather Lea 45, 53, 57, 58, 62, 67, 93, 169, 209
 Jagiełło, Olgierd 256, 271, 283, 299
 Jakovlevas – Mateckis, Konstantinas 45, 56, 57, 60, 61, 73, 75, 85, 88, 92, 93, 208
 Jałowiecki, Bohdan 26, 29, 34, 35, 221
 Jarecka, Helena 8, 221
 Jarecki, Jurand 240, 241, 271, 281, 283
 Jarosz, Bartosz 212, 257, 272, 283, 300
 Jaskowska, Bożena 214, 260
 Jaszkaniec-Gruszka, Agnieszka 135, 214, 236
 Jaśkowiak, Grażyna 238
 Jazdon, Krystyna 210, 303
 Jaźwierska, Jadwiga 125, 126, 214, 247
 Jeleńska, Magdalena 212, 256
 Jencks, Charles 17, 28, 221
 Jerzyk – Wojtecka, Justyna 238
 Jochumsen, Henrik 38, 226
 Johnson, Ian M. 8, 58, 221
 Jurczyk, Marian 291
Kabrońska, Joanna 17, 221
 Kalata, Barbara zob. Sosińska – Kalata, Barbara
 Kalikov, Maxwell, N. zob. Maxwell, Nancy Kalikow

Kalitko, Krzysztof 26, 28, 37, 38, 221
 Kamińska, Joanna 227
 Kamińska, Lidia 239, 284
 Kamiński, Ireneusz 239, 284
 Kapeller, Christoph 42, 221
 Kapinos, Danuta 115, 122, 214, 242
 Kaptureczak, Joanna 299
 Kaptureczak, Michał 299
 Karłowicz, Ryszard 275
 Karpiński, Jakub 230
 Kemp, Ivor 16, 221
 Kempf, Klaus 86, 96, 207, 208
 Kenska, Alicja 155, 210
 Keresztury, Tina 9
 Kern, Christian 70, 71, 91, 92, 208
 Kersting-Meuleman, Ann 221
 Kiendra, Krzysztof 245, 284, 298
 Kisilowska, Małgorzata 29, 30, 57, 221
 Klause, Gabriela 224
 Kobierska – Maciuszko, Ewa 16, 46, 105, 106, 110, 112, 114, 117, 120, 122, 123, 137, 174, 204, 205, 207, 208, 210, 214, 221, 268, 303
 Kocoń, Iwona zob. Wnuszyńska-Kocoń, Iwona
 Kocójowa, Maria 23, 30, 40, 46, 68, 69, 210, 220, 221, 222, 224, 226, 227, 228
 Kokocińska, Stanisława zob. Kurek – Kokocińska, Stanisława
 Kolbe, Maksymilian 291
 Kolendo, Hanna 84, 88, 94, 210, 269
 Kołodziejska, Jadwiga 29, 30, 222
 Komperda, Anna 50, 222
 Konieczko, Anna 240
 Konieczna, Danuta 37, 40, 49, 103, 110, 111, 113, 116, 118, 119, 121, 123, 137, 138, 141, 142, 214, 222, 223, 252, 269, 302, 305
 Konieczna, Jadwiga 223
 Konior, Tomasz 240, 275, 285
 Koolhaas, Rem 28
 Kopczewski, Jacek 270, 285
 Kosińska – Fikus, Elżbieta 300
 Kostinaite, Lina 208
 Koszczyc, Jan zob. Witkiewicz-Koszczyc, Jan
 Kowalewska, Agata 129, 131, 249
 Kowalewski, Adam T. 216
 Kowalska, Małgorzata 125, 214, 216, 218, 219
 Kozarska, Ewa 214, 215, 261
 Koziański, A. 229
 Kozłowski, Dariusz 244, 285
 Kozłowski, Tomasz 244, 286
 Krakowska, Monika 223
 Krarup, Karl 86, 208
 Krempe, Christoph 18, 223
 Krenz, Jacek 17, 32, 34, 35, 38, 65, 132, 183, 220, 223, 227
 Krupa, Zenona 214, 260

Kruszewski, Tomasz 205, 210, 268
 Król, Beata zob. Żołędowska – Król, Beata
 Krzak, Anna 142, 223
 Krzywicki, Stanisław 210, 265
 Kubalska – Szulkiewicz, Krystyna 223
 Kubisz, Ewa 217
 Kucza-Kuczyński, Konrad 266, 275, 286
 Kuczyński, Konrad zob. Kucza-Kuczyński, Konrad
 Kulik, Joanna 30, 37, 38, 223
 Kunikowski, Jerzy 214, 261
 Kurek – Kokocińska, Stanisława 223
 Kuryłowicz, Stefan 181, 223, 234
 Kwapien, Zenon 214, 244
 Kwaśniewicz, Stanisław 241, 286
L
 Larsen, Steen Bille 208
 Łaszló, Erwin 135
 Latimer, Karen 48
 Lemos, Laura Oliva Correia 48, 208
 Lenartowicz, J. Krzysztof 223
 Lewandowski, Jerzy 134, 210, 267
 Lewandowski, Maciej 66, 212
 Licklider, J. C. R. 223
 Line, Maurice B 208
 Lippincott, Joan K. 223
 Lipska, Marta 298
 Lis, Remigiusz 241
 Loegler, Romuald 17, 79, 126, 127, 212, 214, 223, 234, 243, 271, 287
 Lohisse, André 88, 208
 Long, M.J. 42, 223
 Lose, Stanisław 60, 61, 77, 80, 93, 204, 212
 Lostáková, Dana 208, 305
 Lubina - Cipińska, Danuta 214, 241
 Lurker, Manfred 224
Ł
 Łopaciński, Hieronim 128, 213, 248
M
 Maciuszko, Ewa zob. Kobierska – Maciuszko, Ewa
 MacDonald, Angus S. 194
 Madurowicz, Mikołaj 27, 34, 224
 Majerski, Zygmunt 283
 Majewski, Jerzy S. 60, 61, 79, 80, 93, 113, 125, 126, 128, 135, 155, 203, 212, 236, 241, 257, 258, 265
 Majka, Stanisław 224, 260, 272, 287
 Malkowski, Tomasz 60, 61, 93, 203, 212, 240
 Marciniak, Piotr 224
 Markulis, Władysław 242, 272, 288
 Mateckis, Konstantinas zob. Jakovlevas – Mateckis, Konstantinas
 Materska, Katarzyna 61, 71, 224
 Matwiejczuk, Wanda 84, 88, 210
 Matywiecki, Piotr 210, 268
 Mauer – Górska, Barbara 223

Maxwell, Nancy Kalikow 62, 63
 McAdam, Daisy 84, 88, 94, 208
 McDonald, Andrew 5, 6, 12, 18, 20, 21, 45, 52, 53, 54, 57, 58, 61, 68, 71, 72, 75, 76, 80, 82, 83, 86, 88, 91, 92, 93, 99, 100, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 119, 122, 124, 128, 130, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 164, 194, 195, 196, 197, 200, 204, 205, 208, 233, 305
 McLuhan, Marshall 36
 Metcalf, Keyes D. 194, 224
 Meuleman, Ann zob. Kersting-Meuleman, Ann
 Meuron de, Pierre 28, 54
 Michnal, Władysław 129, 130, 215, 224, 265
 Mickiewicz, Adam 118, 211, 239, 273
 Mikołajska, Aleksandra 210
 Millik, Brigitte 220
 Miłobędzki, Maciej 256, 271, 289, 299
 Miribel, Marielle de 45, 53, 54, 57, 58, 62, 67, 76, 77, 80, 93, 169, 198, 209
 Misiągiewicz, Maria 244, 288
 Mitchell, Willam J. 38
 Mittler, Elmar 44, 45, 47, 54, 57, 92, 93, 103, 141, 195, 209, 218, 224, 303, 305
 Mitterand, F. 35
 Motak, Maciej 127, 215, 224, 243
 Mroczek, Elżbieta 130, 215, 266
 Mrowiec, Małgorzata 109, 205, 241
 Mucha, Włodzimierz 269, 289, 299
 Munthe, Gerhard 224, 301
 Muscogiuri, Marco 45, 75, 209
 Musiał, Ewa zob. Stachowska-Musiał, Ewa
 Muszyński, Robert 79, 212, 238, 289, 299
 Mycielski, Krzysztof 212
N
 Nachmias, Chava zob. Franfort-Nachmias, Chava
 Nachmias, David 230
 Nahotko, Marek 9, 89, 90, 92, 211, 224
 Najder, Michał 250, 251, 271, 289, 300
 Nauer, Marcel 70, 71, 91, 92, 208
 Naumann, Ulrich 49, 85, 103, 224
 Nawratek, Krzysztof 29, 30, 32, 34, 35, 36, 224
 Nejtardt, Grażyna zob. Wieczorkowska - Nejtardt, Grażyna
 Niederer, Ulrich 49, 208, 303, 305
 Niemczyk, Ernest 225
 Niewiadomski, Stanisław 235, 261, 271, 290, 299
 Niezabitowska, Ewa 26, 27, 35, 225
 Nilsen, Sissel 209
 Noon, Pat 209
 Norberg – Schulz, Christian 17, 26, 27, 225
 Nowak, Kurt 96, 209
 Nowak, Stefan 143, 230
 Nowak, Witold 298
 Nowak-Gildehaus, Barbara 225
 Nowakowski, Włodzimierz 300

Oborski, Marcin 300
 Oracki, Tadeusz 215, 237
 Osińska, Beata 215, 261
 Ostasz, Lech 230
 Ostrowicki, Michał 225
 Owczarek, Andrzej 270, 290, 300
Palacz, Andrzej 268
 Paleczna, Dominika 229
 Papp, Stefan 225
 Paszkowska, Barbara 265, 271, 290, 300
 Paszkowski, Zbigniew 79, 265, 271, 291, 300
 Patkau, John 61, 93
 Paul, Johnson 225
 Pawelec, Dariusz 215, 240
 Pawłowska, Maria 142, 174, 215
 Perrault, Dominik 36, 77
 Pevsner, Nikolaus 219
 Pędich, Marcin 14, 58, 61, 93, 108, 110, 112, 114, 117, 119, 155, 203, 211, 215, 225, 235
 Pętlicka, Wanda 127, 129, 215, 229, 237
 Piasecki, Władysław 216, 225
 Piątek, Grzegorz 10, 212, 258, 269
 Picheta, Piotr 227
 Pietkiewicz, Andrzej 249, 291, 298
 Pietrowska, Antonina 240
 Pietrzyk, Stanisław 260, 292
 Pindlowa, Wanda 40, 211
 Piotrowska, Ewa 215
 Porczak, Antoni 36, 37, 225
 Potthof, Joy K. 42, 225
 Prager, Renata 133, 203, 215
 Prensky, Marc 8
 Prokop, Anna 109, 111, 113, 115, 118, 123, 215, 241
 Próchnicka, Maria 38, 225
 Pritzker 34, 225
 Przybyszewski, Witold 20, 226
 Przyłuska, Ewa zob. Zamorska – Przyłuska, Ewa
 Pugacewicz, Iwona H. 51, 211
 Pupeliene Janina 208
Quinsee, Anthony 86
Radion, Ewelina 226, 260
 Rasmussen, Casper Hvenegaard 35, 38, 226
 Ratajewski, Jerzy 29, 226
 Rekowska, Maria 155, 210
 Ripon, Romuald 18, 229
 Ritzer, George 29, 230
 Riva, Jacques 226
 Rohde, Charlotte
 Różycka, Mirosława 213, 263

Ruszkowski, Jerzy 270, 292
 Rzeszut, Halina 226
 Rzyski, Jacek 212, 270, 271, 292
Sabala, Beata zob. Antczak – Sabala, Beata
 Sadowski, Grzegorz 255, 292
 Sadowski, Marcin 256, 271, 293, 299
 Samotyj, Renata 226
 Sapa, Remigiusz 226
 Sawiński, Zbigniew 230
 Scharoun, Hans 18, 28
 Schmidt, Janine 64
 Schmidt, Kerstin 221
 Schmiedeknecht, Christiane 226
 Schneider, Gerhard 90, 92, 209
 Schuh, Katrin 17, 226
 Schweikert, Fryderyk Wilhelm 250
 Serwatko, Krystyna 214, 260
 Seta, Magdalena 226
 Sharon, Taly 89
 Sheehan, Paul 305
 Shill, Harold B. 42, 226
 Siekierski, Stanisław 111, 215, 227, 259
 Sienkiewicz, Narcyz 237, 293, 299
 Sitarska, Anna 40, 226
 Skoczylas, Władysław 217
 Skowroński, Wojciech 26, 227
 Sławińska, Jadwiga 17, 227
 Smyła, Marzena 215, 240
 Sobielga, Jolanta 215, 242
 Sobocka – Stanuch, Justyna 227
 Socha, Irena 227
 Sogno, Françoise 87, 88, 208
 Soliński, Tomasz 226
 Song, Linn 42, 227
 Sordylowa, Barbara 211
 Sosińska – Kalata, Barbara 50, 69, 71, 97, 227
 St. John Wilson, Colin 18, 42, 96, 209, 223, 227
 Stachowska-Musiał, Ewa 211, 269
 Stange, Lutz 218
 Stanuch, Justyna zob. Sobocka – Stanuch, Justyna
 Stanulewicz, Danuta 43, 213, 238
 Staszczyszyn, Adrian 234, 293
 Staniszevska, Bożena 235, 299
 Stec, Halina zob. Brzezińska – Stec, Halina
 Stefanowicz, Stanisław 300
 Stefańczyk, Elżbieta 227
 Stelmach, Bolesław 203, 212, 248, 294, 300
 Stępniak, Jolanta 209, 269
 Stiasny, Grzegorz 128, 131, 203, 212, 243, 248

Stirling, James 28, 60
 Stróżewski, Władysław 227
 Suchojad, Henryk 227
 Sudhaus, Inken zob. Feldsien-Sudhaus, Inken
 Sudjic, Deyan 35, 39, 227
 Suprun, Anna 214, 261
 Swarabowicz, Ryszard 227
 Sypereck, Nikolas 227
 Szczegielniak, Adam 253, 272, 294, 299
 Szczepaniak, Iwona 212, 266
 Szczepanik – Dzikowski, Jerzy 256, 271, 295, 299
 Szczuka, Jakub 227
 Szczygłowska, Lidia 8, 37, 215, 227
 Szmygin, Bogusław 132, 228
 Szolginia, Witold 26, 228
 Sztabiński, Franciszek 230
 Sztabiński, Paweł B. 230
 Sztafrowski, Marian 17
 Sztumski, Janusz 230
 Szulkiewicz, Krystyna zob. Kubalska – Szulkiewicz, Krystyna
 Szymański, Michał 228
 Szypulska, Krystyna 235, 261, 271, 295, 299
 Śmiechowski, Dariusz 113, 118, 212, 262
 Śmierzewski, Piotr 212, 240, 256, 272, 296, 299
 Śniadecki, Jan 24
 Śniadecki, Jędrzej 24
 Świerkowski, Paweł 21, 257, 272, 296, 300
 Świgoń, Marzena 64, 67, 211
 Tadeusiewicz, Hanna 223
Tanasiewicz, Konrad 79, 98, 212, 238, 297, 299
 Tanewski, Paweł 107, 215, 269
 Tann, Jenniffer 51
 Tanneberger, Susett 228
 Teubner B. G. 219
 Tietz, Jürgen 31, 33, 228
 Tkaczyk, Lucyna 216, 218, 219
 Tonner, Shawn 42, 226
 Tonta, Yaşar 8, 228
 Trusewicz, Tomasz 204, 212
 Trybuś, Jarosław 10, 107, 111, 114, 118, 122, 215, 269
 Twardak, Grażyna 113, 211, 262
 Twardowski, Kazimierz 173, 228
 Tworzydło, Dariusz 226
 Umesamo, T. 67
Vitruvius Polio, Marcus 174, 228, 272, 273
 Voigt, Roif 221
 Voronkova, Ivanna 226
Walczak, Anna 5, 6, 12, 42, 103, 142, 211, 228
 Walton, Graham 41, 228

Wastawy, Sohair 71, 72, 229
 Wawrzak – Chodaczek, Mirosława 229
 Wejchert, Andrzej 272
 Wenzel, Sarah G. 18, 229
 Werner, Klaus Ulrich 48, 86, 209, 229, 305
 Węglarski, Kazimierz 255, 297
 Wierzchowski, Walerian 252, 297
 Wieczorkowska – Nejtardt, Grażyna 230
 Wildhardt, Teresa 16, 221
 Wilkoszewska, Jadwiga 229
 Wischer, Robert 270, 299
 Wiśniewski, Jerzy 109, 111, 115, 215, 241
 Witek, Jadwiga 215, 240
 Witkiewicz-Koszczyc, Jan 8, 221, 228
 Witruwiusz zob. Vitruvius Polio, Marcus
 Włodarczyk, Janusz 17, 227
 Włodarska, Danuta 250, 251, 271, 297, 300
 Włosowicz, Ryszard 270, 298
 Wnuszyńska-Kocoń, Iwona 235
 Wojciechowska, Anna 84, 88, 94, 126, 130, 202, 203, 210, 266
 Wojciechowska, Maja 72, 76, 97, 211
 Wojciechowski, Jacek 16, 46, 62, 63, 67, 69, 71, 73, 75, 81, 88, 93, 211, 229
 Wojtach, Marta 215
 Wojtas, Justyna 28, 229
 Wojtecka, Justyna zob. Jerzyk – Wojtecka, Justyna
 Wolf, Lidia zob. Derfert – Wolf, Lidia
 Wołodko, Anna 210, 268
 Woszkowska, Mariola 109, 111, 115, 215, 241
 Wrocławska, Maria 238
 Wyszyński, Stefan 275
Young, Regan 9, 229
Zacharuk, Tamara 214, 261
 Zając Renata M. 215
 Załuski, Daniel 98, 113, 114, 115, 139, 212, 218, 238
 Zamorska – Przyłuska, Ewa 214, 243
 Zamorski, Krzysztof 76, 80, 93, 127, 129, 130, 139, 211
 Zarzeczny, Marek 248, 298
 Zawistowski, Zbyszek 291
 Zborowska, Natalia E. 142, 229
 Zevi, Bruno 26, 229
 Zubrzycki, Jan S. 35, 229
 Zybert, Elżbieta Barbara 16, 46, 51, 52, 57, 59, 61, 72, 76, 81, 93, 97, 142, 211, 218, 219, 220, 222, 229, 230
 Zyśk, Daniel 85, 88, 204, 212
Żmigrodzki, Zbigniew 16, 25, 46, 81, 193, 194, 204, 211, 226, 229, 230
 Żmijewska, Anna 66, 212
 Żołędowska, Beata zob. Żołędowska – Król, Beata
 Żołędowska – Król, Beata 93, 211, 227

SPIS ILUSTRACJI, TABEL, WYKRESÓW W TEKŚCIE

Ilustracje

il. 1 Podobieństwo przestrzeni wewnętrznej <i>Hongkong and Shanghai Bank</i> w Hongkongu	31
il. 2 Podobieństwo przestrzeni wewnętrznej Biblioteka Wyższej Szkoły Filmowej i Telewizyjnej w Poczdamie (<i>Hochschulbibliothek der HFF Potsdam Babelsberg</i>).....	31
il. 3 Podobieństwo bryły architektonicznej Supermarket <i>Best</i> Towson, USA.....	33
il. 4 Podobieństwo bryły architektonicznej Biblioteka Królewska w Kopenhadze (<i>Det Kongelige Bibliotek</i>).....	33
il. 5 <i>Buta w traktowaniu przestrzeni</i> ... [Nawratek 2005, s. 81-82]. Biblioteka Narodowa Francji (<i>Bibliothèque Nationale de France</i>).....	36

Tabele

Tabela 1. Konferencje w Polsce tematycznie powiązane z przedmiotem rozprawy doktorskiej	14 -16
Tabela 2. Efektywność przeszukiwania baz ASC, LISTA, LISA.....	41
Tabela 3. Rok oddania biblioteki naukowej do użytkowania.....	101
Tabela 4. Czas realizacji inwestycji.....	102
Tabela 5. Struktura zawodowa respondentów ankiety.....	145
Tabela 6. Struktura wiekowa respondentów ankiety.....	146
Tabela 7. Częstotliwość wizyt w bibliotece.....	149
Tabela 8. Preferencje projektowe według respondentów ankiety.....	150
Tabela 9. Cechy pożądane w przestrzeni bibliotecznej.....	154
Tabela 10. Preferowane formy obsługi.....	159
Tabela 11. Przestrzeń najważniejsza dla użytkownika.....	162
Tabela 12. Relacja pomiędzy przestrzenią biblioteczną a otoczeniem.....	165
Tabela 13. Skojarzenia w kontakcie z biblioteką.....	168
Tabela 14. Kto powinien opracować program użytkowy.....	171
Tabela 15. Najodpowiedniejsze miejsce do pracy w bibliotece.....	175
Tabela 16. Czy ważniejsza jest funkcjonalność czy forma budynku.....	177
Tabela 17. Czy funkcje determinują formę przestrzeni bibliotecznej.....	180
Tabela 18. Czy wejście do biblioteki powinno być zaakcentowane.....	182
Tabela 19. Czy zastanawiałeś się nad symboliką architektury bibliotecznej.....	184
Tabela 20. Zestawienie zasad FAULKNER-BROWNA i cech McDONALDA.....	195

Wykresy

Wykres 1. Przynależność zawodowa ankietowanych.....	145
Wykres 2 a. Podział ankietowanych na grupy wiekowe.....	146
Wykres 2 b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy w grupie wiekowej do 25 lat.....	147
Wykres 3. Częstotliwość wizyt respondentów w bibliotece.....	148
Wykres 4 a. Preferencje w projektowaniu przestrzeni bibliotecznej.....	150
Wykres 4 b. Struktura dominanta – przekrój zawodowy uznających potrzeby użytkowników za najważniejsze w projektowaniu.....	151
Wykres 5. Cechy pożądane w przestrzeni bibliotecznej.....	153
Wykres 6 a. Preferowane formy obsługi.....	158
Wykres 6 b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających kontakt personalny z bibliotekarzem za najlepszą formę obsługi w bibliotece.....	159
Wykres 7a. Przestrzeń najważniejsza dla użytkownika.....	161
Wykres 7b. Przestrzeń najważniejsza dla użytkownika.....	162
Wykres 7c. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających czytelną za najważniejszy dla użytkownika element przestrzeni bibliotecznej.....	163
Wykres 8a. Relacja pomiędzy przestrzenią biblioteczną i otoczeniem.....	165
Wykres 8b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających nawiązanie do otoczenia za najlepszą relację.....	166
Wykres 9a. Skojarzenia w kontakcie z biblioteką.....	167
Wykres 9b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających skojarzenie biblioteki ze świątynią za najbardziej oczywiste.....	168
Wykres 10a. Kto powinien opracować program użytkowy.....	170
Wykres 10b. Kto powinien opracować program użytkowy.....	171
Wykres 10c. Struktura dominanta - przekrój zawodowy wskazujących na architektów i bibliotekarzy jako równoważnych i bibliotekarzy jako ważniejszych w tworzeniu projektu użytkowego.....	172
Wykres 10d. Kto nie powinien opracować programu użytkowego.....	173
Wykres 11a. Najodpowiedniejsze miejsce do pracy w bibliotece.....	175
Wykres 11b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających salę katalogową i czytelną lub jedną wielofunkcyjną przestrzeń jako najodpowiedniejsze miejsce dla czytelników.....	176
Wykres 12a. Funkcjonalność czy forma budynku.....	177
Wykres 12b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających funkcjonalność za ważniejszą niż formę budynku bibliotecznego.....	178
Wykres 13a. Czy funkcje determinują formę przestrzeni bibliotecznej.....	179
Wykres 13b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających funkcje biblioteczne za podstawowe determinanty formy architektonicznej.....	180
Wykres 14a. Czy wejście do biblioteki powinno być zaakcentowane.....	182
Wykres 14b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy uznających konieczność zaakcentowania wejścia do budynku biblioteki.....	183
Wykres 15a. Zainteresowanie symboliką biblioteczną.....	184
Wykres 15b. Struktura dominanta - przekrój zawodowy zwracających uwagę na symbolikę architektury bibliotecznej.....	185
Wykres 16. Wzajemne relacje poglądów na kształtowanie przestrzeni bibliotecznej architektów, bibliotekarzy i użytkowników.....	199